

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Hittudományi Kar

**Az Egyház mint az emberi testvériség modellje Ferenc pápa
tanításában**

Dissertatio ad Doctoratum

Készítette: Kallós Péter Pál

Konzulens: Prof. Dr. Kránitz Mihály

Budapest, 2022

Tartalom

Bibliográfia.....	5
Bevezetés.....	21
I. Az emberi lét szempontjai Ferenc pápa tanításában.....	24
1. Isten szándéka az emberrel.....	24
1.1. Az ember a világ rendjében.....	24
1.1.1. Az ember teremtett lény.....	25
1.1.2. A teremtett világ az emberre irányul.....	26
1.2. Az ember méltósága.....	28
1.2.1. Az emberi méltóság minden személy sajátja.....	30
1.2.2. Ferenc pápa a selejtezés kultúrája ellen.....	31
1.3. A bűnbeesés következményei.....	35
1.3.1. Az ember viszonya Teremtőjével.....	36
1.3.2. Az emberi akarat gyengesége.....	38
1.3.3. Az önzés problémája: az egyéni rendetlen ragaszkodás.....	40
1.3.4. A fogyasztói társadalom veszélyei.....	42
2. A megsérült emberi természet visszavezetése az emberi testvériséghez.....	46
2.1. Az önzés legyőzése.....	46
2.1.1. Az életszentség tartalma.....	47
2.1.2. Az életszentség sajátos és egyedi.....	50
2.1.3. Akadály az életszentség útján: a középszerűség.....	51
2.2. Az Egyházfő megújulásra hív.....	54
2.2.1. A pápa megoldása: a „misszionárius – tanítványság” új fogalma.....	55
2.2.2. Az életszentség erénye: a lelki szegénység.....	57
2.2.3. Isten terve a család szeretetközössége.....	59
2.2.4. A családegyház a mai világban.....	60
2.2.5. Ferenc pápa a gender-elmélettel szemben.....	64
Az I. fejezet összefoglalása.....	69
II. Ferenc pápa vágya: Az Egyház, mint anya vonzza magához a testvéreket.....	70
1. Az Egyház, az evangélium örömét nyújtja minden népnek.....	70
1.1. Az Egyház, mint Isten népe.....	71
1.1.1. Izraelnek, mint népnek a szerepe.....	72
1.1.2. A „nép” mint bibliai kép az Egyház életében.....	74
1.2. Az egyházfő misszós felhívása: A „kilépő” Egyház.....	78
1.2.1. A kultúrák szerepe az Egyház életében.....	80

1.2.2. Ferenc pápa a rossz elitizmus ellen	84
1.2.3. A kilépő Egyház küldetése.....	86
1.2.4. Az Egyház, mint „tábori kórház”	92
2. Az Egyház Isten irgalmának arca.....	94
2.1. Az isteni irgalmasság.....	95
2.1.1. Az „irgalom” helyes értelmezése az üdvtörténetben	96
2.1.2. Az emberi közreműködés az irgalom befogadásában.....	98
2.1.3. Az irgalom és igazságosság kapcsolata	99
2.2. Kiengesztelődés a testvériség jegyében.....	103
2.2.1. A személyek közötti megbékélés	105
2.2.2. Csoportok közötti megbékélés	107
2.2.3. A megbocsátás nem jelenti a felelősség tagadását	107
2.3. Az Egyház saját megbékélése	109
2.3.1. Az állítólagos egyházi bűnökről.....	110
2.3.2. A bocsánatkérés az Egyház megújulási alkalma	112
A II. fejezet összefoglalása.....	114
III. Ferenc pápa Egyházában mindenki testvér.....	115
1. Minden testvér közösségben van egymással az Egyházban	115
1.1. Kommunió az Egyházban.....	115
1.1.1. Az Egyház, mint testvérek közössége.....	116
1.1.2. A közösség és a testvériség.....	118
1.2. Az igazi kommunió	119
1.2.1. A „kommunió” fogalom téves értelmezése.....	120
1.2.2. Egyház és az igazi közösségi szellem.....	121
1.3. Kommunió a szentek közösségében.....	123
1.3.1. A szentek közösségének kapcsolata	123
1.3.2. A testvéri közösség beteljesülése a végidőben.....	125
2. Ferenc pápa konfliktuskezelése a testvériségre való eljutásban	127
2.1. Konfliktusok az Egyház életében	128
2.1.1. Az összetűzések elkerülhetetlenek	128
2.1.2. Konfliktusok az igazságért.....	130
2.2. A konfliktusok haszna	131
2.2.1. Az egyházüldözések lelki gyümölcsei.....	132
2.2.2. A testvéri felelősség és az „értékes feszültségek”	137
3. Ferenc pápa és a felszabadítási teológia az emberi testvériségről.....	139
3.1. A felszabadítási teológia elmélete.....	139
3.1.1. Az elmélet tévedései.....	140

3.1.2. Az elmélet elemeinek lehetséges haszna	143
3.2. Egy szegényekért élő Egyház.....	145
3.2.1. Az Egyház szerepe a migrációban.....	150
3.2.2. A migráció helyes kezelése.....	153
4. A pápa közös együtt-gondolkodásra hív a testvériség jegyében.....	157
4.1. A „zsinatok” jelentősége.....	157
4.1.1. Zsinatok az Egyházban	158
4.1.2. A hívek szerepe	160
4.2. Ferenc pápa szándéka a szinodális úttal	162
4.2.1. A „hitérzék” jelentősége	163
4.2.2. A jövő és a szinodalitás	164
A III. fejezet összefoglalása.....	165
IV. A vallások közötti testvériség megélésének irányelvei Ferenc pápa megnyilatkozásaiban.....	166
1. Az Egyház nyitása a vallások és világnézetek felé.....	166
1.1. Tények: sokféle vallás van.....	166
1.1.1. Az Egyház és a vallásszabadság.....	168
1.1.2. Testvéri közeledés minden másvallású emberhez	171
1.2. Az „Egyházon kívül nincs üdvösség” axióma helyes értelmezése.....	173
1.2.1. Az Egyház nélkülözhetetlen szerepe	174
1.2.2. Más vallások kötődése az Egyházhoz.....	176
1.2.3. Egy lehetséges megoldás: végső döntés az egyháztagság mellett	178
2. Ferenc pápa testvéri egységkeresése az evangélium örömeiben.....	185
2.1. A megoldás kulcsa: a párbeszéd.....	185
2.1.1. A vallásközi párbeszéd jelentősége	186
2.1.2. A párbeszéd haszna: az Egyház lelki gazdagodása	188
2.2. Ferenc pápa óv a tévedésektől.....	190
2.2.1. A „párbeszéd” fogalmának félreértése.....	190
2.2.2. Az Egyházfő a szinkretizmus ellen	192
2.2.3. Az ökumené félreértése	194
A IV. fejezet összefoglalása.....	199
V. Az emberi testvériség és a teremtett világ Ferenc pápa gondolkodásában.....	200
1. A természet látványa Isten teremtői nagyságát áldja	200
1.1. A „Földanya” kifejezés értelme	202
1.1.1. A panteizmus tévedése.....	202
1.1.2. A pápa és a Földanya.....	204
1.2. A teremtett világ szerepe	205
1.2.1. Környezetvédelem a Szentírásban.....	209

1.2.2. A természetes és természetfeletti összekapcsolódása a szentségekben	210
1.2.3. Az ember uralma a világban	212
2. Az Egyház szerepe a világ védelmében	215
2.1. A világ javainak rendeltetése	217
2.1.1. Az egyén felelőssége a teremtett világon belül	220
2.1.2. A környezetvédelem, mint missziós lehetőség.....	224
2.2. Az ember és az állatvilág.....	226
2.2.1. Az állatvilág szerepe.....	226
2.2.2. Az ember és az állatvilág helyes kapcsolata	228
Az V. fejezet összefoglalása.....	230
Befejezés.....	231
Summary.....	234

Bibliográfia

1. Szentíráskiadások

Biblia (Ó- és Újszövetség), SZIT, Budapest 2016.

Biblia, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 1996.

Biblia (Újszövetség), Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma 2015.

Die Bibel (Einheitsübersetzung), Verlag Herder, Freiburg-Basel-Wien 1980.

Novum Testamentum Graece et Latine, L. Schwann Druckerei und Verlag, Düsseldorf 1922.

2. Szótárak, lexikonok

A Pope Francis Lexicon (szerk.), WOODEN, C. – MCELWEE J. J., Liturgical Press, Collegeville 2018.

Baker's Dictionary of Theology (szerk.), HARRISON, E., Baker Book House, Michigan 1987.

Biblikus teológiai szótár (szerk.), SZABÓ, F. – NAGY, F., SZIT, Budapest 1972.

Handbuch der Bibel – Hermeneutiken (szerk.), WISCHMEYER, O., De Gruyter, Berlin 2016.

Global Dictionary of Theology (szerk.), DYRNESS, W. A. – KÖRKHÄIREN V. M., NP Academic, Nottingham (England) 2008.

Magyar Katolikus Lexikon I – XVII (szerk.), DIÓS, I., SZIT, Budapest 1993- 2014.

New Catholic Encyclopedia I-XV, MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), Gale Group, Michigan 2002-2003.

Teológiai Kiszótár (szerk.), RAHNER K. – VORGRIMLER H., SZIT, Budapest 1980.

Teológiai Kulcsfogalmak Szótára (szerk.), KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M., SZIT, Budapest 2016.

Theological Dictionary of the New Testament (szerk.), KITTEL, G. – FRIEDRICH, G., Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Michigan 1964.

Theologische Realenzyklopädie I-XXXVI, KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), De Gruyter, Berlin 1977-2004.

3. Tanítóhivatali megnyilatkozások

DENZINGER, H. – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Örökmécs - SZIT, Budapest 2004.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, SZIT, Budapest 2007.

Codex Iuris Canonici, SZIT, Budapest 2015.

A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*”, in *Római Dokumentumok LVII*, SZIT, Budapest 2022.

XVI. BENEDEK PÁPA, *Deus caritas est* (enciklika), SZIT, Budapest 2006.

FERENC PÁPA, *Admirabile signum* (apostoli levél), SZIT, Budapest 2019.

FERENC PÁPA, *Amoris laetitia – A családban megélt szeretetről* (apostoli buzdítás), SZIT, Budapest 2016.

FERENC PÁPA, *Aperuit illis* (apostoli levél), SZIT, Budapest 2020.

FERENC PÁPA, *Az emberi testvériségről – A világ békéje és a békés emberi együttélés érdekében* (dokumentum), SZIT, Budapest 2019.

FERENC PÁPA, *Az Úr imádságáról*, Jezsuita kiadó, Budapest 2020.

FERENC PÁPA, *Christus vivit – A fiatalokhoz és Isten egész népéhez* (apostoli buzdítás), SZIT, Budapest 2019.

FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi* (apostoli levél, 2022), forrás:

https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/20220629-lettera-ap-desiderio-desideravi.html (a kutatás ideje: 2022. július 15.)

FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium – Az evangélium hirdetéséről a mai világban* (apostoli buzdítás), SZIT, Budapest 2014.

FERENC PÁPA, *Földanyánk – A környezetvédelmi kihívás keresztény olvasata*, SZIT, Budapest 2020.

FERENC PÁPA, *Fratelli tutti – A testvériségről és a társadalmi barátságról* (enciklika), SZIT, Budapest 2021.

- FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate – Az életszentségre szóló meghívásról a mai világban* (apostoli buzdítás), SZIT, Budapest 2018.
- FERENC PÁPA, *Imádság – Az új élet lélegzése*, SZIT, Budapest 2021.
- FERENC PÁPA, *Laudato si’ – Közös otthonunk gondozásáról* (enciklika), SZIT, Budapest 2015.
- FERENC PÁPA, *Lumen fidei* (enciklika), SZIT, Budapest 2013.
- FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus* (bulla), SZIT, Budapest 2015.
- FERENC PÁPA, *Querida Amazonia*, Liberia Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2020.
- FERENC PÁPA, *Karácsonyi beszéd a Római Kúria fogadása alkalmából* (2018)
<https://www.magyarKurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-romai-kuria-tagjaihoz-karacsony-alkalmabol> (a kutatás ideje: 2022. április 22.)
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Ad resurgendum cum Christo* (rendelet), Róma 2016.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Communio notio* (levél), 1992, in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 379-387.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Dominus Iesus* (nyilatkozat), SZIT, Budapest 2000.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Donum vitae* (rendelet), SZIT, Budapest 1987.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia* (dokumentum 1986), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 439-487.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis nuntius* (nyilatkozat 1984), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 415-439.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Mysterium ecclesiae* (nyilatkozat), 1973.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Péter utódjának primátusa az Egyház misztériumában, Megfontolások*, 1998, in *Enchiridion Vaticanum* 17, 1588-1608.
- HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Válaszok az Egyházzal szemben felmerülő kérdésekre* (2007), in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 400-401.
- XXIII. JÁNOS PÁPA, *Pacem in terris* (enciklika, 1963), 11-27, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 161-197.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Centesimus annus* (enciklika, 1991), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 531-582.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Dives in misericordia* (enciklika, 1980), SZIT, Budapest 2016.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Familiaris consortio* (apostoli buzdítás), SZIT, Budapest 1981.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Férfi és nő* (elmélkedések), O.M.C. Christianus, Bécs-Budapest 1981.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens* (enciklika 1981), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 367-415.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Redemptoris missio* (enciklika), SZIT, Budapest 1990.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis* (enciklika, 1987), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 487-531.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Tertio millennio adveniente* (apostoli levél), SZIT, Budapest 1994.

II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut unum sint* (enciklika, 1995), SZIT, Budapest 1996.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Az élet kultúrájáért*, SZIT, Budapest 2003.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Igazságosabb és testvériesebb világot*, MKPK Iroda, Budapest 1996.

MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Felelősségünk a teremtett világért*, SZIT, Budapest 2008.

NAGY SZENT GERGELY PÁPA, *Epistola II*, 1899, 331, in FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 140.

NAGY SZENT GERGELY PÁPA, *Evangéliumokról mondott szentbeszéde*, in *Imaórák Liturgiája IV*, SZIT, Budapest 2017, 302-304.

XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum* (enciklika, 1891), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 27-57.

NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A hitérzék működése*, in KRÁNTZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 219-221.

NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (2011), SZIT, Budapest 2013.

NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az eszkatológia aktuális problémái*, (1990)
https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1990_problemi-attuali-escatologia_hu.html (A kutatás ideje: 2022. április 22.)

NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Emlékezet és Kiengesztelődés*, SZIT, Budapest 2009.

ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG, *Magyar Katolikus Katekizmus*, OHB, Vác 1995.

ORSZÁGOS LITURGIKUS INTÉZET (szerk.), *Római Misekönyv*, SZIT, Budapest 1991.

VI. PÁL PÁPA, *Evangelii nuntiandi* (apostoli buzdítás 1975), SZIT, Budapest 2012.

PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021.

PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo* (1971), in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 349-367.

4. Könyvek Ferenc pápáról

AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013.

APPEL, K. – DEIBL, J. H. (szerk.), *Barmherzigkeit und zärtliche Liebe – Das theologische Programm von Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2016.

BRAND, F. (szerk.), *Das Papst Franziskus Gottesdienstbuch*, Herder, Freiburg 2019.

ENGLISCH, A., *A Vatikán harcosa – Ferenc pápa és a bátorság útja*, Lazi Kiadó, Szeged 2016.

ENGLISCH, A., *Franziskus Zeichen der Hoffnung*, C. Bertelsmann Verlag, München 2014.

FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022.

HORVÁTH, Á. (szerk.), *Jó napot! Ferenc pápa vagyok*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 2013.

KASPER, W., *Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma*, in *Vigilia*, Budapest 2015.

KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017.

KIRÁLY, L. (szerk.), *Ferenc pápa megmondja*, Corvina, Budapest 2020.

LAFONT, GH., *Petit essai sur le temps du pape Francois*, Cerf, Paris 2017.

LAUBACH, T. – WAHL, S. (szerk.), *Arme Kirche? Die Botschaft des Papstes in der Diskussion*, Herder, Freiburg 2015.

PAPST FRANZISKUS – BIALLOWONS, S. (szerk.), *Gott ist barmherzig – Die wichtigste Botschaft des Heiligen Vaters*, Herder, Freiburg 2016.

PAPST FRANZISKUS – OEHLER, A. R. (szerk.), *Lasst euch die Hoffnung nicht nehmen!*, Herder, Freiburg 2017.

PAPST FRANZISKUS – SPADARO, A. (szerk.), *Im Angesicht des Herrn – Gedanken über Freiheit, Hoffnung und Liebe*, Herder, Freiburg 2017.

PAPST FRANZISKUS – WOLTON D., *Mit Frieden gewinnt man alles*, Herder, Freiburg 2019.

RICCARDI, A., *Franziskus – Papst der Überraschungen: Krise und Zukunft der Kirche*, Echter, Würzburg 2014.

SOLYMÁRI, D. – PALLÓS, T., *Ferenc pápa útján – 21. századi beszélgetések*, Athenaeum, Budapest 2016.

TORNIELLI, A. – GALEANZI G., *Ferenc pápa: Ez a gazdaság öl*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2015.

TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013.

VALENTE, G., *Nähe und Freiheit – Im Gespräch mit Jorge Mario Bergoglio/Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2014.

WAHL, S. A. – NAUERH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022.

WERBICK, J., *Kleine Gotteslehre im Dialog mit Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2018.

ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019.

5. Tanulmányok

ÁGOSTON, *Civitas Dei*, XVIII. 51, Kairosz Kiadó, Budapest 2005.

ANZENBACHER, A., *Keresztény társadalometika*, SZIT, Budapest 2001.

- BALTHASAR, H. U. von, *A Megnemismert felhője*, Vigilia, Budapest 1987.
- BARRON, R., *Catholicism: A Journey to the Heart of the Faith*, The Crown Publishing Group 2011.
- BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021.
- BERGOGLIO, J. M., *Varcare la soglia della fede*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013.
- BOCSA, J., *Az egyháztörténelem nagy alakjai*, Piarista Rendház, Vác 2010.
- BOLYKI, J., *Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése. „Teremtésvédelem”*, Kálvin János Kiadó, Budapest 1999.
- BOROS, L., *A halál misztériuma*, Vigilia, Budapest 1998.
- BOROS, L., *Mysterium mortis*, Walter-Verlag, Olten und Freiburg im Breigau 1963.
- BOULAD, H., *A halálban ugyanis megszületünk*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2018.
- BROSCH, J., *Charismen und Ämter in der Urkirche*, Hanstein Verlag, Bonn 1951.
- BROWN, R. E. – FITZMYER, J. A. – MURPHY, R. E. (szerk.), *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos társulat, Budapest 2003.
- CAMDESSUS, M. – LEGRAND, H., *Transformer L'Église*, Bayard, Montrouge 2020.
- CONGAR, Y., *Die Lehre von der Kirche (Handbuch der Dogmengeschichte III)*, Freiburg-Basel-Wien, 1971.
- CONGAR, Y., *Jalons pour une theologie du laïcat*, Cerf, Paris 1961.
- CONGAR, Y., *Szeretem az Egyházat*, Vigilia, Budapest 1994.
- DIANICH, S., *Krisztus igen, Egyház nem?*, Don Bosco Kiadó, Budapest 1995.
- DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012.
- DULLES, A. R., *Az Egyház modelljei*, Vigília, Budapest 2003.
- ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978.
- ERDŐ, P., *Az egyházjog lelke*, SZIT, Budapest 2021.

- ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998.
- ERDŐ, P., *Egyházjog*, SZIT, Budapest 2014.
- FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016.
- FRIES, H., *Fundamental Theologie*, St. Benno-Verlag, Leipzig 1985.
- GÁL, F., *Az örök élet reménye*, SZIT, Budapest 1974.
- GÁL, F., *Dogmatika I-II*, SZIT, Budapest 1990.
- GÁL, F., *Idő az örökkévalóságban*, SZIT, Budapest 1964.
- GÁL, P., *A New Age keresztény szemmel*, Marana Tha, Budapest 2016.
- GROOTAERS, J., *De Vatican II à Jean-Paul II. Le grand tournant de l'Église catholique*, Le Centurion, Paris, 1981.
- GUARDINI, R., *A megtámadott hit*, Kairosz, Budapest 2015.
- HAHN, S.,– CHAPMAN, E. S., *Remélem, meghalok!*, SZIT, Budapest 2021.
- HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016.
- HÄRING, B., *Krisztus Törvénye I-II-III*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma, 1997-2015.
- HORVÁTH, S., *Angyalok – Démonok*, SZIT, Budapest 2015.
- JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998.
- JÖCKLE, C., *Szentelek lexikona*, Dunakönyv Kiadó, Budapest 1994.
- KASPER, W., *Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma*, Vigília, Budapest 2015.
- KEHL, M., *Und was kommt nach dem Ende?*, Topos Taschenbücher 2008.
- KERESZTY, R., *Isten Egyháza Jézus Krisztusban*, SZIT, Budapest 2022.
- KLÜBER, F., *Grundlagen der katholischen Gesellschaftslehre*, Fromms Taschenbücher, Osnabrück 1960.
- KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019.
- KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018.
- KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019.

- KRÁNITZ, M., *Az Egyház – Alapvető hittan III*, SZIT, Budapest 1999.
- KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019.
- KREEFT, P. – TACELLI, R. K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020.
- KUBY, G., *A nemek forradalma*, Kairosz Kiadó, Budapest 2008.
- KUBY, G., *Gender – A családot szétromboló új ideológia*, Alfa-Szövetség, Budapest 2019.
- LAIS, H., *Dogmatik II*, Butzon & Bercker, Kevelaer 1965.
- LEGEZA, L., *Rágalmak és valóság*, Ecclesia, Budapest 2018.
- LEPPING, V., SATTLER, D. (szerk.), *Gemeinsam am Tisch des Herrn*, Herder Verlag, 2020.
- LERINI SZENT VINCE, *Első emlékeztető*, Cap. 23, in PL 50, 667-668, in KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019.
- LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020.
- MALM, A., *Hamarosan túl késő lesz... avagy a klímaváltozás árnyékában*, L'Harmattan, Budapest 2012.
- MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Temetési szertartáskönyv*, SZIT, Budapest 1999.
- MARTINETTI, G., *A mai hit észérvei*, Kairosz, Budapest 2001.
- MEUSER, B. – BAER, N., *YOUCAT Bérmakönyv*, Vigília Kiadó, Budapest 2017.
- MINEAR, P. S., *Images of the Church in the New Testament*, New Testament Library, Philadelphia 2004.
- MOODY, R. A. – RITCHIE, G. G., *Élet az élet után - Visszatérés a holnapból*, Ecclesia, Budapest 1987.
- NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998.
- ŐRSY, L., *Életerős zsinat*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2017.
- PINCKAERS, S., *A keresztény erkölcsteológia forrásai*, Paulus Hungarus / Kairosz, Martonvásár 2001.

- PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016.
- PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019.
- RADEMACHER, A., *Die Kirche als Gemeinschaft und Gesellschaft*, Haas&Grabherr, Augsburg 1931.
- RAHNER, K., *A hit alapjai*, SZIT, Budapest 1983.
- RATZINGER, J., *A mustármag reménye*, Prugg Verlag, Eisenstadt 1979.
- RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019.
- RATZINGER, J., *Isten közel van hozzánk*, SZIT, Budapest 2015.
- RÓZSA, H., *Az ószövetség keletkezése*, SZIT, Budapest 1995.
- RÓZSA, H., *Őstörténet – A világ keletkezése és az emberiség eredete a Biblia szerint*, SZIT, Budapest 2008.
- SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012.
- SCHEFFCZYK, L., *Aspekte der Kirche in der Krise. Um die Entscheidung für das authentische Konzil (Questionis non disputatae 1)*, Siegburg 1993.
- SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus Dogmatika – A teremtés jövője Istenben*, SZIT, Budapest 2008.
- SCHEFFCZYK, L., *Der Reinkarnationsgedanke in der altchristlichen Literatur* (= Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, Heft 4, München 1985.
- SHELLENBERGER, M., *Apokalipszis soha*, Gingko Kiadó Kft, Gödöllő 2021.
- SCHNACKENBURG, R., *Die Kirche im Neuen Testament*, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1961.
- SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996.
- SAUER, E., *A világmegváltás hajnalpírja*, Evangéliumi Kiadó.
- TEUTSCH, G. M., *Mensch und Tier, Lexikon der Tierschutzethik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1987.
- TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001.

TOMKA, F., *Találkozás a kereszténységgel*, SZIT, Budapest 2016.

TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015.

WEBER, H., *Speciális erkölcszociológia*, SZIT, Budapest 2001.

WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, Pázmány könyvek 6, SZIT, Budapest 2006.

WERBICK, J., *Grundfragen Ekklesiologie*, Herder, Freiburg 2009.

WHITE, M. – CORCORAN, T., *Újraépítve*, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Szekszárd 2018.

6. Cikkek

BALTHASAR, H. U. von, *A dicsőség felfénylése*, in *Teológiai esztétika I., Az alak szemlélése*, Sík Sándor Kiadó, Budapest 2004, 13.

BALTHASAR, H. U. von, *Az esztétika konkretizálása: teológusok és világképek*, in *Mai írók és gondolkodók /3*, Róma 1989, 134.

BALTHASAR, H. U. von, *Isteni dráma*, in *Mai írók és gondolkodók / 3*, Róma 1989, 154.

BALTHASAR, H. U. von, *Teología y santidad*, in *Communio* (VI/87), 486-493.

BARITZ, S. L., *Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban (KETEG) – válasz és javaslat*, in AZZARO, P. – GÁJER, L. (szerk.), *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 169-182.

BOLBERITZ, P., *A törekvés filozófiája*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 220-227.

BRAUN, K., *Ändert sich alles in der Kirche? Was bleibt?*, in *Forum Katholische Theologie* 37, (2021/2), 118.

CSEH, A., *A nap ne nyugodjék le haragotok fölött*, in *Világposta* (XVII.4.), 2021, 18.

DAHKLE, B., *Geist und Kirche*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* (3/2020), Paulinus Verlag, Trier 2020, 248.

DIÓSI, D., *„Láttuk dicsőségét...” (Jn 1,14) – Isten dicsőségének megérkezése a liturgiába*, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 238-249.

FERENC PÁPA, *Az Egyház szinodalitásáról*, in *Keresztény Élet* (2022.június12.), 12.

- FERENC PÁPA, *Isten kegyelmének a koldusai*, in *Keresztény Élet* (2020. február 16.), 5.
- FERENC PÁPA, *Találkozás, meghallgatás, felismerés*, in *Keresztény Élet* (2021. október 17.), 3.
- FINGER, E., *Der freundliche Revolutionär. Wie der neue Papst, mit Demut und Humor den Vatikan auf den Kopf stellt*, in *Die Zeit* (2013. március 21.), 67.
- GÁJER, L., *Az emberi szabadság katolikus értelmezése XIII. Leó pápa Libertas (1888) enciklikája alapján*, in *Teológia* (2013/3-4), 123-132.
- GÁJER, L., *Testvériség és béke*, in *Új Ember* (2022. április 17-24.), 3.
- GRAWE, CH., *Mensch. I. Einleitung*, in *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel 1980, 1059-1061.
- GYURKOVICS, M., *Az irgalmasság biblikus teológiája az első három század exegétáinál*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 47-65.
- HARTMANN, S., *Sind nur heilige Theologen?*, in *Beuroner Forum* (2012/4), LIT, Berlin 2012, 35.
- HOFFMANN, J., *Der Fall des Bischofs Tebartz-van Elst – Lehren für die Weltkirche?*, in *Concilium* (2014/2.), 224-231.
- HOLTMANN, S., *Theologie der Freiheit oder Theologie der Befreiung?* in *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 117, Mohr Siebeck Verlag, (4/2020), 487.
- JANKA, F., *Isten dicsősége és az emberi transzcendentalitás horizontja*, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 128-162.
- KOCSIS, I., *Igazságosság és irgalmasság Máté evangéliumában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 19-32.
- KRÁNITZ, M., *Az amazóniai szinódus* (2019. október 6-27.) in *Teológia* (2019/ 3-4), 159, 163.
- KRÁNITZ, M., *Ferenc pápa küldetése. Új egyházfő a Római Katolikus Egyház élén* in *Teológia* (2013/1-2), 59-68.
- KRÁNITZ, M., *Ferenc pápa öt éve*, in *Teológia* (2018/1-2), 43-52.
- KRÁNITZ, M., *Keresztény jövőkép és felelősség Európáért*, in AZZARO, P. – GÁJER, L. (szerk.), *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 160-169.

- KUMINETZ, G., *A vallásszabadság joga és kötelessége a Katolikus Egyház felfogásában és jogrendjében*, in *Teológia* (2006/1-2), 1-25.
- KUMINETZ, G., *Az igazságosságra és az irgalomra nevelés*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 213-261.
- KUMINETZ, G., *Megfontolások a szólás szabadsága alapvető jogáról*, in *Teológia* (2016/1-2), 49-71.
- KUMINETZ, G., *Zárszó*, in AZZARO, P. – GÁJER, L., (szerk.), *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 197.
- LAURINYEZ, M., *A szociális, strukturális bűn fogalma a XX. század CELAM-konferenciáinak tükrében*, in *Teológia* (2016/1-2), 72-77.
- LAURINYEZ, M., *A szociális, strukturális bűn fogalma Szent II. János Pál pápa 1979-1989 közötti írásaiiban*, in *Teológia* (2016/3-4), 172-182.
- LIENKAMPF, A. – WOLF, J., *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit in Katholische Theologie studieren*, LIT, Münster 2000, 235.
- LÖSER, A., *Az egyszerű életmód*, in *Vigilia* (2022/2), Szekszárd 2022, 89.
- MARTOS, L. B., *Igazságosság és irgalmasság a Rómaiakhoz írt levélben*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 32-47.
- MARTOS, L. B., „*Vidimus gloriam eius.*” *A biblikus teológia célja Hans Urs von Balthasar teológiai esztétikájában*, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 69-85.
- MÜLLER, A., *Zum Lebens- und Religionshorizont des modernen Menschen*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* (3/2021), 213.
- NAPIORKOWSKI, A., *A szabadság teológiája*, in *Vigilia* (2021/11), 802-813.
- NARVAJA, J. L., *Egyházon belüli eretnekség*, in *Mérleg* (2018-19) 54-55, 110-118.
- NÉMETH, L., *Az Ad Gentestől a mai missziós irányzatokig*, in *Sapientia füzetek* 8, Vigilia Kiadó, Budapest 2007, 7.
- PATSCH, F., *Miért a szenvedés*, in *A szív* (2020/5), 41.

- PELLAND, G., „*Did the Church Treat the Divorced and Remarried More Leniently in Antiquity than Today?*” in *L'Osservatore Romano* (2000/2), 9.
- PERENDY, L., *A színélátás vágya Nüsszai Szent Gergely műveiben*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 174-186.
- PERENDY, L., *Isteni és emberi irgalmasság Nazianzoszi Szent Gergelynek a szegények szeretetéről mondott homíliájában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 65-80.
- PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 186-220.
- PUSKÁS, A., *Az isteni egyszerűség*, in *Vigilia* (2022/2), 101.
- PUSKÁS, A., *Előszó*, in *Varia Theologica* 11, *Isten dicsősége – A teremtés szépsége*, SZIT, Budapest 2020, 10.
- RAHNER, K., *Hierarchia der Wahrheiten*, in *Diakonia* 13 (1982/6), 380.
- RATZINGER, J., *Kein Heil außerhalb der Kirche?*, in *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf 1969, 339-361.
- ROSTA, F., *A hitigazságok rangsorolása*, in *Teológia* 5 (1971/2), 90-98.
- RÓZSA, H., *Az üdvösségre meghívott és a bukásnak kitett ember a bibliai őstörténetben*, in *Varia Theologica* 4 (*Az ember krízise*), SZIT, Budapest 2013, 11-51.
- SCANNONE, J. C., *Papa Francesco e la teologia del popolo*, in *La Civiltà Cattolica*, 165 (2014/I), 571-590.
- SPINDELBÖCK, J., *Freiheit, Gleichkeit, Brüderlichkeit...*, in *Forum Katholischer Theologie* (1/2021), 34.
- STEFANOVSKY, A., *Az Apostoli Szentszék és az Egyházak világtanácsának együttműködése a válságkezelés és béketeremtés terén*, in *Theológiai Szemle* LXIV, Magyarországi EÖT, (2021/3). 151-157.
- SZÉKELY, J., *A bevándorlási hullám keresztény szemmel*, in *Keresztény Élet* (2015. november 01.), 10.
- SZUROMI, SZ. A., *Az igazságosság és irgalmasság külső és belső fórum tükrében*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 261-275.

TOMKA, F. – TOMKA, M., *Gaudium et Spes. Lelkipásztori Konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, in KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002, 461.

TOMKA, F., *Misszió és új evangelizáció*, in *Vigilia* (2007/2), 111-116.

TÖRÖK, CS., *A hit a kultúra határvidékein*, in *Communio* (2019/3-4), 68.

TÖRÖK, CS., *A szeretet öröme*, in *Vigilia* (2016/9), 642-649.

TÖRÖK, CS., *Új ateizmus – új apologetika?* in *Varia Theologica* 12, SZIT, Budapest 2021, 128-154.

WENDEL, S., *Das Universum – Körper Gottes?*, in *Geist & Leben* 94, 501, 367-369.

WERBICK, J., *Für eine menschenfreundliche Kirche*, in *Theologische-Praktische Quartalschrift*, Verlag Friedrich Pastet (169. 4/2021), 372.

7. Gyűjteményes kötetek

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002, KRÁNITZ, M. (szerk.), SZIT, Budapest 2002.

Az Egyház társadalmi tanítása, TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), SZIT, Budapest 2005.

Élő kövekből épülő Egyház, PUSKÁS, A. (szerk.), SZIT, Budapest 2011.

Ókeresztény írók (sorozat) I – XIII. (szerk.) VANYÓ, L., SZIT, Budapest 1980-1987.

8. Internetes források

<https://merce.hu/2018/01/31/a-papa-szerint-nincs-kegyelem-a-papi-visszaelesekre-de-atenyek-nem-ot-igazoljak>, (a kutatás ideje: 2022. február 28.)

A Hittani Kongregáció közleménye McCarrick bíboros laicizálásáról - Vatican News.
www.vaticannews.va. (a kutatás ideje: 2022. február 28.)

<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2019/06/ferenc-papa-bocsanatot-kert-a-romaktol-a-tortenelmi-diszkriminacio-miatt> (a kutatás ideje: 2022. március 15.)

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-mindenki-vegyen-reszt-szinodusi-folyamatban>
(a kutatás ideje: 2022. április 01.)

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/nem-faj-elegge-megosztottsag-ez-az-okumene-szomoru-akadalya-kurt-koch-szerint> (a kutatás ideje: 2021. július 06.)

<https://www.katholisch.de/artikel/27140-dbk-veroeffentlicht-vatikan-schreiben-zu-mahlgemeinschafts-votum> (a kutatás ideje: 2022. április 19.)

<https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-kazah-utjanak-vegen-beke-keresesebe-vonjuk-be-noket-es-fiatalokat> (a kutatás ideje: 2022. szeptember 19.)

<https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-az-egyhaziak-vilagtanacsahoz-keresztenyek-kozotti-megbekeles-kuldetesunk-alapfeltetele> (a kutatás ideje: 2022. szeptember 19.)

Bevezetés

„Minden írástudó, aki jártas a mennyek országának tanításában, hasonlít a házigazdához, aki kincseiből újat és régít hoz elő.”¹ – tanította Krisztus. A kinyilatkoztatás Isten végtelen szeretetét mutatja be, és ebben réginek és újszerűnek tűnő egyaránt találhatunk. Így gondolkodtak egyháztanítóink és teológusaink; figyelembe véve az idők jeleit, de az isteni igazságok hitelességéhez ragaszkodva fejtették ki a hit misztériumait. Ebben kiemelt szerepe van az egyháztörténelem pápáinak, akik, mint a Tanítóhivatal hivatott felelősei, nyilatkoztak meg a korok kérdéseinek megfelelően. Az Egyház sokoldalúságát nem lehet tökéletesen emberi szavakkal kifejezni, így – Krisztus fentebbi szavaival élve – ezek a kincsek bőségesek, ezért folyamatosan lehet belőlük elővenni és bemutatni azt, ami szükségesnek tűnik. Azonban amikor egy teológus ezt teszi, vigyáznia kell: a hittudomány egy érzékeny „mérleg”, aminél ügyelni kell az egyensúlyra. Lehet és kell bizonyos tényeket, dogmákat, tanításokat hangsúlyozni, éppen akkor, amikor valamelyikkel kapcsolatban kérdés merül fel, de emiatt a többi nem szorulhat háttérbe. Ha ez mégis megtörtént, akkor kiigazítás szükséges, hogy a hit épsége és teljessége ne sérüljön.

A médiában a híres emberek különösen a figyelem középpontjában vannak. Ez természetesen vonatkozik Krisztus földi helytartójára, a mindenkori pápára is, aki különleges helyzetben van, mert küldetése minden ember felé szól, ezért megnyilatkozásainak páratlan súlya van. A katolikusok elismerik azt a kiváltságos tisztséget, ami az Egyház legfőbb kormányzásával jár, ám aki nem katolikus vagy más felekezethez tartozik, az sem tagadhatja a társadalomban betöltött szerepét. Amikor 2013. március 13-án *Jorge Mario Bergoglio*-t megválasztották pápának, mindenki csodálkozott, mert nem volt azok között a bíborosok között, akiket a média kutatói és elemzői esélyesnek tartottak. Azonnal kirajzolódott az új pápa egyénisége és stílusa: nem kedveli a túlzott pompát, gazdagságot és az elzárt életet, viszont szereti az egyszerűséget és a szerénységet; a névválasztása is egészen újszerű, és teljes összhangban van mindezzel.² Beszédjeiben, tanításában és írásaiban megjelentek „szívügyei”: a „kilépő”, a missziós, a befogadó, az irgalmas Egyház, mely olyan, mint egy Anya, aki a szegényekért él, párbeszédet folytat mindenkivel, ökumenikus szemléletű és védi a teremtett világot. Ezek a pápa által leggyakrabban használt kifejezések, mert Isten a „*jogok, a kötelességek és méltóság tekintetében minden embert egyenlőnek alkotott, és meghívta őket, hogy testvérként éljenek egymás között, népesítsék be a földet, és terjesszék el a világban a*

¹ Mt 13, 52.

² Lásd LAUBACH, T. – WAHL, S. (szerk.), *Arme Kirche? Die Botschaft des Papstes in der Diskussion*, Herder, Freiburg 2015, 14.

jóság, a szeretet és a béke értékeit.”³ Az egyházfő két nagy szélsőséget lát a mai világban: az egyik a kevesebb, de fejlettebb jóléti országok, ahol a kereszténység visszaszorult. A másik a szegényebb nagy többség; ott még erősebb lehet a vallásosság, de ahol az emberek az igazságtalanság miatt nehéz körülmények között élnek. Ezt a két szélsőséget szeretné a pápa kiegyenlíteni, mely akkor történik meg, ha az emberek testvérként tekintenek egymásra. Az egyházfő tanítása, felhívása akkor válik életté, ha az emberek meghallják és megteszik. Ennek érdekében a pápa felhasznál minden lehetőséget, hogy a felrázza azokat, akik lelki tespedtségben élnek, és bátorítsa azokat, akik elszenvedői a közömbösségnek.

Ferenc pápa teológiájának újszerűsége abban áll, hogy a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) által lefektetett missziós és evangelizáló alapelveket minden korábbi elődjénél erőteljesebben kívánja alkalmazni. A Zsinat korszakalkotó jelentőségű volt. Számos kérdéskörben nyitott a világ felé a korábbi sok évszázados „bezárkózást” követően. Tézisünk szerint Ferenc pápa ezt az irányvonalat képviseli nagy határozottsággal. A zsinati nyitást szeretné kitágítani még inkább, hogy az Egyház, mint egy Anya, ölelhessen a keblére minél többeket, elvezetve őket a hit teljességére. A Zsinatról így nyilatkozik: „Megújulási mozgalmat hozott, mely egyszerűen az evangéliumból ered. Gyümölcsei hatalmasak.”⁴ Yves Congar (1904-1995) azt a véleményt alkotta a Zsinatról, hogy az Egyház a második évezredből visszatért az elsőbe.⁵ Ennek alapján állapíthatjuk meg: Ferenc pápa vágya, hogy az Egyház missziós lendülete olyan legyen, mint az ősegyházi időkben és az első századokban volt. Az akkori lelkesedés és a gyakorlati szeretet mértékét és eredményeit várja el a ma Egyházától.

Az ekkleziológiai megközelítésekben többen modelleket állítottak fel az Egyház sokféle tevékenységének kifejezésére. Ezek közül a legismertebbek Avery Dulles (1918-2008) modelljei, melyek közül a szolga, a hírnök és a misztikus közösség utal leginkább a testvéri közösség szerepére.⁶ Disszertációnk témájának a „testvériséget” választottuk, mint Ferenc pápa egyházmodelljét, mert az egyházfői hangsúlyok ehhez állnak a legközelebb, és a legfőbb témáit mind ehhez lehet kötni. Ahol az emberek testvérként tekintenek egymásra, ott megszűnik a szegénység, a kirekesztés, az önzés, a pazarlás, és megnyilvánul az irgalom, a szeretet, a befogadás és az életszentség, így Krisztust hirdetik. Az Egyház kezdettől fogva úgy

³ FERENC PÁPA, *Az emberi testvériségről* (dokumentum) – *A világ békéje és a békés emberi együttélés érdekében*, SZIT, Budapest 2019, 7.

⁴ HORVÁTH, Á. (szerk.), *Jó napot! Ferenc pápa vagyok*, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 2013, 35.

⁵ Lásd KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 290.

⁶ Lásd DULLES, A. R., *Az Egyház modelljei*, Vigilia, Budapest 2003, 53-71, 87-119.

élte meg és értelmezte Krisztus halálának és feltámadásának eseményét, mint Isten hívását a hitre, a megtérésre, a testvéri szeretetre, amihez hozzátartozik egymás kölcsönös megsegítése az anyagi javak által is.⁷ Ma általános a bezárkózás, az elmagányosodás, az önzés. A pápa célja, hogy az Egyház éppen úgy tudjon vonzó lenni minden súlyos történelmi „öröksége” ellenére, mint kezdetben.

Doktori dolgozatunk gondolati íve az emberi személyiségből indul ki, és ez által tekinti át a különféle kapcsolatokat, amik hozzá tartoznak, különös tekintettel a testvéri összetartozásra. Ebben egy kettősséget érzékelünk: Isten eredeti szándékát és adományait, vele szemben pedig azt a nehézséget, amit az eredeti bűn okozott; az előbbi serkenti a testvéri összetartozást, az utóbbi pedig hátráltatja. Disszertációnk felépítése: Ferenc pápa tanítását öt nagyobb csoportra osztjuk. A testvériség megvalósulásának vágyát a következő szempontok szerint vizsgáljuk: az ember belső világa és sajátos céljai, az Anyaszentegyház kapcsolata az egyes személyekkel és csoportokkal, az emberek egymás közötti viszonya, a helyes ökumenikus lelkület, és a teremtett világ védelmében rejlő lehetőségek.

Ezekben a témakörökben átnézzük az egyházfő útmutatásait, és szemléljük annak összhangját a kinyilatkoztatással, a tanítóhivatali megnyilatkozásokkal, és a II. Vatikáni Zsinat szellemiségével. A pápa gondolatait elsődlegesen a tőle származó írásokból – körlevelekből és apostoli buzdításokból – vesszük, valamint a róla szóló publikációkból, melyek szintén az ő gondolatait foglalják össze. Ezeket elhelyezzük a nagyobb teológiai összefüggésekbe; kiemelt forrásként használjuk még a Szentírást, a tanítóhivatali megnyilatkozásokat, az Egyház társadalmi tanításáról szóló írásokat, a Katolikus Katekizmust és a friss teológiai műveket. A pápa írott és szóbeli tanításából érezhető, hogy egy sokkal testvériesebb, szeretetteljesebb világot szeretne, amiben minden embernek nemcsak joga, hanem érdemi lehetősége is van az Isten terve szerinti emberi élethez. Egyes teológusok ezt az irányvonalat „népteológiának” nevezik, mert központi helyet foglal el benne a szegények megsegítése, és az az alapvető felhívás, mely minden embert tettekre készítet.⁸ Jelen disszertációnk azt szeretné kifejtetni, hogy a testvériség helyes megélése Ferenc pápa tanítása szerint képes a gondviselés eredeti szándékát megvalósítani, a világ életét igazán jobbá tenni.

⁷ Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 32, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 357.

⁸ Lásd KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 89-90.

I. AZ EMBERI LÉT SZEMPONTJAI FERENC PÁPA TANÍTÁSÁBAN

1. ISTEN SZÁNDÉKA AZ EMBERREL

A hívő keresztény ember a kinyilatkoztatás fényében olyan távlatokat lát, melyek érzékszervekkel nem észlelhetőek, de hozzátartoznak az emberiség jövőjéhez.⁹ Aki egyáltalán nem vallásos, vagy nem hívő, az is érzékeli a saját életéből és környezetéből, hogy alkotni, a világot érdemben megváltoztatni, kultúrát építeni csak az ember tud, vagyis az ember van a látható középpontban. Az Egyház emberekből áll, a testvériség is emberek között valósul meg, ezért az összefüggések megértéséhez szükséges az egyént, az emberi természetet alapjaiban megismerni. Mielőtt belekezdenénk a különféle egyháztani hangsúlyok és kifejezések tárgyalásába, szükséges az ember lényét, mint „egyedit” áttekinteni. Természetesen az embert nem lehet teljesen és tökéletesen függetleníteni sem Istentől, sem a világtól, sem a többi embertől. Ebben a fejezetben az ember saját személyes egyéniségét vizsgáljuk meg a kinyilatkoztatás tükrében, Ferenc pápa tanításában.

1.1. AZ EMBER A VILÁG RENDJÉBEN

Egyes teológiai könyvekben az emberrel kapcsolatban előfordul a következő kifejezés: „használati utasítás”.¹⁰ A hétköznapi életben a műszaki cikkekhez mindig mellékelnek ilyen, éppen a felhasználó érdekében. Ha a fogyasztó elolvassa és betartja az utasításokat, és ennek megfelelően rendeltetésszerűen használja a készülékét, akkor fog jól működni. Bizonyos értelemben lehet ezt az emberre is vonatkoztatni, egy magasabb szinten; önmagát kell jól „használnia”, hogy egész léte olyan teljes legyen, amit megvalósítani képes. Mivel az ember különleges kapcsolatban van Istennel, az ő nagyságának hordozója, és a gondviselés képviselője a világban.¹¹ Ez kiindulási szempont önmaga megértéséhez. Érdeemes a kinyilatkoztatást is úgy tekinteni, mint egy használati utasítást az emberhez, mert teljesen tartalmazza mindazt, amire szüksége van, amit hinnie és tennie kell.¹² Ez annál érdekesebb, mivel nem csak egy ember van a világon, hanem minden egyes személy Isten különleges

⁹ Vö. A Katolikus Egyház Katekizmusa (=KEK) 376.

¹⁰ Vö. MEUSER, B. – BAER, N., *YOUCAT Bérmakönyv*, Vigilia Kiadó, Budapest 2017, 28-29.

¹¹ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 67.

¹² Vö. KEK 68. Lásd még art. *Faith and moral*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 605-606.

ajándéka, az ő teremtoi műve.¹³ Ha kapcsolatban élnek egymással, akkor még különösebb a helyzet, mert akkor egyszerre kell sok feltételnek teljesülnie a minél jobb életért. Ez is a gondviselés szándéka. Ferenc pápa megnyilatkozásai mindenkire szól, de a tömeg vagy a csoport is egyes emberekből áll, és mindegyiknek önmagát kell „kezelnie” a jó eredmény, a testvériség megvalósulása érdekében. Az egyházfő egyszerre szól az egyénekhez és közösségekhez; de a közösségi cselekvések is az egyéntől, annak belső világától függenek. Így ha a személy önmagával „rendben” van, akkor tud helyesen cselekedni.

1.1.1. Az ember teremtett lény

A teremtettséget azért kell kiemelni, mert minden egyéb következmény ebből ered. Ha visszatérünk a fenti hasonlathoz, akkor figyelmembe kell venni, hogy ki bocsátotta ki a „használati utasítást”, és ez mire vonatkozik. Ferenc pápa közös kiindulópontként említi a más vallásokkal kapcsolatban is, hogy az ember teremttségének elismerése, az ebből fakadó magatartás: Isten valódi, jó gyermekévé válni.¹⁴ Az ember teremtett mivolta a hívő kereszténynek kétségtelen kiindulópont, de másoknak nem feltétlenül. A félretorzított darwinizmus, a marxizmus (és a kommunizmus) hosszú időn át terjesztett elméletei az embert a véletlen következményének, vagy az anyag önmagából kialakuló fejlődési folyamat eredményének tekintette.¹⁵ Az embert csupán, mint anyagi valóságot értékelték, holott van tudata, létezőként fogja fel önmagát, márpedig a többi földi teremtmény erre nem képes.¹⁶ Isten éppen azért teremtette az embert szellemi lénynek, hogy vele önmagát közölhesse.¹⁷ A materialista nézetek azért jutottak téves következtetésekre, mert az embert csak saját maga alapján, „saját jogon” szemlélték, mindentől függetlenül; az efféle megközelítések soha nem vezettek eredményre.¹⁸

Az ember teremtett mivoltát elismerni azért nem mindenkinek egyértelmű, mert egy adott valóság, ami megszokott, és ezért nem tűnik különlegességnek. Aki él, mozog, gondolkodik, az többnyire nem foglalkozik pusztán a saját létének tényével, hanem inkább a tetteivel és vágyaival. Sokan ezért élnek közömbösen vagy magukat ateistának tartva, mert jól érzik magukat, és ez látszólag elég. Viszont amikor jönnek az olyan kérdések, hogy pl. miért

¹³ Vö. DH 3957. Lásd még art. *Genesis, book of*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 130-134.

¹⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti* (enciklika), 271, SZIT, Budapest 2021, 136.

¹⁵ Vö. TÖRÖK, CS., *Új ateizmus – új apologetika?* in *Varia Theologica* 12, SZIT, Budapest 2021, 129-130.

¹⁶ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 196.

¹⁷ Vö. RAHNER, K., *A hit alapjai*, SZIT, Budapest 1983, 144.

¹⁸ Vö. DH 3773. Lásd még art. *Creation* in WOODEN, C. – MCÉLWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

kell meghalni, miért van szenvedés, van-e tökéletes igazságszolgáltatás, van-e valami a halál után, akkor a materialista szemlélet nem tud megnyugtató válaszokat nyújtani.

A Szentírás első fejezete szól az ember teremtéséről: Isten hozta létre.¹⁹ Vagyis eredete felső hatalomtól ered, nem önmagától, ami logikai ellentmondás volna. Hogy pontosan hogyan, arról nem olvasunk a Bibliában. Ezt a természettudományok vizsgálják. Mivel Isten teljesen szabad, őt senki és semmi nem kényszerítheti semmire, önmagában tökéletes,²⁰ így Isten gondviselésében keresendő a teremtés és az emberi lét titka, mely kapcsolat nem csupán a keletkezésre jellemző, hanem egyben éltető elemünk.²¹ Az őstörténet szerint Isten az embert egy kertbe helyezte, ahol harmóniában élt mindennel; ez is a gondviselés ajándéka, aki többre szánta annál, mint ami a teremtés alapján kijárt volna neki.²² Mindent összevetve, a kinyilatkoztatásból azt kell megállapítani: a szeretet kifelé tör, önmagát adja, így Isten önmaga előtt dicsőül meg azzal, hogy saját magát osztogatja.²³ Mivel Ő minden lét eredete és életben tartója, ezért az ember semmiképpen nem tud Istentől függetlenül létezni. Nemcsak teste és lelke, hanem annak működése is ajándék.²⁴ Ehhez a sok jóhoz még hozzátársult kezdetben Isten közelségének állandó tapasztalata.²⁵ Ezért sem lehet az emberről csak és kizárólag „önmagában” beszélni, mert nem saját jogon létező; habár szellem és akarat, de természet is, és nem önmagát létrehozó szabadság.²⁶

1.1.2. A teremtett világ az emberre irányul

A legalapvetőbb kérdés, amire választ kell adni: ki az ember; miért létezik, mi a léte értelme, melyek a céljai és távlatai?²⁷ A kinyilatkoztatás semmi kétséget nem hagy afelől, hogy a teremtett világban az embernek van a legkiemeltebb szerepe, ő áll a teremtés középpontjában, és a világ többi része bizonyos szempontból rá irányul.²⁸ (Az angyalok

¹⁹ Vö. Ter 1, 26.

²⁰ Vö. DH 1333. Lásd még Art. *God*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 270-290.

²¹ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog lelke*, SZIT, Budapest 2021, 29.

²² Vö. RÓZSA, H., *Őstörténet – A világ keletkezése és az emberiség eredete a Biblia szerint*, SZIT, Budapest 2008, 46-47.

²³ Vö. GÁL, F., *Dogmatika I.*, SZIT, Budapest 1990, 153.

²⁴ Vö. DH 3003. Lásd még art. *Dignity* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 44-48.

²⁵ Vö. RÓZSA, H., *Őstörténet – A világ keletkezése és az emberiség eredete a Biblia szerint*, SZIT, Budapest 2008, 46.

²⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'* (enciklika), 6, SZIT, Budapest 2015, 8.

²⁷ Lásd GRAWE, CH., *Mensch. I. Einleitung*, in *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel 1980, 1059-1061.

²⁸ Vö. GS 12. Lásd még art. *Genesis, book of*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 130-134.

létezése is jelentős a teremtés rendjében, létük és működésük fontos.²⁹⁾ A teremtés-elbeszélés egyértelmű bizonyíték az ember-központúságra: a bolygó, a föld, a vizek, a növények és az állatok mind körülveszik az embert és érte vannak.³⁰ Az ember a teremtés élén az élőlények fölött áll; ez kifejezi, hogy az egész valóság Isten áldásának és így az üdvösségnek a hordozója.³¹ Az ember benne van a világban; ebből pedig az következik, hogy csak akkor tud helyesen önmagára reflektálni, ha saját létét és sorsát a Teremtővel, és tőle elválaszthatatlanul a teremtett világgal együtt értelmezi. Az ember – bizonyos szempontból – a középpont, mégis inkább nevezhetjük egy „köztes célnak”, ugyanis minden teremtmény vele együtt halad a végcélig, ez pedig maga Isten.³²

Ennek egyértelmű következménye, hogy az embert nem tudjuk sem Istentől, sem a világtól elválasztva szemlélni függetlenül mindentől. A világ az embert körülveszi, melyből nem tud kiszakadni. Testünket a bolygó elemei alkotják, annak vize és levegője éltet.³³ Amit a kinyilatkoztatás az emberről tanít, csak akkor válik érthetővé, ha azokat a kapcsolatokat is szemléljük, amelyek a teremtett embert a valóság egészéhez fűzik.³⁴ A személy fogalmához nem elegendő pusztán a test és lélek hangsúlyozása, hanem a kapcsolat, a viszony ugyanúgy fontos, mert a személy ebben tudja önmagát kiteljesíteni.³⁵ Ferenc pápa megnyilatkozásaiban felhívja a figyelmet arra a hármass összefüggésre, hogy az ember Istennel, a felebaráttal és a földdel áll kapcsolatban, és ezeken keresztül igyekszik a saját célját elérni.³⁶ Amennyiben szaporodik, megfelelően dolgozik és használja a rendelkezésére álló javakat, akkor él önmagának leginkább megfelelően; munkája által részesedik a Teremtő művében, valamint bizonyos értelemben folytatja és beteljesíti a teremtést.³⁷ Istennek ez volt az eredeti terve, és mind a mai napig örök érvényű; az elején ebben történt egy óriási törés: a bűn, ez kihatással van rá, ennek következtében ez a terv sokszor gyengén és csak részben valósul meg.³⁸ A világban felismerhető egy Istentől szándékolt és teremtett ideális rend képe, de ennek az ellenkezője, a káosz és a baj is megtalálható; és ehhez hasonlóan az üdvösségre teremtett és

²⁹ Lásd PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 312-325.

³⁰ Vö. Ter 2, 5. Lásd még art. *Genesis, book of*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 130-134.

³¹ Vö. RÓZSA, H., *Az üdvösségre meghívott és a bukásnak kitett ember a bibliai őstörténetben*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 34-35.

³² Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 83, SZIT, Budapest 2015, 51.

³³ Vö. Uo. 5.

³⁴ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok* LV, SZIT, Budapest 2021, 22.

³⁵ Vö. JANKA, F., *Isten dicsősége és az emberi transzcendentalitás horizontja*, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 141.

³⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 66, SZIT, Budapest 2015, 41.

³⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens* (enciklika), 111, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 407.

³⁸ Lásd ERDŐ, P., *Az egyházjog lelke*, SZIT, Budapest 2021, 30-31.

meghívott ember szintén sokszor a maga esendő, bűnös valóságában jelenik meg.³⁹ Ezen ellentét orvoslása adja meg az ember szerepének igazi beteljesedését.

1.2. AZ EMBER MÉLTÓSÁGA

Ferenc pápa az „emberi méltóság” fogalmát gyakran használja, mert a testvériség megvalósulásának alappillére. Maga az emberi méltóság azt az értéket és küldetést fejezi ki, ami az emberi lény sajátja, és számos oldala van.⁴⁰ A Szentírás ennek a kezdetét és gyökerét egyértelműen kifejti: „Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket.”⁴¹ Az ember a következőkben emelkedik ki az egyéb élőlények sorából: személy (szubsztanciális egyedi lélekkel rendelkezik),⁴² értelme és szabad akarata van,⁴³ meghívást kap az Istennel való teljes közösségre (az üdvösségre), és képes szeretni.⁴⁴ „Az igazi szabadság azonban az istenképiség nagy jele az emberben.”- fogalmaz a Zsinat.⁴⁵ Amikor az ember felismeri önmagában a halhatatlan lelket, az nem valami társadalmi ábrándkép, hanem a valóság mély igazsága érinti meg.⁴⁶ Az ember az egyetlen olyan lény, akit Isten önmagáért akart.⁴⁷ Mivel a földön lévő teremtmények közül egyedül ő az Isten képmása, ez azt jelenti, hogy közte és Isten között különleges hasonlóság van; a Teremtő egyedi kapcsolatot épít ki a teremtményével.⁴⁸ A Zsinat így foglalja össze ezeket a szempontokat: „Az ember kezdettől fogva párbeszédre hivatott Istennel, ugyanis csak azért létezik, mert Isten szeretetből megteremtette és szeretetből létben tartja, s csak akkor élhet teljesen az igazság szerint, ha önként elismeri ezt a szeretetet és rábízta magát a Teremtőjére.”⁴⁹

³⁹ Vö. RÓZSA, H., *Az üdvösségre meghívott és a bukásnak kitett ember...*, in *Varia Theologica* 4 (*Az ember krízise*), SZIT, Budapest 2013, 30.

⁴⁰ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 132.

⁴¹ Ter 1, 27.

⁴² Vö. DH 902. Lásd még art. *Dignity* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 44-48.

⁴³ Vö. KEK 396. Lásd még art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

⁴⁴ Vö. KEK 356. Lásd még PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 64-67.

⁴⁵ GS 17. Lásd még art. *Freedom*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 936-942.

⁴⁶ Vö. GS 14. Lásd még DH 1440.

⁴⁷ Vö. GS 24. Lásd még art. *Creation* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

⁴⁸ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok* LV, SZIT, Budapest 2021, 53.

⁴⁹ GS 19. Lásd még art. *Free will and providence*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 935-936.

Ebből a képmási mivoltból következik kulcsfogalmunk, amit az egyházfő mellett társadalmi szervek, és az igazságszolgáltatás is gyakran használ: az „emberi méltóság”. A személyiség megbecsülése annak az elismerése: a másik embernek is joga van a létezéshez, az önálló gondolkodáshoz és a boldogsághoz.⁵⁰ A kifejezésre hivatkozás napjainkban is egyre gyakoribb a politikában, a jogban és az igazságszolgáltatásban; ez mindenképpen örvendetes és elismerendő tény.⁵¹ A legalapvetőbb emberi jogok közé tartozik: jog az élethez, testi épséghez, megbecsüléshez, oktatáshoz, vallásszabadsághoz, életállapothoz, munkához, tulajdonhoz, társuláshoz, államügyekhez.⁵² Amikor emberi jogokról beszélünk, a mi szempontunkból nézve is ezek alapja a bibliai tanítás, az Isten-képiség.⁵³ Az Egyház Istent tartja az emberi jogok végső forrásának, akinek az ember a képmása, és ezért kapta a gondviseléstől az alapvető értékeket védő törvényt.⁵⁴ Más szóhasználattal ez az emberi egyenlőséget jelenti: ugyanúgy mindenki célja az üdvösség, és ugyanazon isteni törvények vonatkoznak mindenkire, ami alapján történik az egyén megítélése Isten részéről.⁵⁵ Ez közös pont az Egyházhhoz komolyan, kevésbé vagy sehogyan sem kapcsolódókkal, mert éppen a kereszténység az, ami a leginkább, a legmélyebb érvekkel, az Istentől kapott szeretet nagyságának okán mindennél jobban védi az ember méltóságát.⁵⁶ Azért csak a kereszténység képes erre, mert a személyt nem csak „önmagában” nézi – hiszen a Teremtővel kapcsolatos függősége miatt ez lehetetlen – hanem annak a tervnek a függvényében, amit a gondviselés tartogat számára; ebben benne vannak az isteni ajándékok, a jelen helyzete, és jövő távlata is, ami a jelenben összpontosul.⁵⁷

Továbbá rendkívüli jelentőségű az a tény, hogy a Szentháromság második személye, a Fiú emberré lett, magára vette emberi testünket, és így minden emberi személy fel lett emelve Isten szívéig.⁵⁸ Ennek a szeretetnek a legnagyobb megnyilvánulása a megváltásban történt, amikor Krisztus minden embert az üdvösség lehetőségének várományosává tette a saját vére

⁵⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 138, SZIT, Budapest 2016, 80.

⁵¹ Lásd II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis*, 26, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 504.

⁵² Lásd XXIII. JÁNOS PÁPA, *Pacem in terris* (enciklika), 11-27, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 165-167.

⁵³ Vö. Art. *Human rights*, in *Global Dictionary of Theology*, (szerk.) DYRNESS, W. A. – KÖRKHÄIREN V. M., NP Academic, Nottingham (England) 2008, 405.

⁵⁴ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 156.

⁵⁵ Vö. DH 3130. Lásd még art. *Justice* in WOODEN, C. – McELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 110-113.

⁵⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 65, SZIT, Budapest 2015, 41.

⁵⁷ Vö. GS 15. Lásd még art. *Free will and providence*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia V*, Gale Group, Michigan 2003, 935-936.

⁵⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium* (apostoli buzdítás), 178, SZIT, Budapest 2014, 106.

ontásával; ez még inkább felmagasztalja a humánus teremtményt.⁵⁹ Találón fogalmazza meg a Mennybemenetel ünnepének imádsága a Római Kánonban, amikor az ünnep jelentőségét így fejezi ki: „...amelyen Urunk, a Te egyszülött Fiad istenségével egyesített törékeny embervoltunkat jobboldra emelte...”.⁶⁰ Az embernek van esélye arra, hogy a földi pályafutásnál magasabb szintre jusson, és léte teljessé váljon az örökkévalóságban.

1.2.1. Az emberi méltóság minden személy sajátja

Az Egyház egész történelme folyamán vallotta és tanította minden egyes emberi lény személyi méltóságát, ennek ellenére mindig voltak és vannak személyek, akiknek a helyzete hátrányos.⁶¹ Leginkább az önzés okán. Gondolunk itt a más kultúrák megvetésére, a szegények lenézésre, vagy éppen a fogyatékkal élők vagy nemkívánatosnak tekintett személyek lekicsinylésére. Mindent összevetve, a teremtett világ egyéb összefüggéseit is csak akkor érthetjük meg és kezelhetjük helyesen, ha az embert tesszük a világon belül az első helyre, és ennek összes következményeit helyesen elemezzük.⁶² Egyértelmű logikai következtetés: ha az ember Isten képmása, akkor ezt minden személy esetében figyelembe kell venni. Mindenki tapasztalhatja a hasonlóságot a többiekkel, de jelen esetben a különbségek okozzák a helytelen magatartásmintákat, amelyek az egész világon előfordulhatnak. Isten teremtői nagyságát dicsérik a fejlődési folyamatok és a helyes különbségek is. Mivel a személy egyedisége és önazonossága, vagyis lényege nem változik, az emberi méltóság azonos a bármilyen korban, valamint a bármilyen adottságokkal élő emberekben.⁶³ Az emberi lényt alannak kell tekinteni, és ezért sohasem lehet tárgyiasítani.⁶⁴ Lehetne ezt az arisztotelészi filozófia *szubsztancia* és *akcidensek* kategóriájához hasonlítani: az embernél is vannak járulékos adottságok, vagyis külső és belső tulajdonságok, de az embernek az „embersége” a lényege, és ez mindenkiben azonos.⁶⁵ Isten szándéka szerint, az általa nyújtott ajándékok okán, mégha egyesek sok erkölcsi rosszat tesznek is földi pályafutásuk során, minden embernek van helye ebben a világban.⁶⁶

⁵⁹ Vö. XXIII. JÁNOS PÁPA, *Pacem in terris* (enciklika), 10, SZIT, Budapest, 1963.

⁶⁰ ORSZÁGOS LITURGIKUS INTÉZET (szerk.), *Római Misekönyv*, SZIT, Budapest 1991, 440.

⁶¹ Lásd LAURINYEZ, M., *A szociális, strukturális bűn fogalma Szent II. János Pál pápa 1979-1989 közötti írásaiban*, in *Teológia* (2016/3-4), 172-182.

⁶² Lásd SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I, Vigilia*, Budapest 1996, 230-233.

⁶³ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 111.

⁶⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 81, SZIT, Budapest 2015, 50.

⁶⁵ Vö. KEK 357-361. Lásd még art. *Dignity* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 44-48.

⁶⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 269, SZIT, Budapest 2021, 134.

A teremtett világ akkor tudja Istent megdicsőíteni, ha az összes létezőnek van lehetősége a kibontakozásra. Az ember esetében azért szükséges hangsúlyozni minden ember méltóságát, mert ennek a ténynek vannak gyakorlati a következményei, amelyeknek valósággá kell válniuk: minden egyes emberi személy a saját méltóságának megfelelő körülmények között tudjon élni. A pápa emellett áll ki; a mai szóhasználat szokta ezt „esélyegyenlőségnek” nevezni. A személy javának figyelembe vétele akadályozza meg, hogy az ember akár a társadalom, akár politikai cél eszközévé váljon.⁶⁷ „*A teremtés révén az ember jogokkal rendelkezik, amelyeket érvényesíteni kell ahhoz, hogy igazságosság legyen.*”⁶⁸ Mivel az Egyház társadalmi tanításának az alapja a kinyilatkoztatás, így teljesen illetékes felszólalni és tenni, hogy a jogok ténylegesen érvényesüljenek; ez a misszióból következően kötelessége is.⁶⁹

1.2.2. Ferenc pápa a selejtezés kultúrája ellen

A fenti gondolatmenet logikus, ám a megvalósításakor a gyakorlatban sokakat megfosztanak az alanyi jogoktól, vagy nincs lehetőségük élni velük.⁷⁰ Ősidőktől fogva látható a társadalmi berendezkedésekben, hogy bizonyos különbségek vannak az egyének között, főleg a tudással, a képességekkel és a javak birtoklásával kapcsolatban. A sokféle különbözőség – jóllehet Istentől ered, mert Ő teljesen szabad adományai kiosztásában – nem lehet gátja az egyenlőségnek, vagyis a személyi méltóság megélésének, mert annak éppen a kölcsönös jogok és kötelezettségek alapján kell megvalósulnia.⁷¹ Az alapvető jogok biztosítása sem jelenti még a tényleges esélyegyenlőséget, mert nem feltétlenül tud velük mindenki élni; ehhez polgárjogokra és társadalmi jogra, valamint szociális segítségre van szükség a rászorulóknak számára.⁷² A meglévő gyakorlatra hivatkozás egyáltalán nem mentesít a felmerülő kérdés intellektuális megoldásától; éppen a rossz tények sürgetik a változtatásokat.⁷³

⁶⁷ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 147.

⁶⁸ RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 198.

⁶⁹ Lásd BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 27-29.

⁷⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 190, SZIT, Budapest 2014, 113-114.

⁷¹ Vö. DH 3131. Lásd még art. *Human rights*, in *Global Dictionary of Theology*, (szerk.) DYRNESS, W. A., – KÖRKHÄIREN V. M., NP Academic, Nottingham (England) 2008, 405-407.

⁷² Vö. ANZENBACHER, A., *Keresztény társadalometika*, SZIT, Budapest 2001, 182.

⁷³ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 147.

Ferenc pápa egy találó fogalmat vezet be: „világméretű selejtezés”.⁷⁴ A „selejt” kifejezést a hétköznapi életben szoktuk használni félresikerült, nem jól működő, haszontalan tárgyakra; az egyházfő itt drámai módon az emberrel kapcsolatban használja, mint olyan hozzáállást, ami elítélendő. Azt érti alatta: bizonyos embereknek a megvetése és alapvető jogaik megvonása, akik a többség, vagy a hangadók szerint kevésbé értékesek, nem vagy nem eléggé hasznosak, akár nem is tekintik őket embernek.⁷⁵ Ilyenek pl. a magzatok, az idősek, a sötétbőrűek, fogyatékosok. A magzatok még kicsik, és nem tudnak kiállni önmagukért, az idősek és fogyatékosok gondozásra szorulnak,⁷⁶ a más bőrszínnel rendelkezők pedig a kulturális különbségek miatt tűnhetnek „nemkívánatosaknak”. Ennek a gondolkodásnak a legszörnyűbb megnyilvánulásai a népirtások voltak. Ugyanez a hozzáállás továbbra is létezik, csak jóval burkoltabban; ma többnyire nem gyilkolják le a megvetett személyeket, de magukra hagyják őket, kirekesztik, vagy megvonják tőlük az elfogadható életmódhoz szükséges javakat.⁷⁷ A rabszolgaság sem tűnt el, nem kevesen továbbra is élnek efféle körülmények között;⁷⁸ vagy amikor egyes vezetők a munkabért a nagyobb haszon érdekében alacsonyán tartják.⁷⁹

Ennél is árnyaltabban, de ugyanez a gondolkodásmód jelenik meg azokban az emberi kapcsolatokban, amelyek a társadalomban léteznek, de nem jól működnek. Nem csak azt lehet selejtnak tekinteni, ami bizonyos külső kritériumok alapján rossznak, haszontalannak tűnik, hanem amit bárki annak tart, mert felesleges és megunt. Ferenc pápa ide sorolja a „sejtezés kultúrája”-hoz, amikor az egyik ember érzelmei megváltoznak a másik iránt, és mintegy eldobja magától, kisejtezi.⁸⁰ Természetesen ez is szemben áll az emberi méltósággal, mert ha valaki nem „abszolút” érzi magát nemkívánatosnak, hanem csak „relatív” módon, egy bizonyos másik ember, vagy kisebb csoport miatt, az éppen úgy sértő, mert tárgyiasítja a személyt, holott az ő egyéni adottságainak éppúgy van szerepe a gondviselés tervében, mint másénak. Ennek további veszélye, hogy kihat az ilyen rosszat kezdeményező félre is, mert aki így gondolkodik, az önmaga is könnyen válhat manipulálhatóvá, kihasználhatóvá.⁸¹ Akinek rossz az értékrendje, és csekély a belső tartása, az könnyebben csalódik, és kialakulhat benne

⁷⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 18, SZIT, Budapest 2021, 13.

⁷⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 123, SZIT, Budapest 2015, 74-75.

⁷⁶ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 132-134.

⁷⁷ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 24.

⁷⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 24, SZIT, Budapest 2021, 16.

⁷⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 20, SZIT, Budapest 2015, 16.

⁸⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 39, SZIT, Budapest 2016, 25.

⁸¹ Vö. Uo.

egy rossz megfelelési kényszer. Ennek következménye pedig könnyen olyan életmód lehet, amivel éppen a saját méltóságának mond ellent.

A fentebb említett Isten-képiségből és méltóságból következően a pápa szívügyének tekinti rendszeresen érzékeltetni, hogy mindenkit megbecsülés illet: „*az Egyház utat mutat a megváltáshoz, és gondját viseli a társadalom 'fölslegének'*”⁸². A fogantatás pillanatától a természetes halálig az összes személynek maximális védelem jár, különösen azoknak, akik inkább sebezhetőek, mint mások; és ebben jelentős a társadalom szerepe.⁸³ Ezt kimondani könnyű, megélni jóval nehezebb, mert a háttérben ott van a bizalmatlanság és a haszonelvűség; ezzel szemben az Egyháznak kell ébren tartania az emberi lét teljes megbecsülését. Ide illik nagyon jól a Pál apostoli mottó: „*Itt már nincs görög vagy zsidó, körülmetélt vagy körülmetéletlen, barbár vagy szittya, szolga vagy szabad, hanem Krisztus minden mindenben.*”⁸⁴ A hívő ember Krisztus által és Krisztusban szemléli a másikat, akkor erre a gondolkodásmódra. Éppen az Egyház az, aki cselekedett akkor, amikor az emberi méltóságot bizonyos rendszerek lábbal tiporták; pl. rengeteg hívő katolikus keresztény mentett meg számos, a nemzetiszocialisták által üldözöttet.

Amennyiben gyakorlat ez a bizonyos „selejtezés”, vagyis egyes embereknek, csoportoknak háttérbe szorítása, vagy az abban lévő meghagyás, az a többiekre, a társadalomra is rossz hatással van.⁸⁵ Ez már korábban írta Szent Péter: „*Aszerint, hogy ki-ki milyen lelki ajándékot kapott, legyetek egymásnak szolgálatára, hogy Isten sokféle kegyelmének jó letéteményesei legyetek.*”⁸⁶ Aki nem tud szolgálni, az nem csak önmagának rossz, hanem a társadalom is kárt szenved, mert nem tud megvalósulni a közjó.⁸⁷ Vagyis nem csak az elégedetlenkedések és esetleges lázadások miatt, hanem a sok elmaradt jó miatt is gondot okoz mások megvetése. Sem a származásról, sem a beleszületett életkörülményekről nem tehet senki; ahogy a gondviselés és az emberi körülmények adták, úgy nőtt fel mindenki. Ezért nem lehet az emberi méltóságot sem a vagyonhoz, sem az észbeli vagy ügyességbeli képességekhez, és azok kibontakoztatásához kötni, mert a társadalomban mindenkinek van helye.⁸⁸ Ha már a magzatot is teljes és tökéletes védelem illeti meg, akkor ez nem csorbulhat később sem, függetlenül az egyéni adottságoktól és növekedéstől. Pl. az erkölcszociológia

⁸² KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 103.

⁸³ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR, *Az élet kultúrájáért*, 119-120, SZIT, Budapest 2003, 67.

⁸⁴ Kol 3, 11.

⁸⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 19, SZIT, Budapest 2021, 14.

⁸⁶ 1Pét 4, 10.

⁸⁷ Lásd FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 30, SZIT, Budapest 2021, 19.

⁸⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 99, SZIT, Budapest 2015, 50.

részletezi a magzat emberi voltát,⁸⁹ és szigorúan tilos, sőt minősítetten nagy bűn a magzatelhajtás.⁹⁰

Ennek ellenére a társadalmi rendszerekben könnyen az a gyakorlat uralkodik, amit „farkastörvénynek” is szoktak hívni: az erősebb elpusztítja a gyengébbet. Kétségtelen, hogy a természet rendjében ennek lehet szerepe, de a más síkon létező ember esetében mindenképpen el kell vetni. Nevezik ezt némi iróniával „természetes kiválasztódásnak”, mely szerint csak az a célravezető, ha a látszólag erősebb él tovább. A gyakorlatban ez megtörténik az állatvilágban, de az emberrel nem szabadna, és mégis valósággá válhat: pl. a gazdaság sokszor csak úgy tekint az emberre, mint valami árucikkre.⁹¹ Ennél jóval magasabbrendű gondolkodásmód szükséges a valódi értékeléshez, és a testvéri szeretetnek ebben van nélkülözhetetlen szerepe. Nem létezik másféle ember, csak olyan, aki Krisztusban meg van hívva az istengyermekségre.⁹² Krisztus is azonosítja magát a legkisebekkel, ezért a keresztény ember arra hivatott, hogy törődjön a legtörékenyebbekkel, szemben a világi gondolkodással, ami a sikert, a „nagyaságot” teszi a középpontba.⁹³ A keresztényi gondolkodásmód azért becsül minden embert, mert Isten teremtményei és képmásai, amit viszont mindenkiben egyedi módon valósít meg.⁹⁴ A Teremtő a különböző embereket, mint különbözőket igenli, és fogja össze egységben.⁹⁵ Voltak ugyan a történelem folyamán lázadások, amikor elnyomott népek fegyveres erővel küzdöttek önmagukért, és győzelem esetén tudtak engedményeket kivívni, ez mégis csak felszíni tünetkezelés. Krisztus is határozottan az alapvető megoldásokat, a problémák gyökeres orvoslását, többnyire a megelőzést, a baj elkerülését szorgalmazza.⁹⁶ Az igazságtalanság és esélyegyenlőtlenség, mint rossz, magában hordozza a kudarcot,⁹⁷ amely kihat azokra is, akiknek a társadalmi státusza megfelelő. Amennyiben a személyi méltóságot annak minden következményével együtt megbecsülés övezné, akkor megszűnne minden elégedetlenkedés. Így működött a testvériség az ősegyházban, ezért ismét követendő minta mai korunkban.⁹⁸

⁸⁹ Vö. WEBER, H., *Speciális erkölcteológia*, SZIT, Budapest 2001, 128.

⁹⁰ Vö. CIC (2021) 1397. kán. 2.§

⁹¹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 53, SZIT, Budapest 2014, 36.

⁹² Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 163.

⁹³ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 209, SZIT, Budapest 2014, 123-124.

⁹⁴ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 232.

⁹⁵ Vö. RAHNER, K., *A hit alapjai*, SZIT, Budapest 1983, 424-425.

⁹⁶ Vö. Mt 5, 22.

⁹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 59, SZIT, Budapest 2014, 39.

⁹⁸ Vö. ApCsel 4, 34.

1.3. A BŰNBEESÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A Szentírás drámai hangvétellő elbeszélése számol be arról az eseményről, amit joggal nevezhetünk az ember, de éppen ezért az egész emberiség tragédiájának.⁹⁹ Ezt nevezzük eredeti bűnnek, vagy ősbűnnek: nem a véletlenek szerencsétlen összjátéka, hanem tudatos és szándékos rossz döntés okozta.¹⁰⁰ Több szempontból is lehet elemezni ennek az eseménynek a káros hatásait. A mi nézőpontunkból a legáltalósbb úgy fogalmazni: az ember a bűn által önmagát akarta istenné tenni, nem fogadta el helyét a világ rendjében, és ez által éppen a saját java ellen cselekedett.¹⁰¹

Habár a szentírás elbeszélés szerint a közös őst követte el, kollektívan ebben benne van az egész emberiség.¹⁰² Különösebb vallási műveltség nélkül is észlelhető a tény, hogy a sokféle bűn, amik számos negatív következményt okoznak minden földrészen, minden népnel és korban előfordulak; pl. harag, ellenségeskedés, veszekedés, irigység. Ennek a sajnálatos ténynek a magyarázatát éppen a kinyilatkoztatás adja meg.¹⁰³ Hosszas teológiai viták előzték meg a téma letisztázását, de utána az Egyház dogmaként meg tudta állapítani: Ádám nem csak önmagának, hanem utódai számára is elveszítette a szentséget és megigazultságot.¹⁰⁴ Egyszerűen fogalmazva: ami már nem az övé, azt nem is tudta továbbadni leszármazottjainak. Így a sérült emberi természet meggyöngölve nehezen tudja azt teljesíteni, amire eredetileg hivatott, és ennek a következménye mindaz a sok rossz, amit okoz embertársának.¹⁰⁵ Felismerte ezt a bibliai hagyomány: nem csak a külső körülmények, hanem az ember belső világában lévő szándék az, ami őt az Isten akaratával szembeni döntés irányába vezeti.¹⁰⁶ Krisztus ezt így fogalmazza meg az Olajfák hegyén: „*A lélek ugyan készséges, a test azonban erőtlen.*”¹⁰⁷

⁹⁹ Vö. Ter 3, 1-24.

¹⁰⁰ Lásd KEK 397-404.

¹⁰¹ Vö. KEK 398. Lásd még art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

¹⁰² Vö. Róm 5, 12.

¹⁰³ Lásd PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 214-216.

¹⁰⁴ Vö. DH 1512. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 113-137.

¹⁰⁵ Vö. art. *Ember*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 2009, 298-301.

¹⁰⁶ Vö. RÓZSA, H., *Az üdvösségre meghívott és a bukásnak kitétt ember a bibliai őstörténetben*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 49.

¹⁰⁷ Mt 26, 41.

1.3.1. Az ember viszonya Teremtőjével

Ahogy az ember kárt tett önmagában, ez kihatott az összes kapcsolatára. Isten a kezdeményező, aki megalkotta az embert összes adottságával együtt: egész léte és mindene, amije van, az ő ajándéka.¹⁰⁸ A lázadás következménye erre rányomta a bélyegét, amit a szentmise IV. kánonja így fejez ki: „*Amikor pedig engedetlenségével barátságodat elveszítette...*”¹⁰⁹ Ez a megfogalmazás találóan foglalja össze az ősbűn minden következményét: halál, rendetlen viszonyok, rosszra hajló természet.¹¹⁰ Azonban éppen az is bizonyítja Isten jóságát és mindenhatóságát, hogy nem létezik olyan rossz helyzet, amit ne tudna az üdvösség érdekében felhasználni.¹¹¹ Ugyanis az első bűnnel nem pusztul el minden, hanem éppen elindul az emberiség történelme, ami Isten szövetsége az emberekkel, és ebben tárul fel az Atya örök hűsége.¹¹²

A rosszra hajló természet kihatása, ahogyan az ember mégis teljesen függetleníteni akarja önmagát Istentől. Isten láthatatlan, a világ látható; és a világban benne van, ami az embernek szükséges (meg tudja találni, vagy elő tudja állítani), ezért a fejlett civilizációs technikák egyre inkább abba az irányba viszik az ember gondolatvilágát, mintha mindent csak és kizárólag önmagának, saját ügyességének köszönhetne. Elterjedt a széles körben az a fajta irányzat, ami az antropológiában eltekint mindenféle természetfelettire utalástól, gondolván, hogy akkor lehet visszaszerezni a vallásos szemlélet által állítólagosan elnyomott emberi önállóságot és méltóságot.¹¹³ Aki ezt elfogadja, az teszi éppen a legnagyobb kárt az emberségben, hiszen mindene „felülről” van, nem saját magától.¹¹⁴ A természetfeletti tagadásának az oka pusztán a kellemességre törekvés; ha elhiszi az ember, hogy nincs Isten, vagy nem kell vele foglalkozni, akkor látszólag bármit megtehet, semmit nem kell betartania. Ez tereli rossz irányba, amint a bűnbeesés következményei mutatják; mert abban a társadalomban, ahol Istennek nem jut hely, napról napra érzéketlenebbé válik a szív.¹¹⁵ Az egyházfő pedig látja ennek az elburjánzó következményeit: a bálványimádás kategóriájába

¹⁰⁸ Vö. Ter 2, 9.

¹⁰⁹ ORSZÁGOS LITURGIKUS INTÉZET (szerk.), *Római Misekönyv*, SZIT, Budapest 1991, 458.

¹¹⁰ Lásd art. *Bűn*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 2009, 164-167.

¹¹¹ Vö. RÓZSA, H., *Az őszövetség keletkezése*, SZIT, Budapest 1995, 359.

¹¹² Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 338-339.

¹¹³ Vö. Uo., 70.

¹¹⁴ Vö. DH 3955. Lásd még art. *Freiheit* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie XI*, de Gruyter, Berlin 1983, 520-533.

¹¹⁵ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 147.

sorolja, amikor az ember önmaga akar a központ lenni, de így elveszíti alapvető irányultságát, és elveszíti önmagát egy lelki labirintusban.¹¹⁶

Isten teremtői tevékenysége nem csak a megalkotást jelenti, hanem továbbra is létben tartja a világot, és benne az embert,¹¹⁷ ezért léte teljes módon összekapcsolódik Teremtőjével. Isten önmagában tökéletes és semmire sincs szüksége, nem függ senkitől, saját létének és lényegének alapja;¹¹⁸ amikor analóg értelemben azt mondjuk, hogy Istennek mégis „szüksége” van az emberre, az nem rászorulást jelent, hanem az emberi teremtmény méltóságának és szerepének komolyan vételét.¹¹⁹ Természetének megértéséhez ezért a kapcsolatok közül az Úrral lévő szükséges meghatározni; ezt és a többinek a gazdagságát csak így érthetjük meg.¹²⁰ Továbbá alkotottságának sajátossága okán csak az ember képes felismerni Teremtőjét, és neki választ adni, valamint tudatosan kapcsolatba lépni vele.¹²¹ Ez a viszony benne van az ember körülményeinek és eseményeinek folyamatában, minden helyzetben, és Istenben fedezi fel, hogy létének alapjából adódóan őrá van utalva, akkor is, ha ezt tagadja, vagy nem akarja figyelembe venni.¹²² Ez logikusan következik a Teremtő-teremtmény közötti végtelen nagy szakadékból, amit azonban éppen Isten jósága hidal át, már amennyire ezt az ember befogadni hajlandó. Az ajándékozott állapot feltétele, hogy az ember vállalja Isten parancsait; nemcsak dönthet, hanem személyiségéből adódóan nem kerülheti el a választást, és vállalnia kell ennek felelősségét.¹²³ „*Valójában azt kell mondanunk, hogy Isten tiszteli azt, amivé önmagunkat akarjuk tenni szabadságunkban, akár elfogadva a kegyelmet, akár visszautasítva azt.*”¹²⁴

A Biblia nemcsak arról számol be, hogyan alakultak ki népcsoportok, hanem arról is, hogy az egyet nem értés milyen problémákat okozott, pl. bábéli nyelvzavar, a különféle nyelvek kialakulása,¹²⁵ valamint az egymástól térben, de gondolkodásban is eltávolodó népek milyen torz vallásokat találtak ki maguknak.¹²⁶ Továbbá a Szentírás a vízözön előtti részben is

¹¹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 13, SZIT, Budapest 2013.

¹¹⁷ Vö. DH 2902. Lásd még art. *Creation* in WOODEN, C. – MCÉLWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

¹¹⁸ Vö. PUSKÁS, A., *Az isteni egyszerűség*, in *Vigilia* 2022/2, Szekszárd 2022, 101.

¹¹⁹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 225.

¹²⁰ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 27.

¹²¹ Vö. KEK 2569. Lásd még art. *Dialogue* in WOODEN, C. – MCÉLWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 40-44.

¹²² Vö. GUARDINI, R., *A megtámadott hit*, Kairosz, Budapest 2015, 98.

¹²³ Vö. RÓZSA, H., *Őstörténet – A világ keletkezése és az emberiség eredete a Biblia szerint*, SZIT, Budapest 2008, 47.

¹²⁴ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Az eszkatológia aktuális problémái*, 10.3, 1990.

¹²⁵ Vö. Ter 11, 1-9.

¹²⁶ Vö. MTörv 6, 14.

tanítja, hogy mennyire elterjedtek a bűnök, és az ember mennyi bajt okozott önmagának.¹²⁷ Habár az egyes bűnök legtöbbször az embertársra irányulnak és a szolidaritás ellen vannak, mégis a lázadás és a gondviselés szándéka okán ez mind Isten megbántása.¹²⁸ A Teremtővel szemben tanúsított lázadás okozza a többi zavart is, ami a teremtett világ többi részét is érinti, mert ezek alapvetően összefüggnek egymással. Úgy is mondhatjuk: a történelem tragikuma az, hogy az ember a kezdet óta mindig újabb formában hamisítja meg a Teremtő által szabott rendet, mind a jogok és kötelességek, a gazdaság, politika és a kultúra világában.¹²⁹

1.3.2. Az emberi akarat gyengesége

Ez a téma súlypont a teológiában, mert egy olyan alapvető kérdéskört elemez, ami lényegi kihatással van az egész emberiség sorsára. Az ember akaratától függenek a tettei, azok következményei, és ebből kifolyólag az örök végső sorsa is, tehát a legfontosabb létkérdést valahol erre lehet visszavezetni.¹³⁰ Nem véletlenül volt már számos hitvita arról: milyen szerepe van az emberi akaratnak, és egyáltalán szabad-e az akarat? Amikor az akaratról beszélünk, gyakorlatilag a szabadságról; a kétféle kérdés nagyon hasonló, és az ember alapvető sorsát érinti. Ferenc pápa összes felhívása, mint pl. a szegények gondozása, irgalom, „kilépő” Egyház, visszavezethető erre: minden emberi cselekvéshez akarat kell, az akarathoz pedig helyes szándék. Egyúttal elismeri ennek a másik oldalát is: az akarat nem egy olyan tiszta, tökéletes és mindenható erő, amihez kívülről hozzáadódik a kegyelem, hanem a nehézsége azért fennáll, viszont együtt tud működni a kegyelemmel.¹³¹

Az Egyház történetében az egyik jelentős hitvita *Pelágusz* (kb. 360 – 418/420) és *Szent Ágoston* (354 – 430) között zajlott az akaratról, ennek következtében pedig arról: tud-e az ember a saját erejéből üdvözülni?¹³² Ez a kérdés ismét fellángolt a reformáció korában. A mi szempontunkból azért perdöntő az erre adott válasz, mert az akarattal és a szabadsággal együtt jár a felelősség. A személy mennyire tehet arról, ami történik vele? Mert ha az akarata szabad, akkor számon kérhető, de ha nem, akkor felelősséggel sem tartozik. Még inkább leegyszerűsítve: mennyire hibáztatható az ember a saját bűneiért? Ennek a megalapozása a hittudományra tartozik, de a gyakorlatban „kényelmi” szempont is megbújik mögötte; sokan

¹²⁷ Vö. Ter 6, 5-6.

¹²⁸ Vö. KEK 1849-1850.

¹²⁹ Vö. KUMINETZ, G., *Zárszó*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 197.

¹³⁰ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 188.

¹³¹ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate* (apostoli buzdítás), 49, SZIT, Budapest 2018, 31.

¹³² Vö. DH 371-395. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 159-183.

azért tartanak kívánatosnak a nem szabad akaratot, mert akkor minden bűn kimagyarázhatóvá, a lelki küzdelem pedig fölöslegessé válna. Ha az ember nem volna szabad, akkor mondhatni természetesen vagy természetfeletti erők „játékszere” lenne, aki semmiféle felelősség nem terhel. A szabadság titkában van valami, ami ámulatba ejti az embert: a legtöbb következményt általában ok-okozati alapon szokták értelmezni, a szellem világában azonban ez nem feltétlenül van mindig így, ezért van benne valami levezethetetlen.¹³³

Ezekkel kapcsolatban – hosszas teológiai formálódás eredményeképpen – a következő hittani megállapítások születtek: Isten az embert jónak, kiválónak és szabad akaratúnak teremtette a megszentelő kegyelem állapotával.¹³⁴ Az ember azonban a saját hibájából elvesztette a kegyelmet;¹³⁵ szabad akarata megmaradt,¹³⁶ azonban a természete hajlik a rosszra,¹³⁷ és ez befolyással van életére és döntéseire. Bizonyos szempontból logikus az akarat szabadságának ténye: ha az ember akarata nem volna szabad, akkor ez szemben állna saját lényével; csak olyan volna, mint egy állat vagy gép.¹³⁸ Amikor Isten terve és ennek gyakorlati megvalósulása közötti óriási különbségeket észrevesszük, akkor ez a szabad akaratban gyökerezik. A bűnbeesés történetét elolvasva a következő megállapítást kapjuk: az eredeti bűn következtében meggyengült szabad akarat. „... a trienti zsinat leszögezte, hogy a bűn rabjává lett ember szabadsága nem ment tönkre, csak meggyöngült. A trienti zsinatnak ezt a határozatát dogmának kell tekinteni.”¹³⁹ Az emberiség történetét ez a kettősség határozza meg: szabadon tud dönteni, azonban nehéz jól döntenie, mert a természete nem abba az irányba viszi sokszor, amerre szeretne jutni. Szent Pál apostol őszintén bevallja saját küszködéseit: „A belső ember szerint az Isten törvényében lelem örömet, de tagjaimban más törvényt érzek, s ez küzd értelmem törvénye ellen, és a tagjaimban levő bűn törvényének rabjává tesz.”¹⁴⁰ Azonban éppen azért írta le ezt, mert nem akart könnyelműen belenyugodni; tudta, hogy küzdenie kell.

Még egy szempontot hozzá kell tenni ehhez a probléma-felvetéshez, egy félreértés eloszlatását: habár szabad az akarat, lehet-e pusztán ez minden cselekvésünk mércéje, és amit

¹³³ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 91.

¹³⁴ Vö. KEK 375-377. Lásd még Art. *Kegyelem* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 723-729.

¹³⁵ Vö. DH 1511. Lásd még uo.

¹³⁶ Vö. DH 1555. Lásd még art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia V*, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

¹³⁷ Vö. DH 1515. Lásd még uo.

¹³⁸ Vö. KREEFT, P. – TACELLI, R. K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 145.

¹³⁹ ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 382.

¹⁴⁰ Róm 7, 22-23.

az akarat megteheti, azt tényleg meg is teheti?¹⁴¹ Már *Nüsszai Szent Gergely* (kb. 335 – kb. 394) is kifejtette, hogy az ember ugyan alá van vetve az anyagi lét korlátozottságának, ez nem sorsszerű, hanem követelmény is az ember felé, melynek értelmében tudatos döntéseivel meg kell őriznie személyes méltóságát.¹⁴² Vagyis tekintettel a világ rendjére, el kell fogadni a szabadság helyes korlátait, ami azt jelenti: ne mások kárára, hanem a kölcsönös egymásra szorultság szolgálataként szükséges megélni.¹⁴³ Röviden így lehetne összegezni: szabadok vagyunk, ezért minden tettünkért felelősséggel tartozunk, vagyis a rossz felé húzó akarattal meg kell küzdeni a jó irányába. Másképpen: a jól megélt szabadság bátorság egy nagylelkű elköteleződéshez.¹⁴⁴ A helyes szabadságra így kell tekinteni: szabadnak kell lennie a rossztól, egyúttal a szabadság valami felé – Isten és az üdvösség felé – irányul, mert ez az ember végső célja, és erre szolgál a szabadsága.¹⁴⁵ A keresztény ember a belső szabadság törvénye alatt él, ami felhívja a szív állandó megtérésére: ez pedig az Istenben való bizakodás és a túlzott önmagából törődésből átlépés az embertárs iránti szeretetre.¹⁴⁶ Tehát az akarat hajolhat a rossz döntések felé, ez mégsincs meghatározva, elkerülhető, és kitartással, a kegyelemmel együttműködve, valamint az erényekben gyarapodva lehetséges győzni a lelki harcokban. „*Akkor válunk teljesen emberivé, amikor többek leszünk a pusztán emberinél; amikor megengedjük Istennek, hogy önmagunkon túlra vezessen bennünket, hogy ezáltal elérjük legigazibb valónkat.*”¹⁴⁷ – olvassuk az egyházfő ezirányú összefoglaló útmutatását. Ennek értelmében a helyesen felfogott szabadság nem menekülés a társadalmiságból, hanem lehetőség mind az egyéni, mind a közösségi élet teljesebbé tételére; nem elhatárol, inkább előre mutat és célokat tűz ki.¹⁴⁸

1.3.3. Az önzés problémája: az egyéni rendetlen ragaszkodás

Ez a téma összefügg az akarat gyengeségével. Az eredeti bűnnel kapcsolatban a teológia megállapítja a kinyilatkoztatásból: az ún. *concupiscentia* úrrá lett az emberen az engedetlenség következtében, ezt általában az „önzés” szóval szoktuk fordítani.¹⁴⁹ Nem csak a társas- és közösségi kapcsolatokban okozza ez a legtöbb bajt, hanem – mivel minden

¹⁴¹ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 193.

¹⁴² Vö. PERENDY, L., *A színélátás vágya Nüsszai Szent Gergely műveiben*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 184.

¹⁴³ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 205.

¹⁴⁴ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 155.

¹⁴⁵ Vö. NAPIÓRKOWSKI, A., *A szabadság teológiája*, in *Vigília* (2021/11), Szekszárd 2021.

¹⁴⁶ Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 33, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 358.

¹⁴⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 8, SZIT, Budapest 2014, 9.

¹⁴⁸ Vö. TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 13.

¹⁴⁹ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 216.

mindennel összefügg – a teremtett világ értékelésében. A pápai megnyilatkozások, amik a testvériség megélésére hívnak fel, valójában az önzés csökkenését és megszüntetését tűzik ki célul. A szegénység, a kirekesztés, a pazarlás, stb... gyökere a rendetlen ragaszkodás (főleg a pénz bálványozása), amikben a felelősök rosszul értelmezett önszeretete nyilvánul meg; mindez látszólag boldog életet ígér, de megadni mégsem tudja, mert arra csak Isten képes.¹⁵⁰

Az önzés egy olyan bűnös hajlam, ami által az ember cselekedeteinek a célja önmaga, de helytelenül, mert figyelmen kívül hagyja Isten dicsőségét és a felebarát javát, és mindenben csak a maga előnyét keresi.¹⁵¹ Ezzel azonban kárára van a közösségnek, és mivel ő is közösségi lény, ha a közösségnek kárt okoz magatartásával, ennek következtében önmagát is pusztítja.¹⁵² Tehát önellentmondás: amit szeretne elérni, annak végső soron az ellenkezője következhet be, ezért ellensége a testvéri magatartásnak. Azért csalóka, mert mikorra a közösségnek okozott kár visszahatna az egyénre, az nem mindig érezhető. Ahhoz, hogy akár a birtoklásban, akár a környezetvédelemben változás történjen, az önzést kell legyőzni, de éppen ez a legnehezebb, mert mélyen benne gyökeredzik az emberben, egyidős vele, és az adott történelmi helyzetnek megfelelően állandóan felbukkan.¹⁵³

Akár a birtoklás mostani rendje, akár a környezetünkkel kapcsolatos mai gondok hosszú folyamatok eredményei. Az Egyház alapvető tanítása ezzel kapcsolatban: Isten minden anyagot az egész emberiség javára adta, ezért az embernek használati joga van; ez nem mond ellent a magántulajdon eszméjének, mert az segíti az egyéni kibontakozást, azonban alapvetően nem szabad mást kizárni.¹⁵⁴ A problémák az az ezzel kapcsolatos egyensúlyok felborulása miatt vannak. Minden korban érvényes: bármennyire jók a teremtmények, mégsem szabad ezeknél leragadni, mintha azok választ tudnának nyújtani minden várakozásunkra.¹⁵⁵ Az akarat gyengesége okán mégis sokan leragadnak itt; mind az egyének, mind egyes népcsoportok egyre jobban akarták a saját jólétüket biztosítani a többiek kárára. Az embernek nincs pusztán csak evilági java, mert a földi élet értékei egyben eszközök az igazi cél, az üdvösség elérésére.¹⁵⁶ Az Ószövetségben olvasunk olyan megjegyzést: „...*abban az időben, amikor a királyok hadba szoktak szállni...*”¹⁵⁷ – vagyis bizonyos korokban ezt

¹⁵⁰ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 97-98.

¹⁵¹ Art. *Önzés*, in *Magyar Katolikus Lexikon* X, SZIT, Budapest 2005, 321.

¹⁵² Vö. Uo.

¹⁵³ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 166, SZIT, Budapest 2015, 82.

¹⁵⁴ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 74.

¹⁵⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 47.

¹⁵⁶ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 215.

¹⁵⁷ 2Sám 11, 1.

teljesen természetesnek tartották, holott a háború mindig pusztítás, a másik fél kárára van, de sokszor a sajátára is. Ennél jóval árnyaltabb pl. a környezet szennyezése, mert nincs olyan látványos és azonnali következménye, mint egy csatának, ahol holttestek hevernek utána, de élet elleni cselekedet, mert visszahat rá. Nem csak a háborúk okoztak kárt a nemzeteknek, hanem ennél látszólag kifinomultabb módszerek is, amikor csoportok rátelepedtek természeti javakra, vagy kulturális fölényüket felhasználva másokat leigáztak. Még ennél is enyhébbnek tűnik, amikor „csak” a levegőt vagy a vizet szennyezik, mert az nem öl azonnal, sőt, bizonyos ideig elviselhető. A kérdés azért is nehezen megoldható, mert minden ember beleszületik egy adott közösségbe. Ott vannak különféle magatartásminták, bevett szokások, életviteli normák, és ez már jelentősen befolyással tud bírni az egyénre. Az újkori társadalom szemlélete az individualizmus, ami nem az örök törvényből, hanem a személyi érdekekből indul ki, és az a mozgatórugója.¹⁵⁸ Aki pl. magas életszínvonalú környezetben nő fel, annak a pazarlás teljesen természetes, és nem is tekinti annak, mert alapvető gyakorlat. Mindennek ellenére az önzés következménye akkor is mások kárára történik.¹⁵⁹

1.3.4. A fogyasztói társadalom veszélyei

Az ember – teremtményi mivolta révén – elválaszthatatlan a földi világtól. Egyfelől ez az élettére, másfelől az élete fenttartásához szükségesek bizonyos anyagi javak (táplálék, ruha, lakhely, stb...). Amióta azonban elveszítette az eredeti szentséget, és megbomlott a jó viszonya az őt körülvevő valósággal, ebben a tekintetben is zavara támadt.¹⁶⁰ A fejlettnak nevezett országokban kialakult az a sajnálatos modell, amit úgy hívunk: fogyasztói társadalom. Érdekesen a mi magyar nyelvünkben a „fogyasztó” szónak negatív jelentésárnyalata van, mert ha valami fogy, akkor azt jelenti: csökken, kevesebb lesz belőle. Ez szükségszerű, mert kellenek bizonyos anyagi valók az élethez, de az ezzel kapcsolatos probléma az, amikor az ember túlságosan, rendetlenül kötődik a földi javakhoz. Eltúlozza, felhalmozza, és nem találja meg benne a helyes mértéket, ami a birtoklás rabszolgájává teszi; ezt nevezhetjük „túlfejlettségnek” is.¹⁶¹ Ebben az esetben pedig az ember rosszul helyezi önmagát a középpontba, és annak ad elsőbbséget, ami alkalmi előnyt ad neki, minden mást

¹⁵⁸ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 52.

¹⁵⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 221, SZIT, Budapest 2015, 110.

¹⁶⁰ Vö. KREEFT, P. – TACELLI R. K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 143-144.

¹⁶¹ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis* (enciklika), 28, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 506.

pedig viszonylagosság tesz.¹⁶² Nálunk Európában, és Észak-Amerikában meglehetősen sok embert érint, a kultúrákat leépíti, és üres individualizmust eredményez.¹⁶³

A gyakorlati életben ez úgy működik, hogy a társadalom tagjai – vagyis az emberek bizonyos része, az összeshez képest kevés – csak abban látják életük értelmét, ha bizonyos javakat birtokolhatnak, élvezeteket megengedhetnek maguknak. Ez már eleve ellentétben áll a személyi méltósággal, mert az ember lefokozza egyetlen igényre, a fogyasztásra.¹⁶⁴ Hasonlít a fősvénység főbűnéhez, de nem azonos vele. A fősvény is rendetlenül ragaszkodik ahhoz, amiye van, de nem akarja kiadni a kezéből, és olykor ő maga is alacsony életszínvonalon él, hogy a javai megmaradjanak, gyarapodjanak.¹⁶⁵ Ezzel szemben a fogyasztói szemlélet is az anyagi dolgokban találja meg egyedül a boldogságot, de annak a dinamikájában; újabb birtoktárgyak és újabb élvezetek szükségesek hozzá, amiből sohasem elég, mert folyamatosan vágyik a változatosságra. Olyasféle túlzás, amikor a cél nem pusztán a testi-lelki szükségletek kielégítése, hanem a mindig több birtoklásra vagy fogyasztásra ösztönzés, ezzel együtt pedig a polgárok magasabb teljesítményre sarkallása azért, hogy ez által is képesek legyenek minél több élvezetet elérni.¹⁶⁶ Emellett ez a szemlélet elkábítja a hívő gondolkodást, és nem keres kellő szilárd, jó alapot az élete számára.¹⁶⁷ Természetesen ennek oka szintén a bűn következménye: a lélek tévedésbe esik önmaga természetete felől, csak az anyagi mivoltot értékeli, és beleveszik a külső, érzéki dolgok, javak megszerzésébe és élvezetébe.¹⁶⁸ Tekintettel az ember testi-lelki mivoltára és hivatására ez a szemlélet alapvetően rossz; egyfelől, mert csak az ideiglenes földivel foglalkozik, másfelől pedig a pazarlás által az egyén jóval többet fogyaszt, mint amire szüksége van, ráadásul ezzel nő az amúgy sem kevés hulladék mennyisége.¹⁶⁹

„A mai világnak – a maga sokféle és nyomasztó fogyasztói kínálatával – nagy veszedelme az egyénközpontú szomorúság, mely a kényelmes és kapzsi szívből, a felszínes élvezetek beteges kereséséből, az elszigetelt lelkiismeretből fakad.”¹⁷⁰ – foglalja össze Ferenc pápa a szemlélet legjelentősebb problémáit. Érdeemes ezt a tanítást megvizsgálni. Amikor a

¹⁶² Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 122, SZIT, Budapest 2015, 74.

¹⁶³ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 13, SZIT, Budapest 2021, 11.

¹⁶⁴ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 43.

¹⁶⁵ Vö. KEK 2536. Lásd még art. *Joy in* WOODEN, C. – McELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 103-106.

¹⁶⁶ Vö. TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015, 23.

¹⁶⁷ Vö. KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 77.

¹⁶⁸ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 210.

¹⁶⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 123, SZIT, Budapest 2015, 75.

¹⁷⁰ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 2, SZIT, Budapest 2014, 5.

világ sokfélét kínál, az önmagában jó, mert kifejezi a teremtés sokféleségét, változatosságát, és az emberi munka eredményét is. A baj gyökere ezek rossz felhasználása. A felszínes azt jelenti: nem mélyreható, nem alapvető, hanem inkább csak látszat, nem az egész. A test kielégítése (habár bizonyos mértékig szükséges) nem ad teljesen megnyugtató, embert kiteljesítő igazi megfelelést. Örömet, egyfajta kielégülést igen, ami viszont elfedi azt a törekvési szükségességet, ami az igazi felemelkedését serkentené, mert érzéketlenné tesz.¹⁷¹ Ezért is szokták a világi örömeket inkább élvezeteknek nevezni, mert ez a szó jobban kifejezi, hogy hamar elmúlnak; elveszhetnek, vagy rájuk lehet unni, gyengítik az esztétikai érzéket, és akkor már nem adnak örömet; sőt, az igazi örömeket is kialtatják.¹⁷² Röpke kellemességet nyújthatnak, amik a fogyasztásból erednek, de csak elnehezítik a szívet.¹⁷³ „*Minél üresebb valakinek a szíve, annál nagyobb szüksége van arra, hogy tárgyakat vásároljon, birtokoljon és fogyasszon.*”¹⁷⁴ – ez azonban éppen szemben áll azzal a tervvel, amit Isten elgondolt, hogy ne csak a mulandó javak töltsék be az emberi gondolatvilágot.¹⁷⁵ Isten, és vele együtt az üdvösség java viszont végtelen. Nyomasztóvá azért válhat a fogyasztás, mert a folyamatos, túlzó költségek által gerjesztett élvezetek újabbakat követelnek, azok még többet, mint valami függőség, és a felszínesség miatt nem adják meg azt, amire az ember igazán vágyik.

A második gondja pedig – amit a pápa különösen is szíven visel – az odafordulás, a testvériség hiánya, ami igazságtalanság. A rossz fogyasztás önzővé, bezárttá, énközpontúvá tesz. Ha beleveszik az ember a fogyasztásba, és átadja magát csupán az érzéki dolgoknak valamint külső tevékenységeknek, azzal önmagát süllyeszti le.¹⁷⁶ Mivel pedig az ilyen életvitelt egyébként is jóval kevesebben engedhetik meg maguknak, mint akik nem, képes erőszakot is generálni ez az igazságtalanság.¹⁷⁷ Hozzátehetjük: minkét oldal részéről. Azok is támadhatnak, akik elszenvedői mások mohóságának, de a gazdag fogyasztó is képes lehet rá, hogy az igazságtalanul magas életszínvonalát megőrizze. A probléma másik oldala: megghiúsítja azt sok lehetőséget, amit éppen az emberek közötti kapcsolat révén létrejövő kiteljesedés adhat. Kibillentli az egyensúlyt, ami az egyén saját személyisége és közössége léte között megtartandó; hiszen nem csak az lehet érték, ami kézzel fogható és kellemes élményt nyújt, hanem vannak lelki, szellemi, erkölcsi, kulturális javak is, amiktől a beszűkült

¹⁷¹ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 125.

¹⁷² Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 127, SZIT, Budapest 2016, 74.

¹⁷³ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 128, SZIT, Budapest 2018, 68.

¹⁷⁴ FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 204, SZIT, Budapest 2015, 120.

¹⁷⁵ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 59-61.

¹⁷⁶ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 210.

¹⁷⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 204, SZIT, Budapest 2015, 120.

fogyasztói szemlélet képes megfosztani.¹⁷⁸ Márpedig az igazságosság kreatív, mert magában kell foglalnia a nevelést, a szociális törődést, és elkötelezettséget; ezért hívják a vallásos embert igaz embernek.¹⁷⁹

A harmadik nehézsége – ami összekapcsolódik a javak rendeltetésével – pazarlónak tesz, fölöslegesen elszórja a pénzt, értékes energiákat használ el értelmetlenül, és másokat ezáltal megfoszt. Ékes példa erre éppen Dél-Amerika, Ferenc pápa hazája, ahol az emberek ugyan gazdagnak születnek, mert az ország adottságai önmagukban kiválóak, de a legtöbben mégis nagyon szegények, mert egy kis gazdag réteg a hatóságok segítségével erőszakosan kisajátítja a javakat.¹⁸⁰ Tehát igazságtalan is azokkal szemben, akiket éppen támogatni kellene, mert a javak egyetemes rendeltetése alapján jogtalan egyesek túlzott jóléte.¹⁸¹ Azt kell mondani, és az erkölcszociológia hangoztatja, hogy minden embernek joga részesülni azokból a javakból, amik az életéhez, méltóságának megőrzéséhez szükségesek.¹⁸² A tulajdonnak nincs igazi, valóságos rendje, ha az emberek egy része gyakorlatilag mostohagyerekként van kezelve, és ezért ki vannak zárva a földi javak emberhez méltó megmunkálásból, és azoknak az élethez szükséges felhasználásából.¹⁸³ Valamint a környezetnek is kárára van: aki fölöslegesen halmoz fel olyan tárgyakat, amikre igazándiból nincs szüksége, az egyfelől kizsákmányolja a természetet, másfelől fölösleges „szemetet” termel. Ebből könnyen sokminden a kukában végzi, különösen az illető elhunytja után.

Végül – természetfeletti szemszögből nézve – szintén megghiúsítja az ember küldetését, mert még Isten hangját sem hallja meg.¹⁸⁴ Gyakorlatilag ugyanúgy, mint a gazdagság veszélyeinél leköti az egyént a földhöz, és ez elhallgattatja a lelkiismeretét. Ezzel együtt a pápa még egy másféle szintű fogyasztási problémát is megemlít: amikor a vallásosságba is beszűrődik a fogyasztási szemlélet; ez azt jelenti, amikor valaki aszerint választ misét vagy prédikációt, ami megfelel a saját elvárásainak, mert pl. kerüli a kényes kérdéseket.¹⁸⁵ Ekkor a vallás is olyanná válik, mint valami piac, ahol a „vevő” kedve szerint válogathat.¹⁸⁶ Ezt már *Szent Pál* is megírta, és minden korban fennállt a veszélye, de most még jobban, mint

¹⁷⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 144, SZIT, Budapest 2015, 88.

¹⁷⁹ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 168.

¹⁸⁰ Vö. ENGLISCH, A., *A Vatikán harcosa – Ferenc pápa és a bátorság útja*, Lazi Kiadó, Szeged 2016, 93.

¹⁸¹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 118, SZIT, Budapest 2021, 59.

¹⁸² Vö. GS 69. Lásd még art. *Human rights*, in *Global Dictionary of Theology*, (szerk.) DYRNESS, W. A. – KÖRKHÄIREN V. M., NP Academic, Nottingham (England) 2008, 405.

¹⁸³ Vö. HÄRING, B., *Krisztus Törvénye III*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 2015, 450.

¹⁸⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium (apostoli buzdítás)*, 2, SZIT, Budapest 2014, 5.

¹⁸⁵ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 115-116.

¹⁸⁶ Vö. Uo.

előzőleg: „Mert jön idő, amikor az egészséges tanítást nem hallgatják szívesen, hanem saját ízlésük szerint szereznek maguknak tanítókat, hogy fülüket csiklandoztassák.”¹⁸⁷ A testvériség abban nyilvánul meg, hogy az Egyház nem hallgathat az igazságtalanságok láttán, hanem a megfelelő eszközöket felhasználva próbál enyhíteni a szükségesen, ahol csak lehet.¹⁸⁸

2. A MEGSÉRÜLT EMBERI TERMÉSZET VISSZAVEZETÉSE AZ EMBERI TESTVÉRISÉGHEZ

Írásunkban eddig főleg a problémákat vizsgáltuk meg, most a megoldásokat keressük. Mivel az önzés bűnös hajlama mélyen gyökerezik az emberben, beszélni könnyű róla, megküzdeni viszont jóval nehezebb. Viszont el kell fogadnunk azt a véleményt: az én-világa káoszokba torkolló lehetőségeket tartogat, de az egész mélyén ott van egy vágy az igazi hitelesség, valami nagyobb jó iránt.¹⁸⁹ Az Egyház tagjai akkor tudnak tanúságot tenni az igazságról, ha ők maguk is igaznak bizonyulnak a többiek szemében.¹⁹⁰ Éppen az az embertársi szeretet, amikor az egyik személy segítséget nyújt a másiknak azért, hogy ő a saját személyiségét a legteljesebben ki tudja bontakoztatni.¹⁹¹ Ezzel függ össze a társadalmi szeretet, amikor ezt nem csak egyes emberek teszik, hanem a társadalom részéről nyilvánul meg;¹⁹² ebben tud kifejeződni az igazi testvériség, ami a cél.

2.1. AZ ÖNZÉS LEGYŐZÉSE

Amikor Ferenc pápa az emberiséghez szól, ezt kéri: az önzés legyőzését, számtalan módon, nagyon választékosan, de tapintattal és lelkipásztori érzülettel. Kifejezésre juttatja: sokan érzik a lelkük mélyén, hogy a tárgyak és élvezetek halmozása nem elég értelmet adni a létnek, mégsem tudnak lemondani róla, mert túl erős a jóléti közeg ráhatása.¹⁹³ Az ember vágyik a boldogságra, ám ha csalódik az igaznak hitt örömeiben, de rátalál az igazira, akkor nem akar visszatérni a korábbi hamishoz.¹⁹⁴ Ezért próbál az egyházfő olyan örömeket a

¹⁸⁷ 2Tim 4, 3.

¹⁸⁸ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 119.

¹⁸⁹ Vö. MÜLLER, A., *Zum Lebens- und Religionshorizont des modernen Menschen*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* (3/2021), Paulinus Verlag, Trier 2021, 213.

¹⁹⁰ Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 40, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 359.

¹⁹¹ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 176.

¹⁹² Vö. Uo. 176-177.

¹⁹³ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 34.

¹⁹⁴ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 201.

célpontba állítani, amik értékesebbek az élvezetieknél. Mint ahogy az önzés rossz következményei visszahatnak arra az emberre, aki enged ennek a hajlamnak, ugyanúgy a legyőzése szintén a nagyobb összefüggésekben kifejti áldásos hatását az emberi testvériségben. Természetesen más fórumok is tárgyalják ezt a témát pl. pszichológiai vagy szociológiai szempontból, de a kereszténység az, ami teljes átfogó perspektívát tud mutatni. Az önzés legnagyobb problémája, hogy csak az egyént veszi figyelembe, a saját szempontjait, és csak földi, evilági síkon. Aki elszigetelődik, nagyon nehezen küzd meg a saját bűnös vágyaival és az ördöggel is.¹⁹⁵ Az ember nem csak itt él, van túlvilági jövője, és annak milyenje a jelen cselekvéseitől függ.¹⁹⁶ Természetesen az előbb említett tudományterületek is nagyon hasznosak, és segítségek a közös cél érdekében, de azok csak evilági keretek között mozognak. A katolikus hit ezeken felül, ezeket magába ötvözve tud megnyugtató utat mutatni, „egyenesen” is, meg „felfelé” is. Amennyiben az önzés legyőzése által sikerül az irgalmasságot gyakorolni, olyan előnyös csere valósulhat meg, mely szerint a mulandó földi javak helyett mennyei, örök kincseket gyűjthetünk.¹⁹⁷ A minket körülvevő világ támogatása egyúttal önmagunkkal törődés, ezért ezt élő közösségben kell tenni, máshogy nem megy.¹⁹⁸

Két szempontot kell mindenképpen figyelembe venni, ami kiindulópont a jó változáshoz, vagyis az önzés legyőzéséhez: az egyik a személyes felelősség tudata, a másik pedig a többi ember igazi szeretete. Az elsőben az ember, mint önálló egyedi létező kap szerepet, a másodikban pedig mint a közösség tagja, az emberiség része; persze ez a kettő elválaszthatatlan.¹⁹⁹ Ferenc pápa kifejezetten ajánlja: érdemes magunkat a másik ember helyébe képzelni.²⁰⁰ Ez segít, mert kitágítja a látókört az egyéni bezárkózottsággal szemben.

2.1.1. Az életszentség tartalma

Létezik egy fogalom, ami gyakran használatos az Egyházban, és a személy életének alapprogramja: az életszentség. Akár azt is mondhatjuk, hogy ez összeköti az eget és földet, mert a földön kell megvalósítani, de az üdvösségbe vezet. Továbbá a földi élet tetteinek

¹⁹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate*, 140, SZIT, Budapest 2018, 72.

¹⁹⁶ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 215.

¹⁹⁷ Vö. PERENDY, L., *Isteni és emberi irgalmasság Nazianzoszi Szent Gergelynek a szegények szeretetéről mondott homíliájában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 78.

¹⁹⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 17, SZIT, Budapest 2021, 13.

¹⁹⁹ Vö. TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 13.

²⁰⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 221, SZIT, Budapest 2015, 110.

megmutatja a mélyreható, jövőbe mutató következményeit: az életszentség megvalósulása vezet át a zarándok létből a célba.

Az életszentség meghatározása: Krisztus követése a szeretetben.²⁰¹ Hasonlóan a Főparancshoz,²⁰² ez a néhány szó minden lényeges mozzanatot magában foglal. Az életszentség a keresztény ember célja, ami magában foglalja a végső cél elérésének szándékát, és az ahhoz szükséges eszközök felhasználását. Nem csak szép elvek követése, hanem a három isteni és a négy sarkalatos erény hősi kifejlesztése.²⁰³ Valójában ez az ember igazi szerepének beteljesítése, saját maga tökéletesítése Isten szándéka szerint; már a teremtéskor Isten az embert szentségre alkotta és hívta meg, amit a bűn ugyan megkárosított, de a hivatása ezután is megmaradt, sőt más szintre emelkedett a megváltás okán.²⁰⁴ Gyakorlatilag azt jelenti, hogy Krisztussal egységben éljük át életünk misztériumait.²⁰⁵ Úgy lehetne még könnyebben megmagyarázni: mi lenne a leghelyesebb, legerkölcösebb, legmegfelelőbb cselekvés az életben, minden alkalommal, amit Isten elvár tőlem? Az ember istenképiségből és a krisztusi megváltásból következően szabad, így elutasíthatja a divatos, de rossz életformákat, és hozhat olyan döntéseket, amelyek megfelelnek az evangéliumi értékrendnek.²⁰⁶ Használhatunk egy másik, hétköznapi fogalmat. Ez pedig az „önmegvalósítás”. Reklámokban többször elhangzik: „Valósítsd meg önmagad!” A keresztény ember kijelentheti: mindenki számára a helyes önmegvalósítás nem más, mint az életszentség. Ugyanis minden létező aktivitásának a gyökere, hogy azzá váljon, amivé lénye, természete szerint lennie kell, és kialakítsa a sajátos létmódot.²⁰⁷ Márpedig az embernek üdvözlétté kell válni, ez a legfőbb hivatása. Ebből könnyű kikövetkeztetni: ha az életszentség útja vezet a mennybe, akkor ez a legteljesebb önmegvalósítás.

Az előző évszázadokban ennek a fogalomnak a használata mintha háttérbe szorult volna, főleg a „szentség” utótag említett többféle értelme okán. Természetesen ezen nem azt értjük, mintha az üdvösségre törekvés maradt volna el az Egyház hívó tagjaiból, hanem ennek a fogalomnak az a „mellékíze”, ami a földi zarándok állapotban nem csak az eljövendő

²⁰¹ Vö. ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG, *Magyar Katolikus Katekizmus*, 231, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 30.

²⁰² Vö. Mt 22, 37-39.

²⁰³ Vö. HARTMANN, S., *Sind nur heilige Theologen?*, in *Beuroner Forum* (2012/4), LIT, Berlin 2012, 35.

²⁰⁴ Vö. DH 1511. Lásd még art. *Dignity* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 44-48.

²⁰⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate*, 20, SZIT, Budapest 2018, 16.

²⁰⁶ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 169.

²⁰⁷ Vö. BOLBERITZ, P., *A törekvés filozófiája*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 223.

üdvösség lehetőségét, hanem a már most megkezdett „megdicsőülést” is magában foglalja.²⁰⁸ A Zsinat ezt a fontos megállapítást teszi: „*Ezek után mindenki számára nyilvánvaló, hogy minden rendű és állapotú Krisztus-hívő meghívást kap a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére, s ez a szentség a földi társadalomban is előmozdítja az emberibb életmódot.*”²⁰⁹ Ez a megfogalmazás azért szükséges, mert korábban téveszme alakult ki a társadalomban, mely szerint az életszentség csak egyes egyének kiváltsága lenne; pl. azoké, aki távol tudnak lenni a mindennapok gondjaitól, és ennek következtében több idejük marad imádságra, mint másoknak.²¹⁰ Sőt, azt kell mondani, hogy látszólag mintha könnyebb lenne így szentté válni, valójában nehezebb, mert aki sokat kap, attól Isten jóval többet vár el,²¹¹ és minél nehezebb egy egyén élethelyzete, annál több érdemet tud szerezni, ha valóban hűségesen törekszik előre. A pápa a zsinati gondolatmenetet teljesen átveszi, amikor a következőt írja: „*Valamennyien arra kaptunk meghívást, hogy szentek legyünk; azáltal, hogy szeretettel élünk és mindegyikünk följánlja a maga tanúságtételét a napi teendőiben, épp ott, ahol van.*”²¹² Az életszentség vonzása sürgető és ellenállhatatlannak tűnő, mert vonzza a félénket, gyengét, ingadozót és keresőt.²¹³

Mivel a fogalomban szerepel a „szent” kifejezés, ez olykor félreérthető. A „szent” kifejezés általános használata jelenti a tökéletest, a hibátlant, pedig nem feltétlenül az. A Biblia is, és az egyházi kifejezésmód is többféle értelemben említi ezt a szót. Pl. *Szent Pál* apostol szenteknek nevezi a hívő keresztényeket.²¹⁴ A szentmise I., vagyis Római Kánonja is úgy fogalmaz: „*...mi a Te szolgáid és a Te szent néped...*”²¹⁵; viszont érezzük, hogy sem a régi hívek, sem a maiak egyáltalán nem tökéletesek. A „szent” kifejezés itt az Istenhez tartozást, a tökéletességre törekvést juttatja kifejezésre, természetesen abban a tudatban, hogy itt, a zárándok-állapotban ezt teljesen elérni nem lehet. Az életszentségre törekvés így is megfogalmazható: Bűnös, vagyok, de „jó bűnös”, olyan, aki a kegyelem kincseit birtokolja.²¹⁶ Az istenképiség teljes megújulása csak az üdvösségben történik meg.²¹⁷ Az üdvözült

²⁰⁸ Lásd LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020, 158-160.

²⁰⁹ LG 40. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 137-159.

²¹⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 14, SZIT, Budapest 2018, 13.

²¹¹ Vö. Lk 12, 48.

²¹² Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 14, SZIT, Budapest 2018, 13.

²¹³ Vö. NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998, 131.

²¹⁴ Vö. Fil 4, 22.

²¹⁵ OSZÁGOS LELKIPÁSZTORI INTÉZET (szerk.), *Római Misekönyv*, SZIT, Budapest 1991, 444.

²¹⁶ Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *Az esztétika konkretizálása: teológusok és világgépek*, in *Mai írók és gondolkodók / 3*, Róma 1989, 134.

²¹⁷ Vö. PUSKÁS, A., *Az ember krízise Szent Ágostonnál*, in *Varia Theologica 4*, SZIT, Budapest 2013, 218.

embereknek is voltak hibái, bűnei, és éppen azokkal küzdöttek meg, abban váltak szentté. „Szívesen látom meg az életszentséget Isten népének türelmében: a szülőkből, akik nagy szeretettel nevelik gyermekeiket; olyan férfiakban és nőkben, aki fáradtságos munkájuk eredményeként viszik haza a kenyeret ... ebben a napról napra állandó előbbre jutásban látom a küzdő Egyház életszentségét.”²¹⁸ Vagyis egy állandó küzdelem az embernek önmagával, de ennek következtében, siker esetén állandó előbbre haladás a beteljesülés felé. Éppen úgy, mint ahogy az emberi szervezet is állandó mozgásban van (belül), a lelki törekvésnek szintén töretlennek kell lennie a föld által az ég felé. „Nem azt várják tőlünk, hogy szeplőtelenek legyünk, hanem azt, hogy növekedésben legyünk, hogy éljen bennünk a vágy az előbbre jutásra az evangélium útján...”²¹⁹ Éppen ebben a dinamikában, állandó haladásban van az életszentség; hiszen a fenti definíció értelmében Krisztus követése: a követés egy állandó mozgás, ami nem fér össze a várakozással, a megállással. Krisztus az Egyházat az ember iránti aggodalommal és felelősséggel bízta meg, ezért az Egyház az ember útján jár, így az Egyház útja az ember útja.²²⁰

2.1.2. Az életszentség sajátos és egyedi

Egy sajnálatos és gyakori félreértés ezzel a témával kapcsolatban, hogy van, aki úgy gondolkodik a szentté válásról, mintha az valamelyik már kanonizált szent életének leutánzása volna. Természetesen minden szent életében bőven található, ami követendő példa, ilyenek pl. a mély imádságos élet, bensőséges Isten-kapcsolat, a szentségek buzgó használata, és az embertársakkal törődő, sokszor hősiesség magatartás. Azonban „minden ember megismételhetetlen egyediségében nemcsak lélekből, hanem testből is van.”²²¹ Ebből a tényből kétséget kizáróan következik, hogy nincs kettő tökéletesen egyforma ember, vagyis életvitel sem. A szentek példaképek a jóban: az erények, amiket hősi fokon gyakoroltak, habár követendőek, de nem teljesen leutánzandók; senki sem tudja még egyszer bármelyik szent életét megismételni. Abban megegyeznek, hogy mindegyikük a saját életkörülményei és adottságai közepette felhasználta az érdemszerzés eszközeit. Sőt, a teljes igazsághoz hozzátartozik: akiket szentként tisztelünk, ők sem voltak tökéletesek, bukácsoltak, nem minden szavuk vagy tettük volt méltó az életükhöz, így amikor egy szent életét nézzük, akkor

²¹⁸ FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate*, 7, SZIT, Budapest 2018, 10.

²¹⁹ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 151, SZIT, Budapest 2014, 90.

²²⁰ Lásd II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Centesimus annus (enciklika 1991)*, 53, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 576-577.

²²¹ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Donum vitae*, 3, SZIT, Budapest 1987, 6.

a teljes egészét kell figyelembe venni, nem csak egyes részleteket.²²² Amiket ők jól megvalósítottak, azokat a jelenlegi körülményekre kell átültetni. „*Nem kell tehát kedvünket veszítenünk, ha az életszentség elérhetetlennek látszó mintáit szemléljük. Tanúk ők, akik sürgetnek és tanúskodnak, de nem arra valók, hogy másoljuk őket, mert ebben az esetben még el is távolíthatnának attól a páratlan és személyes úttól, amelyet az Úr tartogat számunkra.*”²²³ Isten nem egyformán adja a különféle ajándékait,²²⁴ és a legtöbb embernek nincs alkalma valamiféle látványosan hősiest tettet végrehajtani.

Mindenkinek azt a személyes életszentséget kell valóra váltani, amit egyediségünkre való tekintettel Isten elgondolt: ha már különbözünk egymástól, Isten teremtői nagysága képes arra, hogy ahány féle ember van, ugyanannyi féle tökéletesedési lehetőséget tervezzen meg.²²⁵ Az életszentségre szóló meghívás azért nagyon értékes, mert az egész életet Isten elé helyezi, aki megérteti, hogy semmi nem káosz eredménye, hanem neki mindennel terve van.²²⁶ Ezek sokféleképpen, de mégis egy célba vezetnek. A szentté válás azt jelenti, hogy teljesebb értelemben válik mindenki önmagává, azzá, akit Isten megálmodott, nem pedig fénymásolatá.²²⁷ A kultúrák különbözőségei sem akadályai a lelki haladásnak, hiszen minden érték integrálható és integrálandó is ebbe a folyamatba, sőt, éppen az evangélium és a Szentlélek formálja át és teszi termékkennyé azt a kultúrát.²²⁸ Az Amazonasi Szinódus résztvevőinek úgy fejtette ki a pápa, hogy a helyi lakosság néhány szimbólumát nem kell feltétlenül bálványimádásnak tekinteni, hanem inkább úgy kell integrálni, hogy valódi szent értelmet hozzanak,²²⁹ mert ez a sajátos életszentségükhöz vezethet.

2.1.3. Akadály az életszentség útján: a közepszerűség

Ferenc pápa szívügyének tekinti az előre haladó, jó változásokat, és ennek a folyamatnak az ellenkezője – sőt, talán a legnagyobb hátráltatója – a közepszerű magatartás. „*Nem lehet ellenállni, ha valaki megnyugszik egy holtponton, megelégszik a kevéssel, és már nem álmodik arról, hogy az Úrnak a legszebb önatadást ajándékozza.*”²³⁰ Ez az önzés témájához tartozik;

²²² Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *Teología y santidad*, in *Communio* (VI/87), 486-493.

²²³ FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 11, SZIT, Budapest 2018, 12.

²²⁴ Vö. Zsid 2, 4.

²²⁵ Vö. LG 11. Lásd még art. *Creation in* WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

²²⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 248, SZIT, Budapest 2019, 111.

²²⁷ Vö. Uo. 162.

²²⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Evangeli gaudium*, 116, SZIT, Budapest 2014, 70.

²²⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Querida Amazonia*, 77-80, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2020.

²³⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 163, SZIT, Budapest 2018, 85.

azonban míg az önzést klasszikus értelemben a földi dolgok rendetlenül túlzó szeretetétre szoktuk használni, a középszerűség egy lelki jellegű önzés; erre utal a fentebbi pápai megfogalmazás. Mivel az Egyház úton van a beteljesedés felé, és ez csak az idők végén fog megtörténni, addig a tagjainak is állandóan haladnia kell.²³¹ Szükséges ez azért, mert egyik személy sem tökéletes, ezért senki sem mondhatja magáról, hogy már nincs szüksége fejlődésre. Másik oldalról nézve éppen a középszerűség akadályozza meg az Egyház küldetését, a missziót a testvéri közösségre, mert nem nyugodhat, míg lehetőleg mindenkit el nem vezet az igazság teljességére. Erre azonban emberileg nézve kevés az esély, de akkor is mindent meg kell tenni, mert ez a kötelesség, sőt, az Egyház lényege, önazonossága; a Szentlélekkel és Krisztussal való kapcsolat készíti az állandó tanúságtételre.²³² A középszerű ember viszont megelégszik önmagával, a saját lelki „kényelmével”, és bezárkózik önmagába. Az egyházfő Jézusnak az utolsó vacsorán elmondott imájában is meglátja a könyörgést, melynek értelmében Krisztus kéri: az apostolokat és az Egyházat ne kerítse hatalmába az elszigetelődés, a saját biztonságos kuckóba menekülés, ami nem érdekel másokat.²³³

A pápa gondolatmenetét tapasztalt lelkipásztorok úgy fogalmazzák meg, hogy vannak általuk ún. „fogyasztói katolikusok”-nak vagy viccesebben „büfékatolikusok”-nak nevezett személyek.²³⁴ Ezek alatt a kifejezések alatt azt értik, amit Ferenc pápa is a középszerűség veszélye alatt: az olyan egyháztagnak, akik elfogadják a szentségeket és az Egyház által felkínált kegyelmeket, de csak és kizárólag a saját érdekük, elképzeléseik és kényelmük érdekében. Nevezhető ez spirituális világiasságnak is, ami el tud rejtőzni a vallásosság és az Egyház szeretetének látszata mögött, de nem Isten dicsőségét, hanem az egyéni személy jólétét keresi.²³⁵ Kicsit bővebben: az olyan vallását gyakorló ember, aki feltétlenül és mindenekfelett csak önmagával foglalkozik, csak a saját érdekében, mintha más nem is létezne. Azért veszélyes, mert látszatra habár sok jó van benne, mégis megrekeszt. Ez a magatartásminta nagyon hasonlít a farizeusokéhoz, sőt, mondhatjuk modern farizeusságnak: ugyan betart szabályokat, és él felkínált lehetőségekkel, de ezt önelégültséggel, göggel teszi, másokat pedig megvet és lenéz.²³⁶ A cél nem a fejlődés, a világ jobbá tétele, hanem a kényelmes bezárkózás, önmaga tetszélgeése saját „szentségében”. Másokat rossznak tart, és azokhoz hasonlítva önmagát bemagyarázza, hogy ő mennyivel jobb, „szentebb”, mint mások.

²³¹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 72.

²³² Vö. KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 246.

²³³ Vö. FERENC PÁPA, *Imádság*, SZIT, Budapest 2021, 30-31.

²³⁴ Vö. WHITE, M. – CORCORAN, T., *Újraépítve*, Család, Ifjúság és Bioetika Intézet Alapítvány, Szekszárd 2018, 24.

²³⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 93, SZIT, Budapest 2014, 58.

²³⁶ Vö. KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019, 65.

Ha össze akarjuk hasonlítani a kétféle hozzáállást, akkor azt mondhatjuk: habár a vámosok és nagy bűnösök tényleg vétkesek voltak (ez tény, nincs mit szépíteni rajta), de tudatában voltak helytelen tetteiknek, ezért tudtak nyitottságot tanúsítani a kegyelem befogadására.²³⁷ A farizeusok viszont nem követtek el olyan látványos bűnöket, mint az előző csoportok tagjai, pontosan betartották a törvényt és a hagyományokat, még túl is teljesítették, de megrekedtek ezen a szinten, miszerint már nincs hova fejlődniük, sőt Isten irgalmára sincs szükségük, mert mint tökéleteseknek, minden „jár” nekik, még az üdvösség is.²³⁸ Maga Jézus Krisztus is sok alkalommal került összeütközésbe a farizeusokkal, mert önmagukban tetszelegtek, és nem felebaráti szeretettel, javítói szándékkal, hanem göggel tekintettek másokra, mint pl. a farizeus és a vámos imájáról szóló példabeszédben.²³⁹

Ez a fajta hozzáállás azért is komolyan problémás, mert a lelkipásztorkodó papság tudja: ebből sok található meg a templomokban, hiszen a vallásgyakorló hívek jelentős részét tehetik ki. Ezek a személyek jelentős szerepet vállalnak az Egyház életében; ott vannak a szentmiséken és egyéb liturgiákon, segítenek kétékezi munkákban, rájuk lehet számítani. Természetesen nem ez a baj, hanem az, hogy ők csak elvárják: amit akarnak, az úgy legyen (miserend, prédikáció, stb.), a saját kedvtelésükre; ez egy „*hamis autonómia, mely kizárja Istent, és a vallásosságban sem lát egyebet, mint a spirituális fogyasztói szemlélet egy formáját, amely beteges önzésből fakad.*”²⁴⁰ Azonban érdemben nem akarnak semmit tenni az Egyház fejlődéséért, a mások vonzásáért, hanem még inkább éreztetik velük, mennyire kívülállók; a farizeusokhoz hasonlóan nem evangelizálni akarnak a szeretet tetteivel, hanem bezárkóznak. Vagyis a „fogyasztói katolikusokkal” többnyire nem az a baj, amit tesznek (ima, templomba járás), hanem amit nem tesznek, vagy elmulasztanak. Az már pasztorális kérdés, hogyan lehetnek őket erről a holtpontról kimozdítani. Mert ha nem sikerül, akkor az egyházközségek kihalnak; ha elmarad a gyarapodás, akkor elfogynak a hívek ez éppen az Egyház lényegi küldetésének meghiúsulása.

Ferenc pápa figyelmeztetése azt a fontos gondolatmenetet viszi tovább, amit a Zsinat helyezett ismét középpontba: a hívek általános papsága, amit egyre gyakrabban emlegetünk, de sajnos sok helyen nem valósul meg a gyakorlatban, mert vagy nem alakult ki ennek a tudata, vagy a zárkózottság akadályozza. „*A világi hívek pedig -- részesei lévén Krisztus papi, prófétai és királyi tisztségének -- Isten egész népének küldetésén belül az Egyházban és a*

²³⁷ Vö. Mt 21, 31-32.

²³⁸ Vö. Mt 9, 12-13.

²³⁹ Vö. Lk 18, 9-14.

²⁴⁰ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 89, SZIT, Budapest 2014, 56.

világban töltik be a maguk szerepét. Valóban apostoli munkát végeznek, amikor az evangelizáción és az emberek megszentelésén fáradoznak, s a földi dolgok rendjét evangéliumi szellemmel igyekeznek áthatni és tökéletesíteni, úgy, hogy e tevékenységük fényes tanúságtétel Krisztusról, és az emberek üdvösségét szolgálja.”²⁴¹ Ezzel összhangban van egy másik zsinati idézet, aminek értelmében a keresztény beavatás révén a hívek szerepe megkérdőjelezhetetlen: „A bérmálás szentségével még tökéletesebben kötődnek az Egyházhhoz, a Szentlélek különleges ereje tölti el őket, ezért szigorúbb a kötelezettségük, hogy Krisztus igazi tanúiként szavukkal és életmódjukkal terjesszék és védelmezzék a hitet.”²⁴² Az egyházfő ennek a tudatát szeretné felszítani, különösen Európában érezhető ennek a problémája. Mivel Isten szeretete kötelez a felebarát iránti jóindulatra, így a jó katolikus keresztény nem rejtőzhet el és vonulhat vissza, sem a másik ember elől, sem bizonyos feladatokba, hanem éppen Jézus arcát kell felfedezni a másik emberrel kiépített mély és szoros kapcsolatokban.²⁴³

2.2. AZ EGYHÁZFŐ MEGÚJULÁSRA HÍV

A Zsinat és az azt követő teológiai hangsúly-eltolódások rendkívül értékes gyümölcsöket termettek. Ilyen közülük *Avery R. Dulles* öt modellje,²⁴⁴ amik az Egyház kimeríthetetlen gazdagságát szeretnék egyes szemszögekből bemutatni, találunk kettő olyat, ami különösen is ehhez a témához tartozik. Az egyik az „Egyház, mint tanítványok közössége”, a másik pedig az „Egyház, mint hírnök”.²⁴⁵ Természetesen mind az öt modell elválaszthatatlanul összetartozik egymással, és mindegyik mondanivalója szükséges, de az itt megnevezett kettő közül az előbbi a Krisztusból történő állandó lelki megújulást, az utóbbi pedig az ebből fakadó külső cselekvési szükségességet hangsúlyozza. Ehhez viszont kapcsolódik még az „Egyház, mint szolga” modellje, ami szintén kifelé is ható, aktív magatartási mintát kíván meg.²⁴⁶ A testvériség megéléséhez mindkettő hozzátartozik. Mondhatjuk, hogy a missziós tevékenység – ami elválaszthatatlan a testvériségtől az összetartás és felelősség miatt – egyfelől hírnöki, másfelől viszont szolgálai cselekvés: mind szóval, mind egyéb tettekkel fáradoznak az Egyház tagjai mindenki lelki java érdekében. A tanítványi lét belső motivációt nyújt ahhoz, hogy ennek ereje kifelé is megnyilvánuljon, és az

²⁴¹ *Apostolicam actuositatem* 2. Lásd még art. *Pap*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 135-136.

²⁴² LG 11. Lásd még *uo.*

²⁴³ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 91, SZIT, Budapest 2014, 56-57.

²⁴⁴ Lásd DULLES, A., *Az Egyház modelljei*, Vigília, Budapest 2003, 53-71, 87-119.

²⁴⁵ Vö. KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 324.

²⁴⁶ Lásd KRÁNITZ, M., *Az Egyház – Alapvető hittan* III, SZIT, Budapest 1999, 168-174.

evangelizáció elérje célját. A három közül egyiket sem lehet kisarkítani, mert a puszta „tanítványság” az egyént bezárná önmagába, a hírnöki és szolgálai magatartás viszont kiüresedne, kiégetté válna, ha nem lenne egy állandó, belső lelki mozgatója. Vagyis a helyes arány megtalálása ebben speciális feladat, továbbá az egyensúly tartása, ami megóv a szélsőségektől. Akkor alakul ki ez, ha az Egyház tagja állandóan tudatában van annak, hogy Krisztus vele együtt jár, és mindig maga mellett tudja őt érezni.²⁴⁷ Ez teljesen összecseng a Zsinat azon megállapításával, mely szerint az Egyház állandóan hallgatja Isten igéjét, és így egyúttal hirdetni is tudja.²⁴⁸ Ferenc pápa megnyilatkozásain érződik az a radikalizmus, ami az evangélium megvalósítását mindig a konkrét történelmi helyzetben képzei el.²⁴⁹

2.2.1. A pápa megoldása: a „misszionárius – tanítványság” új fogalma

Ezt a gondolatmenetet folytatja a pápa, amikor minden eddiginél szokatlanabb, de nagyon találó kifejezést vezet be: „Minden keresztény annyira misszionárius, amennyire Jézus Krisztusban találkozott Isten szeretetével; többé ne mondjuk, hogy „tanítványok” és „misszionáriusok” vagyunk, hanem azt mondjuk, mindig „misszionárius-tanítványok” vagyunk.”²⁵⁰ Hasonlít ez ahhoz, mint amikor Krisztus is egymás mellé teszi Isten és ember szeretetét; mind a kettő benne van a Bibliában, de újdonság a kettő szoros összekapcsolása, és egymástól való függése²⁵¹. Ugyanígy a Ferenc pápa is két meglévő fogalmat hoz egységbe, mert kettő megélése elválaszthatatlan egymástól. Ez egy jó értelemben vett kettősség, ami által a keresztény ember tudatában van annak, hogy ő maga is állandó megújulásra szorul, egyre inkább haladnia kell az erények útján, és ebből merít erőt az evangelizáláshoz, mert a missziós munka saját magára is visszahat. Továbbá segít megértetni: ő maga sem abszolút „ura” a hitnek, hanem neki is az azonos forrásból kell merítenie, és amit merített, azt tudja lehetőségei közepette másoknak nyújtani.²⁵² Már jóval korábban megfogalmazta ezt *Szent Pál*, amikor így ír: „Mindezt az evangéliumért teszem, hogy nekem is részem legyen benne.”²⁵³ A sikeres misszionáriusnak ugyanaz a jutalma, mint annak, akit sikerül elvezetni az igazság elfogadására, és ebben az esetben is az új fogalomnak megfelelően mindketten

²⁴⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 266, SZIT, Budapest 2014, 150.

²⁴⁸ Vö. DV 1. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

²⁴⁹ Lásd KRÁNITZ, M., *Ferenc pápa öt éve*, in *Teológia* (2018/1-2), 43-52.

²⁵⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 120, SZIT, Budapest 2014, 73.

²⁵¹ Vö. Mt 22, 37-39. Lásd még 1Jn 4, 21.

²⁵² Vö. DV 7. Lásd még art. *Faith*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia V*, Gale Group, Michigan 2003, 591-603.

²⁵³ 1Kor 9, 23.

misszionárius-tanítványokként működnek. Ez képes megelőzni a lelki kiüresedést: „...elküldtek hát szőlőt őrizni, s a magam szőlejeire nem vigyázhattam.”²⁵⁴ – ezt a bibliai kifejezést használta Nagy Szent Gergely (kb. 540 – 604) pápa is, amikor arról írt, hogy a sok külső gond miatt – amikkel hivatalból kell törődnie – úgy érzi, nemigen jut ideje saját benső világával foglalkozni.²⁵⁵

A „misszionárius-tanítvány” fogalma éppen ezt a sajnálatos szélsőséget szeretné kikerülni, amikor figyelmeztet, hogy a misszionárius, vagyis evangelizáló személy egyúttal mindig megmarad Krisztus tanítványának, és ennek megfelelően neki magának is állandó lelki kapcsolatot kell fenntartania, hogy ki ne égjen lelkileg, hanem mindig friss lendülettel tudjon cselekedni.²⁵⁶ Ennek a megállapításnak előzménye, amikor a Zsinat is megszüntette a szigorú megkülönböztetést a „tanító” és „tanuló” Egyház között, érzékeltetve a hívek szerepének fontosságát, melynek a teológia művelésében is meg kell jelennie.²⁵⁷ „Az Egyház nem evangelizál, ha nem engedi, hogy folyamatosan evangelizálódjon.”²⁵⁸ – vonatkozik ez minden tagjára. Krisztus barátnak mutatkozik abban, hogy szeretetet áraszt az emberbe, amivel viszont lehet Őt szeretni, és ez ki is terjeszthető másokra, hogy ők is megtalálják a helyüket az Egyházban,²⁵⁹ ezt jelenti a misszionárius-tanítványság. Ebben az új szóban benne van az általános papság, de a szolgálati papság is: a kettő nem keveredik össze, és az alapvető különbség megmarad,²⁶⁰ de a felelősség jól kiérezhető: mindenkinek van szerepe, küldetése másokhoz, még ha ez a gyakorlatban differenciáltan néz is ki annak függvényében, hogy ki milyen karizmát kapott.²⁶¹ Szent Jakab nagyon egyértelműen írja: „...hogyan aki a bűnöst letéríti a tévelygés útjáról, megmenti a lelkét a haláltól és a bűnök sokaságára fátyolt borít.”²⁶² Habár a „bűnös” és a „térítés” szavak szerepelnek, a megfogalmazás természetesen a missziót említi, hiszen a rossztól való elfordulás az igazi előrehaladás kezdete, ami később tud magasabb szintre kerülni. Ez az idézet jól érzékelteti a testvéri magatartást szükségességét; az összefüggést az egyének sorsai között: aki igaz tanítvány, annak van késztetése másokat is a jóra vezetni, ennek sikere esetén pedig az újonnan megtértek szintén

²⁵⁴ Én 1,6.

²⁵⁵ NAGY SZENT GERGELY PÁPA, *Evangeliumokról mondott szentbeszéde*, in *Imaórák Liturgiája IV*, SZIT, Budapest 2017, 302-304.

²⁵⁶ Vö. TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015, 41-42.

²⁵⁷ Vö. KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 492.

²⁵⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 174, SZIT, Budapest 2014, 103.

²⁵⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 153, SZIT, Budapest 2019, 66.

²⁶⁰ Vö. LG 10. Lásd még art. *Clericalism* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 21-25.

²⁶¹ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 166-167.

²⁶² Jak 5,20.

misszionárius-tanítvánnyá válhatnak. Ferenc pápa használja még az „amfora-ember” hasonlatot: először meríteni kell Krisztusból az élő víz forrásából ahhoz, hogy utána ő maga is tudjon „inni adni”, vagyis evangelizálni.²⁶³ Ezután tud teljesedni, amit *Szent John Henry Newman* (1801 – 1890) bíboros így fogalmaz meg: „*A kereszténynek nincs sem túlzott elvárása, ... barátságos, igazságos, figyelmes mindenki iránt, mert kísértése sincs, hogy más legyen.*”²⁶⁴

2.2.2. Az életszentség erénye: a lelki szegénység

Ez egy olyan Krisztus által említett fogalom, ami egyfajta készség ellensúlyozni a rendetlen ragaszkodást, és segít az ember magasrendű céljait megvalósítani, ezért kiváló orvossága az önzésnek. Habár hétköznapi értelemben kívülállók szokták gunyorosan „lelki szegényeknek” nevezni a szellemi fogyatékosokat, vagy az általuk túl jámbornak tartott embereket, a fogalom teljesen mást jelent. A hegyi beszédben jelenik meg először, ráadásul a legelső a nyolc boldogság felsorolásában. Minden korban feltétele volt az életszentségnek, és sok jó magatartásformát magában foglal. Mondhatjuk: igazi gyógyszere az önzésnek és a *concupiscentiának*.

„*Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.*”²⁶⁵ – hangzik a sokat idézett mondat, ami bevezetője a hegyi beszédnek. Hétköznapi értelemben a „szegény” rossz értelmű fogalom, azokat az embereket értik rajta, akik az adott társadalmi mértékhez képest kevesebb anyagi erőforrással rendelkeznek, kevesebbet birtokolnak, mint az átlag. De a szegénység önmagában nem erény, mert az erény készség a jóra, márpedig a legtöbb ember, aki szegény, kényszerűségből az, mert olyan körülmények közé születik, és sokszor nincs lehetősége ezen változtatni.²⁶⁶ Önmagában egy adottság sokak számára, és az egyénen múlik, hogyan éli meg. Viszont a krisztusi szóhasználatban az a zseniális, hogy az anyagi szegénység és lelki szegénység között van átfedés: aki keveset birtokol, az szabadabb tud lenni tőle, ezért képes nyitottabb lenni az embertárs és Isten felé is. Így válhat az adott helyzet erénnyé, az egyéni döntés által, amennyiben az illető eszerint gondolkodik. Vagyis a kifejezésben szociális-gazdasági szempont áthelyeződik a személyes-erkölcsire.²⁶⁷ Ebben pedig az a jó,

²⁶³ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 86, SZIT, Budapest 2014, 54-55.

²⁶⁴ NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998, 134.

²⁶⁵ Mt 5, 3.

²⁶⁶ Lásd art. *Szegények*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 2009, 1172-1177.

²⁶⁷ Vö. BROWN, R. E. – FITZMYER., J. A. – MURPHY, R. E. (szerk.), *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Társulat, Budapest 2003, 110.

hogy a szegénységnek, mint erénynek a gyakorlása mindenki számára lehetséges. Aki nem méltatlankodik állandóan a nehézségek miatt, és lelki szemeit az égbe emeli, az örök haza irányába, ennek a gondolkodásmódnak van üdvözítő ereje.²⁶⁸

A nyolc boldogságban a lelki szegénység erény, vagyis készség: amikor valaki képes önmagát viszonylagosan függetleníteni az anyagvilágtól, abban az értelemben, hogy nem a birtoklásban, és nem is az élvezetekben látja az igazi boldogságot.²⁶⁹ Amit kapunk, mind „felső” ajándék, ami segít felfedeztetni, hogy szeretve vagyunk; ez pedig lehetőség felülvizsgálni ítéletalkotásunk és döntéseink alapjait.²⁷⁰ Kétféle szegénység létezik: az egyik annak a beismerése, hogy szükségünk van Istenre, a másikat viszont keresni kell, mert abban segít, hogy szabadok legyünk a földi kötöttségektől, és ezáltal tudjunk szeretni.²⁷¹ Tehát kijelenthetjük: a lelki szegénység viszonylagos függetlenség (azért nem teljesen, mert bizonyos földi dolgok nélkülözhetetlenek az élet fenntartásához). Az ószövetségi zsoltár találóan figyelmeztet: „...s ha javaitok gyarapodnak, a szívetek ne tapadjon hozzá!”²⁷² Szent Pál pedig nagyon lényegre törően így határozza meg: „... aki vásárol, mintha meg sem tartaná, s aki felhasználja a világ dolgait, mintha nem élne velük...”²⁷³

Mivel a mai világban a technikai vívmányok okán egyre több birtoktárgy és élvezet kapható, Ferenc pápa felhívása sürgetőbbnek hat, mint valaha. Már az a tény is rendkívül beszédes, hogy ő maga is az új, pápai nevét *Assisi Szent Ferenctől* (1182 – 1226) vette; ő a lelki szegénység szentje volt, mert köztudomású, hogy a gazdagságát otthagya tudott független lenni a pénztől, és így lett igazán boldog. A jelenlegi egyházfő is igyekszik a pápai tisztségben szerényen élni: nem a pápai lakosztályban lakik, igényli mások társaságát, és igyekszik az egyszerű emberek nyelvén beszélni.²⁷⁴ A lelki szegénység azért jó, mert nem a mulandó földi javakban, hanem Istenben találja meg végső értelmét, ezért az eredményei maradandóak és üdvözítőek: „Az evangélium arra hív, hogy ismerjük meg szívünk igazságát, hogy láthassuk, mire alapozhatjuk biztonsággal az életünket.”²⁷⁵ Értelemszerűen nem arra, ami anyagi jellegű. Azért, mert a halál pillanatában végleg itt kell hagyni mindent, és bármely birtoktárgy teljesen haszontalanná válik annak, aki megszabadul a földi kötöttségektől. Az anyagvilág összes java csak itt, a földön tud bizonyos örömet adni, és amellet, hogy végül

²⁶⁸ FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 198, SZIT, Budapest 2014, 118.

²⁶⁹ Vö. art. *Szegények*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 2009, 1175.

²⁷⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 123.

²⁷¹ Vö. FERENC PÁPA, *Isten kegyelmének a koldusai*, in *Keresztény Élet* (2020/7), 5.

²⁷² Zsolt 62, 11.

²⁷³ 1Kor 7, 31-32.

²⁷⁴ Lásd BRAND, F. (szerk.), *Das Papst Franziskus Gottesdienstbuch*, Herder, Freiburg 2019, 15-16.

²⁷⁵ FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 67, SZIT, Budapest 2018, 42.

jelentéktelenné válik, a szabad akarat és felelősség okán a rossz felhasználása, hozzá való rendetlen ragaszkodás kárára válik az embernek. Ezzel ellentétben a lelki szegény már most is boldogabb, mert szabad bizonyos kötöttségektől, és ezért képes a testvéri szeretetre, valamint az üdvösség befogadására is.²⁷⁶

2.2.3. Isten terve a család szeretetközössége

Amennyiben az emberi összefüggéseket vizsgáljuk, akkor nem csak a teremtett világra irányultságát vehetjük észre, hanem az egymás közötti kapcsolatok szükségességét is. „Az ember ugyanis ízig-vérig társas lény, és másokkal való kapcsolat nélkül képtelen élni és képességeit kifejleszteni.”²⁷⁷ Ezen belül különleges, kitüntetett figyelem illeti meg a „családot”, egyfelől, mint intézményt, másfelől, mint szeretetközösséget. Ez a kettő nem választható el egymástól, mert lényegileg összefüggnek: a szeretet közössége hozza létre a családot, ami mint egy „zárt egység” biztonságot, stabilitást ad minden benne lévőnek. Ezt a tényt még a pogányoknak nevezett népek is felismerték, annyira benne gyökerezik az emberi természetben. Az utóbbi időben azonban sokszor széthullanak a családok, valamint a nyugati politika – szégyenletes módon – tagadja a hagyományos családszerkezetet, továbbá a férfi és nő, valamint az apa és az anya kiemelt szerepét.²⁷⁸ Már a kezdet kezdetén, a Szentírás legelején olvasható az a biztos tény, hogy Isten alkotta az embert férfinak és nőnek,²⁷⁹ és úgy rendelkezett, hogy ők ketten egymást kiegészítve, szeretetközösséget létrehozva utódoknak adjanak életet: és ez a család. Krisztus ezt a legősibb életszövetséget emelte szentségi rangra,²⁸⁰ de mivel minden ember másiktól származik, logikus, hogy ennek a ténynek és összes következményeinek szerepe van a világ rendjében, de az evangelizációban úgyszintén. A családnak éppen ezért egy biztos keretnek kell lennie, ami helyes lelki tartást ad a gyermeknek, és segíti helyes felnőtté válását.²⁸¹

Ha összehasonlítjuk önmagunkat a teremtett világ többi élőlényével, akkor a következő megállapításokat tehetjük: a növényeknél nincs szükség az utódok gondozására, a magok

²⁷⁶ Lásd KEK 2545-2547. Lásd még art. *Money* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 138-143.

²⁷⁷ GS 12. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 137-149.

²⁷⁸ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*” 1, in *Római Dokumentumok* LVII, SZIT, Budapest 2022, 5.

²⁷⁹ Vö. Ter 1,27-28.

²⁸⁰ Vö. DH 1801. Lásd még art. *Family* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 68-72.

²⁸¹ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 83.

kikelnek megfelelő biológiai körülmények között, és adott esetben ugyanúgy tudnak sokszorozódni. Az állatvilágban már változatos a helyzet: vannak olyan fajok, ahol nincs utódgondozás, pl. a tengeri teknős csak lerakja a tojásokat, és a nap kikelti őket. Más fajoknál, pl. az emlősöknél van ivadék-gondozás, de az többnyire csak a táplálásra és védelemre szorul, és – fajtól függően – többnyire csak hónapok, vagy 1-2 év. Általában a legtöbb fajnál a maximum 2 éves utód mindenféle tanulás és nevelés nélkül kész, ivarérett egyeddé válik, ami szintén képes önfenntartásra és szaporodásra. De ezt az emberről egyáltalán nem mondhatjuk el. Az ember jóval többre hivatott, mint a teremtés többi ajándéka, ezért szellemi képességeit is ki kell bontakoztatnia, és önnön üdvösségét előmozdítania; ezek csak mások segítségével lehetségesek. Így *„örködnünk kell egymás fölött a családban: A házastársak kölcsönösen vigyáznak egymásra, mint szülők gondoskodnak gyermekeikről, majd idővel a gyermekek lesznek a szülők órei.”*²⁸²

2.2.4. A családgyház a mai világban

A családok szerepét lehetne sok szempontból elemezni, mint pl. szociológiai vagy gazdasági egységet; mi természetesen hitbeli szempontból tesszük, méghozzá az evangelizációban betöltött lényegi szerepe okán. Tehát az ember esetében alapvetően más a helyzet, mint az állatoknál, mert azoknak csak földi életük van, és az ösztöneik révén tudják teljesíteni. A mi esetünkben viszont nélkülözhetetlen az utód hosszú éveken keresztül történő táplálása és védelme, de emellett szükséges a megfelelő tanítás és nevelés; az ember nem csak ösztönlény, hanem lelki képességeit és méltóságának megfelelő hivatását ki kell bontakoztatnia, különösen a helyesen megélt szeretetben.²⁸³ Szemben az emlősöknél lévő maximum 1-2 év fejlődésével szemben jóval több időnek kell eltelnie ahhoz, hogy az emberi utód önálló, önellátó, családalapítási lehetőséggel felelősen rendelkező polgárrá váljon. Itt, Európában ez jóval 20 év fölött van, de más szegényebb vidékeken se sokkal kevesebb. Miért van egy így? Azért, mert ezzel Isten megbecsüli az emberi teremtményét szerepet és felelősséget adva neki, valamint kifejezi az összetartozás, az egymástól tanulás, kapcsolatépítés fontosságát. Vagyis a szülő Isten munkatársává válik ezek alatt az évek alatt, ahogy segíti kibontakoztatni gyermekeinek a jellemét.²⁸⁴ A családban az apával és anyával

²⁸² TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 159.

²⁸³ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Familiaris consortio*, 15 és 17, SZIT, Budapest 1981.

²⁸⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 88, SZIT, Budapest 2016, 53.

való találkozás segíti a gyerek saját önazonosságának megismerését és kidolgozását.²⁸⁵ Ehhez tartozik még elengedhetetlenül a hitre nevelés: „*A keresztény család arra hivatott, hogy a maga sajátos és eredeti módján tevékenyen és felelősséggel vegyen részt az Egyház küldetésében azáltal, hogy létével és tetteivel, mint az élet és a szeretet bensőséges közössége az Egyház és a társadalom szolgálatában áll.*”²⁸⁶

A házasság szentsége különös szerepet tölt be az Egyház küldetésében: létrehozza a családot, ami alapsejtje a társadalomnak: szeretet-közösség, kiteljesedési lehetőség az egyén számára, és általa utódok nemzése történik. Nem csak társadalmi szokás, hanem ajándék a megszentelődésre és üdvösségre, ami a kölcsönösség okán kifejezi Krisztus és az Egyház kapcsolatát.²⁸⁷ A házasságot a közösség szolgálatának szentségének nevezzük (az egyik, mert a másik az egyházi rend szentsége);²⁸⁸ nagyon találó ez a kifejezés, hiszen a misszió éppen szolgálat, megnyílás kifelé, és ha ezt nem pusztán elszigetelt egyének, hanem éppen közösségek végzik, még jobb megvilágításba állítja a küldetést. Az Egyház mindig kiállt ennek a szentségnek értékessége mellett: egyfelől amikor az első századokban bizonyos gnosztikus szekták megvetették, lebecsülték, a hittudósok és lekipászorok mindig a legpozitívabban nyilatkoztak róla.²⁸⁹ Manapság egyre többen sok szempontból jelentéktelennek tekintik: mintha egy gátló, korlátozó, megkövesedett tényező lenne, ami korlátozná a „szabad szerelmet”. „*A házasság ezt a szerelmet elhalmozza Isten kegyelmével, belegyökereztetni magába, Istenbe.*”²⁹⁰ - vagyis ahogy minden létező értéke Istentől ered, és hozzá is vezet vissza, nagyon érezhető ez a házasság intézményénél; aki oda tudja magát adni, elköteleződve egy nemes cél érdekében, az önmagában tanúságtétel arról, hogy érdemes mindenben Istenre hagyatkozni. A keresztény embernek mindig ki kell állnia a házasság értékessége mellett; ez egy tanúságtétel, ami nehéz, mert nem divatos, a kívülállók érzékenységét sértheti, akár kisebbségi érzést is adhat, de az Egyház feladata, hogy az értékeket mindig felmutassa.²⁹¹ Minél inkább kétségbe von valamit a közvélekedés, annál jobban ki kell állnia mellette: ez az evangelizáció feladata. Úgy teszi ezt az Egyház, hogy

²⁸⁵ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*” 27, in *Római Dokumentumok* LVII, SZIT, Budapest 2022, 17.

²⁸⁶ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Familiaris consortio*, 50, SZIT, Budapest 1981.

²⁸⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 72, SZIT, Budapest 2016, 44.

²⁸⁸ Vö. ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG, *Magyar Katolikus Katekizmus* 205, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 26.

²⁸⁹ Vö. DH 461-463. Lásd még art. *Familie* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XI, de Gruyter, Berlin 1983, 1-20.

²⁹⁰ FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 260, SZIT, Budapest 2019, 116.

²⁹¹ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 35, SZIT, Budapest 2016, 22.

mindig olyan megvilágításba állítja az értékeket, amik a jó családi élet következményei, és vonzóak kifelé.²⁹²

Tekintettel a mostani közgondolkodásra, a pápa újfent megerősíti, hogy a házasság szentségének jelentősége semmit sem csökkent; ez lehetetlen is volna, hiszen a szentségek száma és szerepe változhatatlan. A házasság döntésében benne van a komoly elköteleződés, a másik fontosságának elismerése, intézményessége semmit sem vesz el az igazi szeretetből, növeli és mélyíti a szeretetet.²⁹³ „*A házasság és a család kapcsán a krisztusi örömhír s az abból fakadó hit esélyt ad mindannyiunknak arra, hogy emberi létezésünk átalakuljon, szeretetünk felemelkedjék, megnyerje az igazi boldogságot és örömet.*”²⁹⁴

Ferenc pápa felhívja a figyelmet arra, hogy a férfi és a nő, mint összetartozó házastársak nem csak az egyéni Isten-képiség miatt, hanem az egymással való szoros kapcsolat következtében – a szentség által megkapott - házassági kegyelemből képesek megjeleníteni Istent: ahogy Isten a Teremtő, analóg értelemben nevezhető egy házaspár is annak, hiszen a gondviselés rendelése alapján képesek utódokat nemzeni, vagyis másodlagos értelemben folytatni a teremtés művét.²⁹⁵ Isten ennyire nagyra méltatja az embert, ha ezt helyes érzülettel elfogadja: „*A hit segít elfogadni teljes mélységében és gazdagságában a gyermekek nemzését, mert felismerteti benne a teremtő szeretetet, amely megajándékoz egy új személy misztériumával és ránk bizza azt.*”²⁹⁶ A férfi és a nő nem csak külön-külön, hanem együtt is hordozói az Isten-képiségnek; nem csak a világ többi – alacsonyabb rangú – teremtményén kell uralkodniuk, hanem az egymást elfogadó és szolgáló szeretet is kifejezi ezt az Istenhez hasonulást.²⁹⁷ Továbbá ismét rávilágít arra a helyes egyensúlyra, ami az ember egyedisége és közösségi léte között fennáll: a házasságban a házastárs válik a legfontosabb személlyé az illető saját életében; egymásra vannak utalva, egymással kapcsolatban tudják megmutatni és fejleszteni a bennük lévő jóságot, és ez megnyílik kifelé, elsősorban az gyerekek nemzésében és nevelésében.²⁹⁸ Az új élet minél fiatalabb, annál jobban rá van utalva a saját szülőjére, ami a szülőnek egyszerre ajándék és feladat, valamint felelősség, a gyermek pedig megkapva a szükséges gondolkodást hálás lesz, és követi a szülői mintát.²⁹⁹ (Természetesen az ideális,

²⁹² Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 89-90, SZIT, Budapest 2016, 54-55.

²⁹³ Vö. Uo. 109-131.

²⁹⁴ TÖRÖK, CS., *A szeretet öröme*, in *Vigilia* (2016/9), 643.

²⁹⁵ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 11, SZIT, Budapest 2016, 10.

²⁹⁶ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 52, SZIT, Budapest 2013, 29.

²⁹⁷ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 605.

²⁹⁸ Vö. GS 48. Lásd még art. *Familie* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie XI*, de Gruyter, Berlin 1983, 1-20.

²⁹⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 14-16, SZIT, Budapest 2016, 12-13.

kívánatos esetet írjuk le ide; a valóságban – az eredeti bűn következtében – egyáltalán nem minden család ilyen.) A pápa éppen ezért ír róla, a már meglévő és leendő családok érdekében. Az isteni segítség képes arra, hogy egyfelől a családot szeretet-közösséggé tegye, másfelől a belső szeretet természetsszerűleg megnyílik kifelé is: „*Krisztus és az Egyház találkozása új meg új gyümölcsöket érlel az Egyház térítő tevékenységében, ugyanígy kell, hogy a házassági kapcsolat is túlmutasson önmagán gyümölcsérlelő hatásában.*”³⁰⁰

Még egy szempont szerepel ennél a gondolatmenetnél: az ideiglenesség illúziója. A pápa élesen elítéli azt a mai gondolatvilágot, miszerint semmi sem lehet végleges, és ezt értik egyesek a házasság intézményére is.³⁰¹ Mint a házassággal kapcsolatos fentebb idézett hitigazságok megvilágítják, magától értetődően a házasság is lehet állandó, sőt nem csak lehet, hanem kell is. Ebben a tekintetben megint Isten a minta: Ő maga az állandóság, igazság és egyenesség.³⁰² Megszámlálhatatlanul sok a szentek életpéldája, akik szintén feltették egész életüket Isten szolgálatára, és ha sok kísértés és szorongatás között is, de hűségesek maradtak, így érdemelték ki az üdvösséget, együttműködve a kegyelemmel. Az ember hajlamos a szabadság korlátozását látni Isten intézkedéseiben, márpedig hittétel, hogy a kegyelem hatására is az akarat szabad marad, vagyis azt nem csorbítja.³⁰³ A kegyelem tényében benne van az is, hogy Isten elfogadja az embert, az ember pedig elfogadja, hogy az isteni ígéret képes valósággá válni, ennek pedig egyenes következménye: a kegyelem nem vetélytársa az emberi szabadságnak, hanem éppen feltétele a szabadság beteljesítésének.³⁰⁴ Ennek következtében a házasság szentségének kegyelme képes az embert alkalmassá tenni arra, hogy a szeretetszövetsége – amit Isten megáld – tartós, állandó és boldog legyen. Mivel a házasság megkötése minden társadalomban többnyire egy külső, látványos tett is, amit együtt ünnepel a közösség, ezért az egyházi esküvő annak a hitnek a megvallása, hogy az ember számára lehetséges a biztos jövő, vagyis ténylegesen megvalósítható az természetfeletti segítséggel, amit a gondviselés eltervezett.³⁰⁵

Egy új család létrejötte gyarapítja Isten népét, másfelől a Krisztus - Egyház kegyelmi párhuzam révén a kegyelem eszköze; köze van Krisztus megváltói művéhez,³⁰⁶ így saját

³⁰⁰ ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 611.

³⁰¹ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 264, SZIT, Budapest 2019, 117.

³⁰² Vö. DH 285. Lásd még art. *God*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 270-290.

³⁰³ Vö. DH 1554. Lásd még Art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

³⁰⁴ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 194.

³⁰⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 72, SZIT, Budapest 2016, 44

³⁰⁶ Vö. GÁL, F., *Dogmatika* II, SZIT, Budapest 1990, 147.

magát bevonja az evangelizációba, másfelől képes megnyílni más egyének és családok felé, akik még nem élnek krisztusi módon. „... a család az a hely, ahol a szülők válnak gyermekeik számára a hit első tanítóivá.”³⁰⁷ Maga a házasság szentsége nyújtotta kegyelem teszi képessé a szülőket arra, hogy ennek meg tudjanak felelni; az egyes nemzedékek eddig is így adták át hitet, tudást és ismeretet. A házasság akkor jelképezi az Egyházat, ha a felek Krisztusban, keresztényi hittel és reménnyel lépnek szövetségbe, és magatartásukat átítatja Krisztus önfeláldozása.³⁰⁸ Továbbá a házastársi szeretet nem pusztán úgy őrizhető meg, hogy állandóan a felbonthatatlanság kerül hangoztatásra, hanem a kegyelem által ösztönzött lelki növekedést kell serkenteni, mert az erősíti a szeretetet.³⁰⁹

2.2.5. Ferenc pápa a gender-elmélettel szemben

A mai világ szellemi kihívásai között szerepel a címben idézett elképzelés. Ez a bizonyos gender-ideológia próbálja tagadni a férfi és a nő közötti helyes teremtettségbeli különbségeket és kölcsönösséget.³¹⁰ Akik ezt vallják, a nemek szerepeit csupán társadalmi beidegződésnek vélik, olyannak, ami bármikor bárhogy változtatni lehet. Különbséget tesznek a testi mivolt és a társadalmi szerep között, és ez utóbbit, a társadalmi nemet megválaszthatónak tartják.³¹¹ Ehhez hozzátartozik még a születési nem tényleges megváltoztatása; az orvostudomány gyakorlatilag képes nemátalakító műtétekre, és egyre több az ilyen. Ráadásul a média itt, Európában az elmúlt 1-2 évben egyre jobban erőlteti ezt a torz szemléletet, már a gyerekekre is, vagyis a kezdettől, amikor még nem alakult ki teljesen a saját pszichikai önazonosság.³¹² Egyszerűbben és gyakorlatiasabban fogalmazva: el akarja törölni a fiúknak a fiús, lányoknak pedig lányos nevelését, hogy ők „semleges”, „szabadon” választhassák meg a nemüket és ebből fakadóan identitásukat. Ezt lehet nevelési vészhelyzetnek is nevezni, mert rossz antropológiát képvisel szemben a hittel, de a józan ésszel is.³¹³ Egyes országok rendelkezései már kötelező jellegűvé teszik ezt a borzalmat, az ellenkezőket pedig olykor meg is büntetik.³¹⁴

³⁰⁷ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 16, SZIT, Budapest 2016, 13.

³⁰⁸ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 148.

³⁰⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 134, SZIT, Budapest 2016, 78.

³¹⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 56, SZIT, Budapest 2016, 36.

³¹¹ Vö. Art. *Gender*, in KRÁNYI, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 62.

³¹² Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Familiaris consortio*, 76, 1981.

³¹³ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*” 1, in *Római Dokumentumok LVII*, SZIT, Budapest 2022, 5.

³¹⁴ Lásd KUBY, G., *Gender – A családot szétromboló új ideológia*, Alfa-Szövetség, Budapest 2019, 31.

Azért is furcsa ez az ideológia, mert az emberiség meglehetősen csekély részét érinti a nemiségéből fakadó identitászavar, elenyészően keveseket. Ezt nem szükséges kutatási eredményekkel bizonyítani, elég körülnézni a mindennapi életben; a legtöbb embert látva ránézésre meg lehet állapítani a nemét, valamint annak megfelelően öltözködik és viselkedik. Az egész gender-kezdemenyezés nem alulról, hanem bizonyos felsőbb körökből ered.³¹⁵ Az elmélet már önmagában téves, de attól, hogy szeretnék minden emberre kiterjeszteni a nem megválasztását, azokra is, akiknek semmi bajuk sincs ezen a téren, még borzasztóbb. Azon keveseknél, ahol ez a probléma mégis jelentkezik, az orvostudomány tud gyógyítólag beavatkozni az önazonosság meghatározása érdekében.³¹⁶

A gender-elmélet különösen a médiában betöltött kiemelt szerepe miatt olyan lelki mérreg, ami alapjában ingatja meg a társadalmat, és így az egész teremtett világot. A relativizmus komoly veszélyeket hordoz magában az egyénekre és közösségekre nézve: az igazságról való lemondás nem gyógyítja meg az embert, hanem éppen ennek nevében történtek gonoszságok.³¹⁷ Az Egyház szerepe ezért határozottan állást foglalni a férfiasság és nőiesség eltorzítása ellen. A gender-elmélet továbbá alattomos: éppen az emberi méltóságra, esélyegyenlőségre és szabadságra hivatkozik, amik valódi értékek, és rendszeresen megjelennek az Egyház tanításában, dolgozatunkban is. Azonban ha eltorzítjuk a szabadságot és egyenlőséget, igazándiból azzal sérül meg az emberi méltóság.³¹⁸ Az újkori radikális szabadságvágy mögött ugyanúgy az ördögi hazug ígéret áll: olyanok lesztek, mint az Isten.³¹⁹ A vallásos világnézet értelmében a szabadság nem korlátlan, hanem részét képezi egy nagyobb erkölcsi igazságnak; ebből következik, hogy az embernek erkölcsi lényként megadatott az az autonómia és szabadság, aminek lényegi része a férfiként vagy nőként történt megalkotottság.³²⁰ Aki a gender-elméletet vallja, az „istenné” akarja tenni önmagát, megváltoztatva a teremtés művét, Isten eredeti szándékát.

A Biblia egészen nyomatékosan kiemeli: Isten teremtői műve a két emberi nem, a férfi és a nő. „Isten megteremtette az embert, ... férfinak és nőnek teremtette őket.”³²¹ Mind a két teremtésselbeszélés – noha más módon – de hangsúlyozza ezt a jó értelemben vett különbséget. A második kifejezetten szemlélteti a két nem összetartozását és egymásra

³¹⁵ Vö. Uo. 18.

³¹⁶ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*” 24, in *Római Dokumentumok* LVII, SZIT, Budapest 2022, 16.

³¹⁷ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 170.

³¹⁸ Lásd PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 187-189.

³¹⁹ Vö. Uo. 205.

³²⁰ Vö. WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, Pázmány könyvek 6, SZIT, Budapest 2006, 70.

³²¹ Ter 1, 27.

utaltságát: „Ezért az Úristen álmot bocsátott az emberre, s mikor elaludt, kivette egyik oldalcsontját, ... azután az Úristen az emberből kivett oldalcsontból megalkotta az asszonyt, és az emberhez vezette. Az ember így szólt: Ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.”³²² A bibliai nyelvezet a maga stílusával kiválóan rámutat a férfi és nő teljes értékű emberségére, egyúttal a kettejük között kívánatos és szükséges bensőséges, jó kapcsolatra.³²³ Annál is inkább figyelemre méltó, mert a Biblia ezen tanítása messze megelőzte a saját korát és a későbbieket, amikor ezzel az idézett résszel kiemeli a nő teljes emberségét és emberi mivoltát, amiben teljesen egyenlő a férfival.³²⁴ A történelem keserű tapasztalata, és mind a mapig számos vidékre jellemző, hogy a nőket sok helyütt nem tartják embernek, vagy lebecsülik a személyüket; ez is az eredeti bűn következménye.³²⁵ Éppen a kinyilatkoztatás védi meg a női méltóságot, a legmagasabb szinten: a férfi és a nő létezése két mód, ahogy az emberi személy ontológiai valósága megvalósul, kifejezi magát, és képes családot létrehozni.³²⁶

Ebben a témában nem érdemes csak a biológiai nemző-képesség különbségeire gondolni, habár az is fontos. Az ősi tapasztalat pszichológiai ismeretek nélkül is tudja: általában a férfi határozottabb, markánsabb lelkileg, és racionálisan igyekszik gondolkodni, ezzel szemben a nő gyengédebb, kedvesebb, és nagyobb szerepet játszanak nála a saját érzelmei.³²⁷ Mivel a nőben fejlődik ki a gyermek, ő szüli és táplálja az első években, ehhez a biológiai tényhez nagyon jól társul a fentebb említett lelki világ. Persze, vannak kivételek, de nagy általánosságban ez jellemző. Isten mindenható jóságát és teremtői szándékát mutatja tehát a férfi és nő egyénisége. A férfiaság és nőiesség az ember kettős testi mivoltát jeleníti meg, a nemiség erős tudatával párosulva, és a teológia szintjén ezért elidegeníthetetlen normát alapoz meg az ember megértéséhez.³²⁸

Ha az üdvösség történetét, vagy akár a hétköznapi történelmet nézzük, akkor láthatjuk: ezzel a témával kapcsolatban kevés gond adódott. A Bibliában is kevésszer szerepel. „*A nők ne hordjanak férfiruhát, s a férfiak se női ruhát. Mert aki ilyet tesz, utálat tárgya az Úr, a te*

³²² Ter 2, 21-23.

³²³ Lásd PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 143-148.

³²⁴ Vö. KEK 369. Lásd még art. *Women in WOODEN*, C. – MCÉLWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 190-196.

³²⁵ Vö. Ter 3, 16.

³²⁶ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*” 34, in *Római Dokumentumok LVII*, SZIT, Budapest 2022, 21.

³²⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 54-55, SZIT, Budapest 2016, 35-36.

³²⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Férfi és nő*, O. M. C. Christianus, Bécs-Budapest 1981, 46.

*Istened szemében.*³²⁹ Ebből a megjegyzésből viszont arra következtetünk, hogy néhol, pogány népeknél előfordulhatott ilyen elhajlás. Az ókori Egyház a pogány szekták között a Kübele-kultusz esetében találkozott olyan torzulással, ami a nemek közötti jó különbséget akarta eltüntetni, akár kasztrálással is; ennek is lényegi tartozéka volt az extázisban történő kapcsolat az istenséggel.³³⁰ De ez a misztériumvallás nem volt túlságosan számottevő; a legtöbb férfi és nő az identitásának megfelelően tudott élni, és így van ez manapság is.

A gender-elmélet bizonyos szempontból a pszichológiára is tartozik. Az a tudományág próbál és tud segíteni azokon, akik nemi identitás-válsággal küzdenek. Tény és való, hogy nemcsak testi, hanem lelki eredetű betegségek és problémák is vannak. Feljűk is felebaráti szeretettel fordul az Egyház, és amiben tud, segít. De ezek csekély mennyiségű előfordulása miatt nem lehet a nemiség témáját a feje tetejére állítani. Az embert, mégha beteg vagy zavart pszichés állapotú is, maximálisan értékeli erkölcsűnk, de a betegséget nem, az rossz és gyógyítandó, már amennyire lehetséges. A torzult identitású személy is teljes méltósággal rendelkezik, de éppen ebből következik, hogy a rossz állapotát javítani kellene, ha pedig ez nem lehetséges, akkor elviselni, de rosszat semmiképpen sem jónak mondvá. Akkor tud az ember igazán önmaga lenni, ha képes megkülönböztetni a helyeset és helytelent. Az felel meg igazán az ember Istentől kapott méltóságának, ha a belé oltott adottságokat kifejleszti; ezzel élesen szemben áll, ha ennek ellenére akar cselekedni.³³¹ Akit a társadalmi „divat” önmaga ellen fordít, azzal megrontja saját személyiségét. Éppen ezt teszi a gender-ideológia, ha társadalmi nyomással akar egészséges férfiakat és nőket születésűkkel és identitásűkkel ellenkező habitusra kényszeríteni. Vagyis mondhatjuk: ez szemben áll az ember sérthetetlen méltóságával.³³² Természetesen figyelembe véve azt a csekély számú kisebbséget, aki tényleg súlyos biológiai vagy identitás-zavarral küzd; mint fentebb említettűk, azokban az esetekben az orvostudomány és a pszichológia segíthet, és csak Isten tudhatja, mennyire felelősek ezért.

Fontos szempont továbbá, hogy az ember fejlődik, különösen fiatal korban, és választ szeretne kapni a nemiséggel kapcsolatos kérdéseire is.³³³ Kamaszként alakul ki a végleges és teljes identitás. Ez az időszak persze meglehetősen képlékeny, de ez természetesnek

³²⁹ MTörv 22, 5.

³³⁰ Vö. KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019, 144.

³³¹ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, „*Férfinak és nőnek teremtette őket*”, 30, in *Római Dokumentumok LVII*, SZIT, Budapest 2022, 19.

³³² Vö. Uo., 14.

³³³ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 81, SZIT, Budapest 2019, 36.

tekinthető a fejlődés folyamatában, és ezért fontos bennük a kritikai érzék kialakítása.³³⁴ Lehetnek kamaszoknak furcsa érzéseik, keresik a helyüket a világban, lehetnek rossz érzelmeik, lappangó furcsaságok a nemiséggel. Előfordulhat egy barátság olyan fokú kamaszkori átélése, amiben magát hosszabb vagy rövidebb időre homoszexuálisnak érezheti, vagy meginog a saját önazonossága.³³⁵ Ez nem jó, de része lehet egy fejlődésnek, aminek a végére a tévképzetek eltűnnek, és kialakul a valódi egyéniség. Éppen a család szerepe a jó mintát felmutatni, és a fiatalot kísérni a férfivé vagy nővé válás útján. Ebben mint közösségnek, az Egyháznak jelentős szerepe van, az igazság birtokában és küldetése okán.³³⁶ Ezért nyugtalanító, amikor ebbe az alakulófélben lévő lelki világba egy rossz elmélet belerondít, rossz irányba terel, és a nemiség tagadását, a veleszületett nem elutasítását tekinti egyetlen megoldásnak.³³⁷

Mi tehát most a hit és az Egyház tanítása alapján mérlegeltük a gender-elméletet, és utasítjuk el. A fentebb idézett Bibliái részek kétségtelenül bizonyítják, hogy helyes a férfi és nő teremtettsége, és az ezekből következő társadalmi szerep. *„Ne essünk abba a bűnbe, hogy helyettesíteni akarjuk a Teremtőt. Mi teremtmények vagyunk, nem vagyunk mindenhatók. A teremtett világ megelőz bennünket és ajándékként kell fogadnunk azt. Ugyanakkor arra vagyunk hivatva, hogy őrizzük meg emberségünket, és ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy úgy kell elfogadnunk és megőriznünk, ahogyan teremtve lett.”*³³⁸ - foglalja össze a pápa az egész gender-elmélet veszélyét. Az emberi testvériség akkor valósul meg, ha mindenki elfogadja a saját adottságait, és aszerint él önmagának és a társadalom javára.

³³⁴ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *„Férfinak és nőnek teremtette őket”*, 42, in *Római Dokumentumok LVII*, SZIT, Budapest 2022, 25.

³³⁵ Vö. KUBY, G., *A nemek forradalma*, Kairosz Kiadó, Budapest 2008, 60.

³³⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 243, SZIT, Budapest 2019, 108.

³³⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 56, SZIT, Budapest 2016, 36.

³³⁸ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 56, SZIT, Budapest 2016, 37.

Az I. fejezet összefoglalása

Ebben az I. fejezetben annak az okát vizsgáltuk meg, hogy mi a gyökere a jól megteremtett világ rendje sok zavarának. Különösen az ember esetében milyen problémákat okoz, mert a látható valóságban ő a középpont. Mivel az ember természete rossz irányba változott az Isten elleni lázadással, így nehezebben tudja megvalósítani mindazt, amire hivatott. Nem lehetetlen, de jóval több küzdelmet igényel, mint az eredeti szentség állapotában. Ennek egyik nehézsége az a „lehúzó erő”, a rosszra hajló természet, ami túlságosan a földhöz kötné. Ez leszegényíti méltóságát, és üres, ideiglenes javakkal elégítené ki tökéletlenül. Kihat saját gondolkodásmódjára, de szűkebb környezetében a családi életre is; ennek ékes bizonyítéka az a többféle támadás, ami a családot, mint intézményt éri, pl. a házasság megvetése, vagy a gender-elmélet. Ezek olyan újszerű kihívások, amilyenek nem voltak még ilyen mértékben a történelem folyamán. A másik gond a nagymértékű igazságtalanság, aminek következtében a világ lakosságának tekintélyes része nem kap lehetőséget a saját emberi értékeinek megfelelően élni. A pápa viszont – a mai korszellem okán – nem a bűn és tilalom oldaláról közelíti meg ezeket a kényes problémákat, hanem inkább a bennük lévő rengeteg pozitívumot emeli ki, amik elhomályosultak. Vagyis mindazt a jót, amit Isten szeretne az embernek juttatni, ha hajlandó megküzdeni önmagával, és harcol a saját önzése ellen. Ferenc pápa a megoldásokat az „életszentség” és a „lelki szegénység” témáiban foglalja össze. Aki el tudja szakítani a túlzó ragaszkodását az élvezetektől, és ennek következtében az életszentségre törekszik, az valósítja meg helyesen önmagát, és éli meg saját emberi méltóságát. Ehhez viszont állandóan meríteni kell Isten ígérből, ami erőt a tettekhez, a misszió megvalósításához, ami minden keresztény feladata, mert az Egyház lényegéhez tartozik. Ezt jelenti a misszionárius-tanítványság: az egyén állandóan merít a krisztusi forrásokból, és ennek erejéből a saját létével evangelizál.

II. FERENC PÁPA VÁGYA: AZ EGYHÁZ MINT ANYA VONZZA MAGÁHOZ A TESTVÉREKET

1. AZ EGYHÁZ AZ EVANGÉLIUM ÖRÖMÉT NYÚJTJA MINDEN NÉPNEK

Ebben a fejezetben az emberek egymás közötti kapcsolatát tekintjük át, de egy központi fogalmon, az „anya” képén keresztül, az „Anyaszentegyház” fogalom segítségével.³³⁹ A hétköznapi életben a testvéreknek közös az anyja, így az anya által különösen kapcsolódnak egymáshoz. Tágabb értelemben a távolabbi rokonok népet is alkotnak, pontosabban a nép leszármazása által alakulnak ki a szűkebb rokoni viszonyok, a nép önazonossága pedig a kultúrákban fejeződik ki. A jó anya mindegyik gyermekét egyformán szereti, és azt szeretné, ha egymással is jól kijönnének. Az Egyház minden tagját szeretné a célba juttatni, aki pedig még nem tagja, azt önmagában tudni. Az anya feladata gondoskodni így meglévő és „leendő” gyermekeiről. Akik az Anyaszentegyházban vannak, éppen ez által közelednek egymáshoz is. Az „anya” képhez hozzátartozik a nyitottság, nyitott szívű, továbbá az öröm, ami áthatja a gyermekeivel való kapcsolatot.³⁴⁰ Ezen kívül egy anya irgalmas, hiszen tudatában van gyermekei tökéletlenségének, ezért mindig kész a megbocsátásra, hiszen a gyermeke mégiscsak az övé. Mivel az anya szüli a gyermeket, és szükséges táplálnia az életben maradáshoz, erre a hasonlóságra reflektálva egyúttal ide foglaljuk az Egyház nélkülözhetetlen szerepét.³⁴¹ Így ezek a fentebb említett fogalmak lesznek fejezetünk kulcs-szavai, ahogy az egyházfőnél megjelennek. Az Egyház, mint anya, szorosan kötődik a Krisztus Teste képéhez, mert a test tagjai az osztozás élő kapcsolatában állnak a fővel és egymással.³⁴²

Izaiás prófétánál ezt a gyönyörű költői képet találjuk: „*Mert a fiút, akit az anyja vigasztal, úgy vigasztallak meg én is titeket ... Ennek láttán örülni fog szívetek...*”³⁴³ Ez az idézett rész jól jellemzi Isten népe iránti szeretetét az anyai szeretet képével. Mivel Isten műve éppen az Anyaszentegyházban folytatódik, így ez küldetés összetartozik az örömmel, ami áthatja egész működését. Ferenc pápa legelső saját apostoli buzdítása, ami az „*Evangelii Gaudium*” nevet viseli, jól összefoglalja a pápa célkitűzéseit. A címben szerepel az öröm, mint az evangelizáció fontos szempontja, ami hitelessé teszi az evangelizációt, ezáltal az emberiséget

³³⁹ Vö. LG 6. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

³⁴⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 46, SZIT, Budapest 2014, 31.

³⁴¹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 184.

³⁴² Vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus Dogmatika – A teremtés jövője Istenben*, SZIT, Budapest 2008, 151.

³⁴³ Iz 66, 13-14.

a valódi testvériség megélésére hívja fel. Az öröm nem csak egy tűnő lelkesedés, amit könnyen elmulaszt a szenvedés bekövetkezése, hanem a kipróbált hit osztályrésze.³⁴⁴ Ferenc pápa ezzel kapcsolatban háromféle konkrét maradandó örömhírről beszél: Isten szeretetének a ténye, Krisztus üdvözítő terve és az a tudat, hogy Krisztus él;³⁴⁵ ez a három teljes mértékig összetartozik, és elválaszthatatlan egymástól. Örömet a személyek tudnak mutatni; ősi és egyértelmű tapasztalat, hogy a világot nem pusztán szép eszmék sokasága vitte előre, hanem azoknak a személyes hatása, akik ezeknek tanítói, de példaképei is voltak, ennek megfelelően gyakorolva az erényeket.³⁴⁶ Az evangélium örömét pedig mindig jó és alkalmas megosztani, mert Krisztus is így közeledik mindenki felé.³⁴⁷

1.1. AZ EGYHÁZ, MINT ISTEN NÉPE

Az Egyházzal nincs olyan hivatalos, mindent pontosan kifejtő és körülhatárolt definíció, ami tökéletes és kimerítő, annyira sokrétű a gazdagsága; mivel elválaszthatatlan Krisztustól, és a Megváltó is kimeríthetetlen, így ezt állítjuk az Egyházzal úgyszintén. Ha mégis szeretnénk egy rövid definíciót, akkor azt mondhatnánk: „Az Egyház az üdvösség intézménye, mely őrzi a kegyelmi kincseket, és közvetíti azokat a hívők számára.”³⁴⁸ Ez teljesen igaz, de érdemes tágítani, több szempontból megközelíteni mindazt, ami beletartozik. Ezért a mai teológiai gondolkodás is a leszűkített megfogalmazások helyett inkább különféle hasonlatokkal, képekkel, modellekkel él, különösen a Zsinat.³⁴⁹ A „nép” szerepe inkább az Ószövetségben volt hangsúlyos, azonban az Újszövetség is átvette, és jelentősen tovább fejlesztette ezt a gondolatmenetet. Mivel az Egyház közösség, így a „nép” fogalma jól mutatja az összetartozás, a közös sors és felelősségvállalás szerepét.³⁵⁰ Annál is inkább, mivel ezekkel kapcsolatban is használjuk pl. az „anyaföld” vagy „anyanyelv” vagy „anyaország” kifejezést, ezek is néphez tartozás fogalmai.

³⁴⁴ Vö. art. *Öröm* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 1060.

³⁴⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 112-124, SZIT, Budapest 2019, 50-55.

³⁴⁶ Vö. NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998, 133.

³⁴⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 177, SZIT, Budapest 2019, 78.

³⁴⁸ SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 180.

³⁴⁹ Lásd MINEAR, P. S., *Images of the Church in the New Testament*, New Testament Library, Philadelphia 2004.

³⁵⁰ Vö. LG 9. Lásd még art. *Church, history of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 590-616.

1.1.1. Izraelnek, mint népnek a szerepe

Értelemszerűen az Ószövetségben csak az Egyház előképeiről beszélhetünk,³⁵¹ de ezek nagyon fontosak. Az ószövetségi zsidóságban szerfölött erős volt a tudat, miszerint ők a választott nép, Istentől jóval többet kaptak másoknál, és ez előjogokkal (de persze súlyos kötelességekkel is) jár.³⁵² Isten maga ígérte meg a segítséget népének, és a szövetségkötéskor vállalta, hogy boldoggá teszi őket – aszerint, amit akkoriban az emberek a boldog élethez elengedhetetlennek tartottak.³⁵³ Ezekben is a boldog végső beteljesülés, az üdvösség előképeit látjuk, amiket még akkor földiesen fogtak fel. De a választott néphez tartozás túlhangsúlyozódott az engedelmisség kárára; márpedig az alapvetően szükséges az isteni áldás élvezéséhez.³⁵⁴ Ide számtalan példát tehetnénk, mert az egész ószövetségi szentíráson ez a gondolat húzódik végig: ők Isten népe, csak ők, ezért előjogokkal bírnak, és az egész föld ura különös gondot visel rájuk.³⁵⁵ Az összetartozás tudata a kiválasztottságból, az istenhitből és az ígért jövő várásából táplálkozott, az egyén pedig, mint a nép tagja érezhette magát a szövetség hordozójának.³⁵⁶ Viszont az Ószövetségben a teljesség nem volt lehetséges, mert nem mindenki lehetett a választott nép teljes jogú tagja; ezt a válaszfalat éppen a kereszténység bontja le.³⁵⁷

A háborúk, szétszórások, és gazdasági okok miatt megjelentek a diaszpórában élő zsidók, akik az anyaországtól távol, de egymással mégis összetartva őrizték meg vallásukat és identitásukat. Leginkább az asszír elhurcolás és a babiloni fogság idején fogalmazódott meg az a tény, hogy a választott népnek küldetése van más nemzetek felé: feladatuk, hogy az egyetlen létező Istent hirdessék,³⁵⁸ öhöz minél többeket vonzzanak, a nem létező kitalált isteneket pedig kitöröljék a köztudatból.³⁵⁹ Azok a népek, amelyeknek a körében éltek, látták a szigorú erkölcsi normákat, a bálványok megvetését, és ez egyeseknek vonzó lett; tekintve a többi vallás eltévelyedéseit. Éppen ezért – meg a közösség növekedése érdekében – volt a diaszpórai zsidóságban törekvés, hogy nemzeti hagyományukat és hitüket másokkal

³⁵¹ Vö. LG 2. Lásd még art. *Church, symbols of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 629-630.

³⁵² Vö. Zsolt 147, 19-20.

³⁵³ Vö. Kiv 23, 20-31.

³⁵⁴ Vö. MTörv 8, 19-20.

³⁵⁵ Vö. MTörv 4, 7-8.

³⁵⁶ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 58.

³⁵⁷ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 129.

³⁵⁸ Vö. Tób 13,3

³⁵⁹ Vö. Iz 43,10.

megismertessék.³⁶⁰ Ezeknek a kezdeményezéseknek, tanúságtételeknek lett a kedvező gyümölcse, hogy a pogányságból szimpatizálók többé-kevésbé elfogadtak zsidó vallási elemeket. A ténylegesen áttérőket „*prozeliták*”-nak nevezték (akik vállalták a körülmetélkedést és a Törvény minden parancsát), akik pedig csak az egy Istent és a Törvény alapvető rendelkezéseit, lettek az ún. „*istenfélők*”.³⁶¹ Viszont az Ószövetség is ad példákat arra, hogy Isten számára – hiszen minden népnek Ő a teremtője – más népek is fontosak, más népek javát is akarja. Már az új világrendnél, *Noé* történeténél is olvasható a más népekre is vonatkozó szövetség,³⁶² és az *Ábrahámnak* adott ígéletben szintén benne foglaltatik a föld minden népe számára ígért áldás.³⁶³ A legékezebb példa erre Jónás könyve, ahol kifejezésre jut, hogy az asszírokat – bármennyire is kegyetlenek voltak a múltban, és sok vért ontottak – Isten nem akarja a megtérés lehetősége nélkül kiirtani, hanem alkalmat ad a bűnbánatra. A tanítói jellegű elbeszélés végén be is következik mindez,³⁶⁴ ami egyértelmű bizonyíték Isten egyetemes jóságára.

Ha logikusan gondolkodunk, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a mindenkori zsidóság számaránya – a világ népességéhez képest – igen csekély. A következő tényeket is érdemes hozzávenni: évezredekkel ezelőtt jóval kevesebb volt a föld lakossága, mint manapság, valamint egyes földrészek és népek létéről nem is volt tudomása az akkori emberiség legműveltebb tagjainak sem. Pedig a Szentírás tanúsága egyértelmű: a *Noé* utáni leszármazási rendből kitűnik, hogy az egész föld népessége összetartozik, így összekapcsolódnak.³⁶⁵ A józan ész a kinyilatkoztatás ismerete nélkül, vagy csak felszínes ismeretével is furcsának tartaná, ha Isten azt akarná, hogy csak egy kis nép üdvözljön, a nagy többség pusztuljon, kárhozzon el, holott nem tehetnek róla, melyik korba és nemzetbe születtek bele a tagjai. Habár Isten az Ő mindenhatóságában öröktől fogva eldönthette volna, hogy Jézus máshová szülessen, mégis a származásnak azért van jelentősége, mert az ószövetségi messiási jövendölések mind róla szólnak, és igazolni akarják, hogy Ő az a bizonyos Megváltó, akit Isten öröktől fogva megígért. Erről bőségesen ír a biblikus teológia. Nekünk ebben az esetben elég annyi ebből, hogy a Megváltóban teljesedik be az *Ábrahámnak* adott ígélet,³⁶⁶ aki *Dávid* családjába fog születni,³⁶⁷ és Betlehemben jön a világra.³⁶⁸ *Szent Pál*

³⁶⁰ Vö. KOCIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019, 56.

³⁶¹ Vö. Uo.

³⁶² Vö. Ter 9, 16.

³⁶³ Vö. Ter 12, 3. és 22, 18.

³⁶⁴ Vö. Jón 4, 11.

³⁶⁵ Vö. Ter 10, 1-32.

³⁶⁶ Vö. Ter 12, 2-3.

³⁶⁷ Vö. 2Sám 7, 16.

semmi kétséget sem hagy: „...a test szerint népemből valóként, Izrael fiaióért: övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek. Övéik az atyák, és test szerint közülük származik Krisztus...”³⁶⁹ Mivel Szent Pál is zsidó származású, és ismeri a jövendöléseket, így fontosnak tartja igazolni a Megváltó származását, ami bizonyíték arra, hogy tényleg Krisztus az, és minden nép üdvözítője. Az Egyház ezért speciális módon kötődik a zsidósághoz, mégpedig nem kívülről, hanem belülről.³⁷⁰ Izraelt lehetett először Isten népének nevezni, az Egyház pedig ennek az üdvtörténeti örököse; méghozzá úgy, hogy a világban történelmi és emberi valósággal bír.³⁷¹ Az Egyház mind a mai napig különös figyelemmel fordul a zsidó nép felé, mert a velük kötött szövetség soha nem lett visszavonva, és a hite a keresztény identitásnak szent gyökere.³⁷²

1.1.2. A „nép” mint bibliai kép az Egyház életében

Mielőtt erről bővebben beszélünk, szükséges egy megállapítást tenni: Krisztus megalapította az Egyházat, így az Egyház üdvözítő műve voltaképpen a Megváltóé, az Ő személyéből és tetteiből, valamint követéséből fakad, tehát Krisztus személye ettől elválaszthatatlan, és ebből az egységből fakad az Egyház minden áldásos ténykedése, lehetősége.³⁷³ Ezt a tényt azért említjük, mert lényegi; mivel azonban nem krisztológiai művet írunk, hanem az Egyház szerepéről, nem szeretnénk a krisztológiai megállapításokba jobban belemenni, mert azt a dogmatika úgyis részletesen tárgyalja. Azonban az Egyházzal kapcsolatban mégis Krisztus a központ, ezért nem pusztán csak szép elveket vallunk, hanem az élő Istent, Jézus Krisztust követjük kereszténységünkben.³⁷⁴ Vagyis az Egyház nem pusztán egy jó intézmény a maga struktúrájával, hanem elválaszthatatlanul szoros kapcsolatban áll a Megváltóval, így ebből a nézőpontból tekintjük az Egyház minden ténykedését. Pl. Szent Pál is így kezdi a hitre vezetni a filippii börtönört: „*Higgy Jézus Krisztusban, és üdvözülsz te is, a tied is!*”³⁷⁵ Mivel Jézus Krisztus valóságos Isten és valóságos ember, páratlan közvetítői szerepe van az üdvösségben, megkerülhetetlen és kihagyhatatlan. Ez a közvetítői szerep nem csak a tanítás vagy megszentelés egyszerű továbbadása: Ő az örök élet szerzője, és akik vele vannak kapcsolatban, az Ő javaiban

³⁶⁸ Vö. Mik 5, 1.

³⁶⁹ Róm 9, 3-5.

³⁷⁰ Vö. WEILER, J. H. H., *Keresztény Európa*, SZIT, Budapest 2006, 88.

³⁷¹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 183.

³⁷² Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 247, SZIT, Budapest 2014, 140.

³⁷³ Vö. FRIES, H., *Fundamental – Theologie*, St. Benno-Verlag, Leipzig 1985, 389.

³⁷⁴ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 154.

³⁷⁵ ApCsel 16, 31.

részsülnek.³⁷⁶ Ezt azonban dolgozatunkban az Egyház szerepén keresztül szemléljük. Krisztus üdvözítő tette által lett az Egyház az új választott nép, ennek minden következményével.³⁷⁷

Habár a Szentírásból az Egyház rendszeresen olvasta a népiségről szóló részeket, a közgondolkodásban mégis ebben a tekintetben hangsúly-eltolódás történt sok száz évre. Amióta az Egyház szinte mindenütt gyökeret vert, inkább a jogi megfogalmazások és kategóriák váltak gyakoribbá. Különösen a reformáció elhajlásai után az Egyház úgy nyilatkozott önmagáról, mint intézményről, tökéletes társaságról.³⁷⁸ A Zsinat volt az, ami ismét előtérbe helyezte ezt a nagyszerű képet, ami az Egyházat, mint népet mutatja be. Pontosabban: Isten népét; a többi – Zsinat által alkalmazott – képnél is figyelemfelhívó az Isten és birtokos szerkezet használata, ami helyes identitást mutat az Egyház lényegéről.³⁷⁹ Így fogalmaz: „...ez a messiási nép, bár ténylegesen nem foglal magába minden embert, s nem egyszer kisdéd nyájnak tűnik, az egész emberiség számára az egység, a remény és az üdvösség nagyon erős hajtása. Krisztus, aki ezt a népet az élet, a szeretet és az igazság közösségévé alapította, eszközként is fölhasználja mindenki megváltására...”³⁸⁰ A kulcskifejezés ebben a „mindenki megváltására”, ami a legerősebben mutatja az Egyház fontosságát. A másik jelentős megállapítás pedig az, hogy az Egyház, mint nép esetében nem a számszerű többség számít. Nem onnan származik a szerepe fontossága, miszerint szám szerint ez lenne a legnagyobb többség.³⁸¹ A minősége, egész ténykedése Krisztustól ered, és képes minden emberi személynek a legfontosabbat nyújtani. Tehát akár nő, akár csökken a létszáma, az önazonossága mindig megmarad.³⁸²

Van két nagyon figyelemre méltó megjegyzés a Szentírásban, amik teljesen összecsengenek a folytonosság tekintetében. A kivonulás után, a szövetségkötés előtt Isten ezt mondja a zsidó népnek: „*Ha tehát hallgattok szavamra és megtartjátok szövetségemet, akkor az összes népek között különleges tulajdonommá teszek benneteket, hiszen az egész föld az enyém. Papi királyságom és szent népem leszek.*”³⁸³ – ez egy nagyon komoly ígéret, ami az ószövetségi gondolkodást figyelembe véve a legnagyobb kitüntetés, amit nép egyáltalán

³⁷⁶ Vö. GÁL, F. *Az örök élet reménye*, SZIT, Budapest 1974, 117.

³⁷⁷ Lásd SCHNACKENBURG, R., *Die Kirche im Neuen Testament*, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1961, 134-137.

³⁷⁸ Vö. KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 324.

³⁷⁹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 181.

³⁸⁰ LG 9. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

³⁸¹ Lásd KRÁNITZ, M., *Az Egyház - Alapvető hittan III*, SZIT, Budapest 1999, 152.

³⁸² Vö. LG 5. Lásd még art. *Church, history of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 590-616.

³⁸³ Kiv 19, 5.

elérhet. Érdekes módon – jóval később – *Szent Péter* szinte ugyanezeket a szavakat használja a keresztényekre: „*Ti azonban választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből meghívott benneteket csodálatos világosságára.*”³⁸⁴ Ezzel egyértelműsíti, hogy Isten korábbi ígérete, amire sajnos méltatlan lett a zsidóság, átszáll a keresztényekre, mint Izrael lelki jogutódjára. Itt már nem a vér szerinti származás számít, mert ez a nép nyitott: vagyis bárki tagjává válhat a saját döntése alapján, amennyiben elfogadja a hitet. Azonban az Egyház nem csak Izrael közösségének valamely leágazása vagy továbbfejlődése, hanem Krisztus személyéből, akaratából és tetteiből fakadó új valóság.³⁸⁵

Az Egyház, mint „Isten népe” elnevezés azért is találó, mert egy állandó folytonosságot fejez ki. Amikor a keresztények az Egyházat új Izraelnek, Isten népének fogták fel, azzal együtt azt is elfogadták az Ószövetségből, hogy a nép egyetlen egész, és így vesz részt a történelmi fejleményekben, valamint az egyes ember a nép egésze sorsának részesévé válik, és nem csak ezen a világon, hanem a túlvilági távlatban is.³⁸⁶ A nép emberekből áll, ezért van egy speciális dinamikája: az idősek meghalnak, új tagok születnek folyamatosan, de az értékeket, kultúrát a neveléssel továbbadják, akárcsak az öntudatot. Ez a kép érzékelteti, hogy az Egyház Pünkösdtől folyamatosan létezik, lényege nem változik, értékei állandóan hozzáférhetőek a tagjai tevékenységei által.³⁸⁷ Egyúttal a történelem folyamán sok nép vándorolt, így Izrael is; lélekben az Egyház állandóan vándorol az örök haza felé.³⁸⁸ Soha nincs kész abban az értelemben, hogy tagjainak nem kellene fejlődni; mindig van hová. Valamint a nép tagjai között is megoszlanak a feladatok; vannak vezetők és vezetettek, de mindenki ténykedése hozzájárul a nép létéhez.³⁸⁹ Az Egyház a hívek közössége, mint Isten népe egyfajta társadalom a társadalomban, amely Krisztus követésében nem hasonulhat a világhoz.³⁹⁰

Az „Isten népe” kifejezés további gazdagsága, hogy összhangban van az Egyház azon szükségességével, ami Isteni jogon változatlan. A különféle jogi megközelítéseknek a hátránya, hogy többnyire csak kétféle kategóriát ismer: valaki tagja-e az Egyháznak vagy

³⁸⁴ 1Pét 2, 9.

³⁸⁵ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 174.

³⁸⁶ Vö. Uo. 93. Lásd még art. *Church* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 15-18.

³⁸⁷ Vö. UR 2. Lásd még art. *Church, history of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 590-616.

³⁸⁸ Vö. LG 9. Lásd még uo.

³⁸⁹ Vö. LG 13. Lásd még art. *Gesellschaft*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XII, de Gruyter, Berlin 1984, 746-748.

³⁹⁰ Lásd WERBICK, J., *Grundfragen Ekklesiologie*, Herder, Freiburg 2009, 13-61.

sem. Ezzel szemben a „nép” már árnyaltabb, jóval több mozgásteret ad a különféle kapcsolódási módokra. Érdekesen jelenik meg az ehhez hasonló gondolatvilág az első Pünkösdkor, amikor a Szentírás felsorolja, hogy a különféle kisebbséghez tartozó zsidók, de az ún. prozeliták és istenfélők mind hallják *Szent Péter* beszédét, és az éppen megszületett Egyház tüstént kitarja feléjük karjait hívva őket a csatlakozásra.³⁹¹ Már az Ószövetség is ismert olyan embereket, akik csak részben fogadták el a zsidó vallást; pl. egyesek az egyistenhitet, mások pedig körülmetélkedve vállalták a teljes mózesi törvény megtartását.³⁹² Persze ez csak kiindulás; a cél a teljesség, a jogi és lelki egyháztagság. Vannak, akik elfogadják valamiféle felsőbb hatalom létét, mások hiszik az egy Istent, ismét mások Jézus egyedülálló szerepében is megvallják, stb.. Ezt a sort nagyon sokféleképpen lehet folytatni. Viszont nem szabad abba az egyensúlyvesztésbe esni, mely szerint akkor elég a teljes egyháztagságnál kevesebb. A cél mindig az, hiszen „... a katolikus Egyház állítja, hogy kétezer éves története során ... megőrizte az egységet mindazokkal a javakkal, melyekkel Isten akarta gazdagítani Egyházát.” – fogalmaz *Szent II. János Pál* (1920 – 2005) pápa.³⁹³ Az ideális esetben mindenki részese lenne az össze lelki jónak, amelyről itt szó van. Mivel minden ember önálló egyedi valóság, és más-más koroknak és népcsoportoknak tagjai, vannak különbségek az elfogadás vagy elutasítás mértékében. A Zsinat ezt pozitívan értékeli; egyfelől a jóhiszeműséget, amivel sokan nyitottak az igazságra, másfelől az elfogadás minden mértéke lehetséges kiindulópont a helyes misszióra, aminek pedig a célja mindenkit elvezetni a „népiség teljességére”, vagyis a teljes egyháztagságra.³⁹⁴

Ferenc pápa – éppen a testvéri szeretet miatt – szintén előkelő helyen használja az Egyház népiségének fogalmát. Így ír: „*Senki nem üdvözülni egyedül, elszigetelt egyénként, csupán saját erejéből. Isten úgy vonz bennünket, hogy figyelembe veszi a személyek közötti kapcsolatok bonyolult szövetét, ami egy emberi közösségben az élettel együtt jár. Ez a nép, melyet Isten kiválasztott magának és egybehívott, az Egyház.*”³⁹⁵ Míg a Zsinat inkább a fogalom elméleti oldalára koncentrálna, és próbálja a több-kevesebb kötődési fokot igazolni,³⁹⁶ a jelenlegi egyházfő a gyakorlati oldalát nézi. A nép tagjai egymásnak „testvérei”. Természetesen a „testvér” szó hétköznapi életben szoros rokoni, vérsági köteléket jelent, ami

³⁹¹ Vö. ApCsel 2, 9-11.

³⁹² Vö. KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019, 56.

³⁹³ II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut unum sint*, 11, SZIT, Budapest 1996.

³⁹⁴ Vö. UR 3. Lásd még art. *Gesellschaft*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XII, de Gruyter, Berlin 1984, 746-748.

³⁹⁵ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 113, SZIT, Budapest 2014, 68-69.

³⁹⁶ Vö. LG 15. Lásd még art. *Gemeinschaft*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XII, de Gruyter, Berlin 1984, 346-355.

az azonos szülőktől leszármazó gyerekek között áll fent, a bibliai szóhasználat jóval tágabban veszi,³⁹⁷ és olykor újabban a hétköznapi is. Ha a nép tagjait testvérnek nevezzük, akkor ez által arra a szoros kapcsolatra gondolunk, ami köztük fennáll, egyúttal a felelősségre is. *„Ez azt is magában foglalja, hogy Isten kovászának kell lennünk az emberek között. Ez Isten üdvösségének hirdetését és elvitelét jelenti világunkba...”*³⁹⁸ Mivel pedig az Egyház nem „közönséges” nép, hanem Istené, így a szerepe kiemelten fontos, és a tagok kapcsolata mutatja meg ezt a világban. Annál inkább, mivel manapság sokszor a háttérbe kerülnek a személyes kapcsolatok, ismét nagyon fontos ezek megújítása a valódi testvériség építésére.

1.2. AZ EGYHÁZFŐ MISSZÓS FELHÍVÁSA: A „KILÉPŐ” EGYHÁZ

*„Ha a krisztusi küldetést az egyetlen egyházhhoz tartozónak fogjuk fel, mely maga is missziós jellegű, s ha ezáltal új életjelet képes felmutatni, akkor számíthatunk arra, hogy a hit küszöbén mások mellett magunk is hirdethetjük, hogy mennyi mindent tett értünk az Úr.”*³⁹⁹ írta a pápa még korábban. Minden, amit az Egyház tesz vagy tennie kell, az a küldetéséből fakad, mert ez minden kiindulópontja. Maga a fogalom: a misszió, latinul *missio*, magyarul küldetésnek, vagy evangelizációnak szoktuk fordítani. Jelenti még a térítést és a tanúságtételt is; ez a kettő összefügg egymással, csak a két kifejezésnek más a hangsúlya módszertani szempontból. Írásunkban többnyire a latin magyaros átírását használjuk, tehát a továbbiakban: misszió. Maga a fogalom a következő értelmekben használatos: *„Szoros értelemben a misszió azokra a népekre és népcsoportokra irányul, melyek az evangéliummal még nem találkoztak, vagy még nincsenek érett, szilárd, megfelelő egyházi szervezettel rendelkező közösségeik. Tág értelemben tanúságtétel minden jó szándékú istenkereső számára.”*⁴⁰⁰ Az elmúlt évszázadokban a kifejezést elsősorban inkább a definíció szoros értelmében vették, mert Európa szellemisége alapvetően keresztény volt, gyökeret vert intézményekkel; az egész társadalmat áthatotta a keresztény gondolkodásmód; pl. a Katolikus Egyház által felkínált szentségekkel, szentelményekkel a társadalom jelentős része élt.

A Zsinat így fogalmaz: *„Azokat a sajátos kezdeményezéseket, melyeknek keretében az evangélium Egyháztól küldött hirdetői mennek az egész világra, hogy hirdessék az evangéliumot és meghonosítsák az Egyházat a Krisztusban még nem hívő népek és csoportok*

³⁹⁷ Vö. Ter 13, 8.

³⁹⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 114, SZIT, Budapest 2014, 69.

³⁹⁹ BERGOGLIO, J. M., *Varcare la soglia della fede*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, 7—13.

⁴⁰⁰ Art. *Misszió*, in *Magyar Katolikus Lexikon IX*, SZIT, Budapest 2004, 228; Vö. art. *Misszió*, in *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, SZIT, Budapest 2016, 118.

*között, általában misszióknak nevezzük.*⁴⁰¹ Amikor ez a dokumentum megfogalmazódott, a zsinati atyák koruk és neveltetésük okán gondoltak a távoli vidékek hittérítőire – akik teljesen más vallású népekhez mentek, őket katolikus kereszténnyé tenni – , de az egész zsinati kifejtési módokból érződik már az európai kontinens sok hitéleti problémája, így a szó gyakorlati jelentéstartalma elkezdett változni. Annál is inkább, hogy a II. Világháború (1939 – 1945) óta fokozatos kereszténységi leépülés látható: egyre kevesebben járnak templomba, egyre több a meg sem keresztelt ember, így manapság a missziót inkább tág értelemben használja az egyházi nyelvezet is. Európa missziós területté vált, mert mindig több az olyan ember, akinek a hit, a vallás nem élő valóság, hanem csak közönséges hagyomány, vagy szép szokások összessége.⁴⁰²

Az Egyház lényegéhez tartozik a hit hirdetése: *„Önazonossága nem választható el a missziótól, mert éppen Krisztussal és a Szentlélekkel való meghatározó kapcsolata igényli, hogy tanúságot tegyen a világban az evangélium igazságának szaváról.*”⁴⁰³ Ezt a legősibb és legalapvetőbb küldetést a Zsinat máshol így fogalmazza meg: *„A zarándok Egyház, mivel az Atyaisten terve szerint a Fiú és a Szentlélek küldetéséből származik, missziós természetű.*”⁴⁰⁴ Vagyis a küldetés eredete a szentháromsági eredésekre nyúlik vissza, mert Isten tettei az ember üdvösségére vonatkoznak; ezeket az eredéseket a dogmatikában a trinitológia kellőképpen kielemezte az évszázadok során. Mivel az egy Isten is Háromság, az egymás közötti viszonyok ősmintái a földi küldetéseknek. Erre reflektálva Ferenc pápa így viszi tovább a gondolatmenetet: *„A Szentháromság misztériuma arra emlékeztet, hogy az isteni közösség képére vagyunk teremtve, ezért egyedül nem tudjuk sem megvalósítani, sem üdvözíteni önmagunkat.*”⁴⁰⁵ Vagyis az egyes ember nem képes csak a saját erejéből az üdvösséget elérni, mert szükséges az isteni kegyelem, de ebben szerves része van az emberek közötti kapcsolatoknak is. Mivel népek nagy családjai alkotják a föld lakosságát, az Egyház pedig minden nép minden tagját szeretné magába foglalni, a testvériség megvalósításának egyik legmagasabb szintje a misszió, amikor egyik ember másik segítségével jut az igazság felismerésére.

⁴⁰¹ AG 6. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 47-60.

⁴⁰² Vö. NÉMETH, L., *Az Ad Gentestől a mai missziós irányzatokig*, in *Sapientia füzetek* 8, Vigilia Kiadó, Budapest 2007, 7.

⁴⁰³ KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 246.

⁴⁰⁴ AG 2. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁴⁰⁵ FERENC PÁPA, *Evangélium gaudium*, 178, SZIT, Budapest 2014, 105.

Az Egyház tévedés nélkül tanítja, hogy a kegyelem az üdvösséghez nélkülözhetetlenül szükséges;⁴⁰⁶ a kegyelem Istentől ered, tehát ennek következménye, hogy az egyes ember csak a maga erejéből nem képes felemelkedni Isten boldogságához. „Fentről” jövő adomány nélkül nem tud az eszes teremtmény teljesen megfelelő tetteket véghezvinni; éppen ezért alapította és küldi Jézus az ő Egyházát, hogy ez legyen az Istennel való találkozás „helye”, amin keresztül árad a kegyelem. A földi (küzdő vagy zarándok) Egyház viszont emberekből áll, akiknek sajátos küldetésük van. *Szent Pál* találóan írja: „*A hit tehát hallásból fakad, a hallás pedig Krisztus tanításából.*”⁴⁰⁷ De még előtte ezeket a megjegyzéseket teszi: „*S hogyan higgyenek abban, akiről nem hallottak? S hogyan halljanak róla, ha nincs, aki hirdesse? S hogyan hirdesse az, akit nem küldtek?*”⁴⁰⁸ Semmi kétség nem marad afelől: az Egyház tagjainak hirdetni kell a hitet. Innen pedig már csak egy lépés a következő megállapítás: szükséges a misszió, hiszen az segíti el az embert az Egyházba, ami pedig nélkülözhetetlenül szükséges az üdvösséghez. „*...engedjük Istentől szeretni magunkat, őt pedig azzal a szeretettel szeressük, amelyet ő maga közöl velünk, a személy életében és tevékenységében kivált egy első és alapvető reakciót: kívánni, keresni és a szívünkön viselni a többiek javát.*”⁴⁰⁹ Eszerint a megtérés egy önmagát erősítő folyamattá válik: az egyén szeretné megéreztetni ezt a benső lelki kapcsolatot másokkal is, ezért próbál utána még többeket szintén a kegyelem forrásához vonzani. Így a misszió egy önmagát erősítő folyamattá válik. Mivel a kegyelem „felülről” ered, így az Egyház evangelizációs tevékenysége is eszköz a gondviselés kezében,⁴¹⁰ minél többeket bekapcsolni saját Szentháromságos életébe. A hitre jutás végeredményben Isten kegyelmi műve, viszont a hit kialakulását gátló tényezők elmozdítása emberi eszközökkel is lehetséges és szükséges.⁴¹¹ De hogy ennek hogyan kell megvalósulni a mai világban, azt vizsgáljuk meg a következő fejezetek témakörei által.

1.2.1. A kultúrák szerepe az Egyház életében

A „nép” fogalom hétköznapi értelmezése magában foglal egy lehetséges veszélyt: a teljes uniformizálást. Hiszen amikor egy bizonyos népre gondolunk, akkor olyan emberek

⁴⁰⁶ Vö. DH 225-227. Lásd még art. *Mercy* in WOODEN, C. – McELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 126-135.

⁴⁰⁷ Róm 10, 17.

⁴⁰⁸ Uo. 14-15.

⁴⁰⁹ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 178, SZIT, Budapest 2014, 105.

⁴¹⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 112, SZIT, Budapest 2014, 68.

⁴¹¹ Vö. KUMINETZ, G., *A vallásszabadság joga és kötelessége a Katolikus Egyház felfogásában és jogrendjében*, in *Teológia* (2006/1-2), 5.

csoportja jut eszünkbe, akik egy bizonyos helyen élve, azonos nyelvet beszélve, hasonlóan öltözködve, étkezve, lakva stb... élnek. Hajlamosak lehetünk úgy érezni, hogy a nép egy zárt közösség vagy éppen kategória; születés által lehet a nép tagjává lenni, vagy hosszú idő eltöltése szükséges ahhoz, hogy valaki egy népbe ténylegesen beletartozzon. Sőt, a népeknek éppen a különbözőség, a másiktól való elkülönülés adhatja meg az önazonosság érzését. Ezekből több tényező lehet igaz egy földi népre, de nem az Egyházra. Ferenc pápa erre a veszélyre is felhívja a figyelmet, amikor a népekkel kapcsolatban szól: a népnek egy nyitott kategóriának kell lennie, vagyis nem rekedhet meg a saját szintjén, hanem új tapasztalatokra, új értékek befogadására is szüksége van, éppen azért, hogy egyre jobbra, fejlettebbé, érettebbé váljon.⁴¹² Ha ez igaz az egyes nemzetekre, népcsoportokra, akkor nagyon is vonatkozik az Egyházra, mely Isten népe; a mindenki iránti nyitottság jegyében. Az Egyház magába foglal minden kultúrát, értéket. A pápák mindig úgy beszéltek az egyházi testvériségről, hogy visszautasították a homogén globális társadalom, egy világfalu vízióját.⁴¹³ Vagyis egy népek feletti nép, amely éppen ezért minden csoportot egybefog Isten számára.⁴¹⁴

Éppen ezért nagyon óvatosan kell bánni azzal a kifejezéssel, amikor a missziót korábban úgy fogalmazták meg, hogy a fény vitele oda, ahol sötétség van.⁴¹⁵ Habár ebben a megfogalmazásban van igazság, hiszen éppen *Szent János* evangéliumában olvassuk az Ige megtestesülésénél: Ő a hozzánk jövő világosság, aki a sötétségben igazi fényt ad,⁴¹⁶ mégis félreérthető. Úgy tűnhet, mintha a még nem keresztény népeknél semmi jó sem lenne, semmi értéket nem lehetne találni bennük, hanem pusztán tárgyai volnának az evangelizációnak, pedig a valójában alanyai is.⁴¹⁷ Tehát nem lekicsinylőleg kell rájuk tekinteni, hanem a sajátos kultúrájuk jó és megfelelő elemeit elfogadni, és azok segítségével bekapcsolni őket az Egyház vérkeringésébe. Ezért a helyesen értelmezett kulturális sokféleség nem sebez meg az Egyház egységét, hanem a Szentlélek ez által még inkább építi.⁴¹⁸ Vagyis új értékek felismerésével az Egyház önmaga is gazdagodhat. „*Munkájának eredménye, hogy bárhol bármi érték található meg elhintve az emberek szívében és elméjében, vagy a népek sajátos szertartásaiban és*

⁴¹² Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 160, SZIT, Budapest 2021, 79.

⁴¹³ Vö. GÁJER, L., *Testvériség és béke*, in *Újember* (LXXVIII. évf. 16-17.), 3.

⁴¹⁴ Vö. LG 7. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁴¹⁵ Vö. CONGAR, Y., *Szeretem az Egyházat*, Vigilia, Budapest 1994, 40.

⁴¹⁶ Vö. Jn 1, 9.

⁴¹⁷ Vö. CONGAR, Y., *Szeretem az Egyházat*, Vigilia, Budapest 1994, 40.

⁴¹⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 117, SZIT, Budapest 2014, 71.

kultúrájában, az nemcsak el nem vész, hanem rendezetté lesz, megnemesedik és tökéletesedik Isten dicsőítésére, a sátán megszegyenyítésére és az ember boldogságára.”⁴¹⁹

Az újabb megfogalmazás a következőképpen definiálja a kultúra szót: „*egy nép, nagyobb közösség kultúrájának a születése a lehetséges értékek fölismerése.*”⁴²⁰ Más megvilágításban a kultúra az ember szellemi és testi képessége, amellyel kibontakoztatja a benne rejlő adottságokat, a világ lehetőségeit, és megtalálja a helyét a világban.⁴²¹ Ami ezeknek a meghatározásoknak a kulcskifejezése: az „érték”. Habár az emberiség már több ezer éve él, még mindig újabb és újabb dolgokat fedez fel a jó világból, hogy azt felhasználva még többre jusson. Ennek következtében, amikor egy nép értéket keres, szeretné a saját magát magasabb szintre emelni, a már meglévő értékeit jobb megvilágításba állítani. „*Minden kultúra és minden nép megfogalmazza önálló világlátását, mely a saját körében értelmet ad az ott lakók számára.*”⁴²² Ez a kiindulópont segíti a testvériség terjesztését, hiszen annak a célja a legmagasabb értékben, Isten szeretetében való részesítés, ami a teremtett világ különféle dolgait a helyes megvilágításba állítja, hogy azok is Istenhez vezessenek vissza. Mivel minden jó Istentől származik, hiszen Ő a világ teremtője, a már meglévő valódi értékek – amik eltérőek ugyan más-más népeknél – integrálhatóak az evangelizációba, és szükséges is integrálni, hiszen minden értéknek megvan a maga szerepe,⁴²³ Isten nem teremtett semmit sem véletlenül, mindennel terve van. A különbözőségek integrációja ugyan nehéz és lassú folyamat, mégis ez garantálja a valódi és teljes békét.⁴²⁴

Viszont az új kulturális formák akkor lesznek igazán működőképesek, ha az eredeti funkciót a réginél hatásosabban töltik be.⁴²⁵ Mivel jelen esetben a misszió a „funkció”, pontosabban az elérendő cél az ember felemelkedése Istenhez, jó minden olyan forma, ami ezt szolgálja. A pápa éppen ezért felhívja a figyelmet arra, hogy az evangelizáció nem kultúrához kötött: az Egyház nem monolitikus egység, hanem a legkülönbözőbb ajándékok hálózata, amelyekkel a Szentlélek árasztja el és újítja meg folyamatosan.⁴²⁶ Nem lehet kizárólagosan egyes népcsoportokhoz, vagy tájegységekhez kötni,⁴²⁷ hiszen Isten üdvözítő akarata minden népre, minden emberre vonatkozik. Ennek a ténynek a megállapításához érdemes már az

⁴¹⁹ LG 17. Lásd még art. *Periphery* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 143-147.

⁴²⁰ Art. *Kultúra*, in *Magyar Katolikus Lexikon* VII, SZIT, Budapest 2002, 529.

⁴²¹ Vö. art. *Kultúra*, in *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, SZIT, Budapest 2016, 99.

⁴²² KRÁNITZ, M., *Az amazóniai szinódus (2019. október 6-27.) in Teológia* (2019/ 3-4), 163.

⁴²³ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 100, SZIT, Budapest 2021, 51.

⁴²⁴ Vö. Uo. 217.

⁴²⁵ Vö. TÖRÖK, CS., *A hit a kultúra határvidékein*, in *Communio* (2019/3-4), 68.

⁴²⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 207, SZIT, Budapest 2019, 92.

⁴²⁷ Lásd KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 118.

ősegyházi időszakra tekinteni, ahol a Szentlélek adományaival kapcsolatban ezt olvassuk: „*A lelki adományok ugyan különfélék, a Lélek azonban ugyanaz. A szolgálatok is különfélék, de az Úr ugyanaz. Sokfélék a jelek is, de Isten, aki mindenben mindent véghezvisz, ugyanaz. A Lélek megnyilvánulásait mindenki azért kapja, hogy használjon vele.*”⁴²⁸ Szent Pálnak ez a megfogalmazása jól megalapozza, hogy a Szentlélektől származnak az értékek, és ezek meglehetősen sokfélék lehetnek, hiszen Isten végtelen, kimeríthetetlen. Ezért az evangéliumot az embereknek a meghatározott kultúrák keretein belül kell életté váltaniuk.⁴²⁹

Ez a sokféleség jelenik meg a történelem folyamán, mint a népek kultúrái; egyik jó következménye pl. az Európai Unió közös gyökerekből fakadó gazdag sokszínűsége.⁴³⁰ Isten teljesen szabad adományai osztogatásában, és az ajándékok osztogatása által egy olyan változatos egységet hoz létre, ami nem uniformitás, hanem vonzó, változatos harmónia.⁴³¹ Az ember is szabadon fogadhatja be és hasznosíthatja ezeket, így ezek az értékek megint csatlakozási pontok az igazi, örök javak irányában. A saját kiteljesedés, fejlődés a jó irányba sikerélményt nyújt, a megváltottság tudatából fakadó valódi örömmel. Az Amazóniai Szinódust követő buzdításában is említi a pápa az „*inkulturációt*”, ami az evangélium fényében teljesíti ki azt a jó, ami népüknél, környezetükben megtalálható.⁴³² Ezen felül a kultúrák találkozása, egymás megismerése nem ellenfélle, hanem partnerré kell, hogy tegye a népeket; akár szerényebbnek, fejlettebbnek is tűnik valamelyik, a találkozásai híddá válhatnak, egymást gazdagítva, ami szintén előbbre viszi a hithirdetés ügyét.⁴³³ Mivel az Egyház éppen a világ megmentése érdekében lett a világba helyezve,⁴³⁴ szükséges, hogy az ehhez rendelkezésre álló eszközöket felhasználja a cél érdekében, és a kultúrák értékeivel teljesítse isteni küldetését. „*Az evangelizáció sikere elválaszthatatlan attól, hogy fel tudjuk-e mutatni a hitnek a teljes embert, az egész létezését a gyökerénél megérintő, formáló erejét, ami minden másnál jobban segíti, támogatja embervoltunk kiteljesedését.*”⁴³⁵ Éppen az Egyház az a közösség, ami a világban való jelenléte által egyesíti önmagában a különbözőségeket minden kultúra pozitív elemeit magába fogadva,⁴³⁶ és ezáltal valósítja meg a testvériséget.

⁴²⁸ 1Kor 12, 4-7.

⁴²⁹ Vö. VI. PÁL PÁPA, *Evangelii nuntiandi* (apostoli buzdítás, 1975), 20, SZIT, Budapest 2012.

⁴³⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 10, SZIT, Budapest 2021, 9.

⁴³¹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 117, SZIT, Budapest 2014, 71.

⁴³² Vö. FERENC PÁPA, *Querida Amazonia*, 69, Liberia Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2020.

⁴³³ Vö. Uo. 36-40.

⁴³⁴ Vö. NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998, 141.

⁴³⁵ TÖRÖK, CS., *A hit a kultúra határvidékein*, in *Communio* (2019/3-4), 78.

⁴³⁶ Vö. art. *Inkulturáció*, in *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, SZIT, Budapest 2016, 76.

1.2.2. Ferenc pápa a rossz elitizmus ellen

Mielőtt az egyházfő sajátos új fogalmát (= „kilépő” Egyházat) vizsgálnánk, szükséges ennek az ellenkezőjét górcső alá venni. A „kilépés” szó jelenlegi mondanivalóját akkor értjük meg igazán, ha a vele ellentétes fogalmat, a „bezárkózó Egyházat”, a rossz elitizmust átlátjuk, mert akkor lesz viszonyítási pontunk, mihez képest kell kilépni. A katolikus keresztény embernek lehet és kell is, hogy legyen egy egészséges öntudata, és hálája azért, mert biztosan jó helyen van abban a vallásban, ami tökéletesen és teljesen igaz, és ahol az üdvösség és annak eszközei maradéktalanul megtalálhatóak, rendelkezésre állnak. *Szent János* apostol ezt röviden így fogalmazza meg: „Nézzétek, mekkora szeretettel van irántunk az Atya: Isten gyermekeinek hívják minket, és azok is vagyunk.”⁴³⁷ Többek között ez a tudat, és a belőle fakadó biztos reménység adott erőt a vértanúknak és a hitvallóknak. Azonban ennek komoly veszélye, ha valaki ezt a tényt nem a maga helyén kezeli: ez az ún. „elitizmus”. Ferenc pápa újfent figyelmeztet erre, ami korunkban ismét aktuális: „Jézus nem azt mondta az apostoloknak, hogy kiváltságos csoportot vagy elitet alkossanak...”⁴³⁸ Érdeemes ezért megvizsgálni, mire gondolt a pápa, és mi lehet ez a rossz értelemben vett elitizmus? Annál inkább, mert az igazsággal kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy nem annyira birtokoljuk az igazságot, hanem inkább az ölel át és birtokol minket, ezért szükséges a hívő ember alázata.⁴³⁹

Hétköznapi értelemben az „elit” valamilyen kiváltságos, különleges, magas szintű, sokaknak elérhetetlen csoport vagy társaság, gazdagsággal, anyagi jóléttel egybekötve. Ez egyáltalán nem feltétlenül jelent erkölcsi jót, hanem olyan értékeket, amikre sokan vágnak, mint pl. hatalom, gazdagság, fényűző életmód. Vagyis kitűnés a többiek közül, bizonyos fajta felsőbbrendűségi érzés; de nem feltétlenül csak anyagi, hanem vélt vagy valós szellemi többlet kapcsán. Egyesek többre tartják magukat másoknál, és az elitizmus értelmében evangelizáció helyett csak elemzik és kategorizálják a többi embert.⁴⁴⁰ Mondhatjuk, hogy a gőg egy bizonyos árnyalata, „egyházias” változata, ami nagyon tanszító, és bárki beleeshet, ezért különösen is veszélyes.⁴⁴¹ Többnyire valamiféle téves biztonságérzetből fakad. Mivel az Egyháznál vannak a leglényegesebb, legfontosabb „eszközök”, amik az örök sorsot alapvetően és lényegileg befolyásolják, az egyházi elitizmusnál a probléma az, amikor valaki

⁴³⁷ 1Jn 3, 1.

⁴³⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 113, SZIT, Budapest 2014, 69.

⁴³⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 34, SZIT, Budapest 2013, 33.

⁴⁴⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 94, SZIT, Budapest 2014, 59.

⁴⁴¹ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 180.

ezekről nem megfelelően gondolkodik. Isten hozzánk szóló üzenetét nem lehet kisajátítani, mert az mindenkié, és éppen a megosztottságból szeretne egységet kovácsolni.⁴⁴²

Az egyik ilyen az egyén bezárkózása önmagába, az Egyházon belül. Ez azt jelenti: a személy meg van elégedve a ténnyel, mely szerint ő jó katolikus, büszke arra, hogy a „szentek elitjéhez” tartozik (pontosabban: azt képzeletben magáról), de ennél több nem érdekli.⁴⁴³ Hasonló ez a gazdag ifjú történetéhez.⁴⁴⁴ Jelen esetben nem azzal van a baj, amit az illető tesz – hiszen az mindenki alapvető kötelessége, és az üdvösség útja – hanem hogy megreked egy szinten, azt hiszi, ez már elég, és nem akar fejlődni, sőt abban tetszeleg, hogy ő jobb, mint mások. Természetesen az Egyház tagjainak különböző fokú felelőssége embertársaik iránt; pl. egy plébánosnak jóval több, mint egy családban élő munkásnak.⁴⁴⁵ Ennek következtében a lehetőségek is mások. De senki nem válhat közömbössé embertársa sorsa iránt, mert az ellene van a testvériségnek, a felebaráti szeretetnek. Aki csak azért keresi fel az Egyházat, hogy a saját lelki igényeit kielégítse, többnyire nem ismeri fel, hogy ezek megvalósulása is csak másokkal közösségben lehetséges.⁴⁴⁶ Továbbá Ferenc pápa is idézi a nagy missziós parancsot, ami az Egyház lényege: minden ember és nép üdvösségre vezetése.⁴⁴⁷ Aki megelégszik azzal, hogy ő üdvözülni fog, és a többiek nem érdeklik, az már hamisan bizakodik, téved, és ezért veszélybe sodorja magát. Aki magát elitnek tartja, mert tagja az Egyháznak, de kizárja a többieket, annak nem teljesen helyes a szándéka, és ez a saját üdvössége ellen van. „...*senki ne mondjon le a saját evangelizációs feladatáról, lévén, hogy ha valaki valóságosan megtapasztalta az üdvözítő Isten szeretetét, nem szorul hosszas felkészítésre, hogy elmenjen és hirdesse azt...*”⁴⁴⁸

A másik ebből fakadó probléma, amikor egyes helyi egyházközségek tagjai, vagy éppen plébániai csoportok rossz értelemben vett elitet alkotnak. Ez alatt szintén bezárkózást értünk, amikor egy csoport csak önmagával foglalkozik; a kifelé működő tevékenysége is öntetszergésre ad okot, és ez nem az igazi szolgáló szeretet.⁴⁴⁹ Papok esetében úgy mutatkozhat meg, hogy az illető lekipásztor az „icipici nyájának a fésülgetője”, ezzel

⁴⁴² Vö. FERENC PÁPA, *Aperuit illis (apostoli levél)*, 4, SZIT, Budapest 2020, 9.

⁴⁴³ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 95, SZIT, Budapest 2014, 59.

⁴⁴⁴ Vö. Mk 10, 17-20.

⁴⁴⁵ Lásd HÄRING, B., *Krisztus Törvénye II*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 354-366.

⁴⁴⁶ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 183.

⁴⁴⁷ Vö. Mt 28, 19.

⁴⁴⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 120, SZIT, Budapest 2014, 73.

⁴⁴⁹ Vö. KERESZTY, R., *Isten Egyháza Jézus Krisztusban*, SZIT, Budapest 2022, 127.

kényelmesen megvan, és nem megy az elveszettek után.⁴⁵⁰ Itt ismét gondolhatunk Jézus és a farizeusok konfliktusaira, amikor valakik a náluk bűnösebbnek tartottakat pusztán csak lenézték, mint pl. *Simon* farizeus a bűnös asszonyt.⁴⁵¹ Az a magatartás, ami csupán önmagában tetszeleg, és nem akarja a másik ember igazi javát, ellentéte a misszióknak, de ezért a testvéri szeretetnek is. A felebarát szeretete éppen a másik javulására, fejlődésére irányul, az elitizmus ezzel szemben a másik „tükrében” szemléli önmagát abban a tudatban: mennyivel tűnik jobbnak, mint a másik. Az igazi hit azonban nem kényelmes és nem csak magánügy, hanem hordozza a vágyat jobbra tenni a világot, és átadni az értékeket.⁴⁵² Aki elitnek tartja magát, az éppen attól elit, hogy másokkal szemben különlegességeket, kiváltságokat élvez; legalábbis úgy gondolja. Márpedig ami mindenki számára elérhető, és ahol esélyegyenlőség van, ott nincs előjog, kiváltság. Az Egyház pedig éppen minden ember, kivétel nélkül minden személy üdvösségére irányul, nem csak egyeseké, vagy csoportoké.⁴⁵³ Ezért aki bárkit alapvetően és helytelenül ki akar zárni, akár úgy is, hogy közömbös irányba, és nem érdeklő, az szembe kerül Krisztussal.

1.2.3. A kilépő Egyház küldetése

Ferenc pápa itt egy érdekes, és elgondolkodtató kifejezést használ a probléma orvoslására: „*Azt szeretném, hogy az Egyház lépjen ki az utcára!*”⁴⁵⁴ Ez a fogalom, a „kilépő Egyház” a misszióra vonatkozó újszerű kifejezés, viszont azzal az örökérvényű, régi tartalommal, ahogy az ősegyház és az elmúlt évszázadok misszionáriusai cselekedtek. Azokat a keresztényeket szeretné megszólítani, akik beleestek az elitizmus csapdájába, és passzivitásukkal hátráltatják az evangélium terjedését. Ennek a gondolatmenetnek a megértéséhez szükséges egy nagyon rövid történelmi áttekintés.

Dióhéjban így foglalhatjuk össze az Egyház szerepvállalását: az ősegyházi időszakban és az üldözések idején az Egyház „kint” élt a társadalomban, vagyis a keresztények élete látványosan példamutató volt.⁴⁵⁵ Az őskereszténység nem akarta a társadalmat megváltoztatni, saját erkölcsi normái szerint élt, így már a jele lett Isten országának, ahol

⁴⁵⁰ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 109.

⁴⁵¹ Vö. Lk 7, 39.

⁴⁵² Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 68.

⁴⁵³ Vö. TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015, 76-77.

⁴⁵⁴ KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 15.

⁴⁵⁵ Lásd HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 141-144.

megvalósul a testvéri szeretet.⁴⁵⁶ Az üldözések után még látványosabb fejlődésnek indult, és a középkorra Európát teljesen áthatotta a keresztény gondolkodásmód; a kultúrát, az ünnepeket, a törvénykezést, az átlag-életet. Aztán a reformáció után ez gyöngült, és ahogy felütötte a fejét az ateizmus, a népegyház kezdett visszaszorulni. Különösen a XX. században a nemzetiszocialista és kommunista üldözések alatt. Ennek negatív eredményeképpen sok helyütt már csak a templom- és plébániaépületekben van némi egyházi élet, azoknak, akik oda betérnek; de a nagy többség már nem tér be. Nekik többnyire semmilyen kapcsolatuk, vagy felszínes viszonyuk van az Egyházzal. A pápa éppen ennek a nagy többségnek a misszionálását hirdeti meg a „kilépő” és „tábori kórház” Egyházzal: „...szívesebben látok egy olyan Egyházat, amelyet baleset ért, amely megsebesült és bepiszkolódott, miközben kiment az utcákra, mint egy olyan Egyházat, amely belebetegedett a zártságba és a kényelembé, mert a saját biztonságához ragaszkodott.”⁴⁵⁷

A klasszikus értelemben vett, évszázados missziók gyakorlata tükrözte a jó hozzáállást: a misszionáriusok szeretettel fordultak minden nem keresztény felé, igyekeztek őket tanítani, fokozatosan átadni a hit igazságait, és mindenkit, aki a megfelelő szintre eljutott, befogadták az Egyház teljes közösségébe a szentségek által. Persze, ennek a gyakorlati megvalósítási alapelvei és gyakorlata a pasztorálteológiára tartozik. Leginkább annak a módszere: miként lehet „kis lépésekkel”, vagyis apránként, de mégis a teljes közösségbe bevinni minél több embert. Mert az tény és való: azonnal nem lehet mindenkit könnyen és gyorsan a teljes katolicitásra eljuttatni, a zárközött szíveket megnyitni; olyan ez, mint egy magas hegy, amit nem lehet nagy ugrásokkal megmászni, de lassan, kis lépésekkel viszont igen.⁴⁵⁸ Szükséges megállapítani: a helyes egyházi küldetés minden ember felé megteszi a tőle telhetőt az evangélium átadására, alapvetően senkit nem zár ki, vagy közömbösen nem megy el mellette, hanem szeretné az igazság teljességére juttatni.

Van egy másik fontos alapelv, ami az evangelizációban, éppen a kilépésben maximálisan figyelembe veendő: az Egyház nem térítéssel, hanem vonzással növekszik, idézi elődjét Ferenc pápa.⁴⁵⁹ Teszi ezt azért, mert a „térítés” szónak az elmúlt évszázadokban sajnos negatív mellékíze lett. Amikor Európában a kereszténység diadalmaskodott, volt mögötte akkora támogatottság, és összefogás a világi hatalommal, aminek segítségével tudott akár

⁴⁵⁶ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 36.

⁴⁵⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 49, SZIT, Budapest 2014, 33.

⁴⁵⁸ Vö. NAGY SZENT GERGELY PÁPA, *Epistola II*, 1899, 331, in FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 140.

⁴⁵⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 14, SZIT, Budapest 2014, 13.

erővel is fellépni a még kívülállókkal. Leginkább az eretnekmozgalmakra gondolunk itt, és az azzal összekapcsolódó inkvizícióra. A cél, hogy valaki igazi katolikus legyen, természetesen kiváló és szükséges, de a hozzá vivő „eszközök” alkalmazásában egyes korszakokban voltak bajok. Az egyházi és világi hatóságok küzdöttek a tévtanítás ellen, adott esetben kényszerítéssel is a társadalom és az illető saját érdekében.⁴⁶⁰ Az ezzel kapcsolatos túlkapasokat az Egyház utólag is helyteleníti, és kiáll a vallásszabadság mellett; senkit sem szabad a lelkiismerete ellen kényszeríteni.⁴⁶¹ Mivel a „térítés” szó így némileg terheltté vált a történelmi öröksége miatt, használata megritkult az utóbbi időben. Azonban úgy érezzük: nem érdemes szembeállítani a vonzással. Mert mindkettőnek ugyanaz a célja: a teljes igazság felismerése az Egyházban. Vagyis azt mondhatjuk: az igazi, jó értelemben vett térítés nem más, mint vonzás. Úgy lehet valakit a hit teljességére eljuttatni, ha bemutatjuk neki az egészet a maga teljességében, minden jóságával és szépségével együtt; az már vonzó. De a hit tartalom megmutatásához az élet tanúságtétele szükséges, amit az igazi keresztények, kilépve, a templom falain kívül tudnak többnyire megmutatni; családi életükkel, a gyakorlati szeretetet tetteinek végzésével. A kereszténység a meggyőző erejét annak köszönhette, hogy a hitet összekapcsolta az értelemmel, cselekvési célja pedig a gyakorlati szeretet, vagyis a szenvedőkkel, gyengékkel és szegényekkel való törődés volt.⁴⁶² Az efféle vonzásnak kell ma is áthatnia a hitélet egészét.

Amikor a pápa a kilépésre hív, arra utal: az Egyház tagjai aktívan legyenek ott a társadalmi élet minden területén, és mutassák meg életükkel, mit jelent kereszténynek lenni.⁴⁶³ Mivel a laikusok vannak szám szerint a legtöbben, és vannak jelen a társadalmi élet legtöbb területén, így velük kapcsolatban különösen érezhető: „*a világi híveknek azon a címen kötelességük és joguk az apostolkodás, hogy egységben vannak Krisztussal, a fővel.*”⁴⁶⁴ fogalmazta meg a Zsinat, és ezt újítja meg az egyházfő. Természetesen a klérusra még inkább vonatkozik; de nekik hivatásukból fakadóan látványosabb kötelességük. Főleg a kommunista diktatúra volt az, ami „vissza akarta szorítani az Egyházat a sekrestyébe”. Ez alatt azt értették az elvtársak: amennyiben az Egyház közéleti szerepvállalását ellehetetlenítik, akkor el fog tűnni az emberek életéből; ennek negatív következményei köztudottak Mivel

⁴⁶⁰ Vö. KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 52-53.

⁴⁶¹ Vö. *Dignitatis humanae* 2. Lásd még art. *Freedom*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 936-942.

⁴⁶² Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 145.

⁴⁶³ Lásd RICCARDI, A., *Franziskus – Papst der Überraschungen: Krise und Zukunft der Kirche*, Echter, Würzburg 2014.

⁴⁶⁴ *Apostolicam actuositatem* 2. Lásd még FERENC PÁPA, *Von Lastern und den Tugenden – Die Balance des Lebens finden*, Herder, Freiburg 2022, 47-60.

elvétték az egyházi iskolákat, kórházakat, birtokokat, és megszüntették a vallásos csoportosulásokat, amik a templomon kívül is ténykedtek, így nehezzé vált a helyzet. Új probléma, hogy egyes állami berendezkedések éppen a vallásszabadság álarca alatt, a másik ember iránt tanúsított – rosszul értelmezett – tolerancia jegyében akarnák az Egyház társadalmi ténykedését ellehetetleníteni. Ez ellen a pápa is felszólal: *„Az egészséges pluralizmus, amely valóban tiszteli a másikat és az értékeket, nem foglalja magában a vallások privatizációját azzal a szándékkal, hogy elnémítsa és az egyéni lelkiismeret homályába, vagy a templomok, zsinagógák, mecsetek zárt területének peremvidékére szorítsa vissza azt. Ily módon végül a hátrányos megkülönböztetés és az önkényesség egy új formájáról lenne szó. Az agnosztikus és nemhívő kisebbséget megillető tisztelet nem kényszeríthető ki önkényesen azáltal, hogy elhallgattatják a hívő többség meggyőződéseit, vagy figyelmen kívül hagyják a vallásos hagyományok gazdagságát. Ez hosszú távon sokkal inkább ellenérzést szítana, mintsem toleranciát és békét.”*⁴⁶⁵ Továbbá a fentebb említett bezárkózás is sokszor ennek lett a következménye: a kényelmes bezárkózás, a könnyű megalkuvás, az elitség.

Ezzel szemben ismét szükséges a missziós lendület megújítása: nem elég a szentségek és szentelmények ünneplése a templomban, mert attól nemigen térnek meg az emberek, hanem az Egyház – ahol csak tud, lehetőleg mindenhol – képviselje és mutassa meg Istent.⁴⁶⁶ *„Úgy világítson a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket és dicsőítsék Atyátokat...”*⁴⁶⁷ tanította Krisztus, és ezt újítja meg ismét az egyházfő a felszólalásaival. Amiről itt szól, nem újdonság, mert a kezdet kezdetén, az első Pünkösöd után az ősegyház is így működött. Természetesen gyakran összegyűltek szentmisére (amit kenyértörésre hívtak), azonban a Szentírás is kifejti: a szeretetszolgálatuk és összetartásuk miatt, amit láthatóan megélték „kint”, a többiek között, nagyon becsülték őket, és vonzó volt a példájuk.⁴⁶⁸ Ugyanez vonul végi az első századokon, az üldözések alatt, mégha az üldözések miatt itt-ott korlátozottabb mértékben is. A keresztények együtt munkálkodtak a világban, ami őket körülvette, közösen hirdették az evangéliumot, és így pl. a kereskedők és katonák által is elterjedt a Római Birodalom többi részébe.⁴⁶⁹ Mondhatjuk, hogy az Egyház akkor maximálisan kilépő volt.

⁴⁶⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 255, SZIT, Budapest 2014, 144.

⁴⁶⁶ Vö. TOMKA, F., *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció Ferenc pápa szellemében*, SZIT, Budapest 2015, 144.

⁴⁶⁷ Mt 5, 16.

⁴⁶⁸ Vö. ApCsel 2, 42-47.

⁴⁶⁹ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 34.

Azóta eltelt sok száz év, örvendetesen elterjedt a hit, hosszú időre áthatotta számos ország életét, most viszont éppen a mi környékünkön sajnálatosan visszaszorult. A templomépületek megmaradtak, de egyre csak ürülnek Európában; így mind a klérusra, mind a laikusokra komoly szerep hárul „kilépni” az utcára, megkeresni az embereket, foglalkozni velük, vagyis evangelizálni. Ahelyett, hogy csak befogadóvá válnánk, ki kell lépni, és megindulni mindenki felé, akik nem keresik, nem ismerik, eltávolodtak az Egyháztól, vagy éppen közömbösek.⁴⁷⁰ Ennek a gyakorlati módja már a pasztorálteológia feladata. 2012 – 13-ban volt nálunk, Magyarországon a Hit Éve a következő mottóval: „*Megkeresni az embert ott, ahol van, és megajándékozni őt a hit örömeivel.*” Ez a megfogalmazás nagyon jól érzékelteti, amikor a pápa a kilépést állítja középpontba; a „megkeresés” jelen esetben ugyanezt jelenti. Nem elég várni az embereket a templomban vagy a plébániai irodában, hanem a missziós lelkület megkívánja az utánajárást, mint Jézus, a Jó Pásztor, aki megkeresi az elveszettet.⁴⁷¹ Márpedig egyre több az elveszett. Egyszerre vicces, de szörnyen tragikus, amikor az egyházfő megfordítja Krisztusnak ezt a példabeszédét úgy, hogy most csak egy bárányuk van, de nem megyünk a 99 után.⁴⁷² Ebből a lelki tespedtségéből szeretne Ferenc pápa felrázni mindenkit úgy, hogy ismét előtérbe állítja a nagy missziós parancsot azzal a lelkülettel, amellyel az első századok keresztényei éltek, mert most ismét arra van szükség a hit terjedéséért. Az evangélium szépsége és jósága nem hagyhatja az embert önmagába zárkózni, hanem „forradalmivá” tesz, hajt a cselekvésre Isten ügyéért.⁴⁷³

Viszont amikor az elitizmus és „kilépés” ellentétéről beszélünk, és szembesülünk bizonyos nehézségekkel, egyúttal figyelembe kell venni a témakör másik oldalát is. Azt a tény, mely szerint az Egyházba belépésnek, az Egyházban maradásnak, és ennek következtében a célba érésnek vannak olyan feltételei, amiket Isten határozott meg, ezektől eltérni senkinek sincs sem joga, sem hatalma. A hitet nem egy hatóság, és nem mi határozzuk meg: a hit és annak gyakorlata Krisztustól származik az Egyház és annak szentségi szolgálata révén, és ezért nem lehet „demokratizálni” azért sem, hogy vonzó legyen.⁴⁷⁴ Ezt azért említjük, mert a XX. században is akadtak olyanok, és vannak mind mai napig olyanok, akik a szeretetet rosszul értelmezik, és szembe állítják hit, valamint erkölcs dogmáinak változhatatlanságával. Efféle véleményt olvashatunk pl. *Erich Przywara SJ* (1889-1972)

⁴⁷⁰ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 176-177.

⁴⁷¹ Vö. Lk 15, 4-6.

⁴⁷² Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpus Ház Kiadó, Budapest 2013, 108.

⁴⁷³ Vö. FERENC PÁPA, *Imádság – Az új élet lélegzése*, SZIT, Budapest 2021, 72.

⁴⁷⁴ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 109.

teológusnál, aki Egyházon belüli eretnekségről, az *agapé* eltorzításáról beszél.⁴⁷⁵ Az idézett cikk arról szól, mintha az Egyházban a hit, a tekintély és az erkölcsiség háttérbe szorítaná a szeretetet. Márpedig ezek nem lehetnek egymás kárára, mert mind Istentől erednek, és hozzá vezetnek. Az igaz szeretet éppen az, amikor az Egyház a maga egészében tanítja az isteni igazságokat. Álljon itt bizonyítékként Krisztus szava: „*Aki tehát csak egyet is elhagy a legkisebb parancsok közül és így tanítja az embereket, az igen kicsi lesz a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja azokat, az nagy lesz a mennyek országában.*”⁴⁷⁶ Tehát nem az a rossz elitizmus, ha valaki ragaszkodik a hit és erkölcs teljességéhez, hiszen az keresztényi kötelesség, hanem ha az ember emiatt önmagában tetszeleg, és felsőbbrendűnek tartja önmagát. A helyes konklúzió: mivel mind a hit és erkölcs teljessége, mind a szeretet Istentől ered, a kettő nem lehet egymással ellentétben, és nem is szabad egyiket sem megpróbálni kijátszani a másik kárára.

Ide kívánczik még a következő megjegyzés: vannak olyan engedékeny papok, akik a szabálykövetőket „farizeussággal” vádolják meg, mondván, hogy Krisztus is számos alkalommal került velük ellentétbe a törvény és a hagyományok túlzó megtartása miatt. Erre viszont – a fentiekkel összhangban – a következő egyértelmű cáfolatot hozzuk: A farizeusok a saját, kitalált túlzásaikat erőltették másokra.⁴⁷⁷ Ezzel szemben az egyházi törvényeknek mind hitbeli alapja van, és a gondviselés vezeti; vagyis azok nem pusztán emberi kitalációk, hanem teljes összhangban állnak az isteni renddel.⁴⁷⁸ Maga Krisztus ígérte meg a leghatározottabban: „...és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”⁴⁷⁹ Ezért nem lehet egyoldalú összehasonlítási alapja a farizeusi túlzásoknak a Szentlélek által vezetett egyházi rendtartással, mert az előbbi csak emberi vélekedés, az utóbbi viszont isteni irányítás; mégha néhány apróbb változtatás szükséges is a korszellem miatt. Ferenc pápa nagyon határozottan elítél minden látszólagos engedékenységet, és helyesbíti az ezzel kapcsolatos tévedéseket: „*A Katolikus Egyház mai alapfeladata nem az, hogy csökkentsen, netalán eltöröljön bizonyos előírásokat, vagy ezt-azt megkönnyítsen, hanem hogy megkeresse az embereket a kapun kívül, és a nevükön tudja szólítani őket.*”⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ Lásd NARVAJA, J. L., *Egyházon belüli eretnekség*, in *Mérleg* (2018-19) 54-55, 110-118.

⁴⁷⁶ Mt 5, 19.

⁴⁷⁷ Vö. Mt 23, 4.

⁴⁷⁸ Lásd ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 96-112.

⁴⁷⁹ Mt 28, 20.

⁴⁸⁰ AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 123.

Nagyon röviden és tömören a katekizmus úgy fogalmaz: azok a megkeresztelt emberek tartoznak a katolikus Egyházhoz, akik elfogadják a katolikus hitet és a szentségeket, egységben a pápával és a püspökökkel.⁴⁸¹ Ezek mind lényegileg hozzátartoznak a hitletéteményhez; az egyes témaköröket részletesen és aprólékosan a dogmatika tárgyalja. Tehát amikor az Egyházzal kapcsolatban az elitás veszélyeiről beszélünk, abba a hibába sem szabad esni, hogy akkor semmi határ, semmi korlát nincs, mindegy, ki hogy gondolkodik. Divat manapság a „magam módján vagyok katolikus”, ami leginkább a templomba járás és a szentségek elutasítását jelenti; tehát aki így gondolkodik, az már nem igazán katolikus. „*Az viszont nem üdvözülni, aki beépül ugyan az Egyházba, de nem tart ki a szeretetben, és így "teste szerint" az Egyház kebelében marad, "szíve szerint" azonban nem.*”⁴⁸² Ferenc pápa, de minden jóézésű keresztény is a jogtalan, alaptalan, helytelen kirekesztésre vagy közömbösségre gondol, amikor az elitizmussal szemben a kilépésről beszél. A kilépés célja pedig az a fenti idézet szavaival élve, hogy minden ember „teste és szíve” szerint is beletartozzon az Egyházba.

1.2.4. Az Egyház, mint „tábori kórház”

Ez ismét egy speciális egyházfői új hasonlat, ami szerves kapcsolatban áll a kilépő Egyházzal, ugyanazt a missziós tartalmat fejezi ki, csak még drámaibb hasonlattal. „*Ne feledjük, hogy az Egyház munkája sokszor hasonlít a tábori kórházakéhoz.*”⁴⁸³ Vagyis nem bent van valami békés helyen, hanem kint a baj közelében, és saját magát is támadásnak, veszélynek teszi ki ezáltal. Ha a kifejezés eredetijéből indulunk ki, akkor a tábori kórház a háborúban, a fronton van felállítva, ahol a súlyos sérülteket próbálják azonnal ellátni a lehető legsürgősebben, és az életüket megmentve. Vagyis gyors és életmentő beavatkozásokra specializálódott ez az ellátó egység. Az egyházfő abban az értelemben hasonlítja a tábori kórházhoz az Egyházat: az embereknek súlyos lelki sebeik vannak, tele problémákkal, és nagyon sürgős lenne őket ellátni.⁴⁸⁴ Ebben is igazat kell adni: nem szükséges kutatás annak a megtapasztalásához, hogy különösen itt, Európában egyre többen vannak, akik gondolkodásukban messze állnak az isteni erkölcsöktől, és ennek következtében, tele vannak lelki sebekkel – mégha ezt nem is ismerik be, vagy ennek az ellenkezőjét vallják. Az orvostudomány ismer olyan belső szervi betegségeket, amiknek sokáig nincs tünetük, de egy

⁴⁸¹ Vö. OHB, *Magyar Katolikus Katekizmus* 100, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 13.

⁴⁸² LG 14. Lásd még art. *Hell*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 724-727.

⁴⁸³ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 291, SZIT, Budapest 2016, 168.

⁴⁸⁴ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 109.

idő után menthetetlenné teszik az embert. Ilyen a bűn is, ami a káros következményeit akkor is ki tudja fejteni, ha valaki ennek nincs kellően tudatában; még jobban fogalmazva kimagyarázza, mentegeti, vagy tagadja.⁴⁸⁵ Ezen kívül számos ember hordoz olyan lelki sebet, aminek tudatában van, és nemigen tud belőle gyógyulni; ilyenek leginkább, amikor egyes egyházi személyek részéről vélt vagy valós sérelem érte,⁴⁸⁶ továbbá a rossz házasság, a szegénység, elmagányosodás, vagy a rossz emberi kapcsolatok. Ilyenekre nagyon illik Ferenc pápa tábori kórháza, vagyis a legnagyobb problémáját kell mielőbb orvosolni, vagy legalább kimutatni a segítőkészséget. Pl. *Kláver Szent Péter* (1580 – 1654), a néger apostola is először ételt, gyógyszert és kötszert vitt az éhező rabszolgáknak, és ezt az önzetlen szeretet sokaknak felkeltette az érdeklődését.⁴⁸⁷ Így már lehetett egy idő után a keresztény vallás igazságairól, Isten szeretetéről és az ellenségszeretetről beszélni. Vagyis a tábori kórház példája pedagógiai szempontból kiváló, és jó kiindulási alap.

A „kilépő” és „tábori kórház” egyházi modellek megvalósításához szükség van a bátorság erényére. Ezt a pápa is jól tudja, és rendszeresen emlegeti, mert enélkül nem megy.⁴⁸⁸ A tábori kórház kint van a harctéren, ezért ki van téve a sérüléseknek és támadásoknak. Az Egyháznak is vállalnia kell az összes konfliktust, amik az evangelizációból fakadnak, ennek következtében viszont „sérülhet”: a tagok, akik kint evangelizálnak, ki vannak téve mások rosszallásának. Hogy a katolikus misszionáriusokat ez ne tartsa vissza, ahhoz szükséges a bátorság erénye, ami akkor is mer szembenézni a veszéllyel, amikor tisztában van a saját sebezhetőségével.⁴⁸⁹ A pápa okfejtése teljesen helytálló: mivel az Egyház katolikus jegyéből származik a misszió,⁴⁹⁰ ehhez elengedhetetlen a lelki erősséggel vállalt ténykedés. Bezárkózva nem lehet kilépni, enélkül viszont nincs evangelizáció, és a küldetés meghiúsul. Vagyis ez fajta buzdítás tovább viszi a Zsinat lényegi megállapítását, mely szerint a misszió mindenki hivatása.⁴⁹¹ Úgyszintén az ősi missziós alapelvet alkalmazza: felmelegíteni az emberek szívét, lelki sebeiket orvosolni, alulról kezdeni, mert így lehet megmutatni az Egyház igaz voltát, és tovább fejleszteni nagyobb magasságok iránt.⁴⁹²

⁴⁸⁵ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 212-214.

⁴⁸⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 96, SZIT, Budapest 2019, 43.

⁴⁸⁷ Lásd JÖCKLE, C., *Szentelek lexikona*, Dunakönyv Kiadó, Budapest 1994, 301.

⁴⁸⁸ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény jövőkép és felelősség Európáért*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 161.

⁴⁸⁹ Vö. art. *Bátorság*, in *Magyar Katolikus Lexikon I*, SZIT, Budapest 1993, 659.

⁴⁹⁰ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 92.

⁴⁹¹ Vö. AG 2. Lásd még art. *Field hospital* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 72-75.

⁴⁹² Vö. HORVÁTH, Á. (szerk.), *Jó napot! Ferenc pápa vagyok*, Jezsuita füzetek, Budapest 2013, 27-28.

Egyúttal lehet félreértés forrása is a „tábori kórház” modellje, éppúgy, mint a kilépéssel és a befogadással kapcsolatban. A „sürgősségi és alapvető ellátás” nem jelenthet könnyelműséget, a hit leszegényítését. Hiszen a cél az Egyházzal való teljes közösség, és a teljes hit elfogadása, valamint a parancsok teljes megtartása, az élet egészének Isten szándéka szerinti rendezése.⁴⁹³ Erre a teljességre eljutni azoknak, akik bármilyen okból még messze állnak, fokozatosan lehet, de ebből a missziós pedagógiai megállapításból nem következhet semmiképpen, hogy ne lenne kötelesség a teljességre törekedni; nem szabad esetlegesen csak kisebb – nagyobb részeredményekkel megelégedni, hanem kötelesség próbálni tovább haladni az egész eléréséig. „*Nem a törvény fokozatosságáról van szó ... Mert a törvény is Isten ajándéka, amely megmutatja az utat; kivétel nélkül mindenkinek szóló ajándék, amelyet teljesíteni lehet a kegyelem erejével.*”⁴⁹⁴ Ezt azért szükséges kihangsúlyozni, mert különösen a Zsinat után torzulások kaptak lábra, amiket az ökumenéről szóló fejezetben tekintünk át bővebben. Jelen esetben arra utalunk: a pasztorális pedagógiai fokozatosságot nem szabad ellentétbe állítani a hit teljességével. A cél mindig az egész hittartalom elfogadásának elérése, olyan módokon, amennyire lehetséges, de nem könnyelműen, látszat-érdekből levonva belőlük bármit. Ezt korábban már tanítóhivatali dokumentumok kellően kifejtették: a dogmák hierarchiája azt jelenti, hogy ezek közül egyesek a másikkra épülnek, de semmiképpen nem azt, hogy akkor a hittételekből bármit el szabadna utasítani.⁴⁹⁵ Mivel minden hitbeli tény Istentől ered, az Ő tekintélye és egyúttal szeretete nyilatkoztatta ki, így mind szükséges azokat tartani a hit részeként.⁴⁹⁶ Vagyis a tábori kórház is az egész ember teljes gyógyulását tűzi ki célul, de először az életmentéssel, utána az egészség teljes helyreállításával. Ugyanígy az Egyház is először a legalapvetőbb lelki bajokat szeretné helyesen orvosolni, aztán tovább kísérni az egyént a teljesség irányába.

2. AZ EGYHÁZ ISTEN IRGALMÁNAK ARCA

Ferenc pápa írásaiban és szóbeli tanításaiban egy másik gyakran szereplő kifejezése az „irgalom”. „*Egy kevés irgalom meg tudja változtatni a világot.*”⁴⁹⁷ – nyilatkozta, és emeli ki rendszeresen. Mi hozzátehetjük: ha pedig nem kevés, hanem sok, akkor az még jobban, és ezt szeretné elérni. Érthető a fenti megjegyzés, mert az egész kinyilatkoztatásból sugárzik

⁴⁹³ Vö. UR 2. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁴⁹⁴ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 295, SZIT, Budapest 2016, 170.

⁴⁹⁵ Vö. HITANI KONGREGÁCIÓ, *Mysterium ecclesiae (nyilatkozat)*, 2-5, 1973.

⁴⁹⁶ Vö. DH 3683. Lásd még art. *Offenbarung* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie XXV*, de Gruyter, Berlin 1995, 146-201.

⁴⁹⁷ KASPER, W., *Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma*, Vigilia, Budapest 2015, 45.

Istennek ez a tulajdonsága, és központi szerepet foglal el.⁴⁹⁸ A szó valódi, helyes jelentése: „*az erkölcsileg erősebb, nagyobb lehajlása a gyengébbhez, készség a megbocsátásra.*”⁴⁹⁹ Természetesen ezt többféleképpen is lehet megfogalmazni. Isten és ember között egyértelmű, hogy ki a nagyobb, ember és ember között már árnyaltabb a helyzet. Jelen esetben ezt a kétféle irgalmasságot vizsgáljuk meg: Isten irgalmát az ember iránt, és az ember irgalmasságát a saját társa felé. Ferenc pápa a kettőt nagyon sokszor egymás mellett, egymással egységben emlegeti. „*Az Egyház életének boltozatát az irgalmasság oszlopa tartja.*”⁵⁰⁰ Gondolhatunk itt Isten irgalmára, de arra is, amivel az egyik ember fordul a másikhoz. Mindkettő lényegileg hozzá tartozik az ember sorsához, és az előbbiből következik az utóbbi.⁵⁰¹ Egyházfőnk is vall arról, hogy a téma fontossága miatt választotta *Szent Máté* evangélista meghívásának mondatát saját jelmondatának.⁵⁰²

2.1. AZ ISTENI IRGALMASSÁG

„*Isten irgalmassága nem elvont eszme, hanem konkrét valóság, amellyel kinyilvánítja szeretetét... bensőből fakad, mint mély, természetes érzés, melynek összetevői a gyöngédség és az együtt érzés, az elnézés és a megbocsátás.*”⁵⁰³ A fenti definíciót figyelembe véve, érthető a meghatározás tartalma, melynek értelmében Isten, aki összehasonlíthatatlanul nagyobb a teremtményeinél, lehajol és megad az embernek valamit, ami nem járna neki. Az eddig adott összes ajándékon felül még valami plusz. Az irgalmasság Isten jóságából ered; habár az egész világ rendezettségéből és a benne megtapasztalt sok jóból lehet rá következtetni, az I. Vatikáni Zsinat (1869-1870) hittételként is definiálta Isten jóságát.⁵⁰⁴ Ebből származik Isten irgalma, ami azt jelenti, hogy bűnei ellenére is szereti az embert és a javát akarja.⁵⁰⁵ A Szentírás bőszéges példákat közöl erre: sokszor megbocsátott lázadó népének,⁵⁰⁶ a próféták is szüntelenül hirdették Isten megbocsátó jóságát.⁵⁰⁷ Isten előbb szeretetett minket, mint mi Őt, ezért jött el Krisztus.⁵⁰⁸ A legékesebb bizonyíték pedig a bűnbocsánat szentségének

⁴⁹⁸ Vö. KOCSIS, I., *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*, SZIT, Budapest 2019, 94.

⁴⁹⁹ Art. *Irgalmasság*, in *Magyar Katolikus Lexikon* V, SZIT, Budapest 2000, 354.

⁵⁰⁰ FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus (bull)*, 10, SZIT, Budapest 2015, 14.

⁵⁰¹ Vö. Mt 6, 12.

⁵⁰² FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 8, SZIT, Budapest 2015, 12.

⁵⁰³ FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 6, SZIT, Budapest 2015, 10.

⁵⁰⁴ Vö. DH 3002. Lásd még art. *God*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* VI, Gale Group, Michigan 2003, 270-290.

⁵⁰⁵ Vö. DV 3. Lásd még art. *Barmherzigkeit*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* V, de Gruyter, Berlin 1980, 215-236.

⁵⁰⁶ Vö. Szám 15, 27-31.

⁵⁰⁷ Vö. Iz 40-66.

⁵⁰⁸ Vö. 1Jn 4, 10.

megalapítása Húsvétvasárnap este,⁵⁰⁹ ami jól jelzi, hogy a megváltás eredménye ez is. Isten a bűnök bocsánatát az Egyház szolgálatán keresztül gyakorolja,⁵¹⁰ és az Egyháznak erről állandó tanúságot kell tennie, hogy minden ember boldog örömmel szabaduljon meg bűneitől. „Állandóan szemlélnünk kell az irgalmasság misztériumát. Ez számunkra az öröm, a derűs nyugalom és a béke forrása.”⁵¹¹ - foglalja össze Ferenc pápa. Ha nem volna irgalom, az ember teremtményi léte teljes csőd lenne reménytelenül, hiszen örökre elveszne. A gondviselés jósága azonban fölötte áll és betetőz minden reményt.

2.1.1. Az „irgalom” helyes értelmezése az üdvtörténetben

Habár a téma ősidőktől fogva alappillér a kinyilatkoztatásban, számtalan alkalommal vált félreértés forrásává. Manapság úgy érezzük, talán jobban, mint valaha: rendkívül egyoldalúvá vált az irgalom hangsúlyozása, mintha elnyeréséért semmit sem kellene tenni. Bármennyire is valóságos Isten végtelen nagylelkűsége, hamis biztonságérzet forrásává válhat, ha valaki túlzó módon, nem a teljessége szerint értékeli. Helyesen érve: az irgalom az embert teszi megigazulttá, és nem a bűnt igazolja.⁵¹² A hittudomány a kinyilatkoztatást elemezve a következő megállapítást teszi: a megtéréshez szükséges Isten kegyelme, mert az ember csak a maga erejéből nem tud bűnbánatot tartani.⁵¹³ Ha Isten irgalmát szemléljük, akkor kétféle szempontot vehetünk észre: van egy „megelőző” irgalom, amivel Isten kezdeményezi a bűnös ember megtérését, és van a „gyakorlatilag hatékony” irgalom, amikor a bűnös – Isten kezdeményező kegyelmére pozitívan válaszolva - elismeri bűnét, megfelelő formában kér bocsánatot, és így el is nyeri a megbocsátást. Ezt nevezhetjük „gyümölcsöző” irgalomnak, ami a Krisztusban való élet eredménye.⁵¹⁴ Ugyanilyen gondolatmenetet már kidolgozott *Aquinói Szent Tamás* (1225 – 1274) a kegyelemmel kapcsolatban, amikor beszél a megelőző (*gratia praeveniens*) és a követő (*gratia subsequens*) kegyelemről.⁵¹⁵ Isten jóságából következik tehát, hogy megadja azt, aminek segítségével az ember tud élni a felkínál irgalommal; és ez természetesen végighúzódik az üdvösség történetén, minden kor

⁵⁰⁹ Vö. Jn 20,23.

⁵¹⁰ Vö. Mt 18,18.

⁵¹¹ FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 2, SZIT, Budapest 2015, 5.

⁵¹² Vö. KASPER, W., *Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma*, Vigilia, Budapest 2015, 47.

⁵¹³ Vö. DH 1553. Lásd még art. *Embrace* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 57-61.

⁵¹⁴ Vö. GYURKOVICS, M., *Az irgalmasság biblikus teológiája az első három század exegétáinál*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 64.

⁵¹⁵ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 106.

emberére vonatkozva, akinek ez alapvető reménye kell, hogy legyen.⁵¹⁶ A pápa a következő logikus okfejtést tanítja: ha valakit jogtalanság ér, de az nem ellenségesen, hanem szeretettel és nagylelkűen viselkedik, az megszégyenítheti (jó értelemben) a másikat; a támadót, aki a jót látva önmagát elszégyellve megtérhet, megjavulhat, jóvá teheti a rosszat.⁵¹⁷ A gondviselés eleve ilyen, de az ember számára is példa. Gyakorlatilag röviden összefoglalva megállapíthatjuk: Isten terve az, hogy jóságát látva az emberek akarjanak hozzá visszatérni, és még többet meríteni a jóságából.⁵¹⁸

Ugyanezt a gyakorlati magatartást hangsúlyozza Ferenc pápa az Egyház életére vonatkozóan, hiszen Isten az üdvözítő tevékenységét ezen keresztül folytatja. Az Egyház tagjainak meg kell mutatniuk Isten irgalmát, mert Isten is így közelít az emberhez. „Irgalmasság: a végső és legnagyobb tett, amivel Isten élénk siet.”⁵¹⁹ Amikor az Egyház, mint intézmény kiemeli az irgalmasságot, és megmutatja ennek gyümölcsöző voltát, az valójában Isten tette, hiszen Ő éppen az Egyházon keresztül gyakorolja leginkább megváltói művét.⁵²⁰ Ez legjobban a bűnbocsánat szentségével kapcsolatban érezhető, de az összes pasztorációs tevékenység alappillére. Mivel az Egyház élete egyéni személyeken keresztül nyilvánul meg, nekik kell a saját szavaik és tetteik által kimutatni ezt az isteni irgalmat, ezért a pápa is óv a korai ítélkezéstől, mások üldözésétől, és felhív az együttérzésre.⁵²¹ Mivel pedig a hívő keresztény a saját életében tapasztalta meg Isten irgalmát, ennek az örömeből kell fakadnia a szándéknak, ugyanezt „továbbadni”, érzékeltetni másokkal is.⁵²² Emellett pedig az irgalom az istentiszteletnek egy magasszintű formája, mert elvárja tőlünk, hogy ezáltal is megfelelőképpen tiszteljük Őt.⁵²³ Jézus módszere a leginkább figyelemre méltó és követendő példa: az embereket sem nem szidja, sem nem ítélkezik felettük hangosan, hanem a szeretet és irgalom szavaival szól hozzájuk, meghívva őket.⁵²⁴ Ezt nem azért teszi, mintha elfogadta volna, ahogy élnek, hanem mert akkor tudnak megtérni, ha felfogják: bűneikre lehetséges a bocsánat.⁵²⁵ Az isteni irgalom legnagyobb mondata a kereszten hangzott el: „*Atyám!*

⁵¹⁶ Vö. DH 1541. Lásd még art. *Barmherzigkeit*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* V, de Gruyter, Berlin 1980, 215-236.

⁵¹⁷ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 197-198.

⁵¹⁸ Vö. Oz 14, 2-10.

⁵¹⁹ FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 2, SZIT, Budapest 2015, 5.

⁵²⁰ Vö. LG 5., Lásd még art. *Embrace* in WOODEN, C. – MCÉLWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 57-61.

⁵²¹ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 308, SZIT, Budapest 2016, 181.

⁵²² Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 24, SZIT, Budapest 2014, 18.

⁵²³ Vö. PERENDY, L., *Isteni és emberi irgalmasság Nazianzoszi Szent Gergelynek a szegények szeretetéről mondott homíliájában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 77.

⁵²⁴ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 98.

⁵²⁵ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 35.

*Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.*⁵²⁶ – Krisztus az éppen Őt megölőkért imádkozik a legteljesebb jóindulattal. Vagyis Ő maga keres mentséget azért, hogy meg tudjon bocsátani;⁵²⁷ ez meghalad minden emberi gondolkodásmódot, és a leghatározottabban tükrözi Isten végtelen jóságát.

2.1.2. Az emberi közreműködés az irgalom befogadásában

Manapság – különösen a lelkipásztorkodó papság tapasztalja leginkább – az egész közgondolkodáson érezhető Isten irgalmának félreértése, félremagyarázása. A szélsőség oka, hogy a Szentháromság lehajló szeretete ugyan kiváló ajándék, alkalom és lehetőség, de nem automatikusan működik, hanem az ember szabad akaratú közreműködése nélkülözhetetlenül szükséges az irgalom gyümölcseinek megvalósulásához. Ennek feltételei: a bűn megbánása, és ennek következtében szándék a javulásra.⁵²⁸ Ez különösen a bűnbocsánat szentségével kapcsolatban tárgyalt téma, de más esetekben is kiindulási pont az isteni irgalom valódi megértéséhez. Isten irgalma ingyenes abban az értelemben, hogy nem lehet kikövetelni, és „jog szerint járóan” kiérdemelni.⁵²⁹ Szeretetből megadja a gondviselés, azonban okkal és joggal elvárja teremtménye alázatos beismerését és javulását. Aki nem szégyelli bűneit Isten jóságának tükrében, az szégyentelen marad a bűneiben, és ennek összes következményeiben; Jézus ebben már nem ismer alkut.⁵³⁰ Magától értetődően a pápa missziós lendülete is azért olyan határozott, mert ténykedni kell az Egyházban az irgalom hatásossá válásáért, hogy megteremje az üdvösség lelki gyümölcsét.⁵³¹

Irgalmasságról csak akkor beszélhetünk, ha a két fél – az irgalmazó, és akinek irgalmaznak – között alá- és fölérendeltség áll; még pontosabban az irgalmat gyakorló személy felette áll a kedvezményezettnek. A fenti definíció értelmében ez lényegi kiindulás; két egyenlő fél között nem lehetséges irgalom, sem a gyengébb nem irgalmazhat az erősebbnek, mert ez a lehajló jóság csak a „kisebbrendű”, rászoruló számára lehetséges a fogalom értelmében. Azért szükséges ezt kihangsúlyozni, mert amíg a személy nem ismeri el, hogy Isten felette áll, és mindenét Istennek köszönheti, vagyis szüksége van az irgalomra,

⁵²⁶ Lk 23, 34.

⁵²⁷ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 197.

⁵²⁸ Vö. DH 1542-1543. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1990, 163-165.

⁵²⁹ Vö. DH 1532. Lásd még art. *Barmherzigkeit*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie V*, de Gruyter, Berlin 1980, 215-236.

⁵³⁰ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 198.

⁵³¹ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 24, SZIT, Budapest 2014, 18-19.

addig nem lehetséges ennek a jótéteménynek a gyakorlása. Itt kapcsolódik össze ez a tény a változás szándékával: az alacsonyabb rendű át kell, hogy érezze ennek a szükségességét, vállalnia és elfogadnia.

A gyakorlati életben súlyos következménye van ennek a fenti okfejtésnek: amíg a személy nem akarja beismerni bűnösségét, mert nem ismeri el maga felett Isten hatalmát, a saját alávetettségét, addig Isten nem „tud” irgalmas lenni.⁵³² Ettől még ugyanúgy tény a Teremtő és teremtmény közötti lényegi függőség, de a szabad akarat következtében, beismerés hiányában a lehajló jóság nem tud valósággá válni. Ilyen tipikus lelkipásztori példa lehet, amikor egy hívőt valami nagy szerencsétlenség ér, ezért megharagszik Istenre, és többet nem jár templomba, nem imádkozik, elutasítja a szentségeket, vagy éppen elkezdi tagadni Isten létét, stb... Ennek persze árnyaltabb esetei is vannak. Tehát az isteni irgalom működésének lényegi feltétele nem csak önmagában az alárendeltség, hanem szükséges az ember részéről ennek alázatos beismerése, elfogadása is. Az embernek aktív önátadásával hozzá kell járulnia a saját üdvözítéséhez, mert csak így tudja a hívő egzisztenciáját kiteljesíteni.⁵³³ Viszont Isten jósága, nagy tettei éppen erre indítják az embert: megtapasztalva a gondviselés áldásait, alázatosan beismerje saját kicsinységét, ezáltal meginduljon az irgalom elfogadása irányába. Ezt olyan szépen mondja ki a prófétai igehirdetés: *„Puha kötelékekkel vonzottam őket, a szeretet kötelékeivel. Olyan voltam hozzájuk, mint aki arcához emeli a csecsemőt; lehajoltam hozzá, enni adtam neki. ... Nem hagyom, hogy fellobbanjon haragom: Efraimot nem pusztítom el többé, mert Isten vagyok, nem ember; a körödben élő Szent, és nem szeretem a pusztítást.”*⁵³⁴

2.1.3. Az irgalom és igazságosság kapcsolata

Nem kis nehézségnek tűnik ennek a két fogalomnak az összeegyeztetése, sem elméletben, sem gyakorlatban. Első látásra úgy tűnik, mintha a kettő szemben állna egymással, kizárná egymást. Az általános, hétköznapi szóhasználat nagyjából azt jelenti, hogy az igazságosság, ami erény, azt adja, ami jár, jutalmat vagy büntetést,⁵³⁵ az irgalom pedig olyan kegyet, amit az illető nem érdemelt ki, többnyire a büntetés elengedését, tehát pusztán ajándék. Ez a kettő tehát két alapvetően különböző pólusnak tűnik, ha csak így

⁵³² Vö. SZUROMI, SZ. A., *Az igazságosság és irgalmasság külső és belső fórum tükrében*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 275.

⁵³³ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 226.

⁵³⁴ Oz 11, 4-9.

⁵³⁵ Vö. art. *Igazságosság*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 74.

leegyszerűsítjük. Viszont természetfeletti szempontból nézve szembevetendő: ugyanaz az Isten, aki irgalmas is és igazságos is, ezért a két fogalom nem lehet ellentétben. Ennek a megoldása Ferenc pápánál: „Igaz, például, hogy az irgalmasság nem zárja ki az igazságosságot és az igazságot, mindenekelőtt viszont azt kell elmondanunk, hogy az irgalmasság az igazságosság teljessége és Isten igazságának legragyogóbb megnyilvánulása.”⁵³⁶ Isten mindkét cselekvési módja – az igazságosság és irgalom – mindenhatóságát fejezi ki: asszimetria áll fent, mert az irgalom és jóság többször fordul elő, és végérvényesen van meghirdetve, az igazságosságból fakadó büntetés pedig rövidebb, mérsékelhető és elkerülhető.⁵³⁷ Ugyanaz az Isten, aki az átkot és áldást ígéri, és ugyanazon hatalomként áll mindkét kinyilvánítási forma mögött.⁵³⁸ Habár az igazságosság értelmében azt kell megadni mindenkinek azt, ami jár, a rossz pedig büntetést érdemel, az ember esendő, és habár nem járna neki az irgalom, mégis szüksége van rá, így ezzel Isten mintegy „megelőzi” irgalommal. Az irgalom, bár különbözik az igazságosságtól, nincs ellentétben vele, mert Isten, aki jelen van a történelemben, különös szeretettel van az ember iránt.⁵³⁹ Itt megint eljutunk addig a határig, ami az emberi fogalmak baja: korlátoltak, és ezért nem tudunk mindent tökéletesen kifejezni, különösen, amikor a természetfelettiéről beszélünk. Nálunk főleg az „igazság” szó, ami jelentősen leszűkített, de Isten kitágítja. Ezt így fejezi ki Szent János: „Ha szívünk vádol minket valamivel, Isten fölötte áll szívünknek, ő mindent tud.”⁵⁴⁰

Ha mégis megpróbáljuk emberi logikával összeegyeztetni a látszólag lehetetlent, akkor a fentebbi megállapításokból és véleményekből kiindulva a következő megállapításokat tehetjük: az az igazságos, ha Isten, aki teremtő és mindenható, teljes hódolatot kap teremtményei részéről. Ő pedig akkor dicsőül meg igazán – analóg értelemben, hiszen önmagában tökéletesen dicső –, ha az emberi teremtménye fejlődik, jobbra válik, érdemeket szerez, mert ezek a feladatok a teremtett mivoltából, létéből következnek.⁵⁴¹ Mivel pedig teljesen rászorul az urára, hiszen mindene felülről van, ráadásul a természete miatt állandóan bukácsol, nélkülözhetetlenül szüksége van az irgalomra, ami szintén felülről jön. Az irgalom Istennek a bűnös ember iránti magatartása, amellyel további lehetőséget nyújt neki a meggondolásra, megtérésre és hitre.⁵⁴² A megbocsátás az irgalom legerőteljesebb

⁵³⁶ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 311, SZIT, Budapest 2016, 183.

⁵³⁷ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 31.

⁵³⁸ Vö. Uo.

⁵³⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Dives in misericordia (enciklika)*, 28, SZIT, Budapest 2016, 28.

⁵⁴⁰ 1Jn 3, 20.

⁵⁴¹ Lásd ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 36.

⁵⁴² Vö. FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 21, SZIT, Budapest 2015, 27.

megnyilvánulása, amihez nincs ugyan jogunk, de kérhetjük, és nélküle nem is tudnánk élni.⁵⁴³ Az irgalom nélkül maradó embernek szükségszerűen örökre el kellene vesznie, pedig éppen nem ez a gondviselés célja, és nagyon „leszegényítené” az egész teremtettséget. Tehát Isten önmagához való igazságossága – hogy teremtménye megdicsőüljön – és önmagához való hűsége csak akkor lehetséges, ha az irgalom a rendelkezésére áll.⁵⁴⁴ Így fogalmazta meg ezt már korábban *Szent Pál* is: „...de ha mi hűtlenné válunk, ő hű marad, mert önmagát nem tagadhatja meg.”⁵⁴⁵ Így lehet valamennyire a két fogalmat összeegyeztetni, legalábbis kiegészíteni őket egymással. Az egyházfő ezt barátságnak is nevezi: „A Jézussal való barátság felbonthatatlan. Ő sohasem hagy el minket, mégha néha úgy látszik is, hogy hallgat. Amikor szükségünk van rá, engedi, hogy megtaláljuk...”⁵⁴⁶

Ez a fenti összeegyeztetés azonban a Teremtő részéről mutatja meg jóságát, és szükségszerűen megkívánja az ember alázatos fogadó-készségét. Amennyiben ez nem történik meg, és a személy a végsőkig megátalkodik, akkor az igazságosság teljes súllyal bünteti, jogosan és érthetően. Azonban manapság teológusok felteszik a kérdést: illik-e Istenhez a büntetés? A bűn gyakorlati következménye: a bűnös ember elidegenedik Istentől, saját embertársától, meghasonlik önmagával, ezekből szenvedések származnak önmagának és másoknak is, így ebben az értelemben a bűn már önmagában hordja a büntetést, ami ezért nem kívülről jön, hanem belülről fakad, és Isten megengedi.⁵⁴⁷ Ha az ószövetségi Szentírást nézzük, találhatunk olyan kifejezéseket, amik isteni büntetésre utalnak: pl. Isten haragja,⁵⁴⁸ Isten bosszúja.⁵⁴⁹ Hétköznapi értelemben a „bosszú” kifejezése olyas valami, ami kikerüli a hivatalos igazságszolgáltatást, és önkényesen önmaga torol meg sérelmet. A Bibliában viszont ez a kifejezés nem olyan negatív hangvételű, mint nálunk, hanem a törvényes rend helyreállítását jelenti.⁵⁵⁰ Vagyis az isteni igazságszolgáltatás kifejezései ezek a szavak, és ha valakinek, akkor Istennek joga van rendet tenni minden téren. Ha jobban megvizsgáljuk a kinyilatkoztatás történetét, akkor láthatjuk, hogy Isten szükségszerűen büntette népét, de azért, hogy visszatartsa a bűnöktől, és a nép gondolkodását helyes irányba terelje. Ilyen tipikus esetek az egyiptomi 10 csapás,⁵⁵¹ valamint a babiloni fogság.⁵⁵² Viszont ezekre is

⁵⁴³ Vö. KUMINETZ, G., *Az igazságosságra és az irgalomra nevelés*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 231.

⁵⁴⁴ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 181-182.

⁵⁴⁵ 2Tim 2, 13.

⁵⁴⁶ FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 154, SZIT, Budapest 2019, 67.

⁵⁴⁷ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 215-216.

⁵⁴⁸ Vö. Zsolt 6,2.

⁵⁴⁹ Vö. Iz 61, 2.

⁵⁵⁰ Vö. LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020, 150-151.

⁵⁵¹ Vö. Kiv 6, 6.

éppúgy tud vonatkozni a fentebbi megállapítás, mely szerint a bűn szükségszerűen létrehoz olyan rossz körülményeket, amik gyakorlatilag büntetések. A mai állami igazságszolgáltatási rendszerek egyre inkább a büntetés gyógyító jellegét hangsúlyozzák, és a büntetési fajták is ebbe az irányba mennek el, szemben pl. a középkori elrettentésekkel. Ha Isten igazságosságának megnyilvánulásait vizsgáljuk, akkor ugyanilyen következtetésre jutunk: a büntetések egyúttal gyógyítások, sőt, irgalomnak is lehet tekinteni, mert megtérésre, javulásra serkentenek. Isten szentsége mutatkozik meg – ez pedig önmagához való hűség – amikor a bűnös embert rendkívüli türelmével és lehajlásával igazzá teszi.⁵⁵³ Leginkább az előbb említett babiloni fogság esetében látszik, hogy a zsidó nép alatta bünbánatot tartott, megtért,⁵⁵⁴ és amikor hazatérnek, hatalmas lelkesedéssel kezdenek neki az új életüknek. Tehát a büntetés elérte célját, irgalomból indult, és irgalommal végződött.

Nehogy kibillenjen az érzékeny teológiai egyensúly, a másik oldalt is figyelembe kell venni. Ide idézzük a Megváltó jól ismert szavait az igazságosságról és ítéletről; Ő maga is az örök tűz képét használja: „*Távozzatok színem elől, ti átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült.*”⁵⁵⁵ Ennek megfelelően olvashatunk még újszövetségi megjegyzéseket az apostoloktól is, akik szintén világosan tanítanak. *Szent Pál* apostol így fogalmaz: „*Urunk Jézus eljön hatalmas angyalseregével a mennyből, s lobogó tűzzel megbünteti azokat, akik Istent nem ismernek és Urunk Jézus evangéliumának nem engedelmeskednek. Örök kárhozattal fognak bűnhődni: eltaszítva az Úr színe elől és távol főséges hatalmától...*”⁵⁵⁶ Amikor *Szent Péter* az ítéletről beszél, szintén szóba hozza a gonoszok végső elítélését.⁵⁵⁷

Semmi kétség nem fér tehát hozzá, hogy az irgalmasság mellett létezik ítélet és büntetés is. Ezt két csoportra oszthatjuk: lehetnek földi, ideiglenes büntetések, amik célja a megtérés kieszközlése, mint pl. a babiloni fogság, vagy egyéb embert ért szerencsétlenségek, amik a kellemetlen hatásaikkal szeretnék a bűnöst a jó irányba fordítani.⁵⁵⁸ Ha Isten így büntet, akkor ezek is irgalmának a jelei, mert meg akarja téríteni teremtményét. Ha nem éri el célját, akkor a végsőig megátalkodottat az örök büntetés, a kárhozat sújtja, ez a felelősség

⁵⁵² Vö. Jer 5, 15-16.

⁵⁵³ Vö. MARTOS, L. B., „*Vidimus gloriam eius.*” *A biblikus teológia célja Hans Urs von Balthasar teológiai esztétikájában*, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 82.

⁵⁵⁴ Vö. Dán 3, 23.

⁵⁵⁵ Mt 25, 41.

⁵⁵⁶ 2Tessz 1, 7-9.

⁵⁵⁷ Vö. 2Pet 2, 9.

⁵⁵⁸ Vö. Jer 3, 6-13.

következménye.⁵⁵⁹ A megoldás, az összeegyeztetés az emberi szabadságban, akaratban és döntésben van; a bűn lényege: tagadja az emberi szabadság önmagán túli eredetét és beteljesülését, és ezért minden téren abszolút hatalmat követel magának.⁵⁶⁰ Ez viszont éppen teremtményi mivoltából adódóan önellentmondás. Az egyértelmű az üdvrendből, hogy Isten végtelenül jó, irgalmas, számtalanszor felkínálja a kegyelmét a földi világban; aki ezt sokszor és végül örökre visszautasítja, csak önmagát teheti felelőssé.⁵⁶¹ Ha eszkatológiai síkra visszük át egy pillanatra az irgalom és igazság témáját, akkor jelenleg a teológia sokszor így fogalmaz: az üdvözül, aki akar, és az jut a kárhozatba, aki oda akar jutni mindenáron.⁵⁶² Természetesen nem pusztán gondolatok vagy könnyen kimondott szavak által, hanem az egész egzisztencia melyikre irányul tudatosan, megfontoltan, hiszen szándékban és tettekben mutatkozik meg az akarat.⁵⁶³ Vagyis az alap-kérdést: büntet-e az Isten / hogyan irgalmas és igazságos egyszerre, meg akarjuk válaszolni, akkor ez a legkézenfekvőbb: Isten, a végtelen Jóság nem leli kedvét abban, hogy mértéktelen büntetéssel mutassa ki hatalmát, mert teremtmény úgysem tud neki ártani, és aki örökre elveszett, már megkapta a legrosszabbat.⁵⁶⁴ A bűnös ember felett az által megsértett és visszautasított istenszeretet látványos megnyilvánulása tart fájdalmas ítéletet.⁵⁶⁵ Aki megátalkodik, az ő esetében nem tud hatni az irgalom, mert hiányoznak a feltételei: bűnbánat, bocsánatkérés, javulás szándéka; valójában az ember tagadja meg itt Isten lehajló jóságát.⁵⁶⁶ Tehát bármennyire kimeríthetetlen Isten irgalma, az emberi együttműködésen múlik a hatásossága.

2.2. KIENGESZTELŐDÉS A TESTVÉRISÉG JEGYÉBEN

Miután megvizsgáltuk az irgalom és igazságosság fogalmát Isten és ember viszonyában, érdemes rátérni ennek a testvériségen belüli megvalósulására; arra a vetületre, ami az emberi közösségekben lehetséges vagy kívánatos. A történelem folyamán a legtöbb bajt, gondot az embernek nem a természeti katasztrófák vagy véletlen balesetek okozták és okozzák, hanem éppen a saját fajtársa. Az emberi rosszra hajló természet jelentősen

⁵⁵⁹ Vö. LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020, 155.

⁵⁶⁰ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 212.

⁵⁶¹ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1990, 243-244.

⁵⁶² Vö. BARRON, R., *Catholicism: A Journey to the Heart of the Faith*, The Crown Publishing Group 2011, 257-258.

⁵⁶³ Vö. LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020, 154.

⁵⁶⁴ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1990, 243.

⁵⁶⁵ Vö. KEHL, M., *Und was kommt nach dem Ende?*, Topos Taschenbücher, 2008, 155.

⁵⁶⁶ Vö. KEK 1864. Lásd még art. *Hell*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia VI*, Gale Group, Michigan 2003, 724-727.

közrejátszik abban a sok bűnben, ami megsérti a testvériséget. Fájóan igaz a régi latin közmondás: „*Homo homini lupus est.*” Vagyis: „Ember embernek a farkasa.” Nagyon szembetűnő ez a tény különösen a háborúk, népiirtások esetében, amik égbekiáltóan súlyos bűnöknek számítanak,⁵⁶⁷ de nem csak ezek esetében, hanem a mindennapi élet mondhatni közönséges eseményeiben is jelen van a vita, veszekedés, irigység, rosszindulat, rágalmazás, megszólás. Ezek kisebb-nagyobb konfliktusokat gerjesztenek, amelyek következtében az emberek ellenségeskednek, haragszanak, és ez mind kihat az egyénre és közösségekre. Ezzel szemben: „*Az Egyháznak az ingyenes irgalmasság helyévé kell lennie, ahol mindenki úgy érezheti, hogy befogadják, szeretik, megbocsátanak neki, és bátorítják, hogy az evangélium jó életének megfelelően éljen.*”⁵⁶⁸

Az Isten-ember irgalomhoz képest ez a témakör nagyon hasonló, de a legjelentősebb különbség: Isten és az ember között egyértelmű az alá-fölé rendeltség, az összes ember azonban az emberi méltósága okán egyenlő. Habár a műveltség, a vagyon és az erkölcsi élet tekintetében vannak jelentős különbségek, a személyek egyenlők. Ismét a legelső definíciót kell figyelembe venni, mely szerint az irgalom lehajlás. Márpedig lehajlás csak akkor lehetséges, ha az egyik fél felette áll a másiknak, azonban nagylelkűen, nem hatalommal, nem érdemek alapján, hanem nagylelkű jósággal cselekszik, a másik ember pedig ezt elismeri.⁵⁶⁹ Két gyakori esetet említünk, amelyek rendszeresen előjönnek az Egyház életében. Az egyik, amikor anyagi különbség okán gazdag-szegény viszonylatban szükséges a jobb körülmények között lévőnek „irgalmazni”; inkább adakozni a rászorulóknak. A másik ilyen eset, amikor sértés, megbántás történik két személy vagy csoport között, így a megalázott – megalázó különbség keletkezik, és lehetővé válik emberek között is az irgalmasság gyakorlása. Itt most erről értekezünk. Ez a fajta irgalom pedig Isten iránti hódolat és ésszerű szeretet, ha Isten örök szeretetének és magához lehajló jóságának a lenyomata.⁵⁷⁰

„*A megbocsátás és megbékélés a kereszténység központi témája, de különféle változataiban más vallásoké is.*”⁵⁷¹ Lényeges megállapítás, hogy – mivel az idő megfordíthatatlan – a már megtörtént bajokat, sértéseket, megbántásokat nem lehet meg nem történné tenni, visszacsinálni. Bármilyen szörnyűség is történt, a tény az tény marad. Éppen ezért valahogyan kezelni kell a következményeket, a személynek elsősorban önmagában. Az

⁵⁶⁷ Vö. OHB, *Magyar Katolikus Katekizmus*, 261, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 33.

⁵⁶⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 114, SZIT, Budapest 2014, 69.

⁵⁶⁹ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 16-17.

⁵⁷⁰ Vö. MARTOS, L. B., *Igazságosság és irgalmasság a Rómaiakhoz írt levélben*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 45.

⁵⁷¹ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 237, SZIT, Budapest 2021, 119.

első bűnt is megbánhatta az ember, de attól nem állt vissza az elveszett jó.⁵⁷² Ugyanígy bármelyik vétkező fél, ha megbánja, amit tett, azt jól teszi és elindul Isten irgalma felé, de a tette következménye megmarad. Az erkölcsoteológia is kifejti, hogy az okozott kárt, akár becsületbeli, akár erkölcsi, lehetőség szerint jóvá kell tenni.⁵⁷³ Habár anyagi dolgokkal történt visszaélést, eltulajdonítást esetenként lehet teljes mértékben kárpótolni, a lelkieket csak részben, tökéletesen soha.⁵⁷⁴ Azért, mert az embertás megbántását, a neki okozott lelki kárt, fájdalmat nem lehet meg nem történné tenni; az megsebezte a másik szívét, de ebben éppen a kiengesztelődés a megoldás.

2.2.1. A személyek közötti megbékélés

„Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas.”⁵⁷⁵ – hangzott el Krisztus szájából, mint az evangelizáció alappillére, és a pápa szintén erre építi a mai egyházi küldetést. „Az irgalmasság nem pusztán az Atya cselekedete, hanem annak ismérése is, hogy ki az Ő valódi gyermekei.”⁵⁷⁶ A testvériségben leginkább; mivel Krisztus is testvérünké lett, és irgalommal volt a rászorulókat iránt, így okkal és joggal saját élete mintája lesz az ítélet mércéje.⁵⁷⁷ Nem mintha bármely korban ez nem lett volna ismert, azonban az önzés miatt állandóan ébren kell tartani ennek a fontosságát. Az ősegyház élete, és a történelem is azt bizonyítja, hogy a keresztények az evangelizációt mindig az irgalmasság tetteivel kezdték (pl. szegények, nélkülözők segítése), és ez felkeltette mások érdeklődését, és aztán vágyát is az evangélium iránt.⁵⁷⁸

A problémát érdemes két oldalról szemlélni: van egy sértő és egy sértett fél; ha az előbbi megbánja tettét, és próbálja az okozott lelki- vagy becsületbeli kárt jóvátenni, attól még az eset megtörtént, a másik kárt szenvedett, leginkább a belső világában. Aki hibázott és bocsánatot kér, annak annyi haszna mindenképpen van belőle, hogy segít megérteni a másik ember hibáit.⁵⁷⁹ Nagy hangsúly van a sértett félen is: mit kezd azzal, hogy igazságtalanság érte? Ha megsértődve bezárkózik, ha nem akar túllépni rajta, attól neki sem lesz könnyebb,

⁵⁷² Vö. Ter 3, 23-24.

⁵⁷³ Vö. KEK 1459. Lásd még HÄRING, B., *Krisztus Törvénye* III, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 2015, 436-448 és 559-560.

⁵⁷⁴ Lásd HÄRING, B., *Krisztus Törvénye* II, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 304.

⁵⁷⁵ Lk 6, 36.

⁵⁷⁶ FERENC PÁPA, *Misericordiae vultus*, 9, SZIT, Budapest 2015, 13.

⁵⁷⁷ Vö. KOCSIS, I., *Igazságosság és irgalmasság Máté evangéliumában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 30.

⁵⁷⁸ Vö. HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 148-150.

⁵⁷⁹ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 74.

még ha úgy is érzi. Aki fenntartja a haragot, „dédelgeti” az őt okozott sérelmet, azzal csak értékes energiákat veszít, és a saját lelki világát rontja még inkább. Senki sem állítja, hogy megbocsátani könnyű.⁵⁸⁰ Viszont az egyetlen igazi megoldás, ami minden sértés esetében előbbre viszi nemcsak az ügyet, hanem a világot is, az a megbocsátás, a kiengesztelődés: Jézus nem azokat mondta boldognak, akikbe bele van programozva a bosszúállás, hanem azokat, akik irgalmasan meg tudnak bocsátani.⁵⁸¹

Az igazi megbocsátás egy belső „harc” egyszerre gyászfolyamat is, ami által a sértett fél elengedi a saját sebzettségét, megbántását, az ebből fakadó önzését, ezért az érzelmi oldala mellett valójában egy tudatos döntés.⁵⁸² Természetesen ezt a döntést meghozni annál nehezebb, minél súlyosabb sérelem érte az egyént, de ezért annál értékesebb is. A megbocsátásban Isten a minta, a követendő példa, hiszen „*ha megbocsátjátok az embereknek, amit vétettek ellenetek, mennyei Atyátok is megbocsát nektek. De ha nem bocsátotok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg bűneiteket.*”⁵⁸³ Ez elválaszthatatlan az irgalomtól, sőt, annak majdnem a szinonimája is lehetne. Szükséges az embernek éreznie, hogy ő is egy Istentől bocsánatot nyert bűnös, mert akkor tud ő maga is kiengesztelődő lenni.⁵⁸⁴ Isten irgalma új lehetőséget ad az embernek a változásra, fejlődésre, javulásra; éppúgy az ember és ember közötti megbékélés is. Az ember szinte Isten „szerepébe” léphet az irgalmasság tettei által, hiszen a gondviselés is csupán ajándékból adott minden jót és tanítását, végül pedig a Megváltó áldozatát.⁵⁸⁵ A megbocsátás által képes a másik ember közeledni, ezáltal esélye nyílik a fejlődésre, miközben a haragtartás ezt akadályozza, valamint a haragvót is bezárja önmagába.⁵⁸⁶ Nagyszerű és helyes tehát a megbocsátás, szükséges is, de mivel kényes és nehéz, az egyházfő is kéri azok megértésének megpróbálását, akik még erre képtelenek.⁵⁸⁷ Ez előbbieik okán testvéri szeretettel kell terelgetni őket is, hogy felül tudjanak emelkedni önmagukon, és Isten kegyelméből merítve végül mégis el tudják engedni sérelmeiket.⁵⁸⁸ A szabad és őszinte megbocsátás ingyenes, és Isten nagylelkűségének mérhetetlenségét tükrözi.⁵⁸⁹ Ha a másik fél ezt elfogadja, akkor az ajándékozó lelki nagyságának elismerésével

⁵⁸⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 106, SZIT, Budapest 2016, 63.

⁵⁸¹ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 82, SZIT, Budapest 2018, 47.

⁵⁸² Vö. CSEH, A., *A nap ne nyugodjék le haragotok fölött*, in *Világposta* (XVII.4.), 2021, 18.

⁵⁸³ Mt 6, 14-15.

⁵⁸⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Imádság – Az új élet lélegzése*, SZIT, Budapest 2021, 35.

⁵⁸⁵ Vö. PERENDY, L., *Isteni és emberi irgalmasság Nazianzoszi Szent Gergelynek a szegények szeretetéről mondott homíliájában*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 77.

⁵⁸⁶ Vö. CSEH, A., *A nap ne nyugodjék le haragotok fölött*, in *Világposta* (XVII.4.), 2021, 18.

⁵⁸⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 246, SZIT, Budapest 2021, 123.

⁵⁸⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 101, SZIT, Budapest 2014, 62.

⁵⁸⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 250, SZIT, Budapest 2021, 125.

ez az alá-föle rendeltség mitegy kiegyenlítődik, mert ez megkívánja a befogadó szabad, önálló létét.⁵⁹⁰

2.2.2. Csoportok közötti megbékélés

A világ összes háborúját, de az egyéb ellenségeskedéseket is ide kell sorolni. Még élnek, akinek emlékezetében van a XX. század két nagy hazug ideológiájának, a kommunizmusnak és a fasizmusnak a népirtása és rengeteg egyéb kegyetlenkedése. Habár a különféle békeszerződések régen megkötöttek, ez az emberi szíveket nem gyógyítja be, a rettenetes szenvedések fájó emlékei nem múlnak el, nem válnak ettől semmissé. Az ember közösségi lény, mégis a közösség egyénekből, egyedi személyekből áll. Ennek következtében a megbocsátás személyes dolog; nem lehet elvárni egyes csoportok, kollektívák közös megbocsátását, mert azt nem lehet parancsra kikövetelni, bármennyire is szükséges ebbe az irányba elmozdulni.⁵⁹¹ Annál is inkább, mert a szenvedések okozta sebeket külső hatás nem képes csak úgy orvosolni, parancsra azok nem fognak behegedni.⁵⁹² Mindenki azt a sérelmet tudja csak megbocsátani, amit őt magát érte, mások nevében nem lehetséges, mert az egyénekhez kötődik a problematikája.⁵⁹³ Viszont ettől még ugyanaz áll a csoportok tagjaira, mint a fentiekre: ha egyesek a nép nevében haragszanak és gyűlölködnek, akkor ugyanabba a csapdába esnek, mint a személyek közötti haragvás esetén. Ugyanis bűnt elkövetni, rosszat tenni egy közösség csak úgy tud, ha a tagjai teszik, mert emberekből áll. Az egyéni felelősség mértéke pedig rendkívül bonyolult kérdéskör, és az erkölcsi teológiára tartozik. Amikor egy hazug, bűnös ideológia eluralt egy népcsoportot, akkor sem értett vele egyet mindenki, akadtak lázadó hősök, a harcokban sem vett részt mindenki. Ezért mondhatjuk: további rossz, ha valaki általánosságban haragszik olyan emberre, aki esetleg teljesen ártatlan, semmiről sem tehet. Kollektív bűnösség megállapítása a politikában is téves, de a keresztényi érületben még sokkal inkább.

2.2.3. A megbocsátás nem jelenti a felelősség tagadását

A megbocsátás – mint kifejtettük – személyes, egyéni döntés. Azonban akár megtörténik, akár még várat magára, nem jelenti a bűnös felmentését, a büntetlenséget. Vannak személyek

⁵⁹⁰ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 18.

⁵⁹¹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 246, SZIT, Budapest 2021, 123.

⁵⁹² Vö. Uo.

⁵⁹³ Vö. SOLYMÁRI, D. – PALLÓS, T., *Ferenc pápa útján – 21. századi beszélgetések*, Athenaeum, Budapest 2016, 71 - 72.

– többnyire a bírók – akiknek hivatalból, éppen a társadalom java érdekében szükséges eljárásokat lefolytatni és büntetéseket kiszabni. A megbocsátás akkor válik érvényessé, ha a másik fél elfogadja.⁵⁹⁴ Az elfogadáshoz viszont hozzátartozik a megbánás és jóvátétel szándéka, amihez hozzátartozik – súlyos esetekben – a jogi büntetés is.⁵⁹⁵ Éppen a felebaráti szeretet kívánja meg a felelősségre vonást; a bűnös és az egész emberiség javulása a cél ebben a tekintetben is; erre tanít Krisztus.⁵⁹⁶ Az igazságosság iránti szeretet, az áldozatok tiszteletben tartása, további bűncselekmények megelőzése és a közjó megkívánja a szükséges lépéseket.⁵⁹⁷ De itt is az egyensúly megtartása a fontos, mert a harag túlzásokra ragadtatna, és megsértené a felebarát javát. Az irgalmasság erényében a személy feltétlen tisztelete jelenik meg, míg az igazságosság a helyes mércéhez próbál következetesen ragaszkodni; vagyis érzékelteti, hogy a másiknak az értékekben kell kibontakoznia.⁵⁹⁸ Meglehetősen ingoványos és egyedi helyzetek adódhatnak, hiszen az emberek különböznek egymástól, ezért ezt figyelembe kell venni, de a cél az emberi személy valódi igazi java. Ez teljes összhangban van a jelenleg érvényes kánonjoggal is, amely tág teret biztosít az egyházi büntetések esetén is, figyelembe véve a tettes egyéniségét.⁵⁹⁹

Hétköznapi beszédben el szokott hangzani: „Megbocsátok, de nem felejték!” – általában amikor egy személy ilyet jelent ki, azt érti alatta, hogy valójában csak látszatra bocsát meg, de nem komolyan, fenntartja a jogát a haragvásra.⁶⁰⁰ Ferenc pápa is beszél arról, hogy a megbocsátás nem jelent felejtést és soha nem javasolható,⁶⁰¹ de egészen más értelemben. A kérdéskör nyitja: mit értünk a „felejtés” alatt? Vannak az életnek eseményei, amik a tudatban megmaradnak az élet végéig, ilyenek bizonyos nagyon jó, de nagyon rossz élmények is. A felejtéssel kapcsolatban azt mondhatjuk: nem bocsát meg az, aki állandóan azért emlegeti a sértést, hogy önmagát ismét felhergelje, viszont aki „csak” emlékszik, de próbálja magát túltenni rajta, az a kiengesztelődés; „*A sértésekre, a jogtalanságokra való fájdalmas emlékezés önmagában nem mond ellent a megbocsátásnak.*”⁶⁰² Ugyanezt fejti ki Ferenc pápa, a tőle megszokott tapintatos lelkipásztori érülettel. Elfelejteni ugyan nem lehet, ami történt a

⁵⁹⁴ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 201.

⁵⁹⁵ Vö. Uo.

⁵⁹⁶ Vö. Mt 18, 15-17.

⁵⁹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 252, SZIT, Budapest 2021, 126.

⁵⁹⁸ Vö. KUMINETZ, G., *Az igazságosságra és az irgalomra nevelés*, in *Varia Theologica* 8, SZIT, Budapest 2017, 257.

⁵⁹⁹ Vö. CIC (2021) 1343 – 1345. kán.

⁶⁰⁰ Vö. HÁRING, B., *Krisztus Törvénye II*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 302.

⁶⁰¹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 250, SZIT, Budapest 2021, 125.

⁶⁰² HÁRING, B., *Krisztus Törvénye II*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 302.

személlyel, de lehet más szemmel tekinteni a károkozóra, akkor is, ha nagy rosszat tett.⁶⁰³ Ez a megbocsátás. Emellett az egyszerű, harag és indulat nélküli megemlékezés segít az igazságtalanság esetleges jövőbeli megelőzésének; ha tudjuk, mi történt a múltban, akkor az segít elkerülni a jövő tragédiáját, nehogy megint bárki igazolhasson akármiféle igazságtalanságot, elnyomást, baj okozását, vagy a másik oldalról bosszúállást.⁶⁰⁴ Vagyis a múltból, a történelemből tanulás elősegíti a jobb jövő építését, az igazi testvériséget. Éppen Ferenc pápa egyházfői felelősségét mutatja az a nyilatkozata, mely szerint jópár kegyelmi kérvényt kapott pedofília miatt elítélt papoktól, de ő egynek sem adott kegyelmet.⁶⁰⁵ Sőt, páratlan módon még egy ilyen bíborost is laikusi állapotba helyezett vissza.⁶⁰⁶

2.3. AZ EGYHÁZ SAJÁT MEGBÉKÉLÉSE

A megbocsátás témakörét lehet csatolni a párbeszédhez, és az ökumenéhoz is. Azért, mert ha az Egyház esetében szemléljük, akkor egyházi személyek, keresztények bűnei okoztak egyéni sérelmeket, botrányokat, és ezek jelentősen közrejátszottak a szakadásokban is. Mi azért itt beszélünk róla, ebben a fejezetben, mert ebben foglalható össze minden témakörrel kapcsolatos kiengesztelődés. Ha megvizsgáljuk az Egyház történelmét, akkor állíthatjuk, hogy számos elkülönülésnek inkább emberi okai voltak, amik aztán valamiféleképpen megjelentek a teológiában is. Utólag megvizsgálva kijelenthetjük: amennyiben az Egyház tagjainak az élete erkölcsösebb, példamutatóbb lett volna, számos szakadás nem következett volna be.⁶⁰⁷ Azonban kár erről ábrándozni, mert megtörténtek, itt sem lehet visszafordítani az időt, hanem ugyanúgy szükséges orvosolni a kialakult helyzetet. A pápa szándéka szerint az Egyháznak élen kell járnia megbocsátással kapcsolatos minden jóban, így a saját sorait is rendeznie kell ebben a tekintetben: nem lehet visszatérni a probléma előtti időbe, hanem szükséges a múltat beismerő őszinteség, mert az ezzel való szembesülés tud gyógyító folyamatot elindítani.⁶⁰⁸ A

⁶⁰³ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 198.

⁶⁰⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 249, SZIT, Budapest 2021, 124-125.

⁶⁰⁵ Vö. <https://merce.hu/2018/01/31/a-papa-szerint-nincs-kegyelem-a-papi-visszaelesekre-de-a-tenyek-nem-ot-igazoljak>, (a kutatás ideje: 2022. február 28.)

⁶⁰⁶ Vö. *A Hittani Kongregáció közleménye McCarrick bíboros laicizálásáról - Vatican News*. www.vaticannews.va. (a kutatás ideje: 2022. február 28.)

⁶⁰⁷ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 255-256.

⁶⁰⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 226, SZIT, Budapest 2021, 113.

múlt hibái ellenére éppen a Szentlélek segítségével tudja megadni mégis az Egyháznak a hatékony igehirdetést.⁶⁰⁹

2.3.1. Az állítólagos egyházi bűnökről

Hétköznapi értelemben szoktak beszélni az „Egyház bűneiről”. A közvélekedés ide sorolja pl. az inkvizíciót, a keresztes háborúkat, az igazságtalannak tűnő kiközösítéseket, az erőszakos térítéseket, az állítólagos tudomány-ellenességet, valamint újabban a pedofil és szexuális visszaéléseket.⁶¹⁰ De maga a kifejezés önmagában nem helytálló; a bűn meghatározása: „*A bűn az értelem, az igazság és a helyes lelkiismeret elleni rossz cselekedet; az Isten és a felebarát iránti igaz szeretet hiányossága bizonyos jóhoz való rossz ragaszkodás miatt. Megsebzí az ember természetét és támadja az emberi szolidaritást. Meghatározása szerint "tett vagy szó, vagy vágy az örök Törvénnyel szemben."*⁶¹¹ A definícióban a kulcsszó a „tett”, vagyis ember, egyes emberek képesek rá, intézmény önmagában nem. Csak átvitt értelemben lehet társaság, jogi személy bűnéről beszélni: amit egyes emberek egy intézmény nevében követnek el; jelen esetben az Egyházban. Mivel a közvélekedés azonosítja az intézmény tagjait magával az egész intézménnyel, ezért használatos az „Egyház bűnei” kifejezés, mert sokszor Isten vagy az Egyház nevében, azzal kapcsolatban követték el azokat.⁶¹² Mai szóval inkább olyanra gondolunk: hivatali visszaélés; újabban a közvélemény leginkább az egyházi személyek részéről történt szexuális visszaéléseket tekinti azoknak.⁶¹³

A fentebb említett régebbi példák és azok magyarázatai bőséges forrásanyaggal megtalálhatók egyháztörténelmi kiadványokban;⁶¹⁴ dolgozatunk nem kívánja ezeket részletezni. Talán csak annyi megjegyzés kívánkozik ide, hogy egyfelől ezek eltúlzottan, torzán jelentkeznek a közvélekedésben, másfelől egy történelmi kort csak a saját „szemüvegén” keresztül lehet szemlélni. Így aki nem élt benne, nem tud róla tökéletes ítéletet alkotni, mégha méltatlannak is tűnnek bizonyos tettek. Ráadásul az egyházellenes áramlatok is sokszor torzítva, felnagyítva tárlnak eseteket. Manapság pedig az állítólagos papi pedofilával kapcsolatban ismételten elmondható, hogy nehéz bizonyítani, évtizedekkel ezelőtt pontosan mi is történt. Ezen kívül számos félreértés is található, valamint az Egyház

⁶⁰⁹ Vö. WERBICK, J., *Für eine menschenfreundliche Kirche*, in *Theologische-Praktische Quartalschrift*, Verlag Friedrich Pastet (169. 4/2021), 372.

⁶¹⁰ Lásd TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001, 14-33.

⁶¹¹ KEK 1849. Lásd még WERBICK, J., *Kleine Gotteslehre im Dialog mit Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2018, 45-56.

⁶¹² Lásd TOMKA, F., *Találkozás a kereszténységgel*, SZIT, Budapest 2016, 154-166.

⁶¹³ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 97-98, SZIT, Budapest 2019, 43-44.

⁶¹⁴ Lásd LEGEZA, L., *Rágalmak és valóság*, Ecclesia, Budapest 2018.

tagjai küldetésük során sem tudták magukat mentesíteni az emberi természettel kapcsolatos nehézségektől. „*A történelem azt bizonyítja, hogy sokszor éppen a legjobb célok megvalósítása hozza magával a még nagyobb bűnök elkövetését s ennek nyomában a szenvedést.*”⁶¹⁵ Azért, mert az egyéni látásmód sem tökéletes, valamint a cél sem szentesíti az eszközt, valamint legjobb célok megvalósítása érdekében végzett erőfeszítések esetében is meg kell küzdeni a gonosszal és a rosszra hajló természettel.

Mindenképpen sajnálatos tény, hogy az Egyház tagjai követtek és követnek el bűnöket, akár magánemberként, akár egyházi tisztség vagy megbízás birtokában. Mivel a probléma valós, így erre az Egyháznak is reagálnia kell. Annál is inkább, mert a példamutatás kötelessége, és akkor tudja hivatása lényegét, a missziót teljesíteni, ha mindenki szemében hiteles. Az Egyházat, mint Anyát nem lehet magára hagyni, ha megsérül, hanem éppen támogatni szükséges az újrakezdés érdekében.⁶¹⁶ A bűn éppen a hitelességet ássa alá, mert az egyéni bűnt könnyű azonosítani az egész intézménnyel, az általánosítás megint tipikusan olyasféle keserű rendellenesség, ami az ősbűn következménye. A megoldás tehát a bűnbevallás, a megbocsátás és kiengesztelődés.⁶¹⁷ A megbocsátás azért párbeszéd, mert az egyik fél kezdeményezi a kiengesztelődést, a másik pedig szükségszerűen válaszol rá. Ha elfogadja, akkor is, ha nem, akkor is, ha hallgat, akkor is. Mindhárom lehetséges „válasz” ismét cselekvésre serkenti, és konkrét irányt mutat a kezdeményező félnek. (Szándékosan nem írjuk, hogy a sértést okozó fél a kezdeményező, mert nem minden esetben történik így.)

„*Jézus nem azt állította, hogy az apostolok és az ő követőik mindig hűek lesznek hozzá a gyakorlati életben, hanem azt, hogy a tanításban hűségesek lesznek.*”⁶¹⁸ Ez a mondat azért fontos, mert megpróbál különbséget tenni az Egyház és az egyháztagok működése, szerepe között. Azonban amikor a gyakorlati életben nem sikerül hűnek lenni, akkor szükséges a kiengesztelődés. Jóval árnyaltabb a kép, amikor valaki nem a saját bűnei bocsánatát kéri, hanem egy intézmény, társaság, eszme nevében elkövetett bűnök következményeit szeretné orvosolni. „*A bibliai tanúságtétel szerint mindazonáltal létezik szolidaritásvállalás a nemzedékek között mind a bűnben, mind pedig a kegyelemben; ez fejeződik ki „az ősök bűnének” Isten előtti megvallásában.*”⁶¹⁹ Erre való tekintettel vonatkozik is ez bizonyos módon az Egyházra, amikor fájoan kerül megállapításra, hogy tagjai végeztek sajnálatos és

⁶¹⁵ PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 222.

⁶¹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 101, SZIT, Budapest 2019, 45.

⁶¹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 226, SZIT, Budapest 2021, 113.

⁶¹⁸ MARTINETTI, G., *A mai hit észérvei*, Kairosz, Budapest 2001, 293.

⁶¹⁹ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Emlékezet és Kiengesztelődés*, 2.1, SZIT, Budapest 2009.

szégyenletes tetteket.⁶²⁰ Ezek káros következményeinek elhárítására egy kiváló lehetőség a bocsánatkérés: az őszinte beismerés és a változás szándéka megnyitja az utat a tényleges kiengesztelődéshez. Ez megfogalmazódott a Zsinaton is, amikor az Egyház saját önértelmezésekor szembenézett a régmúlt problémáival, és őszinte sajnálkozását fejezte ki tagjai helytelen magatartásaiért.⁶²¹ *Szent II. János Pál* pápa volt az, aki részletezte a kiengesztelődés szükséges területeit,⁶²² és több alkalommal bocsánatot kért azoktól, akiket egyházi személyek bűnei sértettek, vagy akik ezeket az emlékeket hordozzák.⁶²³ A legegyszerűbb emberi célok elérésében is elengedhetetlen annak felismerése, ha valami a múltban rossz volt, azt be kell ismerni, és a jövőre nézve elkerülni. Ferenc pápa önmaga is felelősséget érez, és mint az Egyház földi vezetője és felelőse, saját maga is bocsánatot kér bizonyos egyházi személyek által elkövetett bűnökért.⁶²⁴

2.3.2. A bocsánatkérés az Egyház megújulási alkalma

Lehet, hogy a legfőbb, Egyházat vezető személynek – aki egyenesen Krisztus földi helytartója – a bocsánatkérése megalázkodásnak, gyengeségnek tűnik, de valójában nem az.⁶²⁵ Ha jobban megvizsgáljuk ennek a lehetséges folytatásait, akkor arra a következtetésre jutunk: „*Tudatosítanunk kell, hogy a bocsánatkérés növelheti üzenetünk hitelét, ha az igazságnak engedelmeskedve történik, a kiengesztelődés gyümölcseire törekedve.*”⁶²⁶ És ez az alapja minden olyan bocsánatkérésnek, amit egyházi vezetők végeznek, az Egyház nevében, az Egyház tagjainak bűnei miatt. Az egész kiindulása Isten szava: „*Isten a kevélyeknek ellenáll, az alázatosoknak azonban kegyelmet ad.*”⁶²⁷ Az őszinte beismerés, a sajnálkozás és a javulás szándéka éppen az ember szerepét valósítja meg; a jövőbe tekintve, a múlt káros hatásait orvosolva építeni Isten Országát.

Egy ezzel kapcsolatos kérdés-felvetés viszont gyakran felmerül: nem éppen akadályozza az Egyház küldetését a múlt és jelen bűneinek felemlgetése? Hiszen sokan ezek miatt hagyták el az Egyházat,⁶²⁸ vagy nem akarnak közeledni hozzá, mert hamisan nyugtatják a

⁶²⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut unum sint* 11, SZIT, Budapest 1995.

⁶²¹ Vö. GS 19. és 36. Lásd még art. *Clerical abuse* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 18-21.

⁶²² Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Tertio millennio adveniente*, SZIT, Budapest 1994, 33-36.

⁶²³ Vö. TOMKA, F., *Találkozás a kereszténységgel*, SZIT, Budapest 2012, 154.

⁶²⁴ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 111-112.

⁶²⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 236, SZIT, Budapest 2021, 119.

⁶²⁶ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Emlékezet és Kiengesztelődés*, 6.3, SZIT, Budapest 2009.

⁶²⁷ Jak 4,7.

⁶²⁸ Vö. GS 19. Lásd még TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001, 79-80.

lelkiismeretüket egyes hibák okán. Ez nagyon gyakori, de szintén súlyos önellentmondás: az a tény, hogy bizonyos keresztények kevésbé követik Krisztust, látszólag feljogosítanak másokat arra, hogy ők meg egyáltalán ne kövessék.⁶²⁹ Ennek a ténynek a Tanítóhivatal is tudatában van: „*A misszió területén mindenekelőtt el kell kerülni, hogy a negatív vonatkozások felnagyításával akadályozzuk az evangelizációt.*”⁶³⁰ De éppen itt folytatja a levél, ahogy már fentebb idéztük, hogy a bűnök elismerése kegyelmi gyümölcsöket teremhet, ezért is lehet rá szükség; ilyen lehet például ennek az alázatosságnak a jó példája, valamint az, hogy más közösségek és egyének – szintén beismerve múltbéli bűneiket – a megújulás útjára lépjenek. Ferenc pápa ezért köszönetet mond a média azon szakembereinek, akik tisztességesek, tárgyilagosak voltak, próbálták leleplezni a bűnösöket, és hangot adni a védtelen áldozatoknak.⁶³¹ Teszi ezt azért, mert habár az esetek kétségtelenül sajnálatosak és elborzasztók, de a bűnösök megbüntetése, az áldozatok kiengesztelése, és a további visszaélések megszüntetése mind-mind az Egyház állandó megújulását szolgálják. Annak a ténynek az elismerése, hogy a megbocsátandó hibák nem a másik ember egészét, hanem csak egy részét képzik,⁶³² komoly lépés a megbecsülése, személyi méltósága iránt. Nem az segíti az Egyház misszióját, ha látszólag nem vesszük észre a problémákat, hanem az, ha azokat éppen a hit hirdetése teszi a helyükre, mert ez a széleskörű látás.⁶³³

Ferenc pápa maga is bocsánatot kér azoktól is, akik valamilyen módon értéktelennek tűnnek a társadalom szemében: a cigányoktól, migránsoktól, szegényektől.⁶³⁴ Mivel a misszió célja minden ember megnyerése Isten országának, senkit sem lehet ebből kirekeszteni, hiszen az ellentmondásossá tenné az evangelizáció nagy művét. A bocsánatkérés gesztusa elismeri minden egyes ember egyedülálló valóságát, értékét, amit éppen a missziós lelkületnek kell felszínre hoznia, ápolnia. Ez elősegíti a folyamatos missziós megújulást, ami állandóan szükséges, hogy újult erővel, bátran haladhasson az Egyház a krisztusi úton.⁶³⁵

⁶²⁹ Vö. MARTINETTI, G., *A mai hit észérvei*, Kairosz, Budapest 2001, 293.

⁶³⁰ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Emlékezet és Kiengesztelődés*, 6.3, SZIT, Budapest 2009.

⁶³¹ Vö. FERENC PÁPA, *2018 Karácsonyi beszéde a Római Kúria fogadása alkalmából*

⁶³² Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 113, SZIT, Budapest 2016, 66.

⁶³³ Vö. Uo.

⁶³⁴ Vö. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2019/06/ferenc-papa-bocsanatot-kert-a-romaktol-a-tortenelmi-diszkriminacio-miatt> (A kutatás ideje: 2022. március 15.)

⁶³⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 201, SZIT, Budapest 2016, 116.

A II. fejezet összefoglalása

Ebben a fejezetben az Egyházat egy anyához hasonlítottuk a pápa elképzelése szerint; az anya elválaszthatatlan kapcsolatban van gyermekeivel. Az anya szeretete megelőz minden lehetséges viszonzást, hiszen „ingyen” szüli a gyerekeket, neveli őket, és amíg a gyermek el nem jutott értelmi képességeinek használatára, addig nem képes meghálálni. Sőt, egy gyermek soha nem is képes a saját létéért cserébe „teljes árat fizetni”. Az anya jósága mindent megelőző, önzetlen és csak adni akaró szeretet. Isten a megváltói művét az Anyaszentegyházon keresztül végzi, így az Egyháznak kell Isten arcát tükröznie, lehetőleg minél teljesebb ragyogásban. Az anyák fiai és leányai népet alkotnak, az Egyház pedig Izrael jogutódja és Isten népe, ezért ide minden ember meghívást kap. Az Egyháznak mindenhol jelen kell lennie, mert lényegi küldetése mindenkit önmagába vonni; minél szorosabban. Minden érték ide integrálható, mert az összes javak forrása maga az Isten. A katolikusok nem zárkozhatnak be kényelmes struktúrákba, hanem a világban élve szükséges mindenki előtt tanúságot tenniük: az anya azt szeretné, hogy minden gyerekének jobb sorsa legyen. Mint ahogy az anya is irgalmas, hiszen önkéntes szeretetből vállalja gyermekeit, és ha hibáznak, akkor is mindig megbocsát, mert a vérségi kötelék megszüntethetetlen, erre is hasonlít az Egyház ténykedése. Az Egyház a megbocsátás szüntelen lehetőségének hirdetésével biztat mindenkit, hogy állandóan lehet újrakezdeni. Isten hajlandó állandóan megbocsátani, ha teremtménye akar javulni; az Egyház ebben közreműködő. Ebben van helye a felelősségre vonásnak és büntetésnek, de ezek is mind a kiengesztelődést szolgálják. Az irgalom és az igazságosság nem áll ellentétben egymással, mégha földi síkon úgy is tűnne: mind a kettő az egyén és a közösség javát szolgálja. Továbbá az anya azt szeretné, ha gyermekei egymás között is jó viszonyt ápolnának: ennek megfelelően az Egyház is sürgeti a tagok kiengesztelődését botlások esetén. Akkor érzik át igazán, hogy ők egymás testvérei.

III. FERENC PÁPA EGYHÁZÁBAN MINDENKI TESTVÉR

1. MINDEN TESTVÉR KÖZÖSSÉGBEN VAN EGYMÁSSAL AZ EGYHÁZBAN

Ha az Egyház egy Anya, akkor ennek következménye, hogy a gyermekei egymás testvérei: „Isten, mindnyájunk gondviselő Atyja azt akarta, hogy az emberek egyetlen családot alkossanak és testvérnek tekintsék egymást.”⁶³⁶ - fogalmazta meg a Zsinat, és szeretné ezt az egyházfő is a gyakorlatba átültetni: „Az Egyház a családok családja.”⁶³⁷ Vagyis szoros a kapcsolat a tagok között, és ezt teljes mértékig figyelembe kell venni az élet- és sorsközösségben. „A Szentháromság misztériuma arra emlékeztet, hogy az isteni közösség képére vagyunk teremtve, ezért egyedül nem tudjuk sem megvalósítani, sem üdvözíteni önmagunkat.”⁶³⁸ - talán ebben a pápai mondatban sűrűsödik össze a legjobban, mennyire szükségünk van Istenre és egymásra egyaránt. Jelen fejezetünkben az Egyház látható és láthatatlan közösségi életének szempontjait vizsgáljuk meg az egyházfő új hangsúlyai szerint. A testvériség témája teljesen egybefügg a felebaráti szeretettel, és a „szolidaritás” szociológiai fogalmával, ami manapság gyakran elhangzik bizonyos hátrányban lévő csoportok megsegítése okán, különös tekintettel a rászorulóknak szükségének enyhítésében.⁶³⁹ Minden leépítő üres individualizmussal szemben a keresztények javaslata a szerves, múltban gyökerező és jövőbe néző közösség.⁶⁴⁰ Isten atyasága és a Jézus szerinti fiúságra, minden emberre kiterjedő meghívás az emberi testvériség legmélyebb teológiai alapja: vagyis a fogadott fiúság és a testvériség egymástól éppen ezért elválaszthatatlan.⁶⁴¹ A krisztusi evangélium magában foglalja a bűntől megtérést, a meghívást az egyetemes testvériségre, és ebből fakadóan igazságosság követelményét a világban.⁶⁴²

1.1. KOMMUNIO AZ EGYHÁZBAN

Ez egy olyan fogalom, amit szintén a Zsinat újított fel, és tett ismét hangsúlyossá. Magyarosan „kommunio”-nak is írjuk, de eredetileg a „communio” és „koinonia” szavakból ered; jelentése: „közösség, mely Krisztus fősége alatt alakul mint az ő titokzatos Teste. A

⁶³⁶ GS 24. Lásd még WAHL, S. A. – NAUERH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022, 78-89.

⁶³⁷ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 87, SZIT, Budapest 2016, 53.

⁶³⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 178, SZIT, Budapest 2014, 106.

⁶³⁹ Vö. Art. *Szolidaritás*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 164-165.

⁶⁴⁰ Vö. GÁJER, L., *Testvériség és béke*, in *Újember* (LXXVIII. évf. 16-17.), 3.

⁶⁴¹ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 251.

⁶⁴² Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 36, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 358.

*tagokat a fővel és egymással természetfölötti kapcsolat fogja össze.*⁶⁴³ Vagyis a „közösség” fogalma sokoldalú; az emberek között is létezik,⁶⁴⁴ de az Egyházban ennél jóval mélyebb tartalmat jelez, mert maga Krisztus alapozza meg a közösséget egyfelől önmagával, másfelől az emberek között is Ő az összekötő.⁶⁴⁵ Dolgozatunkban a magyaros átírást, a „kommunió”-t használjuk. Természetesen ennek a fogalomnak a jelentését sem lehet egyoldalúan leszűkíteni, mert a közösség, közösségvállalás meglehetősen sokféle. *„Mivel Isten Krisztusban minden embernek megmutatta túláradó szeretetét, az emberek között is létrejön a szeretet feszültségtere, amely az egyes embert objektív módon és létében összekapcsolja a többi emberrel.*⁶⁴⁶ Szent Pál is használja, de nála nem annyira a társasági jellegre vonatkozik, hanem inkább részesedést jelent: közös részesedés valakikkel valamiben; az evangéliumban, a Szentlélekben, Krisztusban, és ezek a híveket is összekapcsolják.⁶⁴⁷ De a fogalom éppen ezért magába foglalja mindkettőt, hiszen a közösségi lét alapozza meg a javakból történő részesedést. A zsinati és a Zsinat utáni teológia szintén ezzel kapcsolatban emlegeti leginkább a közösségi létet és a kommuniót. *Yves Congar* az, aki erről bőven értekezik: a személyek testvérisége egymással és Krisztusban Istennel, valamint az eszközök teljessége, ami által a testvériség létrejön és fennmarad.⁶⁴⁸ Mivel a fogalom mélysége kimeríthetetlen, így rendkívül sokféle gondolat, szempont, szóhasználat lehetséges ezzel kapcsolatban, amiket az Egyház is alkalmaz.⁶⁴⁹

1.1.1. Az Egyház, mint testvérek közössége

Mielőtt ezt áttekintenénk, van egy ezzel szorosan összefüggő másik fogalom: a „szentek közössége”⁶⁵⁰, amit gyakran használunk, és igencsak hangsúlyos. Ez jelenti a földön élő, küzdő Egyházat, a tisztulókat és az üdvözülteket.⁶⁵¹ Még ha eleinte nem is ebben a formában használták a kifejezést, már így tekintett az ősegyház saját magára, de az üdvözült lelkekre és a tisztulókra is, hogy közösségben vannak velük, mégha ez nem is látható.⁶⁵² Ami

⁶⁴³ Art. *Koinónia*, in *Magyar Katolikus Lexikon* VII, SZIT, Budapest 2002, 68.

⁶⁴⁴ Vö. AG 11. Lásd még WAHL, S. A. – NAUERH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022, 127-149.

⁶⁴⁵ Vö. LG 39. Lásd még art. *Jesus* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 100-103.

⁶⁴⁶ SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 231.

⁶⁴⁷ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, 116, SZIT, Budapest 1998, 148.

⁶⁴⁸ Lásd CONGAR, Y., *Jalons pour une théologie du laïcité*, Les Éditions de Cerf, Paris 1961.

⁶⁴⁹ Lásd SCHEFFCZYK, L., *Aspekte der Kirche in der Krise. Um die Entscheidung für das authentische Konzil (Questioni non disputatae I)*, Siegburg 1993, 70-71.

⁶⁵⁰ Art. *Szentek egyessége*, in *Magyar Katolikus Lexikon* XII, SZIT, Budapest 2007, 938.

⁶⁵¹ Vö. Uo.

⁶⁵² Vö. 1Tessz 4, 15-18.

ebben a témában látványos, érzékelhető a küzdő Egyház számára a földön, az a testvéri szeretet megnyilvánulása az egymás közötti kapcsolatokban. Olvashatjuk már az ősegyházi Bibliában, hogy mennyire összetartottak az első keresztények, a gyakorlati és tevékeny szeretetet hogyan élték meg.⁶⁵³ Abban az értelemben tekintették „szent”-nek önmagukat, hogy Istenhez tartoznak, elfogadják Krisztus evangéliumát, és ez kötelezi őket a minél szorosabb kapcsolatra Istennel is és egymással is.⁶⁵⁴ A közös ima, a „kenyértörés”-nek nevezett szentmise és a szeretet külső cselekedetei kifejezték az összetartásukat és a kölcsönös felelősségüket;⁶⁵⁵ jól megértették és megvalósították a krisztusi tanítást. Eleve a szeretetszolgálat és az evangelizáció elválaszthatatlanok voltak egymástól az ókori kereszténységben.⁶⁵⁶ Évszázadok múltán, sőt a legutóbbi zsinat előtti korszakokban a kommunió kifejezés inkább a szentek közösségéhez kapcsolódott: az Egyház három része közötti kapcsolathoz, vagyis inkább túlvilági hangsúlya lett.⁶⁵⁷ A zsinati időszak hozott ismét ebben a fogalomban bizonyos visszatérést a látható, földi testvériséghez egyaránt.

Az eddigi témákat figyelembe véve talán ez a címszó tűnik a legizgalmasabbnak, hiszen az élők, vagyis a zárandok-Egyház van a legdinamikusabb állapotban; még semmi sem végleges az egyéni sorsokban, rengeteg alkalom és lehetőség adódhat a változásokra. Az ember, habár megismételhetetlen egyedi valóság, mégis társas lény, többnyire közösségben él, és ott tud kiteljesedni.⁶⁵⁸ A legfontosabb közösségeink a társadalom, nemzet, család, Egyház, de természetesen ezeken kívül még rengetegféle közösség létezik.⁶⁵⁹ A földön élő Egyházban nélkülözhetetlen szerepe van a közösségnek, ezt így fogalmazza meg a Zsinat: „...*mégis úgy tetszett Istennek, hogy az embereket ne egyenként, minden társas kapcsolat kizárásával szentelje meg és üdvözítse, hanem néppé tegye őket...*”⁶⁶⁰ Ebben a mondatban megjelenik a „nép” kifejezés, amely természetesen magába foglalja a közösséget: nem csak a hétköznapi élet dolgaiban, hanem az örök cél elérésében is nélkülözhetetlen szerepe van. *Arnold Rademacher* (1873 – 1939) megfogalmazása szerint lehet különbséget tenni a belső közösség és a külső társaság között,⁶⁶¹ azonban a mi szempontunkból ez nem lényeges; az egyházfő mindkét oldal missziós elhivatottságának szükségességét emeli ki. A „Mi Atyánk” imában

⁶⁵³ Vö. ApCsel 2, 42-47.

⁶⁵⁴ Lásd KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 317.

⁶⁵⁵ Vö. Uo.

⁶⁵⁶ Vö. HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 160.

⁶⁵⁷ Vö. art. *Szentek egysége*, in *Magyar Katolikus Lexikon* XII, SZIT, Budapest 2007, 938.

⁶⁵⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 95, SZIT, Budapest 2021, 48-49.

⁶⁵⁹ Vö. KEK 2207-2212. Lásd még WAHL, S. A. – NAUERTH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022, 78-89.

⁶⁶⁰ LG 9. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁶⁶¹ Lásd RADEMACHER, A., *Die Kirche als Gemeinschaft und Gesellschaft*, Haas&Grabherr, Augsburg 1931.

még a megszólítás is arra figyelmeztet: senki sem az egyetlen gyermeke, és aki nem tud testvérként viselkedni a többiekkel, az nem nevezheti Atyjának, mert Ő mindenki Atyja.⁶⁶²

1.1.2. A közösség és a testvériség

Hogy a „testvériség” fogalmának mekkora súlya van, azt Ferenc pápa talán minden eddiginél jobban érzékelteti, mert akár a szóbeli tanításait, akár az írásait nézzük, lépten – nyomon előkerül, illetve a teológiát és az Egyház mindennapi életét és távlatait is ennek a szempontjából nézi. Egy egész enciklikája jelent meg a témáról, aminek a címe *Fratelli Tutti* címmel, vagyis *Mindnyájan testvérek (vagyunk)*. Ez a cím önmagáért beszél a pápa szemléletmódja és missziós küldetése szempontjából. Elsősorban a kommunió földi, látható vonatkozásait emeli ki, azon belül is a szociális, empatikus oldalát. „*Hogyan marad meg Isten szeretete abban, aki – bár bőven van neki a világ javaiból –, mégis, amikor látja, hogy testvére szükséget szenved, elzárja előle a szívét?*”⁶⁶³ – írta már annak idején is Szent János apostol, felhívva a figyelmet a szociális érzékenységre; csak akkor lehet hiteles az evangélium hirdetése, ha az a gyakorlatban is megmutatkozik. Szent Pál rendszeresen használja a „testvér” szót megszólításként leveleiben, éreztetve az összetartás fontosságát.⁶⁶⁴ Szent János még ennél is családiasabb megnevezést alkalmaz: „gyermekeim”.⁶⁶⁵

A kommunió elvével szorosan összekapcsolódik a „testvériség” fogalma, sőt, a kettőt nyugodtan fel is cserélhetjük, egymás szinonimájaként használhatjuk. Igaz, hogy van árnyalatnyi különbség, de nem túl sok. A közösségben az emberek összetartoznak, függnek egymástól, a „testvériség” szó azonban még hozzá tesz annyi pluszt, hogy a test-vér kifejezés a rokonság okán még szorosabb érzelmi töltetet nyújt. Mivel itt azonban nem biológiai rokonságról van szó, hanem összetartásról, sors-közösségről, így a kettő keresztényi szempontból ugyanezt jelenti. Ez a fajta gondolkodásmód élesen szembenáll azon felfogással, ami a gazdaságban sokszor jellemző: ott nincs helye személyességnek, csak az érdekek számítanak.⁶⁶⁶ Éppen a keresztények gondolkodásának kell ezt a torz szemléletet ismét visszavezetnie a másik helyes értékelésére, mert ő nem pusztán valami üzleti tényező, hanem Isten képmása.

⁶⁶² Vö. FERENC PÁPA, *Az Úr imádságáról*, Jezsuita kiadó, Budapest 2020, 8.

⁶⁶³ 1Jn 3, 17.

⁶⁶⁴ Vö. Gal 5, 11-13.

⁶⁶⁵ Vö. 1Jn 2, 1;18;28.

⁶⁶⁶ Vö. BARITZ, S. L., *Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban (KETEg) – válasz és javaslat*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 170.

1.2. AZ IGAZI KOMMUNIO

A közösség helyes felfogása éppen a javakban, kiemelten pedig az üdvösség javaiban való részesedést segíti elő, és éppen az Egyház az Istennel történő bensőleges egyesülésnek és az egész emberiség egységének jele és eszköze, vagyis szakramentuma.⁶⁶⁷ Esetleg úgy tűnhet, mintha a közösség, a kommunió csak valami szociális, vagy gazdasági kategória lenne, mert hétköznapi értelemben általában így használatos a kifejezés. Ezért ezt a fogalmat az egyházban ki kell egészíteni minőségekre utaló jelzőkkel, hogy a tartalma megfelelően érthetővé váljon.⁶⁶⁸ Természetesen a kommunió szociális vonatkozása részben igaz, de keresztényi szempontból lényegesen magasabb a tartalma. *Szent János* szavai csengenek vissza: „*Ha valaki azt állítja, hogy: „Szeretem az Istent”, de testvérét gyűlöli, az hazug. Mert aki nem szereti testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent sem, akit nem lát. Ezt a parancsot kaptuk tőle: aki Istent szereti, szeresse testvérét is.*”⁶⁶⁹ Ez a keresztény kommuniónak a kiindulópontja: az emberi méltóság megbecsülése által mutatható meg Isten helyes valódi szeretete. A gyakorlati szolidaritás felelősséget jelent azok iránt, akik anyagi vagy lelki nehézségekkel küzdenek.⁶⁷⁰ Isten szeretetét a felebarát szeretete által lehet kimutatni: a másik embert azért értékeljük, mert Isten teremtménye, és ő is fontos. Ennek példájára lehet a kommunió fogalmát helyesen érteni; Isten összeköt minket saját magával, ennek pedig következménye: az Egyház tagja ebből a nézőpontból értékkel mindenkit, a hierarchiát, tisztségviselőket, Tanítóhivatalt és tekintélyt, mert ezek Istentől erednek, és az Ő szándéka szerint szükségesek az örök javakban történő részesedéshez.⁶⁷¹ De nem csak az ilyen kiemelt egyéneknek a szerepe fontos, hanem az örök terv alapján minden személy léte jelentőséggel bír a kommunióban.⁶⁷² Az újszövetségi üdvrendben Krisztus személye a kapocs az Atya felé, valamint a hívők egymás közötti viszonyában, és ez a kapcsolat a Szentlélek által lett eleven és szellemi.⁶⁷³ Az Egyház nem egy kulturális, politikai vagy segélyszervezet, hanem élő Test, amit Krisztus tart egyben, és cselekedetei kézzelfoghatóak a történelemben.⁶⁷⁴

⁶⁶⁷ Vö. LG 1. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁶⁶⁸ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 151.

⁶⁶⁹ 1Jn 4, 20-21.

⁶⁷⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis*, 39, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 516.

⁶⁷¹ Vö. GS 1. Lásd még VALENTE, G., *Nähe und Freiheit – Im Gespräch mit Jorge Mario Bergoglio/Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2014, 34-40.

⁶⁷² Vö. LG 36. Lásd még art. *Ember* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 294-304.

⁶⁷³ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 58.

⁶⁷⁴ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 113.

Az Egyház történelme folyamán az egymás megbecsülésének számtalan példáját találhatjuk meg, leginkább a szegénygondozás terén. Talán a leglátványosabb az ősegyházi időszakban volt, de mind-mind alapvetően hozzátartozott, és megalapozta a misszió sikerét.⁶⁷⁵ Ha a mai, XXI. földet nézzük, akkor éles ellentéteket találhatunk az emberek életszínvonalában. Ferenc pápa is olyan országból és környékről származik, ahol az ún. *favela* nyomornegyedekben az emberek nem csak nélkülöznek, hanem a kábítószer, a prostitúció és a bűnözés is mindennapos.⁶⁷⁶ Ez a három példa egyfelől következménye az egyenlőtlenységnek – mindenki szeretné többre vinni, akár bűnös úton is – másfelől fenntartja a társadalmi szakadékot, hiszen a többség nem tud kitörni belőle.⁶⁷⁷ Ennek okáért, érthető Ferenc pápa elköteleződése, aki az igazi, valódi testvériségre (vagyis kommunióra) hív fel mindenkit. „*Mindig aggasztottak a testvériséggel és társadalmi barátsággal kapcsolatos kérdések.*”⁶⁷⁸ – írja, és tudjuk, hogy minden korban voltak ezzel kapcsolatos gondok, de a média technikai fejlettsége még inkább érzékelteti. Ezért a megoldás kezdete, hogy minden ország adja meg a méltóságteljes élethez és fejlődéshez az alapvető jogot, mely mindenki számára van, annak is, aki korlátokkal született vagy nevelkedett, mert az nem csökkenti az emberi méltóságot, és enélkül sem a testvériségnek, sem az emberiségnek nincs jövője.⁶⁷⁹ Az Egyház feladata az értelem megtisztítása és hozzájárulás az erkölcsi erők felébresztéséhez, mert ezek nélkül igazságos struktúrákat sem létrehozni, sem tartósan működésben tartani nem lehet.⁶⁸⁰

1.2.1. A „kommunió” fogalom téves értelmezése

A „kommunió”, vagyis a „közösség” fogalmának vannak definíciói (lásd fentebb), de teljes mélységét nem lehet kimeríteni. Ebből pedig keletkeztek torzulások, leginkább éppen a Zsinat után. A zsinati dokumentumok ezt a kifejezést összesen 112 alkalommal használják, többféle, de egymással mégis szorosan összefüggő jelentéstartalommal.⁶⁸¹ Az esetleges félreértések oka ennek a fogalomnak túlzott leegyszerűsítése, egyoldalú használata. Hétköznapi értelemben sokan úgy gondolják a közösséget, hogy az pusztán egyenlő emberek valamiféle társulása, ahol nincs erős vezetőség vagy tekintély, csak „demokrácia”. A mi szempontunkból gyakorlatilag azt jelenti, hogy egyes vélekedések a „kommunió” fogalmát

⁶⁷⁵ Vö. HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 148.

⁶⁷⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 74-75, SZIT, Budapest 2019, 33.

⁶⁷⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 149, SZIT, Budapest 2015, 90.

⁶⁷⁸ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 5, SZIT, Budapest 2021, 7.

⁶⁷⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 107, SZIT, Budapest 2021, 53-54.

⁶⁸⁰ Vö. XVI. BENEDEK PÁPA, *Deus caritas est (enciklika)*, 29, SZIT, Budapest 2006, 20.

⁶⁸¹ Vö. PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 48.

élesen szembe állították a hierarchiával, mintha vezetőségre, tekintélyre nem lenne szükség, vagy ez éppen kifejezetten káros, és terhére lenne a közösségnek.⁶⁸² A fogalom egysíkú értelmezése odáig vezetett, hogy néhol az Egyház tagjai úgy gondolták: nincs semmi különbség a klerikusok és laikusok között, vagy éppen csak azt kell hinni vagy megtenni, amit a helyi közösség többségileg elfogad; pedig a Zsinat erről a témáról nagyon kiegyensúlyozottan nyilatkozik.⁶⁸³ A legjobb ezért az „Isten népe” kép mellé rögtön odatenni *Szent Pállal* a „Krisztus Titokzatos Teste” másik képet, ami ugyanúgy az Egyház – csak éppen másik oldala –, de ebben jobban benne van a szükségszerű külső rend, látható struktúra és hierarchikus berendezkedés.⁶⁸⁴

Természetesen a Tanítóhivatalnak is reagálnia kellett erre az elhajlásra: legmarkánsabb megnyilatkozása a „*Communio notio*” levél, ami 1992-ben látott napvilágot. A levél célja a fogalom helyes tisztázása, és a torzulások helyretétele. Mint ahogy a teológia egyéb területein, itt is a szélsőségek a problémák; de a helyi sajátosságok okán olykor nehéz megmaradni a kiegyensúlyozott középúton, és ebből erednek a téves túlhangsúlyozások. A helyes értelmezés érdekében a levél kifejti, hogy a kommunióknak egyszerre van egy horizontális és vertikális síkja, és a Szentháromsággal való közösség hozza létre az emberek közötti közösséget.⁶⁸⁵ Ez lényegileg különbözik attól, amikor az emberek önmaguk társulnak valamilyen közös cél érdekében, hiszen itt Isten a kezdeményező. Ez a kommunió egyszerre látható – az emberekkel – és láthatatlan; az Istennel. A levél a középpontba helyezi a tanítást, a szentségeket, és a hierarchiát, mint Isten ajándékait, amik létrehozzák mind a kétféle kommuniót. Tehát ebből a szempontból is látható, hogy nem lehet a közösséget a hierarchia ellenében kijátszani, vagy a kettőt szembeállítani, mert a kettő szorosan összefügg. Éppen akkor működik jól az emberi testvériség, ha mindenki a kapott karizmáját helyesen hasznosítja, mert az válik a javára a többieknek is. Ferenc pápa pedig rendszeresen erről tanít.

1.2.2. Egyház és az igazi közösségi szellem

Ennek az alapelvnek a megvalósítására egyedül az Egyház léte és tevékenysége képes, amikor a tagjai eszerint gondolkodnak és cselekszenek. Lehet, hogy erősnek tűnik az a kifejezés, amikor azt írjuk, hogy „egyedül az Egyház képes erre”. Miért? A válasz a

⁶⁸² Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 152-153.

⁶⁸³ Vö. LG 30. Lásd még PAPT FRANTISKUS – WOLTON D., *Mit Frieden gewinnt man alles*, Herder, Freiburg 2019, 200-208.

⁶⁸⁴ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 182.

⁶⁸⁵ Lásd HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Communio Notio*, 3, 1992, in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 380.

történelemben és az emberi gondolkodásban található meg. Ha végignézzük a történelmet, akkor láthattunk többféle kísérletet az egyenlőtlenségek megszűnésére, többnyire bizonyos vagyonszövetség által. Habár ez csak egy speciális módozata a testvériségnek, elgondolkodtató; viszont nem volt tartós. Viszont jól kifejezte a törődést, a másik megbecsülését. Volt ilyen az ősegyházban,⁶⁸⁶ és alapvetően jól működött, (kivéve *Ananiás* és *Szafira* csalását),⁶⁸⁷ mégsem tudunk róla túl sokat, és Jeruzsálem pusztulásával (i.sz. 70) eltűnt. Később volt pár hasonló kísérlet; pl. a husziták egyik ága a XV. században, az ún. táboríták próbálkoztak vele, valamint egyes szekták hirdetik. Ezen kívül a szocializmus tűzött ki célul valami hasonlót, de ez sem vált valósággá, mert a magántulajdonhoz való jog tagadása ellentétes az emberi természettel, és nem oldja meg a társadalmi feszültséget.⁶⁸⁸

Mi nem csak szociológiai, hanem egyháztani szempontból próbáljuk értékelni ezeket a kísérleteket. Nagyon érdekes és elgondolkodtató összefüggés: az ún. Nagy Francia Forradalom (1789) jelmondata volt: „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség”. Mind a három jelszó első hallásra kiváló és nagyon igaz, Ferenc pápa is ír röviden mindegyikről.⁶⁸⁹ Azonban közismert, hogy a francia forradalom ezt nem tudta megvalósítani, sőt kegyetlen, véres tombolásba fordult, és sötétséget hozott;⁶⁹⁰ paradox módon a legszebb szavak nevében gyilkoltak le rengeteg embert, akikre nem akarták vonatkoztatni a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget.⁶⁹¹ Ha ezek a jelszavak csak bizonyos kiválasztottakra állnak, akkor valójában éppen nincs sem egyenlőség, sem testvériség, mert logikai önellentmondás. Figyelemre méltó, hogy az egyházfő – amikor a jelszavak helyes értelméről ír – felcseréli a sorrendet: először szól a testvériségről, aztán az egyenlőségről, és végül a szabadságról, mert csak a helyes testvériség alapján érthetjük meg a másik kettőt.⁶⁹² A testvériség becsüli meg igazán az emberi méltóságot, és ez elengedhetetlen az igazi egyenlőséghez, amit éppen a krisztusi megváltás tett még jobban nyilvánvalóvá.⁶⁹³ Vallási közösséget nem lehet összehasonlítani egy segélyszervezettel, amely ugyan becsületes és helyes szociális magatartást képvisel; de hiányzik belőle az éltszentség, ami viszont elengedhetetlen.⁶⁹⁴ Ha eltekintünk a vagyonszövetségtől, akkor is a keresztény életforma volt az, ami az első századokban kivívta

⁶⁸⁶ Vö. ApCsel 4, 34-35.

⁶⁸⁷ Vö. ApCsel 5, 1-11.

⁶⁸⁸ Lásd XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum (enciklika)* 1891, 3-12, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 30-34.

⁶⁸⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 103-105, SZIT, Budapest 2021, 52-53.

⁶⁹⁰ Vö. BOCSA, J., *Az egyháztörténelem nagy alakjai*, Piarista Rendház, Vác 2010, 257.

⁶⁹¹ Lásd FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 347-350.

⁶⁹² Vö. SPINDELBOCK, J., *Freiheit, Gleichkeit, Brüderlichkeit...*, in *Forum Katholischer Theologie* (1/2021), 34.

⁶⁹³ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 39.

⁶⁹⁴ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 169.

az emberek csodálatát; mivel mindenki Jézus testvérének és Isten gyermekének vallotta magát, ezáltal megszűnt közöttük a társadalmi megkülönböztetés.⁶⁹⁵ Amennyiben és ahol ez ismét megtörténik, úgy válik ismét valósággá az, ami Ferenc pápa fő óhaja, vagyis az igazi testvériség, a valódi közösségi szellem.

Továbbá az Egyház egyszerre égi és földi; itt is és a túlvilágon is létezik, és a kettő elválaszthatatlan egymástól. Így tudja az egész ember teljes (földi és örök) sorsát jóra vinni. Ebben megint meg kell látni az arányosságot: „*Többé nem lehet állítani, hogy a vallást a magánszférára kell korlátozni, s csak arra való, hogy felkészítse a lelkeket a mennyországra. Tudjuk, hogy Isten már itt a földön is gyermekei boldogságát akarja...*”⁶⁹⁶ - a pápa ezt azért emeli ki annyira, mert senki nem ülhet ölbe tett kézzel: az Egyház küldetése mind a kétféle boldogságot elérhetővé tenni. Természetesen itt, a földi tökéletesen soha nem lehetséges, de Isten útja ebbe az irányba akar vinni.⁶⁹⁷ A vallásos embert azért lehet igaz embernek nevezni, mert kreatív a nevelés, a szociális törődés és másokkal való törődés terén; márpedig ezek nélkülözhetetlenek a helyes igazságosság terén, aminek megvalósítása az Egyház egyik célja.⁶⁹⁸

1.3. KOMMUNIO A SZENTEK KÖZÖSSÉGÉBEN

Mint a fentebbi tanítóhivatali útmutatásból nyilvánvaló, a látható és láthatatlan Egyház alapvetően összetartozik. A láthatatlan hajlamos olykor a háttérbe kerülni, de az is éppen olyan fontos, mint a földi. Ezért tekintjük át most ennek az egyházfői szempontjait. Mivel Ferenc pápa értékrendjében a közösség és a testvériség központi helyet foglal el, nincs ez máshogy a szentek közösségének témájával kapcsolatban sem. Habár az ő megnyilatkozásainak jelentős része a zarándok–Egyházzól szól, egyfelől a háttérben, másfelől a célban ott van az eszkatológikus beteljesülés.

1.3.1. A szentek közösségének kapcsolata

Amikor a szentek szerepéről beszélünk, az ember hajlamos úgy gondolni rájuk, mint akiknek végetért az élete, pályafutása, a célba beértek, és akkor most velük kapcsolatban

⁶⁹⁵ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 39.

⁶⁹⁶ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium (apostoli buzdítás)*, 182, SZIT, Budapest 2014, 109.

⁶⁹⁷ Vö. LG 48. Lásd még PAPST FRANZISKUS – SPADARO, A. (szerk.), *Im Angesicht des Herrn – Gedanken über Freiheit, Hoffnung und Liebe*, Herder, Freiburg 2017, 277-283.

⁶⁹⁸ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 168.

mindennek vége. Ebből az előző mondatból szinte minden igaz, kivéve az utolsó megjegyzés. Az tény, hogy az üdvözültek földi története végérvényesen befejeződött, az is igaz, hogy hogy az állapotuk végleges, de az nem, hogy akkor már nincs közünk egymáshoz. Az üdvösség állapota, Isten színe látása ugyanis nem egy megmerevedett, „konzerválódott” létmód, hanem dinamikus, hiszen tovább élnek.⁶⁹⁹ Habár az állapot abban az értelemben végleges, hogy elveszíteni nem tudják, valamint a kiérdemelt boldogságuk sem változik, azonban a közösség révén a tevékenységük folytatódik, amit úgy hívunk: a szentek közbenjárása.⁷⁰⁰ Talán az is közrejátszik a gondolatvilágban, hogy a szentek képei és szobrai értelemszerűen mozdulatlanok a templomokban, és úgy látjuk őket; a valóságban viszont létük dinamikája erősebb, mint valaha. A pápa is idézi a Zsinat találó megállapítását: „Az úton levőknek és a Krisztus békéjében elszenderült testvéreknek egysége a legkevésbé sem szakad meg, sőt az Egyház mindig vallott hite szerint a lelki javak közösségében erősebb lesz.”⁷⁰¹ Minél többen vannak, annál erősebb lesz, és annál többen imádkoznak értünk.

Ferenc pápa *Lisieuxi Kis Szent Terézt* (1873 – 1897) kedves szentjének tekinti.⁷⁰² Róla meglehetősen bőséges életrajzi adat, és saját írásai állnak rendelkezésre. *Szent Teréz* nagyon népszerű az Egyházban; a legtöbb templomban van képe vagy szobra, mert ahogy ő élt, azt mindenki leképezheti, „lefordíthatja” a saját életére, természetesen nem lemásolva, hanem átültetve a saját élethelyzetre, ahogy az egyházfő az életszentségről tanít. A szeretetben minden egyéb erény benne van.⁷⁰³ Ferenc pápa is ébren tartja annak a tudatát, hogy a szentek tovább működnek, és titokzatos módon, sajátos szerepüknek megfelelően továbbra is részt vesznek az Egyház életében;⁷⁰⁴ ők továbbra is az Egyház tagjai magasabb szinten, mert megtisztultak a bűntől, és vég nélkül élvezik az üdvösséget. *Szent Pál* elgondolkodtatóan fogalmazza meg a Szeretethimnuszban azt a tényt, hogy a szeretet a legnagyobb, és örökké megmarad.⁷⁰⁵ Éppen ez az igazi szeretet serkenti az üdvözülteket továbbra is a közbenjárásra, amivel még többet tudnak tenni, mint ahogy itt, a földön éltek.⁷⁰⁶ Bennünket pedig úgy érint

⁶⁹⁹ Vö. GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 195-206.

⁷⁰⁰ Vö. DH 1821. Lásd még PAPT FRANKUS – SPADARO, A. (szerk.), *Im Angesicht des Herrn – Gedanken über Freiheit, Hoffnung und Liebe*, Herder, Freiburg 2017, 277-283.

⁷⁰¹ LG 49. Lásd még art. *Szent*, in KRÁNYI, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 156-157.

⁷⁰² Vö. TORIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 181.

⁷⁰³ Vö. 1Jn 4, 7-21.

⁷⁰⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate*, 4, SZIT, Budapest 2018, 9.

⁷⁰⁵ Vö. 1Kor 13, 8-13.

⁷⁰⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 257, SZIT, Budapest 2016, 148.

ez, hogy elődjét idézve utal rá a pápa: körülvesznek, kísérek bennünket Isten barátai, és az ő seregük oltalmaz, támogat, és a tenyerén hordoz.⁷⁰⁷

Az üdvözült lelkek közbenjárását azért mondta ki dogmaként az Egyház,⁷⁰⁸ mert a reformáció korában erősen megkérdőjeleződött; ugyanis félreértették, és ebben Isten mindenhatóságának, teremtői mivoltának csorbítását látták. Valójában inkább egyes keresztények nem helyes magatartása, adott esetekben a képek, szobrok és ereklyék tiszteletének eltúlzása, eltorzítása játszott szerepet. A dogmatika részletezi és kifejti, hogy a szentek közbenjárását nem szabad eltorzított emberi módon gondolni; a szenteket nem lehet „kijátszani” Isten ellen, vagy azt gondolni, hogy bármelyikük ki tud könyörögni valamit Istentől, amit Ő nem szándékozik.⁷⁰⁹ Ferenc pápa a fentebb idézett részben ezért is használja a „kísérés” kifejezést: a kísérő támogatja a másikat a jó úton, vele van, és lehetőségei szerint ösztönzi. A szentek teljes egységben vannak Istennel, átlátják a világ dolgait, és tökéletesen egyetértenek a gondviseléssel. Azt tehát nem kérhetjük, hogy a szentek könyörgése változtassa meg Istent, hiszen ez lehetetlenség, és logikai ellentmondás Isten mindenhatóságával és fenségével.⁷¹⁰ A helyes megfogalmazás inkább ez: „... akár közvetlenül intézzük kéréseinket akár Szűz Mária vagy egyéb szentek közvetítésével, kéréseink voltaképpen nem Istent fordítják felénk, hanem minket tesznek alkalmassá Isten ajándékainak befogadására.”⁷¹¹ Az üdvözült lelkek már élvezik és birtokolják a Mennyszágot; természetesen azt szeretnék, ha mindenki szintén oda jutna, ezért járnak közben értünk, és imádkoznak. Ez nagyon szép és méltó kifejezése az üdvözültekkel való kommunikációnak, és látszik belőle az összetartás, összetartozás és egymás iránti felelősség fontossága. Természetesen egy olyan valaki, aki már megszabadult a földi korlátoktól, és teljesen betölti az Isten, összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben tudja ezt, és teszi meg, amit tud.

1.3.2. A testvéri közösség beteljesülése a végidőben

Az idő, és benne az Egyház fokozatosan halad előre. Azonban tudjuk: lesz vége ennek a folyamatnak, ami ugyan a befejezés, de azonnal egy új kezdet is. Lehet hasonlítani ahhoz, mint amikor véget ért egy év, és rögtön elkezdődik egy új; ez a hasonlat persze nem tökéletes,

⁷⁰⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 4, SZIT, Budapest 2018, 9.

⁷⁰⁸ Vö. DH 1821 és 1867.

⁷⁰⁹ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 656-657.

⁷¹⁰ Vö. KEK 269. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika I.*, SZIT, Budapest 1990, 107-110.

⁷¹¹ ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 656.

de arra utal: nem a teljes pusztulás, hanem megújulás.⁷¹² Ferenc pápa egyik enciklikája ezekkel a szavakkal kezdődik: „*Gaudete et exsultate*”, ami a Bibliából vett kifejezés. A nyolc boldogság végén található: „*Örüljete és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok!*”⁷¹³ – mondja Krisztus az üldözöttekre, akik végig kitartanak az üldözések közepette, és ezért nyerik el a mennyet. Mivel Ferenc pápa az egész teológiai struktúrájában legtöbbször mindennek a jó oldalát emeli ki, így ennek az enciklikának a címe is a végső beteljesülésre utal, ami az egyén számára a halál után, a világ beteljesülése pedig a nagy megújulásakor következik be. Addig azonban sürgető feladat az Egyház tagjainak az állandó cselekvés, evangelizáció, misszionárius-tanítványság, mert csak akkor lehet jutalomra számítani. „*Az üdvösség kezdete a kitérülködés valami megelőző irányába, egy forrás természetű ajándék felé, amely megerősíti és fenntartja az életet.*”⁷¹⁴ – ami aztán elvezet az örökbe.

Az egyházfő a megnyilatkozásaiban rengeteget szól a földi Egyház gondjairól és megújulási folyamatairól, ötleteket ad és sokat buzdít. Jóval kevesebb szó esik a túlvilági dolgokról, de teljesen érhetően, mert az Egyház minden evilági ténykedése éppen a végső megdicsőülést készíti elő. Az is igaz, hogy ez a beteljesülés mindenképpen be fog következni – függetlenül az emberi ténykedésektől és akarattól – mégis súlyos kötelesség ezért minél többet tenni, és haladni. Annál dicsőségesebb lesz a mennyei Jeruzsálem, minél többen üdvözülnek, mert az egész teremtés minden folyamata erre irányul. „*Minél jobbak vagyunk ezen a földön, annál nagyobb boldogságot tudunk majd megosztani szereteteinkkel az égben. Minél inkább érlelődünk és gyarapodunk, annál többet és szebb dolgokat vihetünk magunkkal a mennyei lakomára.*”⁷¹⁵ Tehát nem érezhetjük hiányt ebből a szempontból sem, mert ha nincs is folytonosan kimondva, az irgalom, a testvériség, a szegénység és a kilépő Egyház témái mind ebbe az irányba motiválnak. Mivel Ferenc pápa az emberiség testvéri magatartását tartja szem előtt leginkább, ez vonatkozik arra a láthatatlan kötelékre is, ami összeköt minket azokkal, akik számára már végetért a zarándok-állapot, és vagy beértek, vagy útban vannak a cél felé. Azok a szentek, akik már elérkeztek Istenhez, a szeretet és közösség kapcsolatában vannak velünk, és mint Isten barátai körülöttünk vannak és védenek minket.⁷¹⁶

⁷¹² Vö. LG 48. Lásd még LOHFINK, G., *Végül a semmi?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2020, 165-174.

⁷¹³ Mt 5, 12.

⁷¹⁴ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 19, SZIT, Budapest 2013.

⁷¹⁵ FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 258, SZIT, Budapest 2016, 149.

⁷¹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 4, SZIT, Budapest 2018, 9.

Jelen esetben a „szentek” kifejezés alatt az üdvözült lelkeket értjük, akik kiérdemelték az örök üdvösséget, és a célba már beértek: színről színre látják Istent, tökéletesen boldogok, és közbenjárnak értünk emberekért.⁷¹⁷ Ez benne volt a hívek közgondolkodásában, habár nem mindig egyértelműen. *Szent Pál* apostolnak van erre egy érdekes írása: „*Mi élők, akik az Úr eljövételéig megmaradunk, nem előzzük meg az elhunytakat. A parancsszóra, a főangyal szólítására, Isten harsonájának zengésére az Úr maga száll le a mennyből. Először a Krisztusban elhunytak támadnak fel, azután mi, akik életben maradtunk. A felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé, és így örökké az Úrral leszünk.*”⁷¹⁸ Ennél az idézett résznél figyelembe kell venni azt a véleményt, hogy maga *Szent Pál* apostol is úgy gondolta: még az ő életében bekövetkezik Krisztus dicsőséges második eljövetele. Habár ebben tévedett, ez nem von le semmit az ő páratlan hithirdetői szerepéből és apostoli munkásságából, hiszen a parúzia időpontját nem tudhatja senki ember, nem számolhatja ki, ez Isten titka.⁷¹⁹ A Népek Apostola itt meg akarja nyugtatni a híveket abban a tényben, mely szerint minden igazi hívőnek van örök élete, függetlenül attól, hogy megéri-e a dicsőséges eljövételt, vagy meghal-e előtte. Ebben a tekintetben nincs sem előnyük, sem hátrányuk. Itt az örök sors témaköre nincs élesen szétválasztva a feltámadás eljövendő valóságától, hanem a kettő egységét fejezi ki. Annál inkább érdekes, amikor más helyen *Szent Pál* így nyilatkozik: „*Mind a kettő vonz: Szeretnék elköltözni, hogy Krisztussal egyesüljek, mert ez mindennél jobb volna. De hogy értetek életben maradjak, arra nagyobb szükség van.*”⁷²⁰ Itt nem említi a dicsőséges feltámadást. Tehát *Szent Pál* szintén abban a hitben volt, hogy már azelőtt is együtt lehet lenni Krisztussal, nem feltétlenül kell „kivárni” az utolsó ítéletet. Ez a két „lehetőség”, amit említ, jól mutatja meg az Egyháznak ezt a kettős arculatát, amire a pápa is figyelmeztet; a hűségesevangelizáció, a szeretetteljes, de bátor kitartás hozza meg a gyümölcsét már itt is,⁷²¹ de teljesen csak odaát.

2. FERENC PÁPA KONFLIKTUSKEZELÉSE A TESTVÉRISÉGRE VALÓ ELJUTÁSBAN

A „konfliktus” szó hétköznapi értelemben olyan vélemény- és nézetkülönbség, ami két vagy több ember vagy csoport között valami ellentétet, viszályt okoz. A konfliktusok oka az a tény, hogy az egyik ember – mivel önálló, egyedi személy – a másikat soha nem tudja teljesen

⁷¹⁷ Vö. KEK 956-959. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 195-206.

⁷¹⁸ 1Tessz 4, 15-17.

⁷¹⁹ Vö. Mk 13, 32.

⁷²⁰ Fil 1, 23-24.

⁷²¹ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 69.

megérteni, mert arra csak Isten képes.⁷²² Az eredeti bűn következménye ez is; sokszor nincs egyetértés, és a rosszra hajló természet védi a saját tévedéseit, amiket igaznak tart, vagy jóhiszeműen gondol valamit tévesnek, és ahhoz rendületlenül ragaszkodik. A háttérben természetesen érdekek találhatók, a saját személy eltorzított java, amihez helytelen módon viszonyul, és a másik kárára cselekszik. Amikor pedig a személyes vagy csoportos érdekek ellentétbe kerülnek egymással, és mindkét fél elkezd védeni, amit jónak tart, akkor kialakulnak a konfliktusok. Ezek végigkísérik az emberiség történetét, és emiatt szerepet játszanak az Egyház ténykedésében is. „*A hit története kezdetétől fogva a testvériség története, bár nem mentes a konfliktusoktól.*”⁷²³ Ezért azt vizsgáljuk, hogy a különféle összetűzések miért vannak, és azok helyes szerepe és megoldása hogyan építheti a testvéri magatartást.

2.1. KONFLIKTUSOK AZ EGYHÁZ ÉLETÉBEN

Bátran kijelenthetjük, hogy az Egyház ténykedése: a misszió felhív a testvéri szeretetre, így a világ legnagyobb konfliktusa. Azért, mert a legtöbb összeütközés ennek akár a megvalósítási kísérleteiből, akár az elutasításából adódik. Mivel a testvéri szeretet megélése felhívás minden személy, de nép, csoport és politikai párt számára is, így a misszió, vagyis az evangélium hirdetése magában foglal minden bűn elleni küzdelmet és erénygyakorlást, márpedig ebből erednek konfliktusok. Ha bármelyik személy vagy közösség életében lévő összeütközést vizsgálunk, az egész gyökerénél mindig találhatunk valami bűnt, lelki rendetlenséget, vagy erénygyakorlás hiányát.⁷²⁴ Az Egyház szerepe kettős a konfliktusokkal kapcsolatban: egyfelől ő maga gerjeszt konfliktusokat – furcsának tűnhet ez a megfogalmazás, lentebb megmagyarázzuk – másfelől akár a már meglévő, akár az önmaga által létrehozott konfliktusokat igyekszik megoldani, hogy azok előbbre vigyék az emberiség életét.

2.1.1. Az összetűzések elkerülhetetlenek

Amikor arról beszélünk, hogy az Egyház gerjeszti, hozza létre a konfliktusokat, ott egy logikai szükségszerűségről szólnak. Arról a sokszor emlegetett kettősségről, ami az Isten által

⁷²² Vö. art. *Konfliktus*, in *Magyar Katolikus Lexikon* VII, SZIT, Budapest 2002, 153.

⁷²³ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 54, SZIT, Budapest 2013, 29.

⁷²⁴ Vö. KEK 407-408. Lásd még PÁPST FRANZISKUS – WOLTON D., *Mit Frieden gewinnt man alles*, Herder, Freiburg 2019, 215-243.

eltervezett erkölcsi rend és az ember rendetlen vágyakozása, rossz hajlamai között van.⁷²⁵ Ha az ember szeretné a jót megvalósítani, természete következtében konfliktusba kerül önmagával és a többiekkel; továbbá a külső látványosabb, mint a belső. Jelen fejezetben a külső, vagyis emberek és csoportok közötti ellentétekről, összeütközésekről szólnak, mert a benső ellentétek inkább a szabad akarat témájához tartoznak.⁷²⁶ Az Egyház nem csak értelmezi a kinyilatkoztatás szerint az eseményeket, hanem követendő mintát, erkölcsöt állít az ember elé; ezért a magánéletet és a társadalmi életet nem lehet élesen elválasztani sem egymástól, sem a hittől, mert ezeknek mind meg kell felelniük Isten tervének.⁷²⁷ Ő kinyilvánította az emberrel kapcsolatos szándékát, ezt fokozatosan tette az üdvösség történetében, azonban ebből elég sok meghiúsult az ember ellenállása miatt. A gondviselés mindig küldött és küld olyan személyeket, akiknek hirdetni kell az Isten Igéjét, és ebből fakadnak az állandó ellentétek. „*Emberfia, elküldelek Izrael fiaihoz, a lázadókhhoz, akik fellázadtak ellenem. Ők és atyáik lázadoztak ellenem mind a mai napig. Fiaiknak kemény a fejük és megátalkodott a szívük. Hozzájuk küldelek, hogy mondd meg nekik: Ezt mondja az Úr, az Isten. Akár meghallgatják, akár nem hallgatják – mert hiszen lázongó nemzedék ez –, megtudják, hogy próféta van közöttük.*”⁷²⁸ – olvassuk *Ezekiel* küldetését, ami cseppet sem hízalgő, és nem ígér könnyű jövőt.

De ugyanez folytatódik az új Izrael (vagyis az Egyház) életében, ami magasabb szinten viszi tovább a kinyilatkoztatás tanítását. Az Egyház a társadalmi eseményeket az evangélium üzenetének fényénél vizsgálva bemutat valódi értékrendet, így utat mutat az emberiség számára,⁷²⁹ és ez által elkerülhetetlenül összetűzésbe kerül azokkal, akik nem fogadják el. Az egyházfő nagyszerű politikának nevezi a Tízparancsot és az evangéliumot; ebből következően el kell ítélni a kizsákmányolást, kirekesztést, alultápláltságot.⁷³⁰ Természetesen ez nem tetszik azoknak, akik okozzák, és ellenérzést szül bennük, de szükségszerűen következik a misszióból, ami az Egyház lényege, önazonossága. Ahol nem beszélnek Istenről és emberről, bűnről és kegyelemről, halálról és örök életről, ott elnémul az emberi minőség, ami a lényegének éppen ellentéte.⁷³¹ Mivel a „konfliktus” szó hétköznapi

⁷²⁵ Vö. RÓZSA, H., *Az üdvösségre meghívott és a bukásnak kitett ember a bibliai őstörténetben*, in *Varia Theologica* 4, SZIT, Budapest 2013, 42.

⁷²⁶ Lásd GÁJER, L., *Az emberi szabadság katolikus értelmezése XIII. Leó pápa Libertas (1888) enciklikája alapján*, in *Teológia* (2013/3-4), 123-132.

⁷²⁷ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 20.

⁷²⁸ Ez 2, 3-5.

⁷²⁹ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 80.

⁷³⁰ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpianus Ház Kiadó, Budapest 2013, 119.

⁷³¹ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 174.

értelme inkább rossz, mert általában feszültséggerjesztést, emberek közötti szándékos rosszindulatot jelent, a mi szóhasználatunk ennél differenciáltabb. A keresztény ember ilyen negatív értelmű összetűzést nem keres és nem gerjeszt, mert az éppen ellentéte lenne az evangelizálásnak, hanem elviseli az elkerülhetetlen konfliktusokat, amelyek éppen a keresztényi életéből fakadnak a többiekkel való kapcsolattartás okán.⁷³²

2.1.2. Konfliktusok az igazságért

Tipikus példaként említhetjük az ószövetségi próféták működését. Az igazi próféták feladata volt felhívni a figyelmet a tévedésekre, bűnökre, és bűnbánatot, megtérést hirdetni; az üzenetük egyúttal követelés is.⁷³³ Általában kevesen hallgattak rájuk, a többség pedig ellenük támadt, üldözték őket. Arról beszéltek, hogy a messiási jövőt nem egy külső politikai hatalom fogja elhozni, hanem a társadalomban megvalósuló igazságosság, ami az üdvösség elengedhetetlen feltétele.⁷³⁴ Talán *Jeremiás* próféta az, aki a legkeservesebben panaszkodott küldetése nehézsége miatt; habár Isten üzenetét közli, mégis számára gyalázattá, üldözéssé vált, mert nem tetszik a többségnek, nem akarnak megtérni, gőgösek és beképzelték.⁷³⁵ Még rengeteg példát idézhetnénk. A próféta sohasem egy kényelmes ember, mert az ő szava és a hatalom között kibékíthetetlen ellentét van; szerencsére ma is vannak próféták, akik rávilágítanak a problémákra.⁷³⁶ Mi ehhez hozzátehetjük: Ferenc pápa is ilyen „próféta”.

Ugyanez az ellenkezés folytatódik az üdvtörténetben. Amikor Jézus elkezd nyilvános működését, így szól: „*Beteljesedett az idő, és már közel van az Isten országa. Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban.*”⁷³⁷ Ami leginkább konfliktust okoz ebben a rövid összefoglalásban, az a bűnbánatra történő felhívás. Amikor a szubjektum abszolút mivolta kerül a gondolkodás középpontjába, vagyis az egyén önmagát teszi meg mértéknek, és nem akar egy külső fórumú legmagasabb rendű jót elfogadni, akkor a fülét sérti az evangélium igazsága.⁷³⁸ A bűnbánathoz alázat, a bűn és a saját gyengeség beismerése szükséges, és komoly elhatározás a változásra; éppen ez a legnehezebb, amiben az embernek önmagával is meg kell küzdenie. Ez a felhívás, figyelmeztetés összeütközést eredményez

⁷³² Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 240, SZIT, Budapest 2021, 120.

⁷³³ Vö. art. *Próféta* in RAHNER, K. – VORGRIMLER, H. (szerk.), *Teológiai Kiszótár*, SZIT, Budapest 1980, 590-591.

⁷³⁴ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 34.

⁷³⁵ Vö. Jer 20, 7-11.

⁷³⁶ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 68.

⁷³⁷ Mk 1, 14-15.

⁷³⁸ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 172.

egyfelől a Megváltó és a hallgatói között, másfelől a hallgatók között is: van, aki elfogadja, és van, aki nem. Itt csengenek vissza az agg Simeon szavai, aki előre megjövendölte, hogy „*ő sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak...*”⁷³⁹ A Messiás léte, tevékenysége döntést kíván, mellette vagy ellene, és mindkettőnek következménye van, vagyis egyértelműen, de szükségszerűen konfliktust okoz.⁷⁴⁰ Jézus is hasonlítja önmagát és jövendő sorsát a próféták sorsával.⁷⁴¹ Ugyanez vár a követőire is: „*Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak...*”⁷⁴² Valamint más helyen: „*Halálra adja majd a testvér a testvért, az apa a gyermekét, a gyermekek meg szüleik ellen támadnak és vesztüket okozzák. Mindenki szemében gyűlöletesek lesztek nevemért. Aki azonban mindvégig kitart, az üdvözülni fog.*”⁷⁴³ Az evangélium útja annyira szembemegy az árral, hogy a keresztény embert az élete a társadalmi dolgokat megkérdőjelező, zavaró személyiséggé teszi.⁷⁴⁴ Ez a tény meglehetősen kellemetlennek tűnik, mégis szükséges, mert hozzátartozik az Egyház jel – szerepéhez. Ez a fajta konfliktus-okozás tovább terjed a történelemben egészen a végső beteljesedésig. Ahogy az Egyház misszionál, vagyis hirdeti az evangéliumot, ez véleménykülönbségeket, ellentéteket gerjeszt, mert a korábban említett magatartásminták – elfogadás vagy elutasítás akár a személyen belül, akár az emberek között – végighúzódnak az idők végéig. Ezért a testvéri szeretet okán a hívő keresztények feladata ragaszkodni a saját meggyőzéséhez, hogy ez által gazdagítson másokat a sajátos kincseivel.⁷⁴⁵

2.2. A KONFLIKTUSOK HASZNA

A konfliktusok tényét és logikai szükségességét téves lenne csak önmagában hangoztatni; rá kell mutatni a lehetséges sok hasznára, hiszen Istennek mindennel terve van, és ami rossznak tűnik, abból is jót akar kihozni. A nézeteltérések nem önmagukért vannak, hanem azért a jóért, ami kihozható belőlük. A konfliktusok egyfelől megmutatnak egy magasabb célt, és lehetővé teszik – a megoldásuk által – az ember és az emberiség fejlődését: „*A minket megosztó erők legyőzésére irányuló fáradtságos elkötelezettség – anélkül, hogy bárki elveszítené identitását – feltételezi, hogy mindenkiben él az alapvető*

⁷³⁹ Lk 2, 34.

⁷⁴⁰ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 240.

⁷⁴¹ Vö. Lk 20, 9-19.

⁷⁴² Jn 15, 20.

⁷⁴³ Mt 10, 21-22.

⁷⁴⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 90, SZIT, Budapest 2018, 50.

⁷⁴⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 282, SZIT, Budapest 2021, 142.

összetartozás érzése.”⁷⁴⁶ – írja Ferenc pápa. Tehát éppen a konfliktusok megoldása, az útkeresés és helyes kompromisszumok azok, amik legyőzik az ellentéteket, és megmutatják az igazi testvériséget. A konfliktusok megoldása nem csak lehetőség, hanem a komolyabb nézeteltérések esetén kötelesség is, mert anélkül sérülne az igazságosság.⁷⁴⁷ Az Egyház az alapvető isteni igazságokat hirdeti, amelyek pedig nem választhatóak el a jótól; ha az igaz nem lenne megismerhető, akkor a jó sem.⁷⁴⁸ Márpedig az ember szeretné a jót megélni az életében; ha erről hamis információi volnának, akkor az egész léte megszenvedné, ezért szükséges nyíltan hirdetni. Az elhallgatás bűnrészességhez vezethet, ezzel szemben az igazi megbékélés nem megfutamodik a konfliktusok elől, hanem éppen azokban valósul meg, többnyire párbeszéddel és jószándékú tárgyalásokkal.⁷⁴⁹ Ezek megtörténte esetén az egyén, de a közösség is jobban kimutatja értékét és jelentősen fejlődik, mert le tudja győzni saját kicsinyességét.

2.2.1. Az egyházüldözések lelki gyümölcsei

Ez a téma szervesen, és elválaszthatatlanul összekapcsolódik a konfliktusokkal, mert az üldözés egyértelműen a konfliktus rossz kezelése, de szerfölött gyakori. Egy legenda szerint, amikor az azóta szentté avatott *XXIII. János* (1881 – 1963) pápa részt vett kispapok vizsgáztatásán, megkérdezte az egyiktől: mik az Egyház ismertetőjegyei? A válasz helyes volt: egy, szent, katolikus és apostoli. De ekkor a szent pápa hozzátett még egy ötödiket, mégpedig a következőt: üldözik. Elsőre meglepőnek tűnik, de jobban belegondolva mégsem az.

Megvizsgálva az Egyház közel kétezer éves történetét, nem csak szakadásokat, hanem üldözéseket is találunk benne bőven, talán többet, mint eretnekmozgalmakat. A szakadások is gerjesztettek üldözéseket: ennek okozói sokszor nem nézték jó szemmel a hithű katolikusokat. Először az éppen csak bimbózó kereszténységet üldözte a Római Birodalom több hullámban.⁷⁵⁰ Aztán ennek bukása után a népvándorlás alatti missziókban is voltak bőven keresztényellenes támadások. A nagy földrajzi felfedezések évszázadai után Kínában, Amerikában, Japánban és Vietnámban is volt kor, amikor ellenségként tekintettek az

⁷⁴⁶ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 230, SZIT, Budapest 2021, 115.

⁷⁴⁷ Lásd PINCKAERS, S., *A keresztény erkölcssteológia forrásai*, Paulus Hungarus / Kairosz, Martonvásár 2001, 438-439.

⁷⁴⁸ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 178.

⁷⁴⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 244, SZIT, Budapest 2021, 122.

⁷⁵⁰ Lásd HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 87-100.

Egyházra.⁷⁵¹ Végül a XX. században volt a legtöbb: mind a kommunizmus, mind a nemzetiszocializmus rémuralma rengeteg vértanút követelt, valamint mind a mai napig zajlik, pl. egyes arab országokban. De ha nem csak ezekre a nagy, „hivatalos” egyházüldözésekre tekintünk, akkor is jól látható, hogy minden korban voltak keresztények, akiknek az igazi hit megvallásáért komoly nehézségeket kellett kiállni, még keresztényi társadalmakban és szerzetesrendekben is azoktól, akiknek a katolikus hit többnyire csak egy látszat, egy üres külsőség volt. Az üldözések minden korban ott vannak az Egyház működésében: akár szó szerint véresen, akár alattomosan, rágalmozás, hamisság vagy gúnyolódás által.⁷⁵² De éppen az ilyen helyzetben tanúsított állhatatosságokból nőhet ki a szentté válás. Elmondhatjuk tehát, hogy minden korszakban voltak a világ tájain igaz keresztények, akiknek bizony nagy áldozatot jelentett az igazi Krisztus – követés. Természetesen adja magát a kérdés: miért kellett ennek így lennie? Miért kellett a meglévő konfliktust ilyen rosszul kezelni? Mielőtt ezt a kérdést megválaszolnánk, meg kell különböztetni az Egyház elleni támadások okát. Egyfelől amikor már a kereszténység áthatotta az európai társadalmakat, történtek visszaélések klerikusok részéről, akik tiszttségüket rosszul töltötték be, és a vagyont, valamint hatalmukat rosszul használták.⁷⁵³ Ez sajnálatos tény, és komoly történelmi teher, de megváltoztatni már nem lehet a múltat. Ilyen esetekben hangzottak el sokszor jogos kritikák, amiket az egyházi vezetőség úgy-ahogy és többé-kevésbé próbált orvosolni.⁷⁵⁴

Viszont egészen másként értékelendő, amikor az Egyházat azért támadják, mert a lényegét, a missziót, mindenki üdvösségre vezetését teljesíti. Ilyen esetben is hangzottak el koholt vádak, de egy reálisan gondolkodó ember érzi, hogy ezek csak felszíneselek: pl. amikor az első századokban a keresztények nem imádták a bálványokat, vagy amikor a kommunista ideológia népbútításnak állította be az ige hirdetését. Valójában az igaz keresztény nem tett semmi bűnöst, hanem szentmisére járt, szentségekhez járult, és dolgoz, hasznos tagja volt a társadalomnak. A legtöbb vallásos embert nem lehetett lázítással, köztörvényes bűncselekményekkel, vagy a társadalmi rend tönkretételével vádolni; viszont a keresztényüldözöket annál inkább. Továbbá itt is megjegyezhetjük, mint fentebb, hogy a nagy üldözési hullámokon kívül is sok életszentségre törekvő keresztényt számos alkalommal gúnyolt, csúfolt, piszkált a környezete, pedig semmi okot nem szolgáltatott rá. *„Ha az evangéliumért akarunk élni, nem várható, hogy minden kedvezően alakuljon körülöttünk, mert*

⁷⁵¹ Lásd FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 337-340.

⁷⁵² Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 94, SZIT, Budapest 2018, 51.

⁷⁵³ Lásd TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001, 14-16.

⁷⁵⁴ Vö. JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 117.

a hatalom törekvései és a világi érdekek ellenünk hatnak.”⁷⁵⁵ –erősíti meg ugyanezt a gondolatvilágot Ferenc pápa. És a „hatalom” alatt nem csak világi felsőbbbségeket érthetünk, hanem démoniakat is.

Létezik egy Isten– és emberellenes erő, ami az embert bűnre ingerli.⁷⁵⁶ Ennek következménye, hogy aki nem küzd ellene, hanem szabadjára engedi, az örömét leli abban, ha kárt okozhat másnak. Erre a fajta jelenségre teljesen logikus, pusztán emberi magyarázat nincs, hanem az ősbűn érezhető következménye. A rosszra hajló psziché úgy működik: a jószág hasonló egy tükörhöz, amiben a saját rosszát látja, ezért akarja azt is lerontani. Keresztényi szempontból másik tipikus példa, hogy a templomba nem járók számos alkalommal kicsúfolják, kinevetik, vagy megjegyzéseket tesznek arra, aki a szemük láttára megy a vasárnapi szentmisére; érzik a lelkük mélyén a lelkiismeret intő hangját, amit úgy próbálnak elnyomni, hogy inkább a másik, a jó emberben keresnek, és persze „találnak” is hibát a saját hazug megnyugtatásukra. Megfigyelve az üldözéseket, rengeteg olyan példát is találhatunk, amikor elképesztő, embertelen kegyetlenséggel kínoztak és öltek meg embereket a hitükért; az egyháztörténelem iratai megszámlálhatatlan ilyen esettel szolgálnak a vértanúk történetében.⁷⁵⁷ Szokták ezt állati kegyetlenségnek is nevezni, de a szóhasználat nem teljesen helyálló, mert a ragadozó állat a legtöbb esetben nem kínozza szórakozásból a táplálékát, hanem a tőle telhető gyorsasággal megöli és elfogyasztja. Vagyis csak annyi fájdalmat okoz, ami szükséges a saját élete fenntartásához. Viszont a jog történetét olvasva megdöbbenő, hogy az ember milyen elképesztően változatos kegyetlenségeket eszelt ki a saját fajtársa kínzására. Természetesen ez vonatkozik a keresztényüldözőkre is, akik éltek a szörnyű módokkal, és próbáltak újabbakat kitalálni. Egyes vértanúaktákat, vagy történelmi beszámolókat olvasva az az érzésünk, hogy ez már nem lehet pusztán emberi gonoszság.⁷⁵⁸ Úgy érezzük: ember efféle kegyetlenségekre csak önmagától nem képes.⁷⁵⁹

Ebben rejlik a kérdés megválaszolása; mind a nagy üldözések gyökerénél, mint a keresztényeket ért hétköznapi atrocitások mélyén egy sokkal erősebb hatalmat érzünk: a gonoszlélek működését.⁷⁶⁰ Mivel az Egyház az üdvösség egyedüli intézménye, és ebből fakadóan a lényege mindenki üdvözítése, a gonosz ezt nem bírja elviselni. Az ördög a

⁷⁵⁵ FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 91, SZIT, Budapest 2018, 51.

⁷⁵⁶ Vö. RÓZSA, H., *Őstörténet – A világ keletkezése és az emberiség eredete a Biblia szerint*, SZIT, Budapest 2008, 68.

⁷⁵⁷ Lásd VANYÓ, L. (szerk.), *Vértanúakták és szenvedéstörténetek – Ókeresztény írók 7*, SZIT, Budapest 1984.

⁷⁵⁸ Vö. GÁL, F., *Katolikus Dogmatika I*, SZIT, Budapest 1990, 164.

⁷⁵⁹ Lásd ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 130.

⁷⁶⁰ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 96.

megmaradt nagy intelligenciáját, Isten által engedett mozgásterét mind a rosszra, a kárhoztatásra fordítja, természetesen álcázva, de annál aktívabban.⁷⁶¹ A gyenge és az eredeti bűn által sérült emberi természetet felbujtva próbálja az üdvösség művét annyira tönkretenni, amennyire csak képes; hogy lehetetlenné tegye a testvériség megélését, az üldözést és mások szorongatását tűzi ki célul.⁷⁶² Ezek pedig mind bizonyítékok az Egyház nélkülözhetetlen üdvözítő voltára: „*Az Egyház annyiban küzd és szenved, amennyiben hivatását jól betölti. ... Ha a világ nem üldözi az Egyházat, az azt jelenti, hogy az Egyház nem hirdeti az igazságot.*”⁷⁶³ Mindezen körülmények miatt érezhetjük így, hogy *Szent XXIII. János* pápa fentebb idézett állítólagos megjegyzése nagyon találó. Ha a teológiában nem is szerepel az üldöztetés az Egyház ismertető jegyei között, nagyon ráillik, és érezhetjük, hogy a jövőben is így fog történni.

Semmi sincs ok nélkül; az üldözéseknek két oldala van: egyfelől a felbujtott keresztényüldözők a gonoszt szolgálják, viszont a gonosz és csatlósai pedig legyőzöttségük által – igaz akaratlanul – de Isten hatalmát dicsőítik.⁷⁶⁴ A rosszaknak csak látszólagos hasznuk lehet a földi életben, mert súlyosan vétkeznek, és így a kárhozat várományosai; kivéve persze ha megtérnek. Hiába „cimborálnak” az ördöggel; ha elvesznek, együtt gyötrődnek majd a gonosszal, hiába álltak azonos oldalon.⁷⁶⁵ Másfelől ott vannak az üldözöttek; Krisztus többször beszélt arról, hogy a keresztényeket üldözések fogják érni.⁷⁶⁶ Ezeket el kell viselni, mert csak az üdvözü, aki végig kitart.⁷⁶⁷ Viszont minden ember keserű öröksége az eredeti bűn, és ennek összes következményei, így a jó keresztényeké is. Az ördög ezt kihasználva az üldözések testi és lelki fájdalmai által próbál mindenkit eltéríteni, hittagadásra bírni, vagy éppen hamisan megnyugtatni egy felszínes látszat-keresztény élettel. A gonosz tárháza végtelen; sokszor a pesszimizmussal kísért eltéríteni az evangelizációtól.⁷⁶⁸ Mivel pedig az ember képes mind testileg, mind lelkileg elgyengülni, az ördög ebből kiindulva igyekszik minél kártékonyabb hatást kifejteni. Sajnos minden üldözés alatt a vértanúk és hitvallók jó példája mellett lehetett bukásokat, hittagadásokat is találni.

⁷⁶¹ Lásd ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 129-131.

⁷⁶² Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok – Démonok*, SZIT, Budapest 2015, 97-98.

⁷⁶³ NEWMAN, J. H., *Az Anyaszentegyház misztériuma*, International Centre of Newman's Friends, Budapest 1998, 142.

⁷⁶⁴ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 80-81.

⁷⁶⁵ Vö. GÁL, F., *Katolikus Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 246-249.

⁷⁶⁶ Vö. Jn 16, 33.

⁷⁶⁷ Vö. Mk 13,13.

⁷⁶⁸ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 70.

Azonban – ahogy a kegyelmi rendben mindig így van – minden rossznak lehet jó következménye; fejezetünk tárgyának különösen is. Az üldözések elviselése, pontosabban fogalmazva az abban való kitartás, hűség csak növeli az Egyház lelki fényét; az utolsó ítélet mindenki előtt igazolja az Egyház igaz voltát, és megcáfol minden istenellenes erőt.⁷⁶⁹ A vértanúk és hitvallók példája bátorít és vonz: megszámlálhatatlan mennyiségű példát hozhatnánk ide különféle korok szentjeiből. *Tertullianusz* (kb. 160 – kb. 225) sokat idézett mondása nagyon találó: „*És íme bármiféle válogatott kegyetlenségekkel semmire sem mentek: arra jó csupán, hogy társaságunkba csalogassa az embereket. Számosabban leszünk, valahányszor végigkaszáltok rajtunk: vetőmag a keresztények vére.*”⁷⁷⁰ Aki képes mindenét elveszíteni itt, a földön, sőt, még az életét is, annak van biztos reménye. Ez a bátorság, meggyőződés természetes síkon is vonzó; de persze a háttérben ott van az isteni üdvözítő kegyelem, ami az egészet mozgatja. A vértanúk, hitvallók mennyei dicsősége is annál kiemeltebb lesz.⁷⁷¹ Így az üldözés általi szenvedések az üdvösség mértékét csak fokozzák. „*A foglyokkal is együtt szenvedtetek, és vagyonotok elrablását is örömmel fogadtátok, mivel tudtátok, hogy nektek értékesebb és maradandóbb vagyonotok van.*”⁷⁷²

Ha tehát megvizsgáljuk az eddigi egyházüldözéseket, akkor a legtöbbször társadalmi szempontból teljesen ártatlan, becsületes, hívő emberek földi életének megkeserítéséről van szó. De éppen ezért elmondhatjuk, hogy az üldözések ténye, megléte bizonyító erővel bír: a gonosz nem bírja elviselni az Egyház tevékenységét, ami által az emberiség a mennybe juthat, és választékos módon, de mindig próbálja támadni.⁷⁷³ Habár a történelem folyamán más vallásokat is üldöztek, pl. az ateista rendszerek mindet, a legtöbbet a kereszténységnek kellett kiállnia. Ez a tény is ékesen bizonyítja, hogy az Egyháznak mennyire nélkülözhetetlen, kiemelt szerepe van az üdvösség történetében. A gonoszlélek, mint velejéig romlott tiszta szellem, magas intelligenciájával jól tudja: a katolikus kereszténység adja csak meg a végső beteljesülést. Ezért támadja olyan élesen, ezért használ fel minden tőle telhetőt. Vagyis az ördög állandó, és vehemens támadásából biztosan lehet következtetni az Egyház isteni voltára. Így nagyon igaznak tekinthetjük a *Szent Ágostonnak* tulajdonított mondást: „Az Egyház azokról beszél, amiket elvisel.” Ha egy mondattal össze akarnánk foglalni az egyházüldözések hasznát, akkor azt mondhatjuk: elviselése és a kitartás által lehet

⁷⁶⁹ Vö. LAIS, H., *Dogmatik II*, Butzon & Bercker, Kevelaer 1965/72, 382.

⁷⁷⁰ TERTULLIANUS, *Apologeticum* 50, in VANYÓ, L.(szerk.), *Ókeresztény írók* 12, SZIT, Budapest 1986, 148.

⁷⁷¹ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 701.

⁷⁷² Zsid 10, 34.

⁷⁷³ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 329.

kiérdemelni az üdvösséget, és ez bátorító példát ad a testvériségben, hogy minél többen jó kereszténnyé váljanak.

2.2.2. A testvéri felelősség és az „értékes feszültségek”

Manapság a médiában és a közvélekedésben gyakran hallani olyan fogalmakat: „konfliktus-kezelés”, „konfliktus-megelőzés”, de éppúgy sok szó esik arról, hogy a konfliktusokat el kell kerülni. Ezen utóbbi megjegyzéssel – a fentiek tükrében – csak részben érthetünk egyet. Természetesen amikor apró, jelentéktelen dolog okoz nézeteltérést, akkor az igazi keresztény szellemiség inkább enged a jó érdekében. Azonban a testvériesség összetartozása miatt felelősséget hordozunk egymás iránt. Sokat idézett bibliai rész, amikor *Káin* a testvérgyilkosság után még pimaszul azzal a kérdéssel válaszol Istennek: „*Nem tudom; talán őrzője vagyok testvéremnek?*”⁷⁷⁴ Isten erre adott válasza teljesen igen-t jelent, de enélkül az eset nélkül is látható az Ő alapvető szándékából. Az Egyház a leghatározottabban elítél minden visszaélést és igazságtalanságot, és saját eszközeivel síkra száll az emberi jogok védelméért, különösen a szegények vonatkozásában.⁷⁷⁵

A leginkább ideillő, és talán legtöbbet idézett szentírási rész, ami a felelősségre vonatkozik, talán ez, amit *Ezekiel* prófétánál olvashatunk: „*Téged pedig, emberfia, őrállónak rendelvelek Izrael háza számára; ha tehát beszédet hallasz számból, mint az enyémet hirdesd azt nekik. Ha azt mondom az istentelennek: Halállal halsz meg, te istentelen! – de te nem szólsz, hogy az istentelen tartózkodjék az ő útjától, az istentelen ugyan a saját gonoszsága miatt hal meg, vérét azonban a te kezedből kérem számon. Ha azonban hirdeted az istentelennek, hogy útjairól térjen meg, de ő nem tér meg útjáról, akkor a saját gonoszsága miatt meg fog halni, te azonban megmentetted lelkedet.*”⁷⁷⁶ Ezek a súlyos szavak örökérvényűek, és mindenkire vonatkoznak: egyértelműen jelzik, hogy nem szabad mindenáron kikerülni a konfrontációt, hanem megfelelőképpen, de fel kell vállalni, éppen a legfőbb jó érdekében. Persze, az erkölcszociológia részletesen tárgyalja; leginkább „testvéri figyelmeztetés” címen találkozunk a legjelentősebb keresztényi konfliktusokkal.⁷⁷⁷ Itt is vannak különbségek, mert pl. a lelkipásztorkodó papságnak nagyobb a felelőssége, mint másoknak, vagy a szülőknek a gyermekeik iránt, de ez az idézett rész ékezen jelzi: vannak

⁷⁷⁴ Ter 4, 9.

⁷⁷⁵ Lásd HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis nuntius*, Bevezető, 1984, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 417.

⁷⁷⁶ Ez 33, 7-9.

⁷⁷⁷ Lásd HÄRING, B., *Krisztus Törvénye II*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 342-352.

esetek, amikor nem szabad meghátrálni, és kényelmes hallgatásba burkolózni. Az Egyház, mint test nem a tagokon, vagyis a testvéreken kívül áll, hanem bennük létezik, ezért felelősök egymás iránt, és felelős tetteik hozzátartoznak a sajátos életéhez.⁷⁷⁸ Az igehirdetői működésnek azért kell teljesülnie, mert a Krisztusban teljességre jutott isteni kinyilatkoztatást közvetíti, nem egyéni öncélú kezdeményezés.⁷⁷⁹

Nem csak az a bűn, ha valaki olyat tesz, ami tilos hanem amikor elmulasztja a kötelességét; ezt találóan fejezi ki a közgyónás a szentmise elején. „*Nem használ nekünk a diplomácia nyitottsága, amely igent mond mindenkinek, hogy elkerülje a problémákat, mert ez a másik félrevezetésének egyik módja lenne, és megtagadná tőle azt a jót, amit az ember azért kap ajándékba, hogy nagylelkűen osztozzon benne.*”⁷⁸⁰ Az Egyház az üdvösség eszközei teljességének birtokában van, így ezt kötelessége megosztani mindenkivel, ez pedig csak egyértelmű, hiteles evangelizációval lehetséges. A legteljesebb mértékben összecseng Krisztus szavaival: „*Így beszéljétek inkább: az igen igen, a nem nem.*”⁷⁸¹ Mivel az Egyház küldetése éppen az igazság képviselése és továbbadása, az embertárs félrevezetése pedig bűn; meghasonlana önmagával, ha mindenkire mindent ráhagyna. Olyan volna, mint egy mutatók nélküli óra; az emberek szemében is teljesen haszontalan.

Természetesen a módok, ahogyan az Egyház minden korban hirdeti az evangéliumot, és a hangsúlyok, amiket kiemel, azok változnak a korszellem és sajátos körülmények miatt, de a tartalma örök érvényű, és mindenkire vonatkozik.⁷⁸² Aki tehát konfliktus-kerülés címén akarna visszavonulni az evangelizáció feladatától, az az Egyház egész lényegét tagadja, mert a cél a világ jobbá tétele, ez változások, fejlődés nélkül nem lehetséges, az pedig együttjár a rendszeres konfliktusokkal. Viszont ezek megoldásának keresése nem jelenthet valamiféle felszínes, „olcsó” megoldást. A pápa érdekes kifejezést használ ezzel a témával kapcsolatban: „*a szemben álló pólusok értékes feszültségéről*” beszél.⁷⁸³ Azért, mert nem csak rendkívül fontos és mindenképpen eldöntendő problémák lehetségesek, hanem a skála meglehetősen széles. Még a hétköznapi élet kicsinynek tűnő dolgai is alkalmak a felebaráti szeretet gyakorlására, sokszor pl. az elviselés által. Sőt, amikor nem hitbeli vagy erkölcsi, hanem

⁷⁷⁸ Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *A Megnemismert felhője*, Vigilia, Budapest 1987, 206.

⁷⁷⁹ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 186.

⁷⁸⁰ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 251, SZIT, Budapest 2014, 142.

⁷⁸¹ Mt 5, 37.

⁷⁸² Vö. DV 24. Lásd még art. *Faith*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia V*, Gale Group, Michigan 2003, 591-603.

⁷⁸³ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 228, SZIT, Budapest 2014, 131.

nagyon is földi és gyakorlati kérdések kerülnek elő, ott többféle jó megoldás is születhet. Ezek mind alkalmak az előbbre lépésre, a másik ember igaz megbecsülésére.

Elmondhatjuk tehát, hogy amikor konfliktusokról beszélünk, azok közül egyáltalán nem mindegyik rossz. Akár szükségesnek, akár egyszerűnek tűnnek, mind-mind sok lehetőséget tartogat magában, mert éppen az „Én”-„Te”-„Mi” kapcsolatokban tudunk fejlődni.⁷⁸⁴ Akár az egyén, akár a közösség a konfliktusban képes felülvizsgálni önmagát, a saját álláspontot, és ez mind lehetőség a lelki növekedésre.⁷⁸⁵ Olyasféléképpen, ahogy Isten habár jónak alkotta a világot, ebben a jóban mindig ott van a fejlődés, formálódás alkalma és az egyes nézetkülönbségek is képesek ezt előbbre vinni. Összegezve megállapíthatjuk, hogy habár a mai közgondolkodás többnyire a konfliktusok elkerüléséről beszél, ezt nem lehet minden esetben elfogadni. A mai társadalom pluralista, sokféle igazságot vall. A katolikus hit viszont az igaznak, teljesnek van a birtokában. Isteni jogon kötelessége szelíd szeretettel, de egy egészséges határozottsággal kiállni mellette a lelkek üdve érdekében.⁷⁸⁶ Ezen kívül a nem hitbeli, hanem egyéb vagy hétköznapi nézeteltérések, véleménykülönbségek mind alkalmak a fejlődésre, változásra, előbbre lépésre, mert megmozgatják a fantáziát, és motiválják az akaratot. Az igazi megbékélés nem futamodik meg a konfliktus elől, hanem párbeszéd és őszinte türelem által éppen a konfliktusban valósul meg.⁷⁸⁷

3. FERENC PÁPA ÉS A FELSZABADÍTÁSI TEOLÓGIA AZ EMBERI TESTVÉRISÉGRŐL

Mivel a pápa abból a környezetből került Szent Péter székébe, ahol a felszabadítási teológia kialakult és elterjedt, közelről és jól ismeri. Az elmélet jelentős kapcsolatban van a „szegénység” témájával, mely az egyházfőnek egyik kiemelt szívügye, és gyakran nyilatkozik róla, így érdemes közelebbről megvizsgálni.

3.1. A FELSZABADÍTÁSI TEOLÓGIA ELMÉLETE

Az egyik legismertebb és máig meglévő, az egyházi testvériséget megvalósítani szándékozó teológiai áramlat az ún. „felszabadítás teológiája”. Mint közismert, ez a mozgalom az 1960-as évektől jött létre Dél-Amerikában, legismertebb képviselői *Rubem Alves* (1933 – 2014), *Gustavo Gutiérrez* (1928-) és *Leonardo Boff* (1938-). Azért azon a

⁷⁸⁴ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 240.

⁷⁸⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 240, SZIT, Budapest 2016, 138.

⁷⁸⁶ Vö. DV 2-3. Lásd még art. *Faith, act of*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia V*, Gale Group, Michigan 2003, 603-604.

⁷⁸⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 244, SZIT, Budapest 2021, 122.

földrészen, mert ott jóval nagyobb a szegénység, mint a világ fejlett részeiben, és ebből elégedetlenkedés támad, ami teljesen érthető.⁷⁸⁸ Amikor a „felszabadítás” szót halljuk, akkor többnyire a kommunizmus juthat eszünkbe, mert annak volt az egyik jelszava. Világszerte ért el kétes sikereket, mert a szegények nagy száma miatt az ideológia könnyen tudott terjedni. Ha tárgyilagosan próbáljuk a kommunizmust szemlélni – nem csak azt, hogy mennyi szenvedést okozott, és milyen csúnyán elbukott –, hanem az elveket, akkor ugyan találunk benne igazságokat, de éppen ott szűnt meg a szabadság, ahol a marxista felszabadítási elveket a gyakorlatban alkalmazták.⁷⁸⁹ Továbbá a természetfeletti tagadása és elvetése miatt is szenvedett az elvei ellenére csúfos kudarcot.

A felszabadítási teológia azt jelenti: a szegények nagy tömegének valóságos felszabadítása, életének jobbá tétele hasonlóan az egyiptomi kivonuláshoz és a próféták igazságtalanságok elleni felszólalásaihoz.⁷⁹⁰ Ez a meghatározás első hallásra meglehetősen kedvezően cseng, de ha alaposan megvizsgáljuk, akkor észlelhetjük, hogy az elmélet az egyébként is meglévő szociális feszültségek mellé hittani tévedéseket hozott. Azért, mert a „felszabadítás” azt akarta kifejezni, amit az Egyház a megváltás alatt ért, azonban másként, teljesen más síkon.⁷⁹¹ A felszabadítási teológia bizonyos mértékig rokonszenvezni látszik a kommunizmussal, és próbálja a kereszténységgel összeegyeztetni, mert több rokon témájuk van.⁷⁹² Akik ezt az elképzelést vallják, arra hivatkoznak: ők nem *Moszkvával*, *Leninnel* vagy *Marxszal* szimpatizálnak, hanem Krisztusra és *Aquinói Szent Tamásra* hivatkoznak, és így próbálják az elméletüket megalapozni.⁷⁹³

3.1.1. Az elmélet tévedései

Ha a fentebbi meghatározásokat egymás mellé helyezzük, akkor arra az egyszerű következtetésre jutunk, hogy a felszabadítási teológia a megváltást a földön képzelel el, méghozzá lázadások, forradalmak által, amik segítségével megszűnnek, vagy legalább csökkennek a társadalmi egyenlőtlenségek. Azonban éppen az erőszakos cselekedetek – mégha a háttérben nemes célok is fogalmazódnak meg – egyre több újabb szenvedést okoznak. A történelmi haladásnak más forrása is van, mint a harc: a szeretet és a jog, és ezt a

⁷⁸⁸ Lásd ENGLISCH, A., *A Vatikán harcosa – Ferenc pápa és a bátorság útja*, Lazi Kiadó, Szeged 2016, 93-95.

⁷⁸⁹ Vö. Uo. 98.

⁷⁹⁰ Vö. art. *Felszabadítási teológia*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 56.

⁷⁹¹ Vö. RATZINGER, J., *Hít, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 97.

⁷⁹² Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 67.

⁷⁹³ Vö. ENGLISCH, A., *Franziskus Zeichen der Hoffnung*, C. Bertelsmann Verlag, München 2014, 228.

kettő erőszakmentes utat kell a keresztényeknek előnyben részesíteni.⁷⁹⁴ Ferenc pápa is határozottan a békét képviseli, és elítéli a fegyveres csoportok támogatását, mert semmilyen indokokkal nem lehet igazolni a gyűlöletkeltést.⁷⁹⁵

Az elmélet túlságosan összevonta a kegyelmi és társadalmi síkot, de az ezzel kapcsolatos legfontosabb megállapítás mégis az, hogy pusztán a körülmények megváltoztatása, az esetleges anyagi szegénység felszámolása még nem egyenlő az „új ember” kialakulásával, abból nem következik szükségszerűen.⁷⁹⁶ „Az évszázadok során lezajlott forradalmak változtattak ugyan a politikai és gazdasági rendszereken, ám egyik sem gyakorolt valódi hatást az emberek szívére.”⁷⁹⁷ A pápa állítását mi sem bizonyítja jobban, hogyha ezek az említett politikai és gazdasági rendszerek tökéletesek lettek volna, akkor most nem lenne szükség változásokra, és igazságosság uralkodna. Természetesen az volna a méltó, ha minden szegénységben élő személy jobb körülmények közé kerülhetne, de abból még nem következik automatikusan a megújulás, az igazi felemelkedés, mert a kettő egészen más szinten mozog. A földi sors javulása – bármennyire kívánatos – önmagában nem tudja az embert a lelki fejlődésre serkenteni. Idevág Krisztus figyelmeztetése az esztelen gazdagról;⁷⁹⁸ a jólét nem feltétlenül irányít istenszeretetre, hanem könnyebben az önelégültségre. Burkoltan megint előjön az évszázadokkal korábban kialakult vita, amit a Tanítóhivatal érdemben eldöntött: az ember csak a saját tettei által – bármilyen nemesek is legyenek azok – nem képes felszabadulni vagy éppen „megistenülni”.⁷⁹⁹ A felszabadítás helyes értelme: a bűn rabsága alól történik Krisztus által, aminek célja Isten gyermekeinek a szabadsága, ennek pedig logikus következménye a gazdasági, szociális és politikai rabszolgaságok eltűnése, és minden ember méltóságának megfelelő életminőség.⁸⁰⁰

A másik ebből következő rossz hangsúly, hogy a felszabadítási teológia túlságosan nagy szerepet tulajdonít a földi létnek, ami ugyan fontos, de „*a mi hazánk azonban a mennyben van*”.⁸⁰¹ Természetesen az ember szeretne minél többet átlátni az élet dolgaiból, azonban nem lehet minden földit és mennyeit egyszerre egy konkrét teológiai racionalizmusba

⁷⁹⁴ Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 39, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 359.

⁷⁹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 283, SZIT, Budapest 2021, 142-143.

⁷⁹⁶ Vö. art. *főlszabadítás teológiája*, in *Magyar Katolikus Lexikon* III, SZIT, Budapest 1997, 772.

⁷⁹⁷ KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 30.

⁷⁹⁸ Vö. Lk 12, 16-21.

⁷⁹⁹ Vö. DH 1548. Lásd még PAPT FRANTZISKUS – WOLTON D., *Mit Frieden gewinnt man alles*, Herder, Freiburg 2019, 47-79.

⁸⁰⁰ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis nuntius*, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 417.

⁸⁰¹ Fil 3,20.

összefoglalni.⁸⁰² Az üdvösség nem azonos az ember földi vágyainak beteljesülésével, hanem túlemelkedik az itteni lét keretein, és az Istennel való egyesülésben valósul meg.⁸⁰³

Mivel a felszabadítási teológia a szegényebb földrészekben népszerűvé vált, a Tanítóhivatalnak ismét reagálnia kellett rá, és meg is tette a *Libertatis Nuntius* és a *Libertatis Conscientia* dokumentumokban. Főleg a marxista beütéseket kritizálta és jelentősen helyesbítette. Annál inkább, mert az elmélet egyes képviselői úgy gondolták, hogy az erőszakot, a fegyveres lázadást az erkölcs és Krisztus is megengedi a nagyobb jó, a társadalom szegényeinek érdekében.⁸⁰⁴ Erre viszont azonnali cáfolat: maga Jézus Krisztus sem akarta a Római Birodalom politikáját megváltoztatni, hanem az egyéni emberi értékrend javításán fáradozott.⁸⁰⁵ Hiszen ha az egyén ezt megteszi, akkor máris jobbá lesznek az emberi körülmények. Az első keresztények ugyanezt az elvet viszik tovább. Ezért az erőszakos változtatáshoz hasonló gondolatokkal már az ősegyház is szembekerült; *Szent Pálnak* nagyon határozott iránymutatása van erre: „*Szolgák, engedelmeskedjete földi uratoknak, félő tisztelettel és egyszerű szívvel, akárcsak Krisztusnak. Ne látszatra szolgáljatok, mint akik emberek tetszését keresik, hanem mint Krisztus szolgái, akik szívesen teljesítik Isten akaratát. Odaadással szolgáljatok, mert az Úrnak szolgáltok, nem embereknek. Hiszen tudjátok, hogy bármi jót tesz valaki, akár szolga, akár szabad ember, jutalomban részesíti az Úr.*”⁸⁰⁶ Tehát egyáltalán nem mondja azt a Népek Apostola, hogy lázadjanak fel a szolgák, hanem tegyék a kötelességüket becsülettel, jó szándékkal, a mennyei jutalom reményében. Ez az idézet gyökerében cáfolja a társadalmi helyzet erőszakos megváltoztatásának elméletét. Bármilyen nehézségek is adódnak a különféle társadalmi berendezkedésekben, és a kereszténység próbálja ezeket jobbá tenni, nem tévesztheti szem elől Krisztust, az Ő kegyelmét, a távlati célokat; éppen ezek tudnak lelki erőt adni a felebaráti odaadásra.⁸⁰⁷ Ferenc pápa is kifejezetten óv mindenféle háborútól, bármilyen humanitárius cél is látszódik a háttérben, mert a kockázatai –különösen a mai fejlett technika által – mindig jóval nagyobbak, mint az elvárt előnyei.⁸⁰⁸

⁸⁰² Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *Isteni dráma, in Mai írók és gondolkodók / 3*, Róma 1989, 154.

⁸⁰³ Lásd KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 143.

⁸⁰⁴ Vö. ENGLISH, A., *Franziskus Zeichen der Hoffnung*, C. Bertelsmann Verlag, München 2014, 228.

⁸⁰⁵ Vö. BARITZ, S. L., *Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban (KETEG) – válasz és javaslat*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 174.

⁸⁰⁶ Ef 6, 5-8.

⁸⁰⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exultate*, 100, SZIT, Budapest 2018, 54.

⁸⁰⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 258, SZIT, Budapest 2015, 128-129.

3.1.2. Az elmélet elemeinek lehetséges haszna

Ha az elmélet másik oldalát nézzük, akkor viszont azt kell mondani, mint a legtöbb esetben: minden elméletben van több vagy kevesebb igazság, amit az Egyház értékkel, elfogad és magába integrál; hiszen mindig alaposan viszonyul a témákhoz.⁸⁰⁹ Természetesen ez vonatkozik a felszabadítási teológiára is. Nem lehet úgy a népi mozgalmakat lecsitítani, hogy csak elhallgattatjuk a szegényeket, mert attól nem oldódnak meg a problémáik.⁸¹⁰ Az igazságtalanságok elleni felszólalások, a rendelkezésre álló megengedett és jó eszközök használata, a rossz gazdasági rendszerek átalakítása, a szelíd szeretettel való „küzdelem” és a szegények gondozása mind-mind evangelizáció, amikkel élni kell.⁸¹¹ „Minden keresztény személy és közösség arra hivatott, hogy Isten eszköze legyen a szegények felszabadítására és támogatására, oly módon, hogy teljesen beépülhessenek a társadalomba...”⁸¹² Vagyis éppen az Egyház nem erőszakos, hanem szelíd evangelizációja tudná a probléma alapját megszüntetni, mert az képes a rossz birtoklási vágyat és a túlzott élvhajhászatot korlátok közé szorítani.⁸¹³ Minden elnyomás és rabszolgaság intézménye is határozottan elítélendő, és ebben az Egyháznak kiemelt a kötelessége.⁸¹⁴ Csak nem mindegy, hogy milyen módon teszik ezt akár egyének, akár csoportok. Tehát nem kell és nem is szabad belenyugodni a társadalmi igazságtalanságokba, hiszen éppen itt érezhető az Egyház kiemelt szerepe, mely szerint az egész ember – földi és örök – sorsa áll a missziója középpontjában, hiszen ez a kettő összetartozik. „Az egyház nem hallgathat az emberi nyomorúság és szenvedés láttán, mert küldetése éppen abban áll, hogy örömhírt és gyógyulást vigyen a bajbajutottaknak.”⁸¹⁵ Ha pedig tovább folytatjuk Szent Pál fentebbi idézetét, akkor ő sem helyesli az elnyomást: „Gazdák, ti is így viselkedjete velük szemben. Hagyjátok abba a fenyegetőzést, hiszen tudjátok, hogy nekik is, akárcsak nektek, Uruk van a mennyben, akinél nincs személyválogatás.”⁸¹⁶ Vagyis a Népek Apostola rendkívül kiegyensúlyozott álláspontot képvisel: habár nem esik szó lázadásról, mégis elvárja, hogy aki úr, tisztességesen bánjon a

⁸⁰⁹ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 117.

⁸¹⁰ Vö. TORNIELLI, A. – GALEANZI G., *Ferenc pápa: Ez a gazdaság öl*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2015, 153.

⁸¹¹ Lásd HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia (dokumentum)* 1986, 72-73, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 470-471.

⁸¹² FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 187, SZIT, Budapest 2014, 111.

⁸¹³ Vö. XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum*, 1891, 23, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 40.

⁸¹⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 86, SZIT, Budapest 2015, 44.

⁸¹⁵ KRÁNITZ, M., *Az amazóniai szinódus (2019. október 6-27.) in Teológia* (2019/ 3-4), 159.

⁸¹⁶ Ef 6, 9.

beosztottjával. Másik tipikus példa tőle: amikor *Onezimusz* rabszolga megszökik, visszaküldi őt a gazdájához, *Filemonhoz*, azzal a meghagyással, hogy bánjon vele testvérként.⁸¹⁷

Tehát már *Szent Pál* zseniálisan kifejti az igazi testvériségre eljutást: ha akár az úr, akár a szolga tisztességesen és becsületesen teljesíti kötelességeit, akkor már gyakorlatilag testvérként élnek, vagyis nincs elnyomás és elégedetlenség, de éppen ezért nincs szükség sem erőszakra, sem lázadásra. Amennyiben így gondolkodna mindenki, akkor valósulna meg az igazi testvériség, mert nem adódna olyan helyzet, ami feszültséget gerjesztene. „*Egyedül Jézus Krisztus vitt végbe valódi forradalmat, olyat, amely Krisztus feltámadásával gyökeresen megváltoztatta az életet és új világot hozott el.*”⁸¹⁸ Pontosan eszerint éltek és tanítottak az első keresztények, és ez az út manapság is, amit követni kell. „*Ferenc pápánál ugyanezt az evangéliumi és krisztusi magatartást fedezhetjük fel, mely mivel az életre vezet, és melyet nem idegeníti el a rossz vagy a halál, Jézushoz hasonlóan a felszabadítás gyakorlata.*”⁸¹⁹ Ezért is nevezik az egyházfőt „békés forradalmárnak”.⁸²⁰

Belátható a kinyilatkoztatásból és minden kor sajátos tapasztalataiból, hogy ezen a világon tökéletes állapotot elérni képtelenség; mindig ott van a háttérben az ember rosszra hajló természete (*concupiscentia*), ami képes újabb és újabb igazságtalanságokat szülni, vagy ragaszkodni a régebbi látszólag kényelmeshez.⁸²¹ Bármilyen szempontból is nézzük, az emberi személynek egy léte van; és ez fog teljessé válni a túlvilágon. Az út viszont hosszú odáig, és a földi érdemszerzés eszközeivel lehet elérni.⁸²² Mint mindenben, a valódi felszabadításban, vagyis a megváltásban is a kezdeményező és minta maga Isten: ha valaki, akkor Jézus Krisztus nagyon jól tudta, hogy az emberiség mennyire „szegény”, vagyis rászorul a megváltásra; életével és halálával a legnagyobbat adta, amiben ember részesülhet: az üdvösséget. Kiüresítette önmagát,⁸²³ szegénnyé lett,⁸²⁴ hogy mi ezáltal valóban gazdagabbakká váljunk; nem anyagilag, hanem emberségünk teljességében. Így nem csak arra érdemes koncentrálni, hogy mitől szabadít meg, hanem inkább: milyen okból, mire.⁸²⁵ A

⁸¹⁷ Vö. Filem 1, 8-17.

⁸¹⁸ KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 30.

⁸¹⁹ KRÁNITZ, M., *Ferenc pápa küldetése. Új egyházfő a Római Katolikus Egyház élén* in *Teológia* (2013/1-2), 66.

⁸²⁰ Vö. FINGER, E., *Der freundliche Revolutionär. Wie der neue Papst, mit Demut und Humor den Vatikan auf den Kopf stellt*, in *Die Zeit* (2013. március 21.), 67.

⁸²¹ Lásd LAURINYECZ, M., *A szociális, strukturális bűn fogalma a XX. század CELAM-konferenciáinak tükrében*, in *Teológia* (2016/1-2), 72-77.

⁸²² Lásd GS 38. Lásd még PAPT FRANKISKUS – OEHLER, A. R. (szerk.), *Lasst euch die Hoffnung nicht nehmen!*, Herder, Freiburg 2017, 69-101.

⁸²³ Vö. Fil 2,6.

⁸²⁴ Vö. 2Kor 8,9.

⁸²⁵ Vö. HOLTSMANN, S., *Theologie der Freiheit oder Theologie der Befreiung?* in *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 117, Mohr Siebeck Verlag, 4/2020, 487.

megszabadítás célja a valódi felemelkedés; aki csak megszabadul valamitől, az mondhatni egy úr – ha nincs mögötte cél –, de a gondviselés éppen erre az igazi célra mutat rá, az üdvözülésre, aminek az útja az igazi testvériség megélése. Röviden *Szent II. János Pál* szavaival lehetne összefoglalni a katolikus álláspontot a felszabadítási teológiával kapcsolatban: az Egyház tudja, hogy minden korban vannak megoldandó ellentétek, amelyekben szükséges a határozott állásfoglalás, azonban elítéli az olyan harcot, ami nem tartja tiszteletben a személyt, továbbá kizárja a megegyezést, és nem a társadalom általános javát keresi, hanem csak egyes csoportok érdekeit.⁸²⁶ Ferenc pápa teológiai szemlélete pedig ugyanezt a nézetet képviseli.

3.2. EGY SZEGÉNYEKÉRT ÉLŐ EGYHÁZ

Mivel a testvériség megkívánja a méltó emberi körülményeket, az anyagi javak elosztásának – és az ezzel kapcsolatos gondolkodásmódnak – kiemelt szerepe van a Világegyház életében. A liberális gondolkodásmód szerint a szabad piac magától biztosítja a közjót,⁸²⁷ hogy ez mekkora tévedés, a tapasztalat bizonyítja: egyáltalán nem szűnt meg, sőt, növekszik a szegénység. Az evangélium központi és megkerülhetetlen követelménye a szegényekről való gondoskodás.⁸²⁸ A Krisztus által végrehajtott gyökeres felszabadítás feladatát jelent: a szeretet nagy parancsának konkrét megvalósítását.⁸²⁹ A pápa már megválasztása után kijelentette, mennyire szívügyének tekinti a szegénységet és annak kezelését; az egyik leggyakrabban tőle idézett mondat: „*Nagyon szeretnék egy olyan Egyházat, amely maga is szegény, és a szegényekért van.*”⁸³⁰ Ez összecseng Krisztus szavaival, aki a szegények gondozását evangelizációs alkalomnak mutatta fel: „*Szegények mindig lesznek veletek.*”⁸³¹ Ő maga is szegényként élt, sokszor szegényekkel vette körül magát, ezért a szegényeknek elsődleges helyük van Isten szívében.⁸³² Különösen a mai világban, amikor jelentősen nőtt az emberiség létszáma, és a nagy többség alacsony életszínvonalon él, kimeríthetetlenül sok lehetősége van az Egyház tagjainak a szegények

⁸²⁶ Lásd II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Centesimus annus*, 1991, 14, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 544-545.

⁸²⁷ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 59.

⁸²⁸ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpianus Ház Kiadó, Budapest 2013, 118.

⁸²⁹ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia* 1986, 71, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 470.

⁸³⁰ KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 21.

⁸³¹ Mk 14, 7.

⁸³² Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 33.

megbecsülése által evangelizálni. Természetesen ez is félreérthető; volt, aki azzal gúnyolódott, hogy Ferenc pápa „Vöröskeresztte” alakítja át az Egyházat.⁸³³ Azonban az egyházfő azt az álláspontot képviseli: az Egyház alapjait kell rendbe tenni, de éppen ebben ott szerepel a szegénység megoldásra váró problémája.⁸³⁴ Ferenc pápa teológiáját így találóbb „népteológiának” nevezni, mert jelentős szerepe van benne a szegénység megszüntetésének, azonban nem olyan erőszakos módszerekkel, mint amilyenre a felszabadítási teológia hajlik.⁸³⁵

Sajnálatos módon voltak időszakok, amikor a katolicizmus szociális elkötelezettsége nem tűnt egyértelműnek, ezért éri vád mind a mai napig az Egyházat. A *Marx Károlytól* (1818 – 1883) egyik leggyakrabban használt idézet az, ahogy ő a vallást a „*nép ópiumá*”-nak nevezte. Ez a kifejezés nem annyira az elkábító, hanem inkább a „fájdalomcsillapító” szerepre utal; sokszor úgy tűnt, mintha a társadalmi egyenlőtlenségek, igazságtalanságok eltűrésére hirdetné a papság a túlvilági jutalmazást, és az egész vallás csak a fennálló hatalmaskodó rezsimet szolgálná ki azzal, hogy látszólag szentesítené az elnyomást.⁸³⁶ Eközben pedig számos klerikus látványos gazdagságban és társadalmi megbecsülésben élt, hasonlóképpen, mint az akkori urak. Még manapság is lehet ilyen eseteket találni.⁸³⁷ Habár ezek a támadások alapjában problémásak, mégis volt alapjuk; nem tűnik hitelesnek, ha valaki természetfelettiről és erkölcseről beszél úgy, hogy közben földi jólétben él, és gyakran nem teszi, amit saját maga másoknak tanít. Ezeket a sajnálatos, de valós tényeket az Egyház is elismeri, és természetesen helyteleníti.⁸³⁸ Többek között ezért is fókuszpont Ferenc pápánál a nélkülözők megsegítése. Lehet és kell is küzdeni a bajok ellen; fel kell használni a rendelkezésre álló eszközöket a megengedett kereteken belül, vagyis a keresztény gondolkodásmód nem pusztán passzív belenyugvás.⁸³⁹ Éppen a helyes erőfeszítések által teljesíti az Egyház a küldetését, és valósítja meg a testvériséget: „*A szenvedés arra emlékeztet, hogy a hit közjónak tett szolgálata mindig a remény szolgálata, amely előre tekint, tudván, hogy társadalmunk csak Istentől, csak a Krisztusban érkező jövőben találhat megbízható és tartós alapot.*”⁸⁴⁰

⁸³³ Vö. ENGLISCH, A., *A Vatikán harcosa – Ferenc pápa és a bátorság útja*, Lazi Kiadó, Szeged 2016, 163.

⁸³⁴ Vö. KASPER, W., *Ferenc pápa – A gyengédség és a szeretet forradalma*, in *Vigília*, Budapest 2015, 122.

⁸³⁵ Lásd SCANNONE, J. C., *Papa Francesco e la teologia del popolo*, in *La Civiltà Cattolica*, 165 (2014/I), 571-590.

⁸³⁶ Vö. TÖRÖK, CS., *Új ateizmus – új apologetika?* in *Varia Theologica* 12, SZIT, Budapest 2021, 132.

⁸³⁷ Lásd HOFFMANN, J., *Der Fall des Bischofs Tebartz-van Elst – Lehren für die Weltkirche?*, in *Concilium* (2014.05) 224-231.

⁸³⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut unum sint*, 3, SZIT, Budapest 1995.

⁸³⁹ PATSCH, F., *Miért a szenvedés*, in *A szív* (2020/5), 41.

⁸⁴⁰ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 57, SZIT, Budapest 2013.

Az lenne a kívánatos, ha az anyagi szegénységet teljes mértékig sikerülne felszámolni; először is helyi szinten, a földi népcsoportok tagjai között, másfelől pedig a földrészek népességei között is. Ez viszont csak egyes emberek által nagyon korlátozott, a csoportok, államok számára is csak lassan, kis lépésekben volna lehetséges, mert világméretű összgondolkodást és cselekvést kíván. Ferenc pápa mind írásaiban, mind a szóban elmondott buzdításaiban rendkívüli hangsúlyt helyez a szegényekre, pontosabban a szegények gondozására. Ezt a témát különféle csoportok sokféle szempontból, pl. szociológiai, politikai vagy közgazdasági oldalról rendszeresen elemzik, és próbálnak megoldásokat találni. Az Egyház szerepe itt a legátfogóbb, és nélkülözhetetlen, mert az embert a maga teljességében, méltóságában, és istenképiségében veszi figyelembe.⁸⁴¹ Elgondolkodtató, de egyértelmű következtetés a személyi méltóságból kifolyólag: „Az Egyház számára a szegényekkel való törődés elsődlegesen teológiai kategória, megelőzve minden kulturális, szociológiai, politikai vagy filozófiai kategóriát.”⁸⁴² Isten képmását óvni, gondozni kell, messze jobban, mint a teremtett világ egyéb élőlényeit; ez a személyi méltóság „követelménye”.⁸⁴³ Innen szemlélve lehet helyes gondolatokat, előre vivő, építő javaslatokat megfogalmazni, továbbá szándékot felindítani. A szegények különösen is ismerik a szenvedő Krisztust, és a rájuk irányuló szerető figyelem meg akarja találni, ami tényleg jó a számukra.⁸⁴⁴

Először is azt kell megfogalmazni: mit jelent a „szegény” kifejezés, elsősorban a szegény ember? A köztudatban negatív, rossz értelmű fogalom, mert az átlagember olyat tekint szegénynek, aki kevesebb javat birtokol, mint az őt körülvevő társadalmi átlag, középérték, ennek következtében jóval gyengébbek az életkörülményei. A „szegénység” azt jelenti: „az élet fenntartásához szükséges javakban (élelem, ruházat, lakhely) hiányt szenvedő állapota.”⁸⁴⁵ Márpedig a hiány rossz, és ellentmond a javak egyetemes rendeltetésének. Az Egyház működésének kezdetén is felismerték a keresztények: ha valaki hiányt szenved, akkor az azért lehetséges, mert másvalaki kisajátította az ő méltó élethez szükséges valamilyen javát.⁸⁴⁶ Azonban éppen a definícióból érezhető, hogy a fogalom relatív, mert az életszínvonal, a ruházat, a táplálkozás mértéke és minősége más-más a különféle korokban és vidékeken, ezért nem minden korszakban és kultúrában jelent ugyanazt a szegénység. Pl.

⁸⁴¹ Lásd XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum* 1891, 15-21, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 36-39.

⁸⁴² FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 198, SZIT, Budapest 2014, 118.

⁸⁴³ Vö. GS 29. Lásd még APPEL, K. – DEIBL, J. H. (szerk.), *Barmherzigkeit und zärtliche Liebe – Das theologische Programm von Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2016, 231-247.

⁸⁴⁴ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 34.

⁸⁴⁵ Art. Szegénység, in *Magyar Katolikus Lexikon* XII, SZIT, Budapest 2007, 687.

⁸⁴⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 119, SZIT, Budapest 2015, 59.

Indiában, ahol sokan szó szerint éheznek és halnak éhen, az ilyeneket tekintik szegényeknek, míg Európában akinek öreg autója vagy régi tv-je van, már szegénynek számíthat a saját vagy mások szemében; pedig ha ő is Indiában élne, ott jómódúként tekinteték rá egy elmaradottabb vidéken. Holott érezzük: a kettő között óriási különbség van, mégis a társadalom szintje szerint történik a besorolás, de az egyéni érzésvilág is. Ezt a nézőpontot a pápa is kifejti, amikor arról ír, hogy a régi kritériumokat nem lehet összehasonlítani a maiakkal, mert régebben pl. a villamosenergiához való hozzáférés hiányát nem tekintették a szegénység jelének, és nem okozott nélkülözést; a szegénységet mindig a konkrét történelmi pillanat valódi lehetőségei között kell értelmezni.⁸⁴⁷ Emellett a szegénységnek más formái is léteznek, ami nem csupán anyagi jellegű: az elnyomás, az emberi jogok és érdekvédelem hiánya mind annak nevezhető.⁸⁴⁸

Az Egyház azonban népek feletti, még jobban megközelítve: minden nép meghívást nyer belé, mindenki anyja. Egy jó anya pedig próbál nagyjából egyformán gondoskodni mindegyik gyermekéről, ehhez azonban a fiai kölcsönös szeretete szükséges. Így amíg jelentős, óriási különbségek vannak a föld egyes részein élő népek között, addig ez sürgető, megoldásra váró feladat. Egyesek tesznek különbséget a saját hibájukból és a nem saját hibájukból szegényként élők között, de ez nem helyes, mert az emberi méltóságból fakadó tisztelet mindenkinek kijár.⁸⁴⁹ Mivel a mindenkori pápa az egész Egyház látható vezetője, így szeretné minden „gyermekének” szívében viselni sorsát. Még korábban a Zsinat így fogalmazta meg az Egyház ezzel kapcsolatos szerepét: „*az Egyház is szeretettel veszi körül mindazokat, akiket az emberi gyengeség gyötör, sőt szegény és szenvedő alapítójának képmását ismeri föl a szegényekben és szenvedőkben, próbál könnyíteni nyomorúságukon és bennük Krisztusnak akar szolgálni.*”⁸⁵⁰ A legtöbbet idézett bibliai hely ezzel kapcsolatban az utolsó ítélet, ahol Krisztus a felebaráti szeretet, gondoskodás, szociális érzékenység mértékét teszi meg az üdvösség feltételévé.⁸⁵¹ Ebből érezhetjük leginkább összekapcsolódnia az Isten- és emberszeretetet; természetesen az Isten-kapcsolat elsődleges, de éppen ebből kell fakadnia a mások iránti jótetteknek, amik az életünk értékelési kritériumai lesznek.⁸⁵²

⁸⁴⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 21, SZIT, Budapest 2015, 14-15.

⁸⁴⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis*, 15, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 497.

⁸⁴⁹ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Igazságosabb és testvériesebb világot*, 24, MKPK Iroda, Budapest 1996, 21.

⁸⁵⁰ LG 8. Lásd még art. *Barmherzigkeit*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* V, de Gruyter, Berlin 1980, 215-236.

⁸⁵¹ Vö. Mt 25, 31-46.

⁸⁵² Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 104, SZIT, Budapest 2018, 56.

Ennek a témakörnek a gyakorlati megvalósulása többnyire a gyakorlati lelkipásztorkodásra tartozik. Sok szempontot figyelembe véve kell megállapítani: hogyan lehet a szegényeket megtalálni, ki és milyen jellegű segítséget nyújtson nekik, valamint honnan lehet az anyagi forrásokat előteremteni. *Nagy Szent Gergely* pápa találó mondása szerint a földi javak vagy elhagynak minket a halállal, vagy mi hagyjuk el azokat életünkben; viszont ha kiosztjuk, akkor átmennek el nem múltó javakba.⁸⁵³

Természetesen a szolidaritás ebben a tekintetben történő megvalósulásának is vannak korlátai: egyesek a társadalomtól kapott segítséget nem arra használják fel, hogy saját lábra álljanak, hanem beletörődnek helyzetükbe, és folyton elvárják a társadalmi segítséget.⁸⁵⁴ Ez a tény azonban nem lehet oka a segítség megtagadásának. Ami miatt számtalanszor halljuk az egyházfő felhívását, az a közömbösség, nemtörődömség, amibe a jobb helyzetben élők belekényelmesedtek; egyszóval az önzés miatt.⁸⁵⁵ Mivel az Egyház küldetése tettekben nyilvánul meg, a pápa is határozottan fogalmaz, amikor szintén használja a „felháborodás” kifejezést, ami egy olyan belső mozgató erő tud lenni, ami nem erőszakra, hanem a szeretet tetteire kell, hogy sarkalljon, mert ez teszi élővé, valódivá az evangelizációt.⁸⁵⁶ Az Istentől kapott eszközök – pl. parancsok és erénygyakorlás – tudják az embert arra sarkallni, hogy kötelességét megtegye, felebarátját szeresse, bírvágyó szenvedélyeit fékezze, mert ezek törik át a jelenlegi akadályokat.⁸⁵⁷ Akik tehetnek valamit másokért, kötelességük cselekedni, mert úgy valósítják meg önmagukat, hogy hozzásegítik embertársaikat is a saját személyiségük megvalósulásához.⁸⁵⁸ A szemléletváltásba beletartozik, hogy a szegény ne egy lenézett, megvetett, utolsó társadalmi vagy politikai „probléma” legyen, hanem az egyenlő, elidegeníthetetlen méltósággal rendelkező ember, testvér.⁸⁵⁹ Az egyházfő is megállapítja: „*A legtöbb szegény különösen nyitott a hitre; szükségük van Istenre...*”,⁸⁶⁰ ami alatt természetesen az értendő, hogy az Egyház feladata Istent „közelebb hozni” hozzájuk, vagyis olyan módon evangelizálni őket, ami javukra válik. Emellett tanulni is lehet a szegényektől, mert képesek jobban felismerni Isten jelenlétét közöttünk.⁸⁶¹ Az igazi testvériség nem

⁸⁵³ Vö. BOCSA, J., *Az egyháztörténelem nagy alakjai*, Piarista Rendház, Vác 2010, 108.

⁸⁵⁴ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 183.

⁸⁵⁵ Lásd FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 115-116, SZIT, Budapest 2015, 57-58.

⁸⁵⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Querida Amazonia*, 15, Liberia Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2020.

⁸⁵⁷ Vö. XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum*, 1891, 22, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 40.

⁸⁵⁸ Vö. KLÜBER, F., *Grundlagen der katholischen Gesellschaftslehre*, Fromms Taschenbücher, Osnabrück, 1960, 111 - 112.

⁸⁵⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 98, SZIT, Budapest 2018, 53.

⁸⁶⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 200, SZIT, Budapest 2014, 119.

⁸⁶¹ Vö. FERENC PÁPA, *Admirabile signum*, 6, SZIT, Budapest 2019, 11.

elégzik meg néhány nekik nyújtott gesztussal, hanem valódi találkozássá kell válnia, ami az osztozkodás életstílusa, mert ezek bizonyítják az evangélium hitelességét.⁸⁶²

3.2.1. Az Egyház szerepe a migrációban

Habár különféle elvándorlások mindig léteztek a történelem folyamán, 2015 óta ez a téma állandóan jelen van a médiában, a politikában, a közéletben, és egész Európa érintett benne. Érdekes módon egyszerre emberek tömege indult el más országokból, földrészekről (főleg Afrikából), hogy Európában telepedjen le. Az alultápláltság és nyomor nem annyira a földrajzi adottságok következménye, hanem sokkal inkább kevesek önzősége és mások belekényelmesedése miatt van; így érthető a jobb élet vágya.⁸⁶³ Mivel ez a jelenség áthatja kontinensünk országainak jelenjét és komolyan meghatározza a jövőt, így foglalkozni kell vele. Természetesen a legtöbbet a politikusok teszik ezt, és hét éve állandóan hallhatóak vélemények mindkét oldalról, mind a befogadást támogatók, mind az elutasítók részéről. Mi most az Egyház szempontjából vizsgáljuk a jelenséget, de nem csak vizsgáljuk, hanem a pápa megnyilatkozásai alapján felállítunk egy gondolkodás- és cselekvésmintát. Volt már ehhez hasonló a régmúltban, számos következménnyel, és ezért „*soha nem léphetünk előre anélkül, hogy ne emlékeznénk a múltra, nem növekedhetünk átfogó és világos emlékezet nélkül.*”⁸⁶⁴ Az Egyház alapvetően megállapítja, hogy az embernek joga van a szülőföldjét elhagyni, és máshol jobb életfeltételeket keresni, azonban ez nem mentes a feszültségektől: szükséges rossznak lehet nevezni, ami azonban a javára kell, hogy váljon mind a kivándorlónak, mind a befogadó országnak.⁸⁶⁵

Mielőtt tehát a témát elemeznénk, kell egy fontos kitérőt tennünk, aminek rendkívül nagy jelentősége lehet mind megérteni, mind pedig helyesen cselekedni és szólni a migrációval kapcsolatban. Ez a kitérő egy történelmi visszatekintés. Az egyháztörténelem komoly tudományág, és nem csak érdekesek az évszázadok eseményei, hanem tanulsággal bírnak. Ferenc pápa is idézi Cicerót (ie. 106 – ie. 43), mely szerint „*a történelem az élet tanítómestere.*”⁸⁶⁶ Ami már egyszer megtörtént, és kihatással volt az emberiség életére, ha megismétlődik, akkor szinte biztos, hogy hasonló eredmény várható. Az eredeti bűn

⁸⁶² KIRÁLY, L. (szerk.), *Ferenc pápa megmondja*, Corvina, Budapest 2020, 180.

⁸⁶³ VÖ. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 25.

⁸⁶⁴ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 249, SZIT, Budapest 2021, 124-125.

⁸⁶⁵ VÖ. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens*, 106-107, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 405.

⁸⁶⁶ VÖ. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 35, SZIT, Budapest 2021, 21.

következménye, és ősi tapasztalat, hogy az ember alapvetően nem változott, csak a technika fejlődött; vagyis modernebb módon és eszközökkel, de többnyire éppúgy cselekszik, mint régebbi korok szereplői. A migrációval kapcsolatban van egy érdekes, de elgondolkodtató „referencia”: a népvándorlás, aminek az idejét a történészek a IV-VI. századokra teszik.⁸⁶⁷ Nem történelmileg akarjuk elemezni ennek az okait, hanem hosszú távú következtetéseket szeretnénk levonni belőle főleg az Egyház által tanúsított magatartás – elsősorban a misszió – végett, mérlegelve a lehetséges következményeket. Annál is inkább, mert a keresztényeknek lényegi szerepe volt ennek az eseménynek a kezelésében, aminek a hűséges kitartás okán számos jó eredménye született.

Csak röviden összefoglalva a korábbi népvándorlást: bizonyos más kultúrájú népek elindultak, és háborúba keveredtek a Római Birodalom egyes részeivel, lassacskán elfoglalták, és letelepedtek. Az előzményekben érdekes, hogy a rabszolgatartó társadalom hanyatlott, és az erkölcstelenség is elképesztő méreteket öltött. Habár eddigre a kereszténység már jelentős helyzettel bírt a birodalmon belül, nem tért meg mindenki. Mivel sok előkelő római nő nem akart gyereket szülni, így csökkent a népesség létszáma. Nem létező római istenek pedig nem tudnak sem kegyelmet, sem lelkierőt adni; aki nem volt keresztény, azok közül sokan hitetlenné lettek, akiknek a vallás csak holmi üres szokások összességévé lett. Vagyis a belső ellentétek és tobzódás miatt meggyengült a birodalom, ezért tudtak más népek beférkőzni. (A témáról bővebben itt.⁸⁶⁸)

Amennyiben ezeket a tényeket figyelembe vesszük, akkor kísérteties hasonlóságot láthatunk a pogány római arisztokrácia és a legtöbb mai európai származású állampolgár között. Csökken a gyerekek létszáma, sokan csak bűnös viszonyokban élnek házasság helyett, a ferde hajlamot és a gender-ideológiát dicsérik és reklámozzák az „elfogadás” és „tolerancia” jelszavai mögé bújva, a templomok kiürülnek, az elkényelmesedett európai diplomás ember nem akar kétkezi, ún. „piszkos munkát” végezni. Vagyis elmondhatjuk: ugyanolyan kort élünk, mint amit az Ókor végén, legalábbis a társadalmi gondolkodás nagyon hasonló. Amit a Római Birodalom felépített, egy komoly államrendszert, épületeket, kultúrát, jogot, közlekedést, postát, annak nagy része megsemmisült a bevándorlók pusztításai által. Ebből pedig arra lehet következtetni, hogy most is hasonló történhet, ha minden úgy folytatódik, mint akkor. Mivel az Ókor végén itt, Európában az államigazgatás gyakorlatilag összeomlott,

⁸⁶⁷ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 128-142.

⁸⁶⁸ Lásd HAMMAN, A., *Így éltek az első keresztények*, SZIT, Budapest 2016, 88-104.

az Egyháznak – és különösen a mindenkori pápának – óriási jelentősége volt a cselekvésben, a problémák megoldásában.⁸⁶⁹

Ha röviden szeretnénk a lényegét összefoglalni, akkor úgy fogalmazhatunk: az Egyház hosszú és kitartó munkával letelepítette, megtérítette és integrálta a bevándorlókat. Ebből a folyamatból alakult ki a középkori Európa összes országa, művészete, kultúrája. Mivel határkerítések akkoriban nem léteztek, nem lehetett a népeket megállítani. A pápák mindenkiel tárgyalásokba bocsátkoztak, párbeszédet folytattak, és több évszázadok kitartó térítéssel felépítettek egy megújult, keresztény civilizációt a Római Birodalom romjain, vagyis megvalósították a testvériséget. Éppen ezért most is ilyen szerep hárul az Egyházra, mert felelősséggel tartozik minden emberért. Annyi különbség azért van: míg az első századokban az egyházi struktúra és társadalmi szerepvállalása kialakulóban volt, és az újdonság erejével tudott hatni, mostanában már van mögötte egy – bizonyos szempontból szép, más szempontból keserű – történelmi örökség, aminek a kihatása jelentős a gondolkodásmódra. Ezért nem lehet külső erővel fellépni, hanem a nevelés, a belső meggyőzés, általános beszélgetés útjain keresztül.⁸⁷⁰

Ha a mostani állapotot nézzük, akkor Ferenc pápa – éppen az emberi méltóság okán – minden embert értékel, és ugyanerre hívja fel a társadalom figyelmét.⁸⁷¹ Mivel a migráció állandóan szerepel a médiában és a közvélekedésben, megvizsgálva Ferenc pápa ezzel kapcsolatos intelmeit, egy rendkívül kiegyensúlyozott állásfoglalást találhatunk, amit a hírközlés munkatársai sokszor nem eléggé tényszerűen mutatnak be. Az egyházfő bevándorlással kapcsolatos mondanivalójában mind a két oldal – vagyis a bevándorló idegenek és a helyi lakosság – érdekei kellő súllyal szerepelnek. Először is: ő maga is azt az állapotot tartja ideálisnak, ha a többi országban olyan megfelelő lenne a helyzet, hogy ne kelljen onnan elindulni, mert meglennének a méltó élethez szükséges feltételek.⁸⁷² Ehhez azonban éppen az igazi testvériség elérésére lenne szükség, aminek nélkülözhetetlen feltétele volna a javak igazságosabb elosztása. Az Egyház az, ami katolicitása révén térben és időben mindenhol ott van, és amennyiben neveléssel át tudná alakítani a világot a kizsákmányolás és

⁸⁶⁹ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 131.

⁸⁷⁰ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény jövőkép és felelősség Európáért*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 164.

⁸⁷¹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 39, SZIT, Budapest 2021, 23.

⁸⁷² Vö. Uo. 129. Lásd még PAPST FRANZISKUS – WOLTON D., *Mit Frieden gewinnt man alles*, Herder, Freiburg 2019, 19-47.

elnyomás megszüntetésével, akkor kialakulhatna a „szeretet civilizációja”.⁸⁷³ A humanitárius szeretet gyakorlati tartalma azt jelenti: elsőként szeretni a másik embert, a testvért, anélkül, hogy viszonzást várnánk.⁸⁷⁴

3.2.2. A migráció helyes kezelése

Ferenc pápa talán legfontosabb mondata, ami a lényegi hozzáállást kifejezi, így hangzik: „*A bevándorlókkal kapcsolatos erőfeszítéseink négy szóban foglalhatók össze: befogadás, védelmezés, előmozdítás és integráció.*”⁸⁷⁵ Az első kettő nyitottszívűséget kíván a társadalom polgáraitól, ami megteremtheti a kommunikációs készséget, ami aztán eredményre vezethet. A másik kettő pedig a jövőre irányuló cselekvés, ami gyümölcsöző lenne. Azonban a mi szempontunkból a legfontosabb – az egyházfő által használt kifejezés – az „integráció”. A szó jelentése: „*beépülés: egyetlen kerek és egész valóság kiépülése az összetevők egyre mélyülő kölcsönhatása, egységesülése és egyszerűsödése révén.*”⁸⁷⁶ Hétköznapi értelemben úgy mondhatjuk, ahogy a középkorban a „letelepít” szót használták, vagyis ha valaki beköltözik, helyet kap a társadalomban, és elfogadja az életmódot, a törvényeket, valamint munkája révén ő maga is hasznossá válik a többiek számára. Ez pedig egyértelművé teszi: a pápa egyáltalán nem az élőködést, a naplopást pártolja, hanem a hasznos, jó taggá válást.

Ezzel szemben a gyakorlatban ellentétes nézőpontokat találhatunk. A honpolgárok oldaláról: félelem a bevándorlóktól és elutasítás, de egyúttal sajnálat és segítőkészség is van egyesekben. A migránsok részéről: menekülés az otthoni körülményekből, kockázatok vállalása a jobb élet reményében, viszont túlzott elvárások, sokszor az ingyenélés szándéka, vagyis élőködés a befogadó ország szociális rendszerén. Ezek a nézőpontok csapnak össze a gyakorlatban: a bevándorlók sokan vannak, ki akarják használni a befogadó országokat, elvárják az eltartást, és sokszor büncselekményeket is követnek el; nem találják a helyüket. Ez érthetően magára vonja a helyi lakosság, a befogadók rosszallását, amit Ferenc pápa is teljesen megért, és nem becsül le.⁸⁷⁷ Tekintettel az ember és a munka kapcsolatára, ami hozzátartozik méltóságunkhoz és hivatásunkhoz, az egyházfő sem pártolja csupán bizonyos csoportok eltartását: csak átmeneti lehetőség lehet, mert arra kell törekedni, hogy minden

⁸⁷³ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia* 1986, 81, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 475.

⁸⁷⁴ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 29.

⁸⁷⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 129, SZIT, Budapest 2021, 64.

⁸⁷⁶ Art. *Integráció*, in *Magyar Katolikus Lexikon V*, SZIT, Budapest 2000, 321.

⁸⁷⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 41, SZIT, Budapest 2021, 24.

szegény előbb-utóbb tisztességesen a saját kenyerét keresse meg.⁸⁷⁸ Éppen ez következik a helyesen felfogott egyenlőségből: mindenkinek a saját képességei arányában kötelessége tenni önmaga és a világ javáért; ez is mindenkire vonatkozik emberteremtényi hivatásunkból kifolyólag.⁸⁷⁹

Akkor lesz gyümölcsöző az egész folyamat, ha mindkét fél megpróbál nyitott lenni, és alkalmazkodni a körülményekhez. Ennek megint a kölcsönös tiszteletből, és a másik méltóságának megbecsüléséből szükséges fakadnia, nagy hangsúlyt fordítva az arányosságra. Egyszerre kettős kötelezettség áll fent, ami a felebaráti szeretetből adódik: az egyenlő méltóság miatt segíteni kell minden rászorulót, de védeni is kell a helyi lakosságot.⁸⁸⁰ A befogadó állam mérlegelheti, mennyi olyan migránst tud befogadni, akinek a biztonsága és megélhetése nincs közvetlen veszélyben, és joga van a határnál őket megállítani.⁸⁸¹ Mint ahogy a teológiában és az élet egyéb helyzeteiben, a legnehezebb ismét ennek az egyensúlynak a megtartása, mert könnyen kibillenhet. Ha a társadalom a migránsok emberi méltóságát veszik figyelembe, és azt a tervet, amit Isten mindenkivel kapcsolatban szándékozik, ez segítség a nyitás felé. Viszont a bevándorlóknak kötelessége tiszteletben tartani a befogadó társadalmat, annak törvényeit, hiszen ők is annak javaiból akarnak részesülni.⁸⁸² Érdekes pl. a Tízparancsban, amikor a kapun belül tartózkodó idegen is kötelezve van a szombat megtartására, vagyis ahová betér vendégként, be kell tartania a helyi törvényeket.⁸⁸³ Az erkölcsi rendből kiolvasható: senkinek sincs joga szándékosan a másinak kárára lenni, és kötelessége a lehetőségeknek megfelelően dolgozni a köz és önmaga javára.⁸⁸⁴

Logikailag is érthető: egy ország helyzete jobb lesz, ha tagjai hasznosak és dolgozók, viszont rosszabb, ha olyanok költöznek be, akik a helyi őslakoságnak kárára vannak; ezzel éppen a teremtés eredeti szándéka fulladna kudarcba. Az erkölcsoteológia is, amikor a felebaráti szeretet témakörét tárgyalja, egyértelműsíti: ebből következik, hogy a saját helyzet mégis előnyt élvez az önmagunkkal kapcsolatos kötelességünk miatt.⁸⁸⁵ Vagyis sem

⁸⁷⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 128, SZIT, Budapest 2015, 77.

⁸⁷⁹ Vö. KEK 2427-2429. Lásd még APPEL, K. – DEIBL, J. H. (szerk.), *Barmherzigkeit und zärtliche Liebe – Das theologische Programm von Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2016, 231-247.

⁸⁸⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 40, SZIT, Budapest 2021, 24.

⁸⁸¹ Vö. SZÉKELY, J., *A bevándorlási hullám keresztény szemmel*, in *Keresztény Élet* (XXIII / 44.) 2015, 10.

⁸⁸² Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 27.

⁸⁸³ Vö. Kiv 20, 10.

⁸⁸⁴ Vö. KEK 2451. Lásd még WAHL, S. A. – NAUERH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022, 78-89.

⁸⁸⁵ Vö. HÄRING, B., *Krisztus Törvénye* II, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 313.

egyéneknek, sem a közösségeknek nem kell önmagukat tönkretenni, különösen nem olyanokért, akik inkább rosszat tesznek másokkal. „*Nem azért kell gyűjteni, hogy mások megszabaduljanak a szükségtől, ti meg bajba jussatok, hanem az egyenlőségért.*”⁸⁸⁶ - írja Szent Pál a testvéri segítséggel kapcsolatban, vagyis ez a téma sem újdonság. Éppen az Egyház egyik része segítette ki akkor másik részét, akik a távolság miatt nem ismerték egymást. A migrációval kapcsolatos megoldásban előkelő helyen szerepel az Egyház: az irgalom és jóság megmutatásával képes lehet a bevándorlókat olyanná tenni, akik tényleg akarnak integrálódni. A szeretet többet jelent, mint jó tettek sorozatát, mert a másikban értéket lát,⁸⁸⁷ és az Egyház tudja teljesen ezt a nézőpontot képviselni. Ez azonban nem mehet mások rovására, mert a másik is érték.

Ha még visszatérünk a fenti páli idézetre, annak – a mi szempontunkból – kritikus szava az „egyenlőségért”. Ez szervesen kapcsolódik a javak egyetemes rendeltetéséhez és az igazságossághoz. Ferenc pápa arról az elidegeníthetetlen jogról beszél, ami az emberi méltóságból fakad a tisztességes életkörülményekre, és természetesen a bevándorlókra is vonatkozik.⁸⁸⁸ Habár az egyházfő rendszeresen kiemeli a bevándorlók méltóságát, ami Krisztus vérontó áldozatából és egyetemes szeretetéből ered,⁸⁸⁹ mégis, a magas számok és arányok miatt nem képes minden ország korlátlanul befogadni. Ezt a problémát nem tudjuk kimerítően megoldani, mert sokféle nemzet és helyzet létezik; az egyházfő a helyes szemléletet, az ember megbecsülését kéri, mert abból tud fakadni a helyes gondolkodás- és cselekvésmód. Ez a gyakorlatban azt jelenti: le kell tudni győzni az elsődleges negatív előítéleteket, és némi nyitottsággal szemlélni, mert egyedül abból fakadhat előrejutás; a csak pusztán ellenséges reakciók bezárnak mindenkit önmagába, és megfosztanak esetleges haladási lehetőségektől.⁸⁹⁰

Természetesen mindez összefoglalható az Egyház missziós küldetésében. A bevándorlók befogadása egy különleges misszió, amely esetben nem mi megyünk oda, hanem ők jönnek ide, viszont a találkozás megtörténik. Az alapvető cél: lehetőség szerinti beépítésük az Egyházba. A szeretetszolgálat és biztonság megteremtése által megszólítani őket, hogy csatlakozzanak Krisztus Egyházához, mert annak tetteit vonzóknak, értékesnek találják. Állítólag Nagy Szent Gergely pápa – viccesen egy szójátékot alkotva – így kiáltott fel, amikor

⁸⁸⁶ 2Kor 8, 13.

⁸⁸⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 94, SZIT, Budapest 2021, 48.

⁸⁸⁸ Vö. Uo. 53-54.

⁸⁸⁹ Vö. Uo. 44.

⁸⁹⁰ Vö. Uo. 24.

az angolok megtérítésére szerveződött egy missziós csoport.⁸⁹¹ „Angolok, legyenek hát angyalok!” Vagyis térjenek meg, legyenek keresztényé. Ez a misszió célja, ahová a szeretetszolgálat cselekedetei által vezet az út. Mert az integráció fogalma a következőket is magában foglalja: „Az Egyház számára az integráció azt jelenti, hogy csakis integráltan, azaz minden tagjában belenőve az Úrba és alapvetően harmonikusan képes élni: csak így van vonzereje. - Az integráció a legjobb modellje a mai szekularizált, sokszor keresztény-ellenes világgal való találkozásnak. Mindenfajta integráció alapja és közös eleme a szeretet.”⁸⁹² Vagyis nem csak a társadalomba, hanem Krisztusba is bele kell épülni, mert az a tökéletes és teljes integráció.⁸⁹³ Ha ez sikerül, akkor van esély a többi eredményre is, mert a krisztusi közösségből fakad a felebaráti szeretet, a becsületes munka, a törvénytisztelet. Ezért a bevándorlók támogatása egyáltalán nem csak politika vagy szociológia, hanem igazi meghívás a Krisztussal való közösségre. Természetesen ez lassú folyamat; a középkor elején is évszázadokig tartott, mire az emberek életmódja megváltozott: letelepedtek, elkezdték megbecsülni a tisztességes kétkezi munkát, elkezdtek tanulni, valamint apránként elhagyták a babonás, torz vallásosságot, és fokozatosan elfogadták az igaz hitet. Rengeteg pap, szerzetes és hívő kitartó, szeretetteljes vonzása volt ebben a folyamatban. Ma is erre van szükség. Aki magába fogadta Isten világosságát, az nem tarthatja meg ezt az ajándékot, hanem tovább kell adni a szavak és a világosság által.⁸⁹⁴

Még egy szempontot is ideállít Ferenc pápa: nem csak a méricsgélés, hanem a nagylelkűség, az önzetlenség is fontos, amikor valaki nem a haszonért cselekszik, hanem azért, mert valami jó.⁸⁹⁵ Amikor nincs semmi érdek a háttérben, az még inkább figyelemfelhívás, és elgondolkodtató. Az igazi Krisztus-követés megkívánja ezt a fajta hozzáállást, a nagylelkűséget. Mint tudjuk az Egyház történelméből, éppen a szeretet önzetlen cselekedetei voltak azok, amik sokszor kivívták a pogányok elismerését, és ennek következtében egyre többen kezdtek el érdeklődni a kereszténység iránt, ami megint növelte az igaz hívők számát. Hasonlóan manapság is a szentek élete ösztönzi a jó felszabadító jellegű kezdeményezéseket.⁸⁹⁶ A kereszténység életmód, valamint igaz tanítás az, ahol szerepel az

⁸⁹¹ Vö. JÖCKLE, C., *Szentek lexikona*, Dunakönyv Kiadó, Budapest 1994, 116.

⁸⁹² Art. *Integráció*, in *Magyar Katolikus Lexikon* V, SZIT, Budapest 2000, 321.

⁸⁹³ Vö. LG 13. Lásd még WERBICK, J., *Kleine Gotteslehre im Dialog mit Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2018, 75-81.

⁸⁹⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 37, SZIT, Budapest 2013.

⁸⁹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 139, SZIT, Budapest 2021, 69.

⁸⁹⁶ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia* 1986, 57, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 463.

önzetlen szeretet.⁸⁹⁷ Ide kell még sorolni azokat a vértanúkat, akiket megöltek azért, mert Krisztust hirdették olyan népek között, akik még nem ismerték. Ők tényleg Krisztust követték, és a legtöbbet adták oda: mindent. Aki ezt vállalja, abban tényleg nagy a hit és a szeretet. A vértanú misszionáriusok tudatában voltak küldetésük fontosságának és veszélyeinek, de éppen ez tette őket hitelessé; az egészséges bátorság és bizalom a gondviselésben vonzást gyakorolt másokra, és sokszor kivívta a nagybecsülést. Habár természetesen a migránsokat is – éppen úgy, mint másokat – megilleti a vallás szabad gyakorlása,⁸⁹⁸ ez nincs ellentétben, sőt kiegészíti az Egyház vonzó működését, aki mint anya, szeretne mindenki saját magában látni és éltetni a kegyelem által. Összefoglalva: ha a migránsokban személyeket látunk és védelmezzük, akkor hozzájárulhatnak mindenki jólétéhez és fejlődéséhez, de akkor, ha kötelességeiket vállalják, tiszteletben tartják a befogadó ország törvényeit és szellemi örökségét.⁸⁹⁹

4. A PÁPA KÖZÖS EGYÜTT-GONDOLKODÁSRA HÍV A TESTVÉRISÉG JEGYÉBEN

Meglehetősen új, és érdekes kezdeményezést indított el Ferenc pápa az egész világon. Világméretű szinodusi utat. Ez érdekesen hangzik, de mit is jelent? Annál is inkább, mert elkezdődött, vannak előütemezett szakaszai, de a módja nincs pontosan meghatározva. Mivel az egyházfő éppen a testvériség miatt kér mindenkitől aktív hozzájárulást a világ jobbá tételéhez, így ebben a fejezetben érdemes röviden értekezni róla.

4.1. A „ZSINATOK” JELENTŐSÉGE

Mivel a kifejezés tartalmazza a „szinódus” szót, ami zsinatot jelent, és jelentős esemény az Egyház életében, fontos a fogalmi tisztázás. Azonban nem szabad rögtön félreértésbe esni, és kibilleni a teológiai egyensúlyból. A zsinati (szinodális) út vagy folyamat nem egyenlő a zsinattal, éppen úgy, mint ahogy egy városba történő utazás nem egyenlő magával a városban lakással. A szinódus „a gör. *szün*, 'együtt' és *hodosz*, 'út' szavakból: 'összejövetel, gyűlés’,⁹⁰⁰ más néven zsinat, aminek a meghatározása „*egyházi előjárók tanácskozása hittani kérdések tisztázása és törvényhozás céljából.*”⁹⁰¹ Ahogy a szinodális útról szóló különféle egyházmegyei ismertetéseket olvashatjuk, máris egyértelmű, hogy itt

⁸⁹⁷ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 102.

⁸⁹⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 130, SZIT, Budapest 2021, 65.

⁸⁹⁹ Vö. KIRÁLY, L. (szerk.), *Ferenc pápa megmondja*, Corvina, Budapest 2020, 134-135.

⁹⁰⁰ Art. *Szinódus*, in *Magyar Katolikus Lexikon XIII*, SZIT, Budapest 2008, 303.

⁹⁰¹ Art. *Zsinat*, in *Magyar Katolikus Lexikon XV*, SZIT, Budapest 2016.

nem csak a szóban forgó egyházi előjárók tanácskozásáról van szó, hanem minden katolikus véleményéről, ezért kifejezetten zsinatnak nem tartjuk, hanem a fentebbi definíció értelmében valamiféle közös útnak, együtt – gondolkodásnak.

4.1.1. Zsinatok az Egyházban

A zsinatok szerepe jelentős az Egyház életében, ugyanis ott a külön karizmával felruházott személyek döntését a Szentlélek vezeti, és a döntések elfogadása – habár különböző mértékben – kötelező. Már a Szentírásban is olvashatunk a legelső, Jeruzsálemi Zsinatról (49), ahol az a kérdés merül fel az apostoli misszióban: köteleznek-e továbbra is a mózesi törvények kultikus előírásai, pl. rituális tisztaság, vagy bizonyos ételek fogyasztása, vagy sem.⁹⁰² Az apostolok és az első keresztények elkezdtek vitatkozni erről, de nem tartottak közvélemény-kutatást; nem kérdezték meg az antióchiai keresztényeket, hogy szeretnék-e betartani vagy sem? Tudatában voltak annak, hogy amikor ők felelősségteljesen, ismereteik alapján döntenek, akkor a Szentlélek vezeti őket. Ez megnyilvánul a határozati levélben is, amit írtak: „*Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk...*”⁹⁰³ – tehát érzik a súlyát annak: nem csak az ő egyéni véleményük, hanem az egész háttérben a gondviselés adja a sugallatokat, hogy ne tévedjenek meg, és az igazság diadalmaskodjon.⁹⁰⁴ Azóta természetesen az Egyház közel kétezer éves története alapján sok zsinat ülésezett, amit az egyháztörténelem, és a dogmatika is tárgyal. A helyi egyházmegyei vagy tartományi zsinatoknak is megvolt a maga jelentősége, de a mi számunkra a legfontosabbak az ún. egyetemes zsinatok, amik a leglényegesebbek, mert az egész Egyház hitét és erkölcsét nyilvánítják ki. Az egyetemes zsinatok a Tanítóhivatal jelentős megnyilvánulásai,⁹⁰⁵ akkor is, ha nem csak hittételeket mondanak ki. Viszont a legtöbb egyetemes zsinatra ez volt a jellemző, mert konkrét kérdésekben, bizonyos tévedésekkel kapcsolatban kellett állást foglalni. Kivéve az eddigi utolsó, a Zsinat, mert az dogmát nem mondott ki, de rengeteg iránymutatást nyújtott, és a legbörségesebb, legváltozatosabb tanítást adta.⁹⁰⁶

Az egyházi hierarchiában a legkiemelkedőbb szerepe van a püspököknek, és természetesen közöttük leginkább a római pápának.⁹⁰⁷ A zsinatnak rendkívül fontos hitbeli és

⁹⁰² Vö ApCsel 15, 6.

⁹⁰³ ApCsel 15, 28.

⁹⁰⁴ Vö. 2Pét 1, 21.

⁹⁰⁵ Vö. art. *Egyetemes zsinat*, in *Magyar Katolikus Lexikon* II, SZIT, Budapest 1994, 827.

⁹⁰⁶ Vö. JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 208.

⁹⁰⁷ Vö. art. *Magisztérium*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 107.

egyházkormányzati jelentősége van, hiszen tanítási viták és fegyelmi kérdések is eldőlhethetnek rajta. Az egyetemes zsinat a püspökök testületének cselekvése, élén a pápával. A püspököknek lehetőségük szerint kötelező részt venni az egyetemes zsinaton, és ott szavazni;⁹⁰⁸ ebben viszont ott van a Szentlélek vezetése, aki nem hagyja az Egyházat alapvető tévedésbe jutni.⁹⁰⁹ A püspökökön kívül pápai felhatalmazással meghívást nyerhetnek más személyek is, pl. teológusok, akiknek fontos segítő szerepe lehet a kérdések tisztázásában. A püspökök és a pápa szerepe ebben a legkiemelkedőbb, mert ők a Tanítóhivatal, és ez a krisztusi alapításra nyúlik vissza.⁹¹⁰

Végighúzódik az Egyház történelmén, hogy egyetemes zsinat akkor lett összehívva, amikor valamilyen speciális és közkeletű tévedés merült fel, amit a lehető leghamarabb kellett orvosolni. Az egyháztörténelem eddig összesen 21 ún. ökumenikus, egyetemes zsinatot tart számon.⁹¹¹ Az első Niceai Zsinat (325) az arián eretnokség ellen foglalt állást, letisztázva a fogalmak helyes értelmezését. Amit talán az egyháztörténelemben jártasabb réteg a leginkább korszakalkotónak tart, az a Trienti (vagy más néven Trentói) Zsinat (1545-1563) volt, mert ez a reformáció miatt gyűlt össze, rengeteg dogmát mondott ki, sok kérdést letisztázott, és jelentős egyházfegyelmi újításokat is elrendelt, amiknek több száz éves iránymutatás lett az eredménye. Egy hatástörténeti elemzés így ír a Trienti Zsinat összegzéséről: „*A protestáns reformációval a katolikus reformot állította szembe, de nem egyszerűen a középkor restaurálásával, hanem a lelkipásztorkodás és az egyházi alkotmány modernizálásával...külsőségeiben szerényebb, és éppen ezért annál tartósabban ható eseménynek bizonyult, egyúttal önvizsgálatnak és önmegújításnak.*”⁹¹²

Ebből a sorból egyedül a legutóbbi, a II. Vatikáni Zsinat tűnik ki, mert az nem kifejezetten egyféle vagy egynéhány új tévtanítás ellen lett összehívva, hanem az Egyház megújulásáért, a korszerű igehirdetésért.⁹¹³ Azonban éppen ennek a zsinatnak lett a legtöbb félreértése, amikor a nagyon is barátságos hangvételű, főleg pasztorális beállítottságú dokumentumokat bizonyos körök nem kezelték, és a mai napig sem kezelik megfelelő súllyal,

⁹⁰⁸ Vö. CIC 339. kán.

⁹⁰⁹ Vö. DH 3069-3070. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁹¹⁰ Vö. LG 22. Lásd még art. *Autoritāt*, in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie V*, de Gruyter, Berlin 1980, 17-51.

⁹¹¹ Vö. KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 542.

⁹¹² JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 117.

⁹¹³ Lásd art. *Vatikáni Zsinat II*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 190.

csak azért, mert ezen a zsinaton dogma kimondására nem került sor.⁹¹⁴ Ezzel a zsinattal kapcsolatban talán a leggyakoribb idézet *Szent XXIII. János* pápától, amire hivatkozni szoktak: „*Krisztus jegyese ma szívesebben nyúl az irgalmasság olaja után, mintsem hogy a szigor fegyverével fenyegetőzzék. Úgy vélik, hogy jobban segít korunk szükségletein, ha tanításának gazdagságát kínálja fel az embereknek, és nem ítél el senkit.*”⁹¹⁵ Ez a megközelítés viszont egyáltalán nem csökkenti a zsinat határozatainak szerepét, és az abból fakadó kötelelességeket, mert az egész hitletéteményre épülnek. Legutóbbi zsinatunk komoly reformokat hajtott végre, megújította a lelkipásztorkodást, elindította az ökumenét, és alapvetően az Egyház minden tagját felhívta a missziós lelkület megvalósításra.⁹¹⁶ Ennek a hatása mind a mai napig tart, és a mostani teológia művelése ezen a szellemiségén alapszik. Mondhatjuk, hogy Ferenc pápa missziós felhívása és a testvériség elérésére szólító buzdítása is mind a Zsinat szellemisége jegyében hangzanak el.

4.1.2. A hívek szerepe

Ezt az egyházfő által meghirdetett folyamatot nevezhetjük inkább együttes konzultációnak, közös felelősségvállalásnak, amely a Szentlélek által vezetett gyógyulási folyamat.⁹¹⁷ A XX. században úgyszólván többször érte az a vád az Egyházat, mintha a Szentlélek szerepét a háttérbe szorította volna, így most a maga teljességében szükséges erre reflektálni;⁹¹⁸ a pápa által elrendelt kezdeményezés erre kiváló válaszlehetőség. Maga a meghirdetés is utal rá: nem közvélemény-kutatás.⁹¹⁹ Legalábbis abban az értelemben, hogy akit a közvélekedés érdekel, ott pusztán a tények, az emberek már meglévő gondolat- és érzésvilágával foglalkozik. A szinodális út nem egyszerű állapotfelmérés, hanem közös gondolkodás és cselekvés kérése. Mivel az Egyházban, vagyis Krisztus Titokzatos Testében minden tag fontos, mindenkire szükség van, még ha vannak is bizonyos, kiemelt tisztségek. Krisztus az Egyházat hierarchikusnak alapította, Ő maga választotta ki az első pápát, *Szent Pétert*⁹²⁰ és a többi apostolt.⁹²¹ A kegyelmi képesítések és sajátos küldetések nem öncélúak,

⁹¹⁴ Vö. PUSKÁS, A., *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 25-26.

⁹¹⁵ *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Bevezetés, SZIT, Budapest 1992, 9-10.

⁹¹⁶ Lásd JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 150-209.

⁹¹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Találkozás, meghallgatás, felismerés*, in *Keresztény Élet* (XXIX / 42.), 2021, 3.

⁹¹⁸ Vö. DAHKLE, B., *Geist und Kirche*, in *Trierer Theologische Zeitschrift* (3/2020), Paulinus Verlag, Trier 2020, 248.

⁹¹⁹ Vö. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-mindenki-vegyen-reszt-szinodusi-folyamatban> (a kutatás ideje: 2022. április 01.)

⁹²⁰ Vö. Mt 16, 18.

⁹²¹ Vö. Mt 10, 2-4.

hanem éppen a közösség növekvő életének a biztosítékai.⁹²² Aki speciális karizmát kap, azt Isten különös kegyelmekkel is segíti, hogy a rábízott tisztségnek meg tudjon felelni.⁹²³ Azonban nem mindenki kap ugyanolyan küldetést, de valamiféle minden ember. Erre már *Szent Pál* is figyelmeztet, amikor a sokféleségről ír: „...a nekünk juttatott kegyelem szerint adományaink is különböznek: aki a prófétálást kapta, tegyen tanúságot a hit szerint, aki tisztséget kapott, töltse be tisztségét, aki tanító, tanítson, aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki jótékonykodik, tegye egyszerűségben, aki előjáró, legyen gondos, aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömet.”⁹²⁴

Ferenc pápa éppen erre a sokféleségre gondol, és arra, hogy a sokféle helyzetben lévő egyháztagek egészen másként láthatnak szempontokat, mint az olyan személyek, akiknek hivatalból speciálisabb a küldetése, és megszoktak egyházi struktúrákat. Habár az Egyház egy, és az egész földön elterjedt, mégis a más-más vidéken eltérő örömeket tapasztalhatnak, és eltérő problémákkal küzdhetnek, mint egy egyéb kultúrában élő katolikus. Mivel a laikusok jóval többen vannak, mint a klerikusok, többet láthatnak és tapasztalhatnak, különféle szemszögekből.⁹²⁵ Erről talán a legmarkánsabban és legtöbbet idézetten a Zsinat nyilatkozik, amikor a laikusok szerepéről szól: „*Sajátos hivatásuk alapján a világi hívek dolga az, hogy az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék Isten Országát. A világban élnek, vagyis a világnak mindenféle feladatában és munkakörében a családi és társadalmi élet megszokott körülményei között, szinte ezekből a szálakból van szöve az életük. Itt hívja meg őket Isten, hogy saját hivataluk gyakorlásával az evangélium szellemében élve kovászként belülről járuljanak hozzá a világ megszenteléséhez, és életük tanúságával -- hitük, reményük és szeretetük ragyogásával -- mutassák meg másoknak Krisztust.*”⁹²⁶ Tehát a világi hívek is meghívást kaptak, és képesek az Egyház hármasság feladata – tanítás, megszentelés, kormányzás – gyakorlása során a saját feladatukat betölteni.⁹²⁷

Ide kell még sorolni a diakónusok, a papság és a szerzetesek szerepét. Ők klerikusok, éppen úgy meghívást kaptak a szinodális útra, mint bárki más, és hivatásuknál fogva kiemelt felelősségük a részvétel. Habár ez a két csoport alapvetően nem birtokolja a tanítóhivatali küldetést úgy, mint a püspökök, felszenteltségük, valamint életállapotuk szerint látványos,

⁹²² Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 260.

⁹²³ Lásd BROSCH, J., *Charismen und Ämter in der Urkirche*, Hanstein Verlag, Bonn 1951, 144-182.

⁹²⁴ Róm 12, 6-8.

⁹²⁵ Lásd ŐRSY, L., *Életerős zsinat*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2017, 59-71.

⁹²⁶ LG 31. Lásd még art. *Laikus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 101-102.

⁹²⁷ Lásd CONGAR, Y., *Die Lehre von der Kirche (Handbuch der Dogmengeschichte III)*, Freiburg-Basel-Wien, 1971, 97-98.

jelentős küldetésük van. Aki egy helyi közösségben tölt be bizonyos vezető, szemlélődő vagy éppen szolgáló tisztséget, tapasztalatai alapján több szempont alapján tud véleményt alkotni, ami értékes nézőpont a püspöki szinódus segítésére.

4.2. FERENC PÁPA SZÁNDÉKA A SZINODÁLIS ÚTTAL

Míg a fentebb idézett pápai mondat a zsinati megfogalmazásokra vonatkozik, amit a püspökök és teológusok állítanak össze a saját munkájuk alapján, addig a szinodális út szeretne ötleteket, szempontokat kérni azoktól az egyháztagoktól, akik ebben készségesek résztvenni. Ferenc pápa három fő szempontot határoz meg a szinódussal kapcsolatban: találkozni, meghallgatni és felismerni;⁹²⁸ ebbe a három aspektusba szeretne a sajátos szinteken mindenkit belevonni. Ugyanebben az idézett beszédben részletezi: a találkozás és a helyes párbeszéd értékeli a másik embert, a felismerés pedig megoldásra, cselekvésre készítet. Az egyházfő ezekből kiindulva részletezi: ugyanígy kell nyitottnak a lenni a Krisztussal és a Szentlélekkel történt találkozásban, mert az jó értelemben megváltoztat, és segít megoldást találni, vagyis rá kell hagyatkozni a Szentlélek vezetésére.⁹²⁹ Az elszakadt görögkeletieknél erős a szinodális szellem, és ebből a Nyugat is tanulhat.⁹³⁰

A szinodális út hasonlít a misszionárius-tanítványság témájához: ahogy a misszionárius megmarad Krisztus hallgatójának, úgy az igehirdető is meghallgatja az embereket, mert akkor tud mindent tekintetbe venni.⁹³¹ Ez pedig a gyakorlati hasznossága mellett nemes gesztus is Ferenc pápától. Természetesen az esetlegesen beérkező – és valószínűleg eléggé sok – vélemény nem kötelezi a Tanítóhivatalt, de adhat jó ötleteket, és komolyan segíthet az állandó megújulás véghezvitelében. Az jut eszünkbe, amikor a pápa egyik hivatalos címe „Isten Szolgáinak a Szolgája”; természetesen a legfőbb egyetemes hatalma neki van,⁹³² de a hatalom és a tekintély célja a szolgálat, a rábízottak java, Isten rendelése alapján.⁹³³ Ha közös tanácskozást kér, abban éppen ez a felelősségtudat jelenik meg: a lelkek üdvét szeretné szolgálni, mert tisztsége éppen ebből a kötelességből fakad.⁹³⁴ Ő maga úgy gondolja, hogy a szinodalitást többféle szinten kell élni, mert a jelenlegit túl

⁹²⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Találkozás, meghallgatás, felismerés*, in *Keresztény Élet* (XXIX / 42.), 2021, 3.

⁹²⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Az Egyház szinodalitásáról*, in *Keresztény Élet* (2022. június 12.), 12.

⁹³⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 246, SZIT, Budapest 2014, 139.

⁹³¹ Vö. Uo 92.

⁹³² Vö. LG 22. Lásd még art. *Pápa*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 136.

⁹³³ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Péter utódjának primátusa az Egyház misztériumában, Megfontolások 7.*, 1998.

⁹³⁴ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 157.

statikusnak tartja.⁹³⁵ Ez alatt érthetjük a hivatalos püspöki szinódusokat; most azonban az egyházfő ezt a „módszert” terjeszti ki sajátosan mindenkire. Ebben pedig a szubszidiaritás elve valósul meg,⁹³⁶ amit gyakrabban a szociális ténykedésekkel kapcsolatban szoktunk emlegetni, de itt a lelki előrehaladást segítheti.⁹³⁷

4.2.1. A „hitérzék” jelentősége

A szinodalitás témájához tartozik egy másik fogalom, ami a Zsinat óta komoly jelentőséggel bír: az egész nép természetfeletti hitérzéke, amit latinul *sensus fidei* – nek nevezünk, és gyakran így emlegetjük szó szerint. Egészen pontosan a zsinati megfogalmazás így hangzik: „*A hívők összessége, mely a Szentlélek kenetének birtokában van (vö. 1Jn 2,20.27), a hitben nem tévedhet és ezt a különleges tulajdonságát az egész nép természetfölötti hitérzéke révén nyilvánítja ki, amikor 'a püspököktől kezdve a legjelentéktelenebb világi hívőig' hit és erkölcs dolgában kifejezi egyetemes egyetértését.*”⁹³⁸ Ezt a mondatot elsőre elolvasva talán félreérhetőnek tűnik a megfogalmazás, többször megvizsgálva viszont már teljesen világos: itt nem arról van szó, hogy az Egyház tagjainak számszerű többségi döntése vagy véleménye kötelezné akár a pápát vagy a püspököket, vagy éppen az ő utólagos beleegyezésük tenné elfogadottá a határozatokat, hanem éppen megfordítva: az Egyház tagjai tudatában vannak annak és érzik, hogy a Tanítóhivatal által a teljes isteni igazságot kapják.⁹³⁹ Ezért a fentebbi eszemefuttatás így folytatódik magyarázatképpen: „... *Isten népe a szent Tanítóhivatal hűségesen követett vezetésével már nem emberi szót, hanem valóban Isten igéjét kapja (vö. 1Tesz2,13), az egyszer átadott szent hit tanítását (vö. Jud 3), és fogatkozás nélkül ragaszkodik hozzá...*”⁹⁴⁰ A Szentlélek vezetése adja, az Egyház pedig gyakran hivatkozik erre a láthatatlan és titokzatos, de valóságos felsőbb irányításra, amit éppen Krisztus ígért meg.⁹⁴¹ A Szentlélek jelenléte egyfajta közös természetűséget hoz létre az emberek és isteni dolgok között, ami segít megragadni a valóságot, akkor is, ha szavakkal nem mindig tudják kifejezni.⁹⁴² Így ennek megfelelően a „hitérzék” helyes, rövid definíciója a következő: „*a*

⁹³⁵ Vö. HORVÁTH, Á. (szerk.), *Jó napot! Ferenc pápa vagyok*, Jezsuita füzetek, Budapest 2013, 33.

⁹³⁶ Lásd TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 15.

⁹³⁷ Lásd ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 159-171.

⁹³⁸ LG 12. Lásd még art. *Hitérzék*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 70.

⁹³⁹ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A hitérzék működése*, 34, in KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 220.

⁹⁴⁰ LG 12. Lásd még VALENTE, G., *Nähe und Freiheit – Im Gespräch mit Jorge Mario Bergoglio/Papst Franziskus*, Herder, Freiburg 2014, 34-40.

⁹⁴¹ Vö. Mt 28, 20.

⁹⁴² Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 119, SZIT, Budapest 2014, 72-73.

*keresztény ember adottsága, mellyel a hit dolgaiban képes megkülönböztetni az igazat a hamistól a Tanítóhivatallal egységben.*⁹⁴³ Természetesen ennek művelése nem automatikus, nem magától jön, hanem szükséges a helyes ismeretek megszerzése, és az a nélkülözhetetlen alázat, amivel az ember meghajol a kinyilatkoztató Isten akarata előtt. Ezt a témát bőségesen kifejtette a Nemzetközi Teológiai Bizottság *A „sensus fidei” az Egyház életében* című, 2014-ben kiadott dokumentumban. *„Szeretteim, ne higgyetek minden léleknek, hanem vizsgáljátok meg a lelkeket, hogy Istentől származnak-e, mert sok hamis próféta ment ki a világba.*⁹⁴⁴ - óv Szent János apostol. Éppen ebben segít a teológia, a Tanítóhivatal és a hitérzék. A hitérzékre figyelés pedig kritériuma a katolikus teológiának: azt kell keresnie, hogy felfedezze és helyesen fejtse ki, amiben a katolikus hívők ténylegesen hisznek, a hitbeli növekedés érdekében.⁹⁴⁵ Ez ott kapcsolódik a szinodalitáshoz, hogy a Szentlélek vezetése által egyes embereknek lehetnek olyan meglátásaik, amik az egész Egyház javára válnak, mert a hitletéteménnyel összhangban helyes ösztönzéseket hozhatnak.

4.2.2. A jövő és a szinodalitás

A Tanítóhivatal, hogy küldetésének megfeleljen, kérheti bármikor a hívek aktív részvételét a közös együtt-gondolkodásban. Erre hív most fel Ferenc pápa. A Szentlélek ott fű, ahol akar, nincs térhez és időhöz korlátozva, minden emberben tud hatékonyvá válni.⁹⁴⁶ Akár az Egyházon belül, akár annak látható keretein kívül, de adhat olyan sugallatokat, ötleteket, amik előbbre viszik az evangelizáció ügyét. Szinte minden korban adott a gondviselés olyan szent egyéneket, akik a sok probléma ellenére előbbre vitték az Egyház ügyét. Az egyházfő mai időnkben szintén így hagyatkozik a Szentlélek vezetésére, és szeretné felismerni, mire hív most.⁹⁴⁷ *„A szinodalitás nem szervezési divat vagy Isten népnek emberi újratervezése, hanem az egyházi közösség dinamikus és történelmi dimenziója, ... egyszerre számít Isten egész népének hitérzékére, az apostoli kollegialitásra és a péter utódával való egységre, melynek meg kell határozni az Egyház megtérését és reformját minden szinten.*⁹⁴⁸

Ha össze akarnánk foglalni a zsinattal és zsinati úttal kapcsolatos okfejtéseinket, akkor azt mondhatnánk: mindkettő közös együttgondolkodás, a misszió eszköze. Azonban míg a

⁹⁴³ Art. *Hitérzék*, in *Magyar Katolikus Lexikon* IV, SZIT, Budapest 1998, 874.

⁹⁴⁴ 1Jn 4,1.

⁹⁴⁵ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A hitérzék működése*, 36, in KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 221.

⁹⁴⁶ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Redemptoris Missio*, 28-29, SZIT, Budapest 1990.

⁹⁴⁷ Lásd CAMDESSUS, M. – LEGRAND, H., *Transformer l'Église*, Bayard, Montrouge 2020, 100-183.

⁹⁴⁸ FERENC PÁPA, *Az Egyház szinodalitásáról*, in *Keresztény Élet* (2022.06.12.), 12.

hivatalos zsinatoknak fajtájuk szerint különböző mértékben döntési joguk és ebből fakadóan az egyháztagok részéről elfogadási kötelezettség van, a szinodális út a Szentlélek vezetését kérve ötletek meghallgatása, figyelemfelhívás bizonyos problémákra és cselekvési módok megfogalmazása. Ennek pontos módját a helyi egyházmegyék fogják meghatározni. Viszont az ebből beáramló információk komolyan segíthetik a következő, 2023-ban megrendezendő püspöki szinódust, vagyis zsinatot. Tehát, ha mindenki megteszi a maga kötelességét, annak megfelelően, amilyen szerepet az Egyház életében betölt, annak függvényében lehet majd értékelni a jövőben a püspöki szinódust, megtörténte után.

A III. fejezet összefoglalása

Ha az Egyház olyan, mint egy anya, akkor a tagok egymással testvérek. Nem vérségi, hanem lelki értelemben, és bárki csatlakozhat hozzá. Viszont a tagoknak meg kell mutatniuk egymás iránti tetteikkel az igaz testvériséget, valamint a kívülállók felé is, hiszen ők is potenciális tagok, legalábbis mindenkire így kell tekinteni. A szeretet tettei vonzanak, és a testvéri közösség alapvetően megkívánja. Természetesen a legjobb testvérek között is lehetségesek konfliktusok; ezek kezelése, megoldása alkalom a fejlődésre. Éppen az Egyház által képviselt isteni igazságok miatt nem lehet és nem is szabad minden konfliktust kikerülni, hanem a rendelkezésre álló jó eszközökkel megoldani. A világméretű szegénység alkalom a szeretet gyakorlására. Itt, a földön is közelíteni kell a minél jobb élethez, mindenki javához, de ehhez közös együttműködés szükséges, főleg a gazdagoké, akik látszólag jogosan, de erkölcsileg bűnösen túl sokat birtokolnak mások kárára. Krisztus az igazi felszabadító, aki képessé tesz kegyelmével a bűnnel való szakításra. Az Egyház feladata küzdeni a szegénység ellen, de nem erőszakkal, hanem szolidaritással. Továbbá a lelki javakat is meg kell osztani a Szentlélek vezetése alatt. Erre szolgál a szinodális út, ami minden testvér szerepére épít, kiemelve a felelősséget. Ezek inkább pasztorális témák, és mind megvalósításra várnak, de az egész alapja az a kölcsönös kapcsolat, ami összeköti az emberiség élet- és sorközösségét; a földit és mennyeit is.

IV. A VALLÁSOK KÖZÖTTI TESTVÉRISÉG MEGÉLÉSÉNEK IRÁNYELVEI FERENC PÁPA MEGNYILATKOZÁSAIBAN

1. AZ EGYHÁZ NYITÁSA A VALLÁSOK ÉS VILÁGNÉZETEK FELÉ

Ebben a témakörben a Zsinat okozott óriási változást: a korábbi, ellentéteket hangsúlyozó hozzáállás helyett megfogalmazódott az őszinte vágy a közeledésre, a közös hitigazságok kiemelésére.⁹⁴⁹ Az Egyház most ezt mutatja fel, azonban nem tagadja a sajnálatos különbségeket, amelyek valóságosak és megoldásra várnak. Az Egyház testvérkeret nyújt a látható keretén kívül élő keresztényeknek, továbbá az eddigiektől eltérő hangnemet használ a többi nagy világvallás irányába is, legalább a kölcsönös béke fenntartása érdekében.⁹⁵⁰ Fejezetünk azt szeretné kifejezni, hogy Ferenc pápa határozottan kiáll a zsinati szemlélet mellett, és minden elszakadt keresztényt vagy más vallású embert, továbbá a vallástalanokat is vonzással szeretné megszólítani. Ő maga is így tesz, és erre hívja meg az Egyház többi tagját. Az Egyház azoknak a közössége, akik Jézusban Isten fogadott gyermekei, egymásnak testvérei, és célja mindenkit bevonni ebbe a testvéri közösségbe, ahol megvalósul az üdvösség javaiban való részesedés, és a kegyelmi ajándékok kölcsönös cseréje.⁹⁵¹ Továbbá azt is szeretnénk bizonyítani, hogy Egyház szerepe és szükségessége semmit sem változott az első Pünkösdi óta; tesszük ezt azért, mert mind a teológiában, mind pedig a gyakorlati lelkipásztorkodásban a Zsinat után tévedések kaptak lábra. Olyan tévedések, amelyek egy szintre akarnak emelni minden vallást, vagy éppen szükségtelennek érzékeltetik a katolikus hit teljes elfogadását.

1.1. TÉNYEK: SOKFÉLE VALLÁS VAN

„Kétpólusú feszültség van az eszme és a valóság között is. A valóság egyszerűen van, az eszmét kidolgozzuk. A kettő között állandó párbeszédnek kell folynia...”⁹⁵² - ezt nagyszerű megfogalmazást sok tapasztalattal kapcsolatban érdemes használni, de legjobban talán a vallások közötti párbeszédben és az ökumenében. Habár az Egyház a szóhasználatban különbséget tesz az ökumenizmus, vagyis a keresztények egységkeresése és más vallásokkal történő kapcsolatában, mi – a jelentős különbségek ellenére – nem választjuk ezt nagyon

⁹⁴⁹ Vö. JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 182-184.

⁹⁵⁰ KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002, 147.

⁹⁵¹ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 251.

⁹⁵² FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 231, SZIT, Budapest 2014, 132.

élesen szét, hanem inkább a pápa minden felekezeti és vallási csoport felé tanúsított nyitottságát szemléljük. Azért, mert a több vagy kevesebb különbség ellenére a megoldási kísérlete azonos minden irányba. Ő maga vallja: nyitottan, előítéletmentesen kell közeledni a másik felé, mert a más gondolkodásútól vagy éppen ateistától is lehet kapni valamit; az előítélet egy rossz fal, ami éppen a kibontakozást hiúsítja meg.⁹⁵³ Ferenc pápa megnyilatkozásain végighúzódik, hogy ő mindenféle ilyen falat le akar bontani.

Az emberben ott él a végtelen utáni vágy, csak az Isten a válasz létünk kérdéseire, így a hit megfelel az ember lényegének.⁹⁵⁴ Mivel egy Isten van, ezért csak egyetlen, igazi vallás lehetséges. Olyan, hogy két– vagy többféle, egymástól különböző, de mégis tökéletes, hibátlan, igazi vallás nem lehetséges; két egymásnak ellentmondó állítás nem lehet egyszerre és ugyanabban az értelemben igaz.⁹⁵⁵ Az egyetemesség nem a különféle elemek pusztas összeadását jelenti, hanem egy mindet átfogó valóság, ami a dolgok egységét fejezi ki.⁹⁵⁶ A Katolikus Egyház az igazi, tökéletes, Istentől alapított, ahol az igaz hit és vallás van.⁹⁵⁷ Ennek ellenére amióta világ a világ, sok eltérő vallással találkozhat az, aki csak egy kicsit érdeklődik egyes népek és emberek világnézete iránt. A Katolikus Egyház már kétezer éve létezik, működik és terjed, mégis fájó tapasztalat, hogy egyáltalán nem mindenki tartozik bele. A történelem folyamán sokan elszakadtak, kiléptek belőle, továbbá más földrészek ősi vallásai is léteznek, terjednek; ez olyan tény, ami valóság, amit nem lehet tagadni, ami egyszerűen van. Az ősegyház kezdettől a pogányság tengerében ténykedett, aztán az évszázadok múlásával a saját szakadásai is további nehézségeket okoztak.

Viszont ha a pápa megfogalmazását használjuk, akkor tudjuk: van egy eszme, ami Istentől ered, és Krisztus úgy fogalmaz meg: „... más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akorból valók. Ezeket is ide kell vezetnem. Hallgatni fognak szavamra, s egy nyáj lesz és egy pásztor.”⁹⁵⁸ Továbbá a főpapi imájában is könyörög a hívek, az Egyház egységéért, aminek tanúbizonyságnak kell lennie a világban.⁹⁵⁹ Istennek ez az eredeti, alapvető szándéka. Sajnálatosan azonban ez az elképzelés még nem valósult meg, és jelenleg is inkább távolodunk vagy stagnálunk, ahelyett, hogy közelednénk. Talán a legtalálhatóbb megfogalmazás

⁹⁵³ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 162.

⁹⁵⁴ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 115.

⁹⁵⁵ Vö. KREEFT, P. – TACELLI R., K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 365.

⁹⁵⁶ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 73-74.

⁹⁵⁷ Vö. DH 3000. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

⁹⁵⁸ Jn 10, 16.

⁹⁵⁹ Vö. Jn 17, 21.

erre a sok évszázados különállásra, amit az Egyház használ a *Communio Notio* Levélben: a „seb” kifejezés.⁹⁶⁰ A cél pedig ennek a sebnak a begyógyítása. Azért kell igent mondani az ökumenizmusra és minden más vallással kapcsolatos közeledésre, mert ez Krisztus akarata: egy Egyházat alapított, és követőinek egységét akarta.⁹⁶¹

A vallásokat több szempontból lehet csoportosítani.⁹⁶² Mi a következőt alkalmazzuk: háromféle nagy megosztottságot láthatunk magunk körül (persze ezeken belül számtalan ágazatot); egyfelől vannak olyan vallások, amik nem keresztények, és más az istenképük, mint a valóság (pl. hinduk, buddhisták). Másfelől vannak olyan felekezetek, akik elfogadják a Bibliát (nagy részben), akár a Szentháromságot is, de ezeken kívül más elvekben különböznek a katolikus hittől (pl. reformátusok, evangélikusok, anglikánok, unitáriusok). Harmadsorban pedig ott vannak az elszakadt keleti egyházak; többnyire görögkeletieknek hívjuk őket, vagy ortodoxoknak, azonban ezt a szót jól kell érteni, mert az „ortodox” szó igazhitűt jelent, márpedig ez nem teljesen igaz rájuk.⁹⁶³ Ők a legközelebb állnak hozzánk a hitben (néhány dogma különbséggel), mégsem teljesen egyek velünk; elsősorban jogilag. Mind a három különállás fájdalmas, de leginkább talán a harmadikat érezzük annak, mert minél több a közös pont, annál sajnálatosabb az egység hiánya. „*A világ minden keresztényét külön szeretném kérni egy vonzóvá és fénylővé váló testvéri közösség tanúságtételére, hogy mindenki megcsodálhassa, hogyan törődtek egymással, hogyan bátorítjátok és támogatjátok kölcsönösen egymást...*”⁹⁶⁴ - erősíti a pápa a zsinati eszmefuttatást.

1.1.1. Az Egyház és a vallásszabadság

Mielőtt megvizsgálánk a különféle vallások és az Egyház közötti kapcsolatok pápai irányelveit, szükséges kiindulópont a vallással kapcsolatos emberi szabadság helyes megfogalmazása. Csak így érthető meg a katolicizmus viszonya a többi világnézethez. Annál is inkább, mert egyáltalán nem minden korban volt ez az alapelv helyesen lefektetve és alkalmazva; ezért kiemelt szerepet kapott a Zsinaton is, teljesen érthetően.⁹⁶⁵ A történelmi áttekintése alapján többféleképpen változott az ehhez a témához történő hozzáállás mind a katolicizmus, mind a más vallások részéről. Az Egyházat a Római Birodalom üldözte a 313-as

⁹⁶⁰ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Communio notio*, 17, in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 387.

⁹⁶¹ Vö. DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012, 27.

⁹⁶² Lásd KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 88-91.

⁹⁶³ Lásd art. *Orthodoxia*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 129-130.

⁹⁶⁴ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 99, SZIT, Budapest 2014, 61.

⁹⁶⁵ Vö. *Dignitatis Humanae* 4.

Milánói Ediktumig; éppen az „istenek” haragja miatti félelem okán kötelezték a keresztényeket is a pogány áldozat-bemutatásra, aminek eredménye rengeteg vértanúság lett.⁹⁶⁶ A vallásszabadság engedélyezésével egyre többen lettek keresztények, végül államvallás lett, és nemcsak túlélte a Római Birodalom bukását, hanem következetes, kitartó misszióval a bevándorlás utáni időszakban létrehozta a középkori Európát.⁹⁶⁷

Ami a vallásszabadság elvére árnyékot vet, az a középkor egy része; erről szükséges pár szót ejtenünk a téma megértéséhez. A közgondolkodásban a nem hívők sokszor úgy tekintenek a középkorra, hogy „az Egyház és a papok üldöztek mindenkit, akik nem hitték el, amit tanítanak”. Ez az állítás ebben a formában természetesen nem igaz. Az tény és való, hogy felütötték a fejüket ún. eretnekségek, amikkel meg kellett küzdenie az Egyháznak, de az államigazgatásnak úgyszintén a közrend érdekében. Az egyháztörténelmi kiadványok bőséges információkat tartalmaznak az eretnekmozgalmakról és az inkvizícióról, erre most szükségtelen kitérnünk.⁹⁶⁸ De néhány ezekből levont következtetés ide kívánczok. „Az eretnek az Egyház által elítélt tévtanokat hirdet vagy azok szerint él.”⁹⁶⁹ A középkori egyházi személyek részéről tanúsított viselkedés megértéséhez szükséges tudni, hogy az eretnesség egyáltalán nem csak a vallásos életet érintette. Az eretnekek nem csak másként gondolkodtak, hanem lázadtak, támadtak, erőszakosan szembeszálltak a hatóságokkal, ártatlan vért ontottak és veszélyeztették a közrendet.⁹⁷⁰ Értelemszerűen ezt nem lehetett hagyni. A békés többség érdekében sem, valamint egyesek úgy vélték, hogy erős hatósági fellépéssel és kényszeres térítéssel segítik elő az eltévelyedettek lelki üdvét. Tehát mind az Egyház, mind a hatóság szükséghelyzetben volt; valamit tenni kellett az államok rendjéért. Vagyis ennek a kornak az egyházi hozzáállását nem lehet csak negatívan megítélni, mert az egész jóval árnyaltabb a helyzet ismerete tükrében; de az ezekkel kapcsolatos minden túlkapást utólagosan helytelenít minden jóérzésű katolikus.⁹⁷¹

Azóta, és különösen jelen helyzetben az Egyház újfent elítéli a rossz kényszerítéseket, és védi a lelkiismereti és vallásszabadságot.⁹⁷² Teszi ezt azért, mert Isten is hívja az embert, de nem kényszeríti, és szabad akaratból, helyes döntéssel kell az igazságot elfogadni. Azonban a szabadság egyáltalán nem pusztán érzelmi döntést jelent a kellemesebb felé, hanem

⁹⁶⁶ Lásd FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 60-61.

⁹⁶⁷ Lásd JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 36-40.

⁹⁶⁸ Lásd TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001, 16-21.

⁹⁶⁹ Art. *Eretnesség*, in *Magyar Katolikus Lexikon* III, SZIT, Budapest 1997, 237.

⁹⁷⁰ Lásd FRANZEN, A., *Kis Egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 210-214.

⁹⁷¹ Lásd TOMKA, F., *Az Egyház bűnei?*, SZIT, Budapest 2001, 81-83.

⁹⁷² Vö. KEK 2137. Lásd még art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

szabadulás a rossz kötöttségektől a teljesség irányába.⁹⁷³ Védi a személy méltóságát, de nem mentesít a kötelesség alól, hanem éppen ennek következtében van minden embernek egyéni és súlyos felelőssége, mert teremtményi mivolta okán válasszal tartozik Teremtőjének.⁹⁷⁴ A szabadság nem csak döntés, hanem benne van az egész ember egzisztenciája, mert azok leszünk, akivé tesszük magunkat.⁹⁷⁵ „Minden embert a maga méltóságának megfelelően, mivel személy -- tudniillik értelemmel és szabad akarattal rendelkezik, s ezért személyes felelőssége van --, a saját természete ösztökéli és készíti az igazság keresésére, elsősorban a vallás tekintetében. A megismert igazsághoz ragaszkodnia kell, s egész életét az igazság követelményei szerint kell berendeznie. De az emberek e kötelességüknek a természetüknek megfelelő módon csak úgy tehetnek eleget, ha pszichológiailag is szabadok és a külső kényszerből is mentesek.”⁹⁷⁶ – talán ezek a mondatok foglalják össze leginkább a téma mondanivalóját. Egy kettősség érzékelhető: egyfelől senkit sem szabad kényszeríteni valaminek a belső elfogadására, másfelől az ember kötelessége fennáll az igazság keresésére, és annak megvalósítására.⁹⁷⁷ Valójában nem is lehet igazán az embert bensőleg valamire kényszeríteni, hiszen kényszer hatására az egyén ugyan képes kifelé elfogadó magatartást mutatni, de hogy belül mi van benne továbbra is, az a kívülálló számára rejtély marad. Az erőszakos követelés nem képes a belső hozzáállást átalakítani, mert ahhoz őszinte saját belátás szükséges, hanem legfeljebb külső színlelést érhet el a kényszer.

Azonban nem csak katolikus részről voltak erőszakos térítési cselekedetek; ezek számarányai csekélyek azok mellett, amiket a katolikusoknak és más keresztényeknek kellett és kell elszenvednie más vallású emberek vallási türelmetlensége miatt. Napjainkban is jellemző, főleg mohamedán vallású területeken. Azonban mindegyik oldalra nagyon találó a pápai megjegyzés: „Az erőszak valójában nem az alapvető vallásos meggyőződésekből, hanem azok eltorzításából fakad.”⁹⁷⁸ Aki meg van győződve valamiről, az észérvekkel és helyes példával akarná átadni, azonban a rosszra hajló természet képes még a vallásosság címén is komoly bajokat okozni. Ezt a mi oldalunk manapság könnyen belátja, a másik oldalakról viszont jópáran nem; más vallásokba éppen az emberi fantázia miatt könnyebb belemagyarázni az erőszak „jogosságát”. Az egyházfő nagyon határozottan kiáll mindenki

⁹⁷³ Vö. GUARDINI, R., *A megtámadott hit*, Kairosz Kiadó, Budapest 2015, 207-208.

⁹⁷⁴ Vö. KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 79.

⁹⁷⁵ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 188.

⁹⁷⁶ *Dignitatis Humanae* 2. Lásd még WAHL, S. A. – NAUERH, T. – SILBER, S. (szerk.), *Papst Franziskus: Mensch des Friedens*, Herder, Freiburg 2022, 110-127.

⁹⁷⁷ Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 183-184.

⁹⁷⁸ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 282, SZIT, Budapest 2021, 142.

vallásszabadsága mellett, aminek konkrét joggá kell válnia, nem maradhat meg elvi fogalom szintjén.⁹⁷⁹

Végül még egy megjegyzés szükséges; úgy tűnhet, mintha ellentmondást látnánk: az Egyház okkal és joggal hirdeti önmagáról, hogy nélkülözhetetlen az üdvösségre, egyúttal védi és pártolja a vallásszabadságot. Ez a kettő egyáltalán nem ellentétes egymással, hanem összetartozik. Hiszen a valódi Egyházhoz tartozás csak szabadon lehetséges, így lehet Istennek tetszően cselekedni, ami érdemszerző. Tehát a vallás szabadsága külső kényszertől való mentességet jelenti, és egyúttal azt a kötelességet, amivel az ember felismeri, hogy a Katolikus Egyház az egyetlen teljesen igaz.⁹⁸⁰ „*E Szent Zsinat ... a Krisztus minden tanítványa közötti egység helyreállításának vágyától indítva minden katolikus hívő elé akarja tárni azokat az eszközöket, utakat és módokat, melyekkel erre az isteni meghívásra és kegyelemre válaszolhatnak.*”⁹⁸¹ – így kapcsolódik össze a vallásszabadság az Egyház küldetésével. Habár az idézet az ökumenével kapcsolatban fogalmazódott meg, az alapelv minden más vallással kapcsolatban is áll.

1.1.2. Testvéri közeledés minden másvallású emberhez

Az első nagy szakadás 1054-ben történt, amikor is a keleti rítusú egyházak és a Nyugat közötti feszültség miatt végleges elkülönülés támadt. Ezt a témát az egyháztörténelem bőségesen kifejti. Mi annyit mondunk róla: ez a szakadás nagyrészt jogi jellegű volt, és kevesebb hitbeli különbség (pl. Filioque, tisztítótűz, mariológiai témák).⁹⁸² Habár a pápaság teológiai és jogi, ez lett a legjelentősebb különbség: a keletiek nem akarják elfogadni Róma Püspökének kiemelt, egyetemes tisztségét, és az ebből fakadó rendelkezési jogát, így a szakadás főleg a pápaság ellen irányult.⁹⁸³ A Bibliát, a szentségeket mind elfogadják, és élnek velük. Az apostoli folytonosság megvan, a szentségkiszolgáltatásaik mind érvényesek és gyümölcsözőek.⁹⁸⁴ Így annál nagyobb a fájdalom, hogy nincs meg az egység, mert velük van a legtöbb közös pontunk, és szám szerint is sokan vannak.⁹⁸⁵ A további tanítóhivatali

⁹⁷⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Kazahsztáni beszéd*, <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-kazah-utjanak-vegen-beke-keresesebe-vonjuk-be-noket-es-fiatalokat> (a kutatás ideje: 2022. szeptember 19.)

⁹⁸⁰ Vö. *Dignitatis Humanae* 1. Lásd még art. *Free will*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 928-934.

⁹⁸¹ UR 1. Lásd még art. *Ökumene* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XXV, de Gruyter, Berlin 1995, 51-75.

⁹⁸² Lásd JEDIN, H., *A zsinatok története*, Ecclesia, Budapest 1998, 60.

⁹⁸³ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 25.

⁹⁸⁴ Vö. UR 15. Lásd még Art. *Ortodoxe Kirchen* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie* XXV, de Gruyter, Berlin 1995, 423-459.

⁹⁸⁵ Vö. Uo. 18.

megnyilatkozásokból a *Communio notio* levél szól még kifejezetten róluk is: az érvényes Eucharisztia okán joggal illeti „részegyház” címmel a keleti keresztényeket, mert a szentségek érvényesek, ennél fogva eucharisztikus közösségükben is Krisztus valóságosan jelen van.⁹⁸⁶ A hatályos egyházi törvények értelmében szükség esetén szabad katolikus híveknek bizonyos körülmények között az Eucharisziát venni azoktól a keresztény közösségektől, ahol ez érvényesen megvan.⁹⁸⁷ Ez újítás a korábbi egyházfegyelemhez képest. Maga a tény és a szöveg kifejezésmódja viszont nem tudja feloldani az ellentétet, hogy a keleti keresztények részegyházak tagjai, de nem tökéletes kommunióval.

A többi egyházi közösség alatt Európában a reformátusokat, evangélikusokat és anglikánokat szoktuk érteni; ezen kívül máshol még rengeteg ágazatuk alakult ki. Ez az elkülönülés az 1517-es ún. „reformáció”-ra vezethető vissza. Reformációnak, vagyis megújításnak (az eredeti hit visszaállításának) nevezte el a köztudat, de az elnevezés nem helyes; ugyanis azt ezt kezdeményező személyek nem megújították a kereszténységet, hanem megváltoztatták.⁹⁸⁸ Az igazi újítók pl. *Szent Domonkos* (kb.1170-75 – 1221), *Assisi Szent Ferenc* (1182 – 1226), vagy *Avilai Nagy Szent Teréz* (1515 – 1582) voltak. Ferenc pápa is kifejezetten elismeri, hogy a valódi reformerek a szentek, akik formáltak és továbbfejlesztették a lelki növekedéshez vezető ösvényt.⁹⁸⁹ A reformáció kapcsán már jóval több a különbség, mint a keletiekkel. A nyugati szakadás okán létrejött egyházi közösségek hite jelentősen eltér a teljességtől.⁹⁹⁰ A keresztség és a házasságkötés többnyire érvényes náluk, de nélkülözik az Eucharisziát, és érvényes papságuk sincs. Erről így fogalmaz a Tanítóhivatal: „Azok az egyházi közösségek ellenben, melyek nem őrizték meg az érvényes püspökséget és az Eucharisztia misztériumának eredeti és teljes valóságát, nem egyházak a szó sajátos értelmében; mindazonáltal akiket e közösségekben megkeresztelnek, azok a keresztség révén beletestessülnek Krisztusba, s ezért bizonyos, jóllehet tökéletlen közösségben vannak az Egyházzal.”⁹⁹¹ – ez a megfogalmazás teljes összhangban van a Zsinattal, de az azóta létrejött tévedésekkel szemben is egyértelmű választ ad. Mivel Európában nagy számban vannak protestánsok, így megint érzékeny ez a különbség.

⁹⁸⁶ Lásd HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Communio notio*, 17, in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 387.

⁹⁸⁷ Vö. CIC 844.kán.

⁹⁸⁸ Lásd art. *Lutheranizmus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 105-106.

⁹⁸⁹ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 109.

⁹⁹⁰ Vö. UR 19. Lásd még art. *Ökumenizmus* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie XXV*, de Gruyter, Berlin 1995, 77-85.

⁹⁹¹ HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Dominus Iesus*, 17, SZIT, Budapest, 2000.

A világvallások közé szokták sorolni a zsidó, a mohamedán, a buddhista és a hindu vallást, de ezeken kívül szinte felsorolhatatlan, mennyi kisebb-nagyobb hitvilág létezik. Minden vallásban található több-kevesebb igazság, amik értékesek, és kapcsolódási pontok. Erről a témáról a legjelentősebb zsinati dokumentum a *Nostra Aetate* nyilatkozat. Ez megfelelően kifejti, hogy megbecsülendő mind a más vallásokban megtalálható több-kevesebb érték; röviden így lehet összefoglalni.⁹⁹² Továbbá az emberi méltóság és testvériség okán értékel mindenkit, és elítél minden hátrányos megkülönböztetést.⁹⁹³

Az egyházfő megoldási kísérlete mindegyik esetben azonos, és megegyezik a zsinati szellemiséggel: ez pedig a párbeszéd és kölcsönös közeledés.⁹⁹⁴ Arra hívja fel a figyelmet, hogy bízni kell a másokban, és azokat az értékeket figyelembe venni, ami nála megtalálható.⁹⁹⁵ Ugyanazt fejt ki szavaival és tetteivel, amiket a Zsinat is elismer közös kapcsolódási pontoknak.⁹⁹⁶ Több alkalommal vett részt protestáns rendezvényen, a közeledést segítő.⁹⁹⁷ A Biblia ismeretét és szeretetét, valamint a világi hívek egyházi szerepének értékelését a más felekezetű keresztényektől mi is tanulhatjuk.⁹⁹⁸

1.2. AZ „EGYHÁZON KÍVÜL NINCS ÜDVÖSSÉG” AXIÓMA HELYES ÉRTELMEZÉSE

A vallásközi párbeszédrel kapcsolatban szükséges a címben említett megfogalmazást értelmezni, mert sokszor vált félreértések forrásává. Ez a mondat *Szent Cipriántól* (kb. 190/200 – 258) ered, és helyesen kell értelmezni, azon körülmények között, amikor konkrétan elhangzott: a szent püspök azokra az eretnekekre vonatkoztatta, akik a saját hibájukból elszakadtak az Egyháztól, és makacsul ellenálltak az igazságnak.⁹⁹⁹ A hangsúly tehát az Egyház, mint intézmény és közösség szerepén volt, nem annyira az egyének üdvösségének lehetőségén.¹⁰⁰⁰ Egészen más a hozzáállás azokhoz, akik nem tehetnek arról, hogy Krisztus Egyházát egyáltalán nem vagy nem jól ismerik. Ebben a tekintetben a Zsinat hozott fordulatot

⁹⁹² Vö. NA 2. Lásd még art. *Ecumenism* in WOODEN, C. – McELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 53-56.

⁹⁹³ Vö. NA 5. Lásd még Art. *Antropológia*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 18.

⁹⁹⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 238, SZIT, Budapest 2014, 135-136.

⁹⁹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 246, SZIT, Budapest 2014, 138.

⁹⁹⁶ Vö. UR 21-23. Lásd még art. *Ökumenizmus* in KRAUSE, G. – MÜLLER, G. (szerk.), *Theologische Realenzyklopädie XXV*, de Gruyter, Berlin 1995, 77-85.

⁹⁹⁷ Lásd KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 168-169.

⁹⁹⁸ Vö. DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012, 28.

⁹⁹⁹ Vö. SZENT CIPRIÁN, *Ep 73, 21*, in VANYÓ, L. (szerk.), *Ókeresztény írók 1*, SZIT, Budapest 1980, 455.

¹⁰⁰⁰ Lásd SCHEFFCZYK, L., *Aspekte der Kirche in der Krise. Um die Entscheidung für das authentische Konzil (Questionis non disputae I)*, Siegburg 1993, 162-163.

– kellő magyarázattal szolgálva –, és Ferenc pápa következetesen ebben a szellemben nyilatkozik. Mivel rendszeresen felmerül a kérdés a nemkeresztények és nemkatolikusok üdvösségével kapcsolatban, ennek a hitbéli összegzésére a XX. század nagy teológusai találtak megoldásokat.¹⁰⁰¹

1.2.1. Az Egyház nélkülözhetetlen szerepe

Minden jóhiszeműség ellenére – Isten szándéka okán – nem lehet az Egyház szerepét kevesebbnek látni vagy jelentéktelen színben feltüntetni.¹⁰⁰² A Megváltó léte és működése folytatódik, elsősorban az üdvösség teljes értékű jeleiben, a szentségekben.¹⁰⁰³ Maga Krisztus alapította, és tette nélkülözhetetlenül az üdvösség eszközévé; ezt már a kinyilatkoztatás is bőségesen kifejti: Pl. „*Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket elutasít, engem utasít el, aki pedig engem elutasít, azt utasítja el, aki küldött*”.¹⁰⁰⁴ Aki nem hallgat az Egyházra, úgy kell tekinteni, mint a pogányt vagy vámost.¹⁰⁰⁵ „*Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözüül, aki nem hisz, az elkárhozik*.”¹⁰⁰⁶ Ezzel a ténnyel már kezdettől fogva tisztában volt az Egyház, mert különben teljesen fölöslegesnek tartották volna a hittérítést, a sok fáradtságot, példamutatást, vértanúhalált. A különféle szakadásokat és eretnkségeket is teljes mértékig elítélték.¹⁰⁰⁷ Az Egyház lényegi küldetése, a misszió éppen azt szolgálja, hogy minden embert önmagába hívva üdvözítse.

Van egy nagyon érdekes előkép még a Biblia legelején: Noé bárkája. Később az egyházatyák is nagyon jó hivatkozási alapot találtak ebben az ószövetségi példában: az Egyház szerepét látták meg benne.¹⁰⁰⁸ A történet értelmében csak az menekült meg, aki rajta volt; mindenki más odaveszett.¹⁰⁰⁹ Így lett Noé bárkája az Egyház előképe: aki az Egyházban van, menekül meg a kárhozattól, aki nincs benne, örökre elveszik. Persze, ezen a kissé nyersnek tűnő és kizárólagos megfogalmazáson azért lett finomítva évszázadokkal később, mert csak két „szélsőséget” ismer: vagy rajta van teljesen, vagy egyáltalán nincs. *Bellarmin Szent Róbert* (1542 – 1621) a következő definíciót alkotta meg: „*Az Egyház az egyazon*

¹⁰⁰¹ Vö. RATZINGER, J., *Kein Heil außerhalb der Kirche?*, in *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf 1969, 339-361.

¹⁰⁰² Vö. UR 3. Lásd még Art. *Egyház*, in KRÁNYI, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 42.

¹⁰⁰³ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 85.

¹⁰⁰⁴ Lk 10,16.

¹⁰⁰⁵ Vö. Mt 10,14.

¹⁰⁰⁶ Mk 16,16.

¹⁰⁰⁷ Vö. 1Kor 1, 11.

¹⁰⁰⁸ Vö. DH 870. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 70-93.

¹⁰⁰⁹ Vö. Ter 7, 17-24.

*keresztény hit, és az azonos szentségek közössége kötelékével összekapcsolt és a törvényes pásztorok, különösen Krisztus egyetlen földi helytartója, a római pápa kormányzása alatt egyesített emberek társasága.*¹⁰¹⁰ Ez a meghatározás – habár igaz – mégsem megnyugtató, mert csak igen vagy nem beletartozót tud megfogalmazni. Az Egyházat ábrázoló többi kép a valósághoz jobban alkalmazkodva többféle árnyalási lehetőséget enged, ahogy azt a Zsinat bemutatja.¹⁰¹¹

Ahogy erről a témáról viták kezdődtek, szükséges volt a mélyebb kifejtése. *Szent Ágoston* a következőképpen fogalmaz: „*Üdvösségre és örök életre senki sem jut, ha nem Krisztus a feje. De Krisztus nem lehet senkinek a feje, aki nem tartozik a testéhez, ami az Egyház.*”¹⁰¹² A IV. Lateráni Zsinat (1215) mondta ki dogmaként: „*Egy pedig a hívek egyetlen Egyháza, amelyen kívül egyáltalán senki sem üdvözl...*”¹⁰¹³ Ez a tétel azt állítja, hogy Krisztus Egyháza egy, és csak ez az Egyház van az üdvösség eszközeinek birtokában, tehát a következtetés kétséget kizáróan levonható belőle: bele kell tartozni ahhoz, hogy valaki üdvözljön. A Firenzei Zsinat (1442) újfent megerősítette ezt a tételt.¹⁰¹⁴ Amikor pedig az Egyház hitelességének témája került a középpontba, ráadásul súlyosan megkérdőjelezve, sőt, a protestantizmus részéről kifejezetten tagadva, akkor a Tridenti Zsinatnak ismételt tanítást kellett nyújtania. Megint kifejezte a korábbi tételt, hogy valójában csak a Katolikus Egyház Krisztus igazi Egyháza, amelyben üdvözlőni lehet.¹⁰¹⁵ Sajnálatos módon a Zsinat után ismét támadtak olyan téves nézetek, amik a szövegek helytelen értelmezéséből olyan következtetéseket vontak le, mintha az Egyház szerepe csökkent volna; ezt újfent helyreigazította a Tanítóhivatal. Határozottan nemmel felelt az ilyen jellegű kérdésre; nem megváltoztatta, hanem részletesebben kifejtette és elmélyítette.¹⁰¹⁶ Az Egyházat *Szent Péter* után sziklának tartjuk,¹⁰¹⁷ akkor egyértelmű a maradandósága, állandósága. Amikor pedig kívülállók támadják az egyházi hagyományokat, és tanítást, annak az az oka, hogy magát a fogalmat félreértik. Ugyanis a hagyomány nem megmerevedés, hanem éppen hűség az

¹⁰¹⁰ BELLARMINUS, R. *Disputationes de controversiis christiane fidei adversus huius temporis haereticos*, T. II, 1. 3.c. 2, Venetiis 1721, 53. in ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, 62, SZIT, Budapest 1998, 23-24.

¹⁰¹¹ Vö. SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 181.

¹⁰¹² SZENT ÁGOSTON, *Civitas Dei*, XVIII. 51.

¹⁰¹³ DH 802. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 70-93.

¹⁰¹⁴ Vö. DH 1351. Lásd még art. *Egyház* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 246-259.

¹⁰¹⁵ Vö. DH 1870. Lásd még art. *Church*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 575-590.

¹⁰¹⁶ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Válaszok az Egyházzal szemben felmerülő kérdésekre* (2007), in PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 400-401.

¹⁰¹⁷ Vö. Mt 16, 18.

eredethez.¹⁰¹⁸ Az Egyház tanításai világosak, egyértelműek, azonban a témák hirdetésénél mindig figyelembe kell venni az aktuális sajtóságokat – tanítja erről az egyházfő.¹⁰¹⁹

Azonban a történelemben rendszeresen fellángoltak teológiai viták Isten egyetemes üdvözítő akaratáról. Erre a következő hivatkozásokat tehetjük: „*Vajon csak a zsidóké az Isten, s nem a pogányoké is? Bizony a pogányoké is. Ugyanaz az Isten teszi megigazulttá a hitből a körülmetéltet éppúgy, mint hite által a körülmetéletlent.*”¹⁰²⁰ – írja Szent Pál. Éppen tőle ered a másik olyan mondat, amit ezzel a kapcsolatban a legtöbbit szoktunk idézni: „*...üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére.*”¹⁰²¹ Teljesen egyértelmű tehát, és minden kétséget kizár, hogy Isten minden embert szeret, komolyan és előzetes akarattal akarja mindenki üdvösségét.¹⁰²² De az alapkérdésünk: hogyan érvényesül ez az üdvözítő akarat azoknál, akik nem tartoznak a Katolikus Egyházhoz? Ellentmondás látszik a két hittétel között. Ennek a látszólagos ellentmondásnak a feloldása komoly feladatnak tűnt a teológiában, mára már megoldottnak tűnik, kiváló teológusoknak köszönhetően.

1.2.2. Más vallások kötődése az Egyházhoz

A Zsinat előtti teológia is elismerte: a Szentlélek ténykedése nincs feltétlenül a látható Egyházra korlátozva.¹⁰²³ Úgy kell ezt érteni, hogy azok a jóhiszemű emberek, akik formálisan nem tartoznak ugyan a Katolikus Egyházhoz, de lélekben és vágyban hozzá tartoznak, mert nem tudatosan ugyan, de mégis ebbe az irányba haladnak.¹⁰²⁴ A Zsinat nagy fordulatot, ún. „kopernikuszi fordulatot” hozott a Katolikus Egyház életében és küldetésében; ¹⁰²⁵ ebben a tekintetben is. Mindennél részletesebben kifejtette, hogyan üdvözülhetnek azok, akik nem katolikusok; és ezt teljes összhangba hozta az Egyház nélkülözhetetlen szükségességének dogmájával. A legjelentősebb magyarázat így hangzik: „*Elnyerhetik az örök üdvösséget mindazok, akik önhibájukon kívül nem ismerik Krisztus Evangéliumát és Egyházát, de őszinte*

¹⁰¹⁸ Vö. BRAUN, K., *Ändert sich alles in der Kirche? Was bleibt?*, in *Forum Katholische Theologie* 37, 2021/2, 118.

¹⁰¹⁹ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 110.

¹⁰²⁰ Róm 3, 29-30

¹⁰²¹ 1Tim 2, 3-4.

¹⁰²² Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 165.

¹⁰²³ Vö. DH 2429. Lásd még art. *Church, history of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 590-616.

¹⁰²⁴ Vö. DH 3821. Lásd még SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 73-76.

¹⁰²⁵ Vö. GROOTAERS, J., *De Vatican II à Jean-Paul II. Le grand tournant de l'Église catholique*, Le Centurion, Paris 1981.

*szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatása alatt arra törekszenek, hogy teljesítsék akaratát, amelyet lelkiismeretük szavában ismernek fel. Még azoktól sem tagadja meg az isteni Gondviselés az üdvösségre szükséges támogatást, akik önhibájukon kívül nem jutottak el Isten kifejezett ismeretére, de – éppen nem az isteni kegyelem nélkül – iparkodnak becsületesen élni.*¹⁰²⁶ – olvassuk az egyetemes üdvözítő akaratról. Az egyházfő ezt az alapelvet úgy fejt ki, hogy nincs csak katolikus Isten, hanem Isten, aki éppen ezért mindenkié.¹⁰²⁷

Ez első látásra mintha ellentmondana az Egyház nélkülözhetetlen szerepének, de ezt a gondolatmentet a Zsinat a további megjegyzésekkel folytatja: *„Azokkal a megkereszteltekkel, akik a keresztény nevet viselik, de nem vallják a teljes hitet, vagy nem őrzik a teljes közösséget Péter utóda alatt, az Egyház sokféle kapcsolatban tudja magát.*”¹⁰²⁸ Vagyis az érvényes keresztség révén azok is kapcsolódnak Krisztus egyetlen Egyházához, akik nincsenek benne a látható jogi keretben; mivel egy a keresztség, így ez őket is titokzatos módon betagozza az Egyházba, még ha nem is tudnak róla. Az összes többi valláshoz tartozókról és a vallástalanokról, vagy éppen semmiben sem hívőkről így nyilatkozik meg a zsinat: *„Azok végül, akik még nem fogadták el az evangéliumot, különféle módokon vannak Isten népéhez rendelve.*”¹⁰²⁹ Ha ezeket a megfogalmazásokat egymás mellé helyezzük, és jól értjük, akkor egy zseniális teológiai következtetést kapunk: Mindenki, aki üdvözülni, csakis és kizárólag az Egyházon keresztül üdvözülni, még akkor is, ha nem tud róla, mert jóhiszemősége révén vagy rendelődik, vagy kapcsolódik Krisztus Egyházához, és ebből kifolyólag így részesül az üdvösség javaiból. Ez egyáltalán nem csorbítja az Egyház kikerülhetetlen és nélkülözhetetlen szerepét, viszont megválaszolja azok üdvözülési lehetőségét, akik a jogi kereten kívül helyezkednek el. Tehát akkor ezt a tanítást így lehetne összegezni: aki nem tagja a Katolikus Egyháznak, jóhiszemősége miatt tudatán kívül mégiscsak – még ha véletlen tévedésből, vagy kifejezetten ellenzi is – az Egyház által üdvözülni. Ez egy újabb dogmatikakönyv így foglalja össze: *„Az egyház szükséges eszköze az üdvösségnek. Ez kitűnik a látható egyház és a láthatatlan kegyelem összefüggéséből. A szentségi jellegből kiolvasható, hogy a beletartozás az üdvösség biztosítója, jóllehet az egyház és az üdvösség nem azonos fogalmak.”* ... *„Sőt mivel maga Krisztus tette az egyházat az üdvösség eszközévé, azért az üdvösséget is az egyház kegyelmeivel éri el, akik nem a látható egyház keretei között élnek, de jóhiszeműen megteszik*

¹⁰²⁶ LG 16. Lásd még KREEFT, P. – TACCELLI R., K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 364-370.

¹⁰²⁷ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 28.

¹⁰²⁸ LG 15. Lásd még art. *Church, history of*, in MARTHALER, B. L. – LANAVE, G. F. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia*, Gale Group, Michigan 2003, 590-616.

¹⁰²⁹ LG 16. Lásd még SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 73-76.

*kötelességüket. Az egyházhoz való tartozás fokozatokat enged meg.*¹⁰³⁰ – a fentebb említett zsinati megfogalmazások éppen ezeket a fokozatokat részletezik.

Később egy másik hivatalos, ökumenéről szóló korábbi pápai megnyilatkozás így ír: „...*a katolikus közösség határain kívül nincs egyházi vákuum. Néhány kiemelkedően értékes elem, mely a katolikus Egyházban az Egyházat alkotó üdvösségeszközök és kegyelmi ajándékok szerves egységében létezik, megtalálható más keresztény közösségekben is.*”¹⁰³¹ Talán ez a leggyakrabban idézett rész abból az enciklikából. Kiválóan elmagyarázza, hogy Krisztus Egyháza nem teljesen van más „egyházakban”, de ez az egyetlen Egyház képes más „egyházakban” működni, az üdvösségre vezetni, mégha ez ott egyáltalán nem is tudatos, vagy kifejezetten tagadják. Vagyis röviden összefoglalva: mindenki, aki üdvözülni, az Egyház által üdvözülni, mégha nincs is tudatában; így marad az Egyház az üdvösség egyetlen szentsége.¹⁰³² Ennek a tanításnak a félreértelmezése, és a más vallásokban lévő igazságok pozitív értékelése sajnos megtorpanította a missziót,¹⁰³³ emiatt a zsinat utáni tanítóhivatali reakció ismét kiemelte az evangelizáció szükségességét.¹⁰³⁴ Jelenlegi egyházfőnk szavai és tettei mind ebbe az irányba mutatnak, mert a testvéri összetartozás felmutatása hiteles misszió: az Egyháznak minden helyzetben és korban jelen kell lennie, mert küldetésénél fogva szeretne egy új világot, ahol igazságosság és béke honol.¹⁰³⁵

1.2.3. Egy lehetséges megoldás: végső döntés az egyháztagság mellett

Ez egy olyan teológiai vélemény, ami nem Ferenc pápa sajátja, de figyelemre méltó. Azért vesszük ide, mert a zsinati megoldás mellé odahelyez egy másik, de azzal elvileg szorosan összefüggő módot. Jól kapcsolódik a fentebbi gondolatmenethez, mintegy kiegészíti azt, már amennyiben tényleg valós. Ahogy a teljes közösség kívánalmából következik, az az üdvözülés rendes és helyes útja, ha valaki a Katolikus Egyház tagjaként, szentgyónását elvégezve, a betegek kenetével megerősítve távozik a földi életből; az ilyenről tudjuk, hogy üdvözülni.¹⁰³⁶ Az egyháztagság és a megtisztult lélek alapvetően szükséges. Azonban az ilyen keresztényi halál sajnos egyre kevesebb. Régen sem sikerült mindenkinek így eltávoznia, ma pedig egyre

¹⁰³⁰ GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 79.

¹⁰³¹ II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Ut unum sint*, 13, SZIT, Budapest 1995.

¹⁰³² Vö. ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája*, SZIT, Budapest 1998, 145.

¹⁰³³ Vö. KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 117.

¹⁰³⁴ Lásd VI. PÁL PÁPA, *Evangelii nuntiandi (apostoli buzdítás)* 1975, 15, SZIT, Budapest 2012.

¹⁰³⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 278, SZIT, Budapest 2021, 140.

¹⁰³⁶ Vö. DH 1000.

kevesebben vannak az eszerint elhunytak. Ezért elsősorban nehezen látszik összeegyeztethetőnek, hogy az Egyház nélkül nem lehet üdvözülni, továbbá csak tiszta lélekkel lehet a Mennyországba jutni, amihez viszont szükséges a jó gyónás elvégzése. Fejezetünk erre a problematikára próbál meg választ adni.

Létezik egy teológiai vélemény az ún. végső döntésről: ami eszerint a halál pillanatában történik, és eldönti az ember végső és örök sorsát.¹⁰³⁷ Az eszkatológia külön foglalkozik vele, több teológus is képviselte. Többek között *Heinrich Klee* (1800 – 1840), *Palémon Glorieux* (1892 – 1979), nemzetünkbeli a magyar származású jezsuita teológus, *Boros László* (1927 – 1981). „*A végső döntés hipotézise szerint minden ember a halálakor, tehát nem a halál előtt és után, hanem a test és a lélek szétválásának pillanatában különleges szabadság birtokába kerül, amennyiben már nem áll külső körülmények befolyása alatt, hanem egészen magára hagyatkozva teljes szabadságában hozhat felelősségteljes döntést.*”¹⁰³⁸ Ez azt jelenti, hogy a vélemény képviselői szerint az ember kap egy lehetőséget, „utolsó esélyt” az üdvösségre, Isten jóságának következtében, ami tényleg a végső, mindent eldöntő. Habár elvileg magába foglalja a végső elutasítás elvi lehetőségét is, hiszen a szabadság erre módot ad; azonban akik a halálkori végső döntés elméletét vallják, azok inkább az előnyös oldalát emelik ki, mely szerint egy egész elhibázott életet is jóvá lehet tenni. A legtöbben ebből az irányból közelítik meg a hipotézist. Amennyiben ez a vélemény igaz volna, több teológiai kérdésre is választ adna, sőt, szinte minden probléma megoldódna azzal kapcsolatban, miszerint hogyan üdvözülhetnek a nem keresztények, nem katolikusok, szentségek nélkül meghaltak, sőt, a kifejezetten ateisták vagy egyházellenes személyek. Hiszen náluk alapvetően hiányoznak a földön az üdvösség rendes lényegi feltételei: az egyháztagság és a megszentelő kegyelem. Hogyan juthatnak ezekhez hozzá, amikor a látszat teljesen ellenük szól? Annál inkább érezzük ennek a kérdésnek a súlyát, mivel szám szerint ők vannak többségben, ha jelenleg a föld lakosságát nézzük.

Azt lehetne mondani, hogy ennek a teológiai hipotézisnek az előzményei „búvópatakként” lappangtak a korábbi évszázadokban; korábban is kérdés volt, hogy a keresztség nélkül elhunyt kisdetek és szellemi fogyatékos emberek, újabban pedig az abortált magzatok, akik mind teljes értékű emberek, hogyan üdvözülhetnek? Az ő esetükben voltak efféle óvatos elképzelések, hogy Isten az utolsó pillanatokban megvilágosítaná őket a

¹⁰³⁷ Vö. BOROS, L., *Mysterium mortis*, Walter-Verlag, Olten und Freiburg im Breigau 1963, 33-34.

¹⁰³⁸ SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus dogmatika, A teremtés jövője Istenben*, SZIT Budapest, 2008, 73.

döntéshez, ami által létre jöhetne a vágykeresztség.¹⁰³⁹ Hasonló gondolatok jelentek meg a földrajzi felfedezések után azokkal a népekkel kapcsolatban, akiknek esélyük sem volt belépni az Egyházba. Újabban pedig az elvallástalanodás okán egyre több európai embernél hasonló a helyzet, csak burkoltabban.

Az elmélet a halál tényére, és annak körülményeire koncentrál. Maga a halál kívülálló számára egy olyan tény, ami fájdalmas, megváltoztathatatlan, de nagyrészt ismeretlen; amit tudunk róla, a kinyilatkoztatás alapján áll, de nem tapasztalat. Tényleg meg kell halni ahhoz, hogy valaki igazán átessen rajta; de aki átment rajta, nem jön vissza ismét ide ebbe a földi életbe.¹⁰⁴⁰ Kívülállóként csak egy-két pillanatot lehet érzékelni, amikor az egyén átmegy élőlől élettelenbe, de hogy ezalatt a lélekkel pontosan mi történik, rejtély. Tudunk arról, hogy egyes emberek baleset vagy betegség következtében „kiléptek a testükből”, és később elmesélték élményeiket. Ennek a kutatásnak az egyik leghíresebb összeállítása az „Élet az élet után – Visszatérés a holnapból” című könyv, ami ilyen emberi tapasztalatokat oszt meg.¹⁰⁴¹ Azonban mivel az ebben nyilatkozó emberek végülis nem haltak meg, hanem közöttünk maradtak; bármennyire is érdekes beszámolókat írnak a tapasztalataikról, nem tudunk ezekből messzemenő következtetéseket levonni, mert a tényleges biológiai halált nem élték át.

Tény, hogy a helyesen gondolkodó teológusok úgy tekintettek a halál pillanatára, mint nagyon lényegesre, hiszen akkor ér véget az érdemszerzés, és ettől függ az örökké tartó, soha el nem múló további sors, amit az Egyház dogmaként tanít.¹⁰⁴² A halált úgy szoktuk megfogalmazni, mint a test és a lélek szétválását, de még többet kell látni benne: habár a lélek nem hal meg, de a lélek számára is egy gyökeres változás, átváltozás másik létrendbe, nem csak kijutás a testből.¹⁰⁴³ A végső döntés lehetőségét feltételező teológusok ezért úgy tekintik a halált, mint az élet beteljesülését; éppen ebben az átmenetben tud a személy léte eljutni a teljességre. Úgy gondolják, hogy az élet és halál határmezsgyéjén, amikor az ember még éppen él, de már megszabadult a földi kötöttségektől – amik jelentős hatással vannak a szabad akaratú döntésekre – képes egész lényével, a mindenség dolgait a földi korlátozottságnál lényegesen jobban átlátva végérvényes döntést hozni. Természetesen ez az alapvető döntés, amire *Boros* és a többi teológus gondol, Isten mellett vagy ellene szól.

¹⁰³⁹ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 550.

¹⁰⁴⁰ Vö. Zsid 9, 27.

¹⁰⁴¹ Vö. MOODY, R. A. – RITCHIE, G. G., *Élet az élet után – Visszatérés a holnapból*, Ecclesia, Budapest 1987.

¹⁰⁴² Vö. DH 1000-1002. Lásd még art. *Halhatatlanság*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 65-66.

¹⁰⁴³ Vö. BOROS, L., *A halál misztériuma*, Vigilia, Budapest 1998, 89-90.

Az elmélet egy kulcskérdése, hogy mit tartunk az időről. Amikor az ezzel kapcsolatos kérdést próbáljuk megválaszolni, figyelembe kell venni, hogy Isten abszolút ura az időnek, és teljesen felette áll: „*Szeretteim, főképp egy dolog ne kerülje el figyelmeteket: az, hogy egy nap az Úr előtt annyi, mint ezer év, ezer év pedig annyi, mint egy nap.*”¹⁰⁴⁴ Ez az idézet nagyon jól alátámasztja azt a tényt, hogy az idő, nekünk, földön élő embereknek adott, és sem gyorsítani, sem lassítani nem lehetséges, folyamatosan múlik, Isten viszont örök jelenben él. Nagyon érdekes az Egyház hitvallásának azon megfogalmazása, ami úgy védi Krisztus valóságos istenségét: „*az Atyától született az idő kezdete előtt.*”¹⁰⁴⁵ Az idő és a történelem kizárólag az ember sajátja, mert az ember tud neki tudatosan tartalmat adni.¹⁰⁴⁶ Habár földi síkon nagyon nehéz, sőt szinte lehetetlen megmagyarázni, hogy mi „volt” az idő „kezdete” előtt, azt akarja a hitvallás érzékeltetni, hogy Isten ura és teremtője az időnek, mint mindenható, teljesen felette áll, így semmi sem lehetetlen neki, és a teremtmény ezt nem tudja teljesen felfogni. Ennek pedig egyértelmű következménye, hogy ami emberi szempontból kevesebb, mint egy másodperc, azt Isten a lélek érdekében nagyon különlegesen felhasználhatja. A földi életből távozónak más lehet az idő, mint a még élőknek. Ehhez hasonló ősi emberi tapasztalat a földi világban: ha valaki jól érzi magát valahol, akkor gyorsnak találja az idő múlását, azonban bajban, szenvedésben pár perc is óráknak tűnhet. Ez természetesen relatív, mert itt bizonyíthatóan mérhető az idő azonos múlása, csak az érzésvilág változásának függvényében lehet valamit rövidnek vagy hosszúnak állítani.

Az Egyház történetén végighúzódik, hogy amikor az elhunytakért imádkozunk, azokért is tesszük, akik hirtelen, egy pillanat alatt felkészületlenül haltak meg; abban a tudatban, hogy ami nekünk kevesebb, mint egy másodperc, Isten akkor is képes az embert kegyelemmel eltölteni, hogy végül üdvözülhessen. Az éppen hatályos kánonjogi törvények engedik azok egyházi temetését, akik hirtelen haltak meg, nem éltek vallásos életet, sőt, még az öngyilkosokat is.¹⁰⁴⁷ Sajnálatosan a temetések nagy részét hazánkban a jelen évtizedekben éppen a nem vallásosak teszik ki. Az ő esetükben ebbe, az utolsó pillanati megvilágosított döntés lehetőségébe lehet kapaszkodni; ez a leginkább mérvadó reménység. Erre utal pl. az Egyház imája, amikor a temetési szertartáskönyvben is találunk hasonló megfogalmazást azokért könyörögve, akik nagyon gyorsan hunytak el, készületlenül, szentségek nélkül.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁴ 2Pét 3, 8.

¹⁰⁴⁵ DH 150. Lásd még art. *Jézus Krisztus in Bibliikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 675-690.

¹⁰⁴⁶ Vö. GÁL, F., *Idő az örökkévalóságban*, SZIT, Budapest 1964, 208.

¹⁰⁴⁷ Vö. CIC 1183. kánon

¹⁰⁴⁸ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Temetési szertartáskönyv*, SZIT, Budapest 1999, 245.

Bizonyos szempontból lehet ez hasonló az angyalok próbatételéhez. Természetesen nem lehet a kettő közé egyenlőségjelet tenni, hiszen az angyalok eleve szellemi lénynek lettek teremtve, az embernél pedig nélkülözhetetlen szerepet tölt be a testi mivolta.¹⁰⁴⁹ De valamiféle párhuzamra lehet gondolni, ha a kettő nem is azonos. A dogmatikai angyaltan tanúsítja, hogy az angyalok, mint tiszta szellemek képesek egész lényüket egyetlen döntésbe belesűríteni – hiszen nincsenek az anyagvilághoz kötve, mint az emberek.¹⁰⁵⁰ A testben élő ember viszont bizonyos szempontból korlátozott, mert az eredeti bűn következményei,¹⁰⁵¹ az érzékszervek működése, a gondolkodásmód és társadalmi struktúra mind hatással van az egyéni életre. Ez a „beszűkülés” csak a halálban változhat meg, így adja magát az elgondolás, miszerint a sok esetleges téves földi döntés – amik a pályafutás alatt születtek – megjavulhat, konkretizálódhat egy teljes egzisztenciális végső saját állásfoglalásba. Azonban a döntés lehetősége magában foglalja a végső elutasítás választhatóságát is, azonban a vélemény képviselői inkább az előnyösebb szempontból próbálják értékelni, hogy az ember az elkövetett rosszaságait megbánva üdvözülhessen, illetve azokat az igazságokat, amiket nem tudott kellőképpen megismerni, teljes tudatossággal elfogadhassa.

A kegyelemtan részletesen osztályozza a természetfeletti ajándékot, és mindent összevetve elmondható, hogy Isten minden emberi teremtményét segíti ezzel, így alapból senki sincs kizárva az üdvösségből.¹⁰⁵² A Tanítóhivatal elvetette azt a janzenista tételt, mely szerint a pogányok nem kapnak üdvös segítséget.¹⁰⁵³ Továbbá kiemelt szerepet kap még az ún. „végső állhatatosság kegyelme”, aminek a szerepe szintén jelentős,¹⁰⁵⁴ hiszen üdvözülni csak a kegyelem állapotában lehetséges. Tehát valaki vagy visszanyeri megfelelő módon a megszentelő kegyelmet, vagy a halál pillanatában kerül abba az állapotba, de okvetlenül szükséges.¹⁰⁵⁵ Ezek a hittudományi tények, bizonyosságok ismét alátámasztják az elmélet esetleges elfogadhatóságát, mert ez volna a legkézenfekvőbb magyarázat. Ennek az elméletnek tehát az az előnye, sőt azért tűnik kívánatosnak, mert – mint fentebb említettük – valóságossága esetén megoldana jónéhány teológia problémát. Isten egyetemes üdvözítő akaratát mondhatni teljes „esélyegyenlőséggel” nyújtaná minden egyes ember felé. Ez

¹⁰⁴⁹ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 121-122.

¹⁰⁵⁰ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 325.

¹⁰⁵¹ Vö. DH 1512. Lásd még PAPST FRANZISKUS – SPADARO, A. (szerk.), *Im Angesicht des Herrn – Gedanken über Freiheit, Hoffnung und Liebe*, Herder, Freiburg 2017, 156-184.

¹⁰⁵² Vö. DH 1567. Lásd még PAPST FRANZISKUS – BIALLOWONS, S. (szerk.), *Gott ist barmherzig – Die wichtigste Botschaft des Heiligen Vaters*, Herder, Freiburg 2016, 63-105.

¹⁰⁵³ Vö. DH 2305. Lásd még art. *Pogány*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 141-142.

¹⁰⁵⁴ Vö. DH 1572. Lásd még art. *Kegyelem*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 88-89.

¹⁰⁵⁵ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 382.

összhangban van Isten alapvető szándékával, ami mindenki számára felkínálja az üdvösséget: mivel kegyelem nélkül nem lehet megtérni és üdvözülni, az Egyház határozottan állítja, hogy van kegyelem az Egyház látható keretein kívül is.¹⁰⁵⁶

Eddig az elmélet előnyeiről beszéltünk, most meg kell vizsgálnunk a hátrányait is. A legelső gond, hogy a Szentírásban sehol nem találunk erre utaló bizonyítékot. Azt bőségesen kifejti, hogy a földi élet döntéseitől függ az örök sors,¹⁰⁵⁷ de hogy Isten az utolsó pillanatban mindenkinek adna végső kiengesztelődési lehetőséget, ilyen biztos ténymegállapítás nincs sehol benne. A jobb lator, aki élete legvégén haldokolva tér meg, nem a halálban, hanem még előtte kér bocsánatot, és kapja meg rögtön az üdvösség ígértét.¹⁰⁵⁸ A Szentírás más helyein is Isten nem halogattatja a döntést, hanem ellenkezőleg: az élet megváltoztatását kéri, minél előbb, amikor az egyén felismerte a jót; főleg a prófétai igehirdetéseiben.¹⁰⁵⁹ Krisztus is sürgeti a megtérést.¹⁰⁶⁰

Az elmélet másik hátránya, hogy amennyiben minden kétséget kizárólag igaz volna, az könnyelműsége adhatnak okot az embereknek. „Minek kellene megtérni, ha úgymint ráérek az utolsó pillanatban?” – lennének sokan könnyelműek; ez visszaélés Isten irgalmával.¹⁰⁶¹ Ehhez hasonló elképzeléssel a korai kereszténységnek is meg kellett küzdenie, amikor az üldözések elmúltával sokan szándékosan halogatták a keresztség felvételét az utolsó pillanatokra, főleg abban a tévedésben, miszerint akkor még nem kell betartani a parancsokat; az Egyház ez ellen határozottan küzdött.¹⁰⁶² Amennyiben biztosan tudni lehetne a halálban lévő mindent eldöntő alapkérdést, teljesen feleslegesnek tünne a bűnöket elkerülni, és az életszentségre törekedni. Más megfogalmazás szerint elvonná az élet összes állásfoglalásának a jelentőségét, márpedig azokban is megnyilvánul a teljes emberi személy.¹⁰⁶³ Éppen ezért a kinyilatkoztatás teljes mértékig elítéli az efféle magatartást. Olyasmi lenne ez, mint amit az erkölcszociológia a Szentlélek elleni bűnnek nevez: az Isten irgalmában történő vakmerő bizakodás; márpedig nem nyer bocsánatot az a bűn, amitől az egyén egyáltalán nem akar megszabadulni, és ennek ez a lényege.¹⁰⁶⁴ Ellenkezik Isten fenségével és méltóságával, hogy az emberi teremtménye

¹⁰⁵⁶ Vö. DH 2429.a Lásd még art. *Kegyelem* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 723-730.

¹⁰⁵⁷ Vö. Jn 5, 29.

¹⁰⁵⁸ Vö. Lk 23, 42.

¹⁰⁵⁹ Vö. Jo 2, 12.

¹⁰⁶⁰ Vö. Lk 13, 24.

¹⁰⁶¹ Vö. ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG, *Magyar Katolikus Katekizmus* 262, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 33.

¹⁰⁶² Vö. TERTULLIANUS, *A bűnbánatról*, in VANYÓ, L. (szerk.), *Ókeresztény írók* 12, SZIT, Budapest 1986, 167.

¹⁰⁶³ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 172.

¹⁰⁶⁴ Vö. KEK 1864. Lásd még art. *Bűn*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 29.

szándékosan és tudatosan bűnös életet éljen abban a gondolatban, hogy majd a legvégén valahogy könnyen megszerzi a Mennyországot.

Hozzá kell még tenni, hogy akik vallják a végső döntés hipotézisét, azok sem könnyelműek ezen a téren. Ők is belefoglalják: az emberi élet számos döntési lehetőséget tartogat, és élethelyzeteink tele van ezekkel, mind-mind következményekkel.¹⁰⁶⁵ A jó és rossz döntések sorozata kialakít az emberekben egy habitust, állapotot, amiből aztán a többi is fakad. Aki állandóan rosszul dönt, ott a nagy valószínűség, hogy ezek összeadódnak egy végső nagy rosszá, de ugyanezt lehet feltételezni a jó esetekben is; így végső soron ezek nagyban befolyásolhatják a végső, nagy állásfoglalást.¹⁰⁶⁶ Egy hétköznapi hasonlattal érzékeltetve: a fa nagy valószínűséggel arra dől, amerre hajlik. Természetesen az ember esetében – aki a látható teremtett világban a legfontosabb szerepet tölti be – elvileg lehet másként, de a valószínűsége nem túl nagy, és számos tényezőtől, elsősorban a kegyelem munkálkodásától és az egyén együttműködésétől függ. Ferenc pápa is utal rá: életünk végén tudjuk meg, kiknek kell köszönetet mondanunk, akiknek ténykedése a mi javunkra vált.¹⁰⁶⁷

Ha össze akarjuk foglalni, hogy miként kell erről a teológiai téziszről gondolni, akkor a következőket lehetne megállapítani: habár egyértelmű bizonyítékkal a hittudomány nem tud szolgálni erre az elképzelésre, erősen valószínűsíthető, hogy a jóhiszemű embereknek Isten ad egy végső lehetőséget az „utolsó pillanatban”. Következik ez abból a tényből, hogy Isten minden ember üdvösségét komolyan akarja, és az ehhez szükséges kegyelmet megadja.¹⁰⁶⁸ Mivel pedig az Egyházon kívül nem lehet üdvözülni, és ezzel összefüggően főleg a keresztség, de a gyónás is legalább vágyban,¹⁰⁶⁹ és életkortól függően szükséges; ha ezeket a hittételeket össze akarjuk egyeztetni egymással, akkor juthatunk erre a következtetésre. Amennyiben valaki tudatlanságban vagy ítélőképeség hiányban szenvedett életében, már ami a katolikus hitet illeti, átlátva a teljes igazságot, elfogadhatja az Egyházat és annak a szentségeinek a szerepét, és az „utolsó pillanatban” a helyes vágyakozást felindítva részesülhet bennük. Viszont nem tűnik célszerűnek feltételezni a végső döntés lehetőségét azoknál, akik rosszhiszeműen és tudatosan elutasították Isten korábbi kegyelmeit, hiszen a meghívást megkapták, és ők is szabadon döntöttek. Isten irgalmas, de igazságos is, és aki

¹⁰⁶⁵ Vö. HAHN, S. – CHAPMAN, E. S., *Remélem, meghalok!*, SZIT, Budapest 2021, 109.

¹⁰⁶⁶ Vö. BOROS, L., *A halál misztériuma*, Vigilia, Budapest 1998, 111.

¹⁰⁶⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Gaudete et exsultate*, 7, SZIT, Budapest 2018, 11.

¹⁰⁶⁸ Vö. DH 1567. Lásd még art. *Eleve elrendelni* in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 278-282.

¹⁰⁶⁹ Vö. DH 1543. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II*, SZIT, Budapest 1990, 157-165.

könnyelmű, az a saját vesztét okozhatja. Az örök sors tekintetében mindig a legbiztosabbra kell törekedni.¹⁰⁷⁰

2. FERENC PÁPA TESTVÉRI EGYSÉGKERESÉSE AZ EVANGÉLIUM ÖRÖMÉBEN

Éppen úgy, mint két elődje esetében, nagyon érezhetjük a zsinati irány továbbvitelét a jelenlegi egyházfőnél. Mind az ezzel kapcsolatos megnyilatkozásai nagyon pozitív hangvételűek, mind a személyes tettei: amikor apostoli útjai során rendszeresen találkozik más keresztényi vagy másvallású vallási vezetőkkel. Ő maga a jó példa arra, ahogy a jóindulat képes vonzani, tettekre serkenteni. A legfontosabb feltett kérdése: „Mit tudunk együtt tenni?” – hiszen a megosztottság mind kifelé, mind befelé rossz hatással van.¹⁰⁷¹ Az evangelizációnak három fő módszere van manapság is, akárcsak a jeruzsálemi ősegyházban: a szoros értelemben vett igehirdetés, az élet tanúságtétele és a közösség tanúságtétele. Ez a három pedig szoros egységet alkotott; az ige hirdetését maga a hirdető személy élete és a közösség tanúságtétele tette hitelessé és hatékonyá.¹⁰⁷² Jelenlegi egyházfőnk tanítása azt érzékelteti: az utóbbi kettő a kiindulópont az első sikeres megvalósulásához.

2.1. A MEGOLDÁS KULCSA: A PÁRBESZÉD

A Zsinat meglehetősen gyakran, 122 alkalommal használja dokumentumaiban a „párbeszéd” kifejezést, ami lényeges hangsúlyeltolódás a korábbi, tekintélyelvű magyarázatokhoz képest.¹⁰⁷³ Legjobban a más vallásokkal kapcsolatos magatartás tanúsításánál beszél erről: okosan és szeretettel kell párbeszédet folytatni más vallásúakkal, együttműködve abban, amiben lehet.¹⁰⁷⁴ A párbeszéd lényege meghallgatni a másik felet, ez által a kapcsolat által megismerni őt, és közelebb kerülni hozzá; ennek következtében nagyobb eséllyel lehet neki az üdvösség jó hírét felkínálni, hiszen minden ember hivatalos Krisztus Egyházába. Mivel pedig egyes vezetők a rájuk bízott közösség vagy csoport nevében, az ő érdekeiket szem előtt tartva tárgyalnak, így a párbeszéd kezdeményezése és lefolytatása nem csak egyéni emberekre, hanem közösségekre, társaságokra, népcsoportokra is vonatkozik, mert mindenki tagja többféle közösségnek. Ez a tény, vagyis a párbeszéd szándéka önmagában is érzékelteti a másik fél fontosságát, értékességét, és ez már jó

¹⁰⁷⁰ Vö. HÄRING, B., *Krisztus Törvénye I*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1997, 198.

¹⁰⁷¹ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 106.

¹⁰⁷² Vö. TOMKA, F., *Misszió és új evangelizáció*, in *Vigilia* (2007/2), 111.

¹⁰⁷³ Lásd KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 298.

¹⁰⁷⁴ Vö. NA 2. Lásd még art. *Dialógus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 36.

kiindulópont. Ferenc pápa hozzáállása: „*Ha tanácsot kérnek tőlem a különböző társadalmi csoportok vezetői, mindenkinek ugyanazt mondom: párbeszéd, párbeszéd, párbeszéd...*”¹⁰⁷⁵ Visszagondolunk Krisztus szavaira, aki az utolsó vacsorán fogalmazta meg, hogy Ő és a tanítványok a világban élnek, de nem a világból valók,¹⁰⁷⁶ tehát éppen a világhoz szól küldetésük, ezért nem függetleníthetik magukat teljesen tőle, mert ez ellehetetlenítené küldetésüket. Isten Fia emberré lett, itt élt a földön, így már a létével, földi pályafutásával is egy dialógust kezdeményezett az emberiséggel.¹⁰⁷⁷ Ezen belül folytatott kifejezett párbeszédet, így próbált eredményeket elérni: evett együtt vámosokkal,¹⁰⁷⁸ de vezető farizeus meghívását is elfogadta,¹⁰⁷⁹ és az asztalközösség által próbált közeledni – párbeszédrel – mindkét csoporthoz, hogy megtérésre hívja fel őket.

2.1.1. A vallásközi párbeszéd jelentősége

A világban való lét szükségszerűen megkíván egy bizonyos kapcsolat állandó fenntartását: „...*az igaz kommunikációnak ára van, de ezt az árat épp emberségünk kivívása, megőrzése végett mindnyájunknak meg kell fizetnünk.*”¹⁰⁸⁰ Következik ez az ember, mint társas lény sajátos szerepéből; a közösségi élet állandó kommunikációt kíván még hétköznapi, általános dolgokban is. A mélyebb tartalmú, vallási témákban még jobban érezhetjük ennek a fontosságát. Mint ahogy az egyházi célokkal kapcsolatban az „ökumené útja” sokszor szerepel, ezzel kapcsolatban a gyakorlati megvalósítás egyik és nélkülözhetetlen eszköze a párbeszéd. Ugyanis helyes és jó kiindulás a másik megismerésére, valamint ez által a katolikus tanítás megfelelő kifejtésére. A történelem folyamán sokszor a félreértések okozták a heves teológiai vitákat és szakadásokat. Tipikus példa: a szentháromságtani vitákban a „személy”, „lényeg” és „természet” szavak görög megfelelőinek jelentéstartalma jó ideig nem volt kellően letisztázva, ezért lehet, hogy valaki jóra gondolt pl. Krisztus istenségével vagy emberségével kapcsolatban, de mégis rosszat mondott ki.¹⁰⁸¹ Az ehhez hasonló nehézségek nem múltak el; a XX. századra jellemzően számos egyéb félreértés történt a bibliai fogalmak

¹⁰⁷⁵ AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 167.

¹⁰⁷⁶ Vö. Jn 17,15.

¹⁰⁷⁷ Vö. DV 2-3. Lásd még PAPTST FRANZISKUS – OEHLER, A. R. (szerk.), *Lasst euch die Hoffnung nicht nehmen!*, Herder, Freiburg 2017, 197-229.

¹⁰⁷⁸ Vö. Mt 9, 10-13.

¹⁰⁷⁹ Vö. Lk 7, 36.

¹⁰⁸⁰ KUMINETZ, G., *Megfontolások a szólás szabadsága alapvető jogáról*, in *Teológia* (2016/1-2), 49.

¹⁰⁸¹ Lásd SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 360.

értelmezésével kapcsolatban.¹⁰⁸² Ezért a másik felek gondolatvilágainak megismerése elmélyíthet, valamint tisztázhat vitás pontokat, és ha közelednek az álláspontok, akkor talán egyszer megvalósulhat az egység. Azonban ezt apránként, tapintatosan, lépésről lépésre lehet megtenni. A jó párbeszédet igazságban és szeretetben nyitott magatartás jellemez, és az emberi életről folytatott beszélgetés elősegíthet komolyabb eredményeket is.¹⁰⁸³

Ebben a témakörben Ferenc pápa fontos hangsúllyal említ meg kifejezetten három területet, ahol a párbeszéd kiemelten szükséges: az államokkal, a társadalmakkal, és a nem katolikusokkal.¹⁰⁸⁴ Ugyanaz a gondolat és magatartás fejeződik ki nála, mint ami elindult a Zsinat idejében. A párbeszéd képes arra, hogy magát az Egyházat is belülről erősítse, valamint gazdagítsa: „...nem is adhatná ékesebb bizonyosságát elkötelezettségének, tiszteletének és szeretetének az emberek nagy családja iránt, melyben maga is él, mint hogy hozván az evangélium világosságát, párbeszédet kezd e kérdésekről, és az emberiség rendelkezésére bocsátja azokat az üdvös erőket, melyeket maga az Egyház a Szentlélek vezetése alatt alapítójától kap.”¹⁰⁸⁵ Továbbá: „E dialógus vágya, melyet egyedül az igazság iránti szeretet s a kellő okosság vezérel, a magunk részéről senkit sem rekeszt ki: azokat sem, akik az emberi szellem csodálatos értékeit megbecsülik ugyan, de Szerzőjüket még nem ismerik el, s azokat sem, akik ellenfelei az Egyháznak, és különféle módokon üldözik.”¹⁰⁸⁶ Mivel az emberi nem nagy családjába mindenki beletartozik vallástól függetlenül, és emberi méltósága azonos, azért nincs senki kirekesztve a dialógusból. Ez Isten egyetemes üdvözítő akaratából egyértelműen következik, és fontos része a testvériségnek. Sőt, annál nagyobb eredmények érhetőek el, ha kiderül, milyen tévedések okozzák egyesekben a vallástalanságot, vagy éppen a közömbösséget.

A párbeszéddel kapcsolatban fontos további szempont a másik fél tényleges meghallgatása; a csupán felszínes odafigyelés, az azonnali kész „receptek” vagy az előre gyártott válaszok hátráltatják a missziót,¹⁰⁸⁷ mert ellehetetlenítik a másik fél valódi kitarulkozását. Márpedig az evangelizáció az egész embert „veszi célba”, minden kérdésével, problémájával együtt. Amennyiben kiderül, kinek milyen gondjai, kérdései, vágyai vannak, és azokon lehet segíteni, az a másik igazi megbecsülése, a teljes ember „gyógyítása”. Tehát az

¹⁰⁸² Lásd HELL, L., *Katholische Bibelhermeneutiken (16. – 20. Jahrhundert): Einführung*, in WISCHMEYER, O. (szerk.), *Handbuch der Bibel – Hermeneutiken*, de Gruyter, Berlin 2016, 491.

¹⁰⁸³ Vö. FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 250, SZIT, Budapest 2014, 141.

¹⁰⁸⁴ Vö. Uo. 135.

¹⁰⁸⁵ GS 3. Lásd még art. *Dialógus*, in *Magyar Katolikus Lexikon II*, SZIT, Budapest 1993, 610.

¹⁰⁸⁶ GS 92. Lásd még art. *Dialógus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 36.

¹⁰⁸⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 65, SZIT, Budapest 2019, 29.

igazi párbeszéd nem csak formális udvariaskodás, nem látszat, hanem a másik megértések, és sebei begyógyításának őszinte szándéka vezeti. Mint ahogy az orvostudományban, úgy a lelki dolgokban még inkább akkor lehet lelki gyógyulást elérni, ha a másik őszintén kitarulkozik, mert akkor derülnek ki a problémák, és csak akkor lehet a gyökeres megújulást elősegíteni. *„A dialógus nem önmagunk ráerőltetése a másikra, ..., hanem önmagunk megosztása a másik féllel, egyúttal részesedés belőle. A párbeszéd út annak a közösségnek a megszületése felé, amelyben a résztvevők lemondanak feltétlen önállóságukról, és saját szabadságuk és identitásuk egy részét szabad döntéssel a másik fél, a többiek, a közösség rendelkezésére bocsátják.”*¹⁰⁸⁸

2.1.2. A párbeszéd haszna: az Egyház lelki gazdagodása

A párbeszéd nem csak azért szükséges, mert általa kívülállók közelebb kerülhetnek az üdvösség javaihoz, hanem maga az Egyház is gazdagodhat általa: ha alázatosan meghallgat másokat, abból képes felismerni olyan világosságot, mely őt magát is segítheti az evangélium mélyebb felfedezésében.¹⁰⁸⁹ Ez megint egy új, érdekes megfogalmazás. De maga a tény következik abból, hogy Isten csak jót teremtett, és nem csak a kézzel fogható, hanem szellemi javak területén is lehetnek olyan gazdagságok, értékek, amelyek felfedezése még nem történt meg. Így más vallású emberek őszinte – de mégis téves – meggyőződésében, vallásgyakorlásában is lehet újdonságot találni, amiben van jó. *„Az ajándékok cseréje által a Lélek egyre inkább el tud vezetni minket az igazsághoz és a jóhoz.”*¹⁰⁹⁰

Már a kezdetben is jellemző volt, hogy az apostolok és első keresztények igyekeztek meríteni a korabeli fogalom-készletből, különösen a görög filozófiai áramlatokból, és ezeknek a segítségét felhasználva próbálták vonzóvá tenni a kereszténységet.¹⁰⁹¹ Ennek lett nagy eredménye, hogy bölcséleti úton is sikerült a középkorra a hitigazságokat logikusan, az ész számára jól megragadható módon megfogalmazni, és ez új színben tüntette fel a kinyilatkoztatott hittételeket. Ez által az Egyház is lelkileg gazdagabb lett, hiszen saját magát képes volt még érhetőbben kifejezni. Pl. amikor az arisztotelészi matéria-forma kategóriákkal fogalmazta meg, hogy mi szükséges a szentségek érvényességéhez, ez a biztos útmutatás

¹⁰⁸⁸ TOMKA, F. – TOMKA, M., *Gaudium et Spes. Lelkipásztori Konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról (1965)*, in KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002, 461.

¹⁰⁸⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Christus vivit*, 41, SZIT, Budapest 2019, 21.

¹⁰⁹⁰ FERENC PÁPA, *Evangélii gaudium*, 246, SZIT, Budapest 2014, 139.

¹⁰⁹¹ Vö. FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 43.

egyértelművé tette a kegyelem lelki csatornáit, és mind a mai napig használatos.¹⁰⁹² Ez szintén komoly lelki haszonnal járt: „...az Egyház, történetének kezdetétől fogva megtanulta a különböző népek fogalmai és nyelve segítségével kifejezni Krisztus üzenetét, melyet a filozófusok bölcsességével is igyekezett megvilágítani; tudniillik azért, hogy az evangéliumot, amennyire lehetett mind az egyszerű emberek felfogóképességéhez, mind a bölcsek igényeihez alkalmazza. Továbbra is minden evangelizáció törvényének a kinyilatkoztatott ige megfelelően alkalmazott hirdetésének kell maradnia.”¹⁰⁹³ Kölcsönös visszahatást következik belőle: az Egyház a párbeszédben saját eszközeiben gazdagodik a világtól, emberi közösségektől, és ez által még hitelesebbé tud válni kifelé.

A Zsinat úgyszintén utalt erre a tényre: „Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a mi épülésünkre is szolgálhat mindaz, amit a Szentlélek kegyelme különvált testvéreinkben megvalósít. Ami igazán keresztény érték, az sohasem ellenkezik a hit igazi javaival, sőt mindig hozzásegíthet Krisztus és az Egyház misztériumának tökéletesebb megragadásához.”¹⁰⁹⁴ Mivel a párbeszéd közeledés, önfeltárulkozás, így a másik fél megismert értékrendje, gyakorlatai, gondolatai úgyszintén lehetőségek az elmélyülésre, a hit jobb megélésére. Minél több a dialógus, annál több ennek a lehetősége is. Ezen kívül a különféle vallásoknak szerfölött nagy szerepe van a béke létrehozásában; de ezt megint csak párbeszéddel lehet elérni, nem erőszakkal, mert az csak újabb háborút generálhat. Azért, mert a belső, gyökeres változást csak a helyes lelki meggyőződés tud létrehozni, kívülről ezt nem lehet előírni, hiába tenné meg bármely hatóság; így a párbeszéd, a közeledés, a közös együttműködés a képes az egész személyiséget jobbra tenni, ezért különösen is felelősség hárul erre a ténykedésre.¹⁰⁹⁵ Azonban a vallási vezetők viselkedése ezen a téren sem lehet olyan, mint az ügynököké, akiket csak a saját hasznuk érdekel, és ezért rossz kompromisszumokat kötnek; valódi közvetítővé kell válni, mert az igazi nagy nyereség a béke.¹⁰⁹⁶ Ha megvalósul, számtalan új jót tud magával hozni, és a közös sikerek, de a próbálkozások is a kívülállók – főleg a vallástalanok előtt – hitelesebbé tehetik az egyházakról alkotott képet. Éppen ezért a párbeszéd elvének segítségével gazdagodhat az Egyház, ha bizonyos véleményeket megismer,

¹⁰⁹² Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 461.

¹⁰⁹³ GS 44. Lásd még art. *Dialogue* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

¹⁰⁹⁴ UR 4. Lásd még art. *Inkulturáció*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 76.

¹⁰⁹⁵ Vö. STEFANOVSKY, A., *Az Apostoli Szentszék és az Egyházak világtanácsának együttműködése a válságkezelés és béketeremtés terén*, in *Theológiai Szemle* LXIV, Magyarországi EÖT, 2021/3. 151-157.

¹⁰⁹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 284, SZIT, Budapest 2021, 143.

és arra válaszol. Ez a gondolatvilág vezeti a pápát, amikor gyakran hangoztatja a párbeszéd fontosságát.

2.2. FERENC PÁPA ÓV A TÉVEDÉSEKTŐL

Természetesen minden jó törekvést félre lehet érteni, vagy magyarázni. Nincs ez másként fejezetünk témájával kapcsolatban sem, így azt is meg kell vizsgálni: mit nem jelent a párbeszéd. Úgy tűnik, mintha a párbeszéd a térítés és misszió ellenfogalmává lett volna,¹⁰⁹⁷ ezért ezt a félreértést szükséges kiigazítani.

2.2.1. A „párbeszéd” fogalmának félreértése

Hétköznapi értelemben a párbeszéd eszmecsere, gondolatok megosztása többnyire egyenlő rangú felek között. Annál is inkább, hogy a szó eleji „pár”- előtag ezt sugallja: általános értelemben két egyforma, egyenrangú valaki vagy csoport. Habár az emberi méltóság ugyanaz mindenkiben, és éppen a párbeszéd értékeli a feltételezett őszinte jószándékot, mégsem jelenthet valamiféle könnyelmű engedékenységet. Minden félreértés elkerülése végett a teológia hangsúlyozza, hogy a párbeszéd folytatása nem alkudozás, nem jelenti az önazonosság feladását, és a hit tisztasága valamint egésze a legkevésbé sem csorbulhat.¹⁰⁹⁸ A dialógus feltételezte egyenrangúság a felek személyi méltóságára vonatkozik, de nem a tanítás tartalmára, és semmiképpen nem jelenti Krisztus és más vallásalapítók egyenlőségét.¹⁰⁹⁹ Amikor a Zsinat megfogalmazza a helyes párbeszédet, ezeket az alapelveket olvassuk a gyakorlati megvalósításhoz: *„A katolikus hit megfogalmazása semmiképpen sem lehet akadálya a testvérekkel folyó párbeszédnek. A tanítást teljes egészében és világosan kell előadni. Semmi sem annyira idegen az ökumenizmustól, mint a hamis irenizmus (a mindenáron való békülékenység); mely csorbitja a katolikus tanítás tisztaságát és elhomályosítja eredeti és biztos értelmét. Ugyanakkor a katolikus hitet mélyebben és pontosabban kell kifejteni, oly módon és olyan megfogalmazásban, hogy különvált testvéreink is jól megérthessék.”*¹¹⁰⁰ – vagyis a kifejezés alatt egyáltalán nem szabad hitbeli engedékenységet vagy változtatást érteni; az evangelizáció módszerét akarja az Egyház hatékonyá tenni. Már eleve, magának az ökumenének fentebb használt definíciójából ered az

¹⁰⁹⁷ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 101.

¹⁰⁹⁸ Lásd SCHEFFCZYK, L., *A katolikus hit világa – Igazság és alak*, SZIT, Budapest 2012, 18-21.

¹⁰⁹⁹ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Dominus Iesus*, 22, SZIT, Budapest 2000.

¹¹⁰⁰ UR 11. Lásd még PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 38-39.

igény: igazi, teljes egység csak akkor lehet, ha a hit, a szentségek és a kormányzat mind megvalósul. Az elmúlt évszázadok ellenséges magatartása nem hozott közeledést, hanem inkább mélyítette a lelki szakadékokat.¹¹⁰¹ A közeledés hozhat gyümölcsöket, egymás értékeinek kölcsönös megismerése, átadása által.¹¹⁰²

Az ökumenében és a vallásközi párbeszédben a kiindulási alap: ki milyen igazságot fogad el? Az Egyház is beszél az igazságok hierachiájáról,¹¹⁰³ ami azonban nem jelenti bizonyos dogmák háttérbe szoríthatóságát.¹¹⁰⁴ A helyes párbeszédben inkább annak kell megvalósulni, hogy azokat az igazságokat emeli ki az Egyház, amik elfogadottak a másik félnél, és azok segítségével próbál közeledni.¹¹⁰⁵ Ez nagyon hasonlít a kinyilatkoztatás fokozatosságához: semmit nem von le az eredeti tervből és szándékból, de olyan mértékben próbálja megvalósítani, amennyire a konkrét helyzetben lehetséges. Vagyis találóan összefoglalva: kell különbséget tenni a hitigazság és annak kifejezési módja között.¹¹⁰⁶

Ferenc pápa ezt teszi hozzá másutt, szintén alapelvként: „Mivel tehát egy a hit, teljesen tisztán és a maga teljességében kell megvallanunk. Éppen ezért, mert a hit minden ágazata egységet alkot, egynek a tagadása – még ha az jelentéktelennek látszana is – az egész tagadásával egyenértékű.”¹¹⁰⁷ A párbeszéd nem olyan, mint a kereskedelmi alkudozás, ahol a felek addig-addig engednek az álláspontjukból vagy igényeikből, ameddig még megéri nekik; a hittételek tények, amik változatlanok. A Zsinat utáni tanítóhivatali megnyilatkozások, mint pl. a *Communiunis Notio* (1992), a *Dominus Iesus* (2000), vagy az *Ut unum sint* (1995) dokumentumok is azt a célt szolgálják, hogy a szélsőséges és túlzó véleményeket korrigálják. Az Egyház szerepe semmit nem változott attól, hogy a Zsinat új stílusban fejtette ki a hit igazságait, és tette ezt olyan köntösben, ami vonzó mások számára. „A Katolikus Egyház tehát sohasem viseltetett megvetéssel vagy lenézéssel más vallásokkal szemben, hanem mindig értelmes párbeszédbe kívánt azokkal bocsátkozni, s meggyőzően érvelni amellett, hogy Krisztus az egyetlen teljes értékű közvetítő.”¹¹⁰⁸ – foglalható össze a teológiai eszmecsere jelentősége.

¹¹⁰¹ Vö. KRÁNITZ, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 23.

¹¹⁰² Vö. art. *Ökumenizmus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M., (szerk.) *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 132.

¹¹⁰³ Vö. UR 11. Lásd még PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 38-39.

¹¹⁰⁴ Lásd ROSTA, F., *A hitigazságok rangsorolása*, in *Teológia* 5 (1971/2), 90-98.

¹¹⁰⁵ Lásd RAHNER, K., *Hierarchia der Wahrheiten*, in *Diakonia* 13 (1982/6), 380.

¹¹⁰⁶ Vö. DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012, 178.

¹¹⁰⁷ FERENC PÁPA, *Lumen fidei*, 48, SZIT, Budapest 2013, 26.

¹¹⁰⁸ KUMINETZ, G., *A vallásszabadság joga és kötelessége a Katolikus Egyház felfogásában és jogrendjében*, in *Teológia* (2006/1-2), 5.

2.2.2. Az Egyházfő a szinkretizmus ellen

Habár az Egyház kiáll a vallásszabadság mellett, a fogalom tévesen is értelmezhető. Vannak, aki úgy értelmezik, hogy akkor nem kell az igazságot keresniük, hanem kedvükre válogathatnak a vallási elemek között: ha ezek összekeverednek, éppúgy rossz. Így elmondható, hogy a keveredés, a „szabad” válogatás még sokkalta több bajt okoz, ha összevegyítik a kereszténységgel, mert a féligazságokkal szemben nehezebb a védekezés, mint a teljes hazugsággal. Ez sajnos következik az emberi természetből. A pápa határozottan felemeli szavát a vallási „fogyasztás” ellen, amikor valaki úgy válogat a világnézetek között, mintha piacon lenne, és nem az igazság számít, hanem hogy érezze jól magát.¹¹⁰⁹

A szinkretizmus jelentése: „*különböző filozófiai irányok a vallásos világnézettel összhangba hozható elveinek egyesítése*”.¹¹¹⁰ Eredetileg a szó ezt jelentette, de manapság olyan összekeverést, összeelegyítést értünk rajta, melynek értelmében az egyén kénye-kedve szerint állítja össze a saját vallását: válogat pl. a kereszténységből, buddhizmusból, *New Age* áramlatokból, vagy bárhonnan, ahonnan kedve tartja, és a különböző vallási elemeket összeelegyíti. Ezek felületes összekapcsolásának a végső célja egy bizonyos vallási egység; sőt, egyes vélemények szerint minden valamiféle istent imádó hit egyesíthető lenne.¹¹¹¹ A gyakorlatban a legismertebb efféle torz megnyilvánulási forma, amikor a templomba járó, magukat katolikusnak valló emberek között vannak, akik nem hisznek a feltámadásban, hanem a reinkarnációban, vagy éppen a *feng sui* szerint rendezik be a lakásukat.

Ez a fajta jelenség nem új. Már az Ószövetségen is végighúzódik, hiszen számtalan példát találunk rá, hogy a zsidók Isten mellett sokszor pogány bálványokat is tiszteltek, és átvettek ehhez kapcsolódó szokásokat, babonákat: „*A gyerekek fát szedegetnek, az apák tüzet gyűjtanak, az asszonyok meg tésztát dagasztanak, hogy kalácsot süssenek az Ég Királynőjének; az idegen isteneknek italáldozatot mutatnak be, s ezt mind az én bosszantásomra.*”¹¹¹² Másik ide illő idézet: „*Eltörlöm erről a helyről Baált maradéktalanul, szolgálainak nevével és papjaival együtt. Azokat, akik a tetőkön leborulnak az ég serege előtt; azokat, akik bár az Úr előtt borulnak le, mégis Milkom nevére esküsznek...*”¹¹¹³ Hosszú időn

¹¹⁰⁹ Vö. AMBROGETTI, F. – RUBIN, S., *Ferenc pápa – Beszélgetések Jorge Bergoglióval*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest 2013, 116.

¹¹¹⁰ Art. *Szinkretizmus*, in *Magyar Katolikus Lexikon* XIII, SZIT, Budapest 2008, 300.

¹¹¹¹ Vö. art. *Szinkretizmus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M., (szerk.) *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 163.

¹¹¹² Jer 7, 18.

¹¹¹³ Szof 1, 4-5.

keresztül nem zárták ki más istenek létezését, és úgy gondolták, hogy minden isten a saját területén hatékony, sőt, az erősebb isten le tudja győzni a gyengébbet.¹¹¹⁴ Ezért a zsidó vallásosság hitébe és szertartásaiba rendszeresen belekeveredtek pogány torzulások.

Aztán a keresztes háborúk korából is ismert ez a jelenség, amikor a Szentföldről hazatérő harcosok különféle gnosztikus tévtanokat is hoztak magukkal, amikkel Keleten találkoztak.¹¹¹⁵ Nyugodtan lehet a szinkretizmust eretnekségnek is nevezni, hiszen az eretnekség válogatás: a görög *haireszisz* szó választást, válogatást, elkülönülést jelent,¹¹¹⁶ *tévtanítás*, mely dogmát tagad v. ellenkezik vele; hittelt elfogadandó tanítás nyílt elutasítása vagy róla való makacs kételkedés.¹¹¹⁷ A szinkretista vallásosságra mindkét fogalom ráillik: aki válogat a hittételek közül, és elutasítja, ami nem tetszik neki, az kizárja magát az Egyházból, valójában elkülönül tőle. Talán még az csalóka, hogy az „eretnek” szónak a mai társadalomban is súlyosan negatív értelme és hangzata van – vagy inkább humorosnak tekintik, mintha csak valami középkori csökevény lenne –, miközben a „szinkretista” kifejezés általában csak vallásos körökben használt, és sokak számára magától értetődő, hogy azt hisznek el, ami nekik tetszik. Míg évszázadokkal korábban az Egyház nagyon határozottan fellépett az eretnekségekkel szemben, manapság erre csekély a lehetősége, mert – főleg Európában – eltűnt a régi tekintélye. Amikor mégis megteszi, mert kötelessége, akkor sem tud úgy hatni a társadalom nagy részére, mint évszázadokkal ezelőtt. Ebben nem kevés a média szerepe, mert „nagyhatalommá” nőtte ki magát; bárki bármit könnyen megtalál benne, és az onnan érkező hamis hatások csak megerősítik a tévedésekben.

Az olyan ember, aki kedve szerint válogat, nem az igazságot keresi, hanem önmaga dönti el, a saját belátása szerint, milyen vallást követ; igazándiból önmaga istene akar lenni. Ezt csak tévesen lehet „vallásszabadságnak” nevezni; sokkal inkább önkényes, kényelmes magatartás, ami nem a valóság elfogadására, hanem csak az önigazolásra szolgál. Mivel a föld sok állama garantálja a vallásszabadságot, így nem mindig könnyű annak a megértetése, hogy ettől még nem helyes a pusztán kellemességből történő válogatás. „Az engedékeny szinkretizmus végső soron azok teljhatalomra törekvése volna, akik készek a megegyezés érdekében eltekinteni olyan értékektől, amelyek meghaladják őket, és amelyeknek nem az urai.”¹¹¹⁸ Az igazán jóhiszemű ember keresi az igazságot, amit képes befogadni, és nem

¹¹¹⁴ Vö. RÓZSA, H., *Az ószövetség keletkezése*, SZIT, Budapest 1995, 216.

¹¹¹⁵ Lásd FRANZEN, A., *Kis egyháztörténet*, Agapé, Szeged 2016, 208-212.

¹¹¹⁶ Vö. art. *Eretnekség*, in *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, SZIT, Budapest 2016, 47.

¹¹¹⁷ Vö. CIC 751. kán.

¹¹¹⁸ FERENC PÁPA, *Evangelii gaudium*, 251, SZIT, Budapest 2014, 141.

önkéntesen találja ki a saját hitvilágát, hanem képességeinek és helyzetének megfelelően próbál minél többet megismerni és befogadni a természetfeletti valóságból, valamint ebből fakadóan a kötelességeit teljesíteni.¹¹¹⁹ Az olyan szemlélet, ami a szabad válogatást hirdeti, egy szintre emel minden vallást; már részleteztük, hogy ez mekkora hazugság. Csak az embert teszi meg minden mércéjévé, amiből az következik, hogy nem a valóság a fontos, hanem az, hogy mindenki érezze jól magát abban a kevert hitben, amit saját magának elkészít.¹¹²⁰ Teljesen a kellemesre teszi át a hangsúlyt az igazival szemben. Egy olyasféle eltorzított és értelemellenes misztikát kínál, ami kizárja az abszolútumot; vagyis nem hinni kell benne, hanem csak megtapasztalni.¹¹²¹ Eszerint a vallás csak egy pótszer lenne, aminek a szerepe kiszolgálni az egyén természetfeletti érzékét, majdnem mint egy szórakozás.

Hogy ez a veszély milyen mértékű, az érezhető a közhangulatból, közvélekedésből. Leginkább a „*New Age*” mozgalom és ezzel kapcsolatban a reinkarnáció tana az, ami szinkretista módon belevegyül sok – önmagát kereszténynek tekintő – ember hitébe.¹¹²² A különféle okkult gyakorlatokat, szellemidézést, szellemi energiákat, kristályok energiáit többen próbálják összhangba hozni a kereszténységgel, pedig az erkölcszociológia ezeket rendre megcáfolta.¹¹²³ Az egyházi megnyilatkozások is rendszeresen felemlítik, hogy sajnos a hit és igaz keresztényi érzület meggyengül az elmúlt évszázadokban.¹¹²⁴ Különösen a XX. században érezhető ez, leginkább a két világháború óta eltelt időben. Mivel az emberben van természetfeletti vágy, és a lelke mélyén érez készletét felsőbb hatalom irányában, ha nem az igaz katolikus kereszténységben fejlődik, akkor ezt a lelki űrt más pótlék fogja betölteni, ami vagy haszontalan, vagy kifejezetten káros. A vallás egy jó értelemben vett kötelék Isten és ember között, amire a keresés útján lehet rátalálni,¹¹²⁵ vagyis nem kényelmes választás eredménye.

2.2.3. Az ökumené félreértése

Minden jó törekvést el lehet rontani, el lehet torzítani. Sajnálatos emberi jelenség, hogy sok hétköznapi esetben is nehéz megmaradni az ún. „arany középúton”, mert az emberi természet hajlamos hol az egyik, hol a másik szélsőségbe átesni. Éppen ez látszódik a Zsinat

¹¹¹⁹ Lásd *Dignitatis Humanae* 8. Lásd még art. *Ember*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 294-303.

¹¹²⁰ Vö. GÁL, P., *A New Age keresztény szemmel*, Marana Tha, Budapest 2016, 246.

¹¹²¹ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ös-Kép Kiadó, Budapest 2019, 107.

¹¹²² Lásd art. *New Age*, in *Magyar Katolikus Lexikon* IX, SZIT, Budapest 2004, 781-785.

¹¹²³ Lásd HÁRING, B., *Krisztus Törvénye* II, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1998, 187-201.

¹¹²⁴ Vö. DH 3000. Lásd még art. *Hitetlenség*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 508-514.

¹¹²⁵ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 141.

utáni időszakról napjainkig. A legsúlyosabb tévedés – mint már fentebb is láttuk – azt gondolni, hogy akkor mindegy, hogy valaki milyen keresztény vallásban van, ez csak apró részletkérdés, mindegyik felekezet egyenlő és egyforma. Ezt az alapvető tévedést a Tanítóhivatal megnyilatkozásai már kellően cáfolták: „*Az Úr Krisztus ugyanis egy és egyetlen Egyházat alapított, mégis több keresztény közösség mutatkozik úgy az emberek előtt, mint Jézus Krisztus igazi öröksége; valamennyien az Úr tanítványának vallják ugyan magukat, de különbözőképpen vélekednek és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus oszlott volna meg.*”¹¹²⁶-azonban az összes ilyen és ehhez hasonló kifejtés ellenére a Zsinat gesztusai – félremagyarázás miatt – az egyensúly kibillenéséhez vezettek. Szinte már közhelyszámba megy az a mondat, ami gyakran elhangzik ökumenikus imaalkalmakon beszélgetések közben: „Egy az Isten, egy Istent imádunk!” Habár ez az állítás önmagában nézve teljesen igaz, mégis rossz gondolat húzódik meg mögötte, mert aki állandóan ezt hangoztatja, úgy gondolja, hogy akkor nem számít, melyik felekezethez tartozik.

Természetesen öröm, hogy akár más egyházi közösségek, akár a Katolikus Egyház klerikusai és laikusai szeretnének minél többet tenni az egységért. Azonban ennek vannak határai: az Istentől eredő hit tisztasága. Nemrég *Kurt Koch* (1950 –) bíborostól lehetett hallani egy érdekes megfogalmazást, miszerint „*napjainkban sok-sok kereszténynek már nem fáj az egyházak megosztottsága, a széttagoltság miatt érzett fájdalom hiánya pedig egyik fontos hajtóerejétől fosztja meg az ökumenikus mozgalmat.*”¹¹²⁷ – nyilatkozta. Kétségtelen, hogy egy rettentő sajnálatos és fájó tény minden szakadás, azonban ezt helyrehozni hosszú folyamat, és komoly határai vannak. Az ökumenizmus összefügg és összetartozik a misszióval.¹¹²⁸ A Katolikus Egyház a hitet nem változtathatja meg, mert annak őrzője és nem ura; Isten az ura. Tehát sem a parancsokból, sem a szentségekből nem lehet engedni az egység kedvéért. Az egységnek éppen a teljes hit elfogadásában kell megnyilvánulnia, nem pusztán egy külsődleges barátkozásban; az eszköz az egységre. Ha tehát a nem katolikus keresztények nem fogadnak el alapvető hittételeket, addig lehetetlen velük a teljes egység. Az igyekezet nem a számszerű többség elérése (habár könnyű ebbe a kísértésbe beleesni), hanem a világnak

¹¹²⁶ UR 1. Lásd még PUSKÁS, A. (szerk.), *Élő kövekből épülő Egyház*, SZIT, Budapest 2011, 58-62.

¹¹²⁷ <https://www.magyarKurir.hu/hirek/nem-faj-elegge-megosztottsag-ez-az-okumene-szomor-u-akadalya-kurt-koch-szerint> (a kutatás ideje: 2021. július 06.)

¹¹²⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Üzenet az Egyházak Világtanácsának 11. Közgyűléséhez*, <https://www.magyarKurir.hu/ferenc-papa/ferenc-papa-az-egyhaziak-vilagtanacsahoz-keresztenyek-kozotti-megbekeles-kuldetesunk-alapfeltetele> (a kutatás ideje: 2022. szeptember 19.)

megmutatni a magasabbrendű célt; mert az evangelizálás eredménye nem statisztika, hanem inkább olyan, mint az evangéliumi kovász.¹¹²⁹

Az ökumené sajnálatos eltévelyedésének egy tipikus példája a német Ökumenikus Munkacsoport által összeállított *Gemeinsam am Tisch des Herrn* (Közösen az Úr asztalánál, 2019) című dokumentum, ami próbálná részletesen megmagyarázni, hogy szerintük miért lehetne „közös” Eucharisztia (úrvacsora, szentáldozás) katolikusok és protestánsok között, anélkül, hogy meglenne a teljes jogi és teológiai egység.¹¹³⁰ Ez a dokumentum hivatkozik ősi gyakorlatokra, az első századokbeli változatosságokra, de a régi eseményekből rossz következtetéseket von le. Teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy az a tény, mely szerint pl. az ókorban sokféleségek léteztek az egyes keresztény közösségekben, az nem jelentette azt, hogy minden helyes és megfelelő is volt.¹¹³¹ Ráadásul a fennmaradt forrásokból nem lehet teljeskörű, mindenre kiterjedő információkhoz hozzájutni, és egy-egy fennmaradt esetről szóló információ nem jelenti annak legalitását.¹¹³² Továbbá hosszú formálódás eredménye lett az egységes szentmise és liturgia, ami éppen az egységet fejezte ki, pl. az is, hogy az Egyház a szentmisét évszázadokon keresztül latinul mutatta be. Tehát a kezdeti nehézkes, kiforratlan időszak nem bizonyíték egyes gyakorlatok feltétlen jónak tartására, hanem éppen ellenkezőleg: azt mutatja, hogy a Szentlélek hogyan vezette az Egyházat bizonyos eltévelyedések vagy bizonytalanságok ellenére is előre, a hitletétemény letisztulásáért, valamint jobb megértéséért; ez a dogmafejlődés.¹¹³³ Éppen a zsinatok, valamint egyéb pápai és püspöki megnyilatkozások szolgálták a torzulások, tévedések megszűnését. A Hittani Kongregáció – teljesen érthetően – negatívan nyilatkozott erről az ökumenikus dokumentumról, megfogalmazva a problémákat és aggályokat, elvetette azt.¹¹³⁴

Másfelől sziklaszilárd pont, hogy az Oltáriszentség valóságosan Krisztus Teste és Vére; ez ősidőktől az Egyház hite, a hívek pedig alapvetően mindig így is gondolták.¹¹³⁵ Csak az részesülhet benne, aki meg van keresztelve, és a megszentelő kegyelem állapota. Már *Szent Pál* is határozottan fellép azok ellen, akik visszaélnék a szentáldozással,¹¹³⁶ ez pedig a

¹¹²⁹ Vö. DIANICH, S., *Krisztus igen, Egyház nem?*, Don Bosco Kiadó, Budapest 1995, 20.

¹¹³⁰ Vö. LEPPING, V. – SATTLER, D., (szerk.) *Gemeinsam am Tisch des Herrn*, Herder Verlag, 2020.

¹¹³¹ Lásd PELLAND, G., „Did the Church Treat the Divorced and Remarried More Leniently in Antiquity than Today?” in *L'Osservatore Romano* (2000/2), 9.

¹¹³² Vö. Uo.

¹¹³³ Lásd LERINI SZENT VINCE, *Első emlékeztető*, Cap. 23, in PL 50, 667-668, in KRÁNITZ, M., *Alapvető hittan*, SZIT, Budapest 2019, 77.

¹¹³⁴ Vö. <https://www.katholisch.de/artikel/27140-dbk-veroeffentlicht-vatikan-schreiben-zu-mahlgemeinschaftsvotum> (a kutatás ideje: 2022. 04. 19.)

¹¹³⁵ Vö. DIANICH, S., *Krisztus igen, Egyház nem?*, Don Bosco Kiadó, Budapest 1995, 30-31.

¹¹³⁶ Vö. 1Kor 11, 27-29.

protestánsok Bibliájában is benne van. Nagyon határozottan tanítja a *Didakhé* is, hogy csak a teljes közösségben lévők áldozhatnak;¹¹³⁷ mivel ez a szöveg eléggé korán keletkezett, és még nem voltak nagyobb szakadások, ezért a keresztségre való hivatkozás ezt jelenti, vagyis az Egyház tagjait. Mivel a reformátusok nem fogadják el az átlényegülést, az evangélikusok pedig csak a vétel pillanatára korlátozzák, így egyik nézet sem helyes.¹¹³⁸ Továbbá az Oltáriszentség létrehozásához érvényesen felszentelt papság szükséges.¹¹³⁹ Ez a tudat az első századok keresztényeiben megvolt, de a Tanítóhivatal határozottan definiálta is.¹¹⁴⁰ Tehát a probléma összetett: egyfelől eltérő a nemkatolikus keresztényeknek a véleménye az utolsó vacsorán történekről és annak következményeiről, másfelől pedig – mivel náluk megszűnt az apostoli folytonosság – nincsenek érvényesen felszentelt papjaik, vagyis még ha el is hinnék az Oltáriszentségről szóló tanítást, nem tudják azt létrehozni.¹¹⁴¹ De ha tovább haladunk ezen a gondolati vonalon, akkor a gyónás szentsége is hozzáadódik a bonyodalomhoz, hiszen a protestánsok azt sem fogadják el, és felszentelt papok híján, még ha el is hinnék – éppen úgy, mint az Eucharisziánál – nem tudnák a szentséget kiszolgáltatni. Márpedig a bűnös áldozás újabb bűn: szentségtörés.¹¹⁴²

Ebből a hivatkozott munkadokumentumból úgy tűnik, mintha egyre többen szeretnének abba az irányba elmenni, hogy akármelyik felekezet nyugodtan vehesse a másik Oltáriszentségét / úrvacsoráját függetlenül attól, hogy mit gondolnak róla. Az ökumenikus jó szándék tiszteletre méltó, de ez nem nevezhető annak. Ugyanis a hit tisztasága mindennél előbbre való, mert annak megtagadása valójában Isten megtagadása lenne. Az Eucharisziát nem szabad úgy tekinteni, mint egy eszközt az egységre, hanem éppen a megvalósult egység látható jelévé kellene válni, ha egyszer megvalósul.¹¹⁴³ Az egyházfő ezt így fogalmazza meg: „... az Eucharisztia valóban az Egyház szentsége, annak kinyilatkoztatása, hogy már egyek vagyunk az Úrban.”¹¹⁴⁴ Bármennyire jó lenne az egység, és éppen ez a cél, nem lehet ezen a címen mindent megengedni, mert az az isteni igazságokat torzítaná el. Krisztus végtelen vágya megteremteni azt az eredeti tervei szerinti közösséget, ami csak akkor teljesül, ha

¹¹³⁷ Vö. VANYÓ, L. (szerk.) *Ókeresztény írók* 3, SZIT, Budapest 1980, 97.

¹¹³⁸ Vö. UR 22. Lásd még art. *Eukarisztia*, in KRÁNYI, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 48-49.

¹¹³⁹ Vö. Uo.

¹¹⁴⁰ Vö. DH 1752. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika* II., SZIT, Budapest 1990, 130-134.

¹¹⁴¹ Vö. DOLHAI, L., *Bevezetés az ökumenizmusba*, Jel Kiadó, Budapest 2012, 131-132.

¹¹⁴² Vö. OHB, *Magyar Katolikus Katekizmus* 173, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 22.

¹¹⁴³ Vö. KRÁNYI, M., *Keresztény egység*, SZIT, Budapest 2019, 119.

¹¹⁴⁴ FERENC PÁPA, *Imádság – Az új élet lélegzése*, SZIT, Budapest 2021, 233.

mindenki eszik a Testéből és iszik a Véréből.¹¹⁴⁵ A közös kenyérben való részesedés nem csak táplálkozás, hanem egyúttal teljes közösségvállalás is, nem véletlen, hogy több nyugati nyelven a közösködés, közösségvállalás szóval adják vissza a szentáldozást (pl. *communisieren, communio*). Továbbá az eucharisztikus közösség nem azáltal jön létre, hogy a tagok a legkisebb közös nevezőre süllyednek, hanem éppen Krisztus hozza létre azáltal, hogy az emberek öbelé lépnek a szentáldozásban.¹¹⁴⁶

Bármennyire is fáj a különállás, a nemkatolikus keresztények azért nem áldozhatnak nálunk, mert: nem hiszik a valóságos jelenlétet az átlényegülés pillanatától, nem fogadják el bizonyos a Szentlélek által sugallt hitigazságokat, én nincsenek lelkileg felkészülve a gyónás által a szentáldozásra. A szent dolgokban történő tiltott közösködést a jelenlegi Egyházi Törvénykönyv is bünteti.¹¹⁴⁷ Mi, katolikusok szintén nem járulhatunk az ő úrvacsorájukhoz; habár ott csak közönséges kenyér és bor van, nem a táplálék-jellege a gond – hiszen azt otthon is fogyaszthatunk –, hanem hitbeli az eltérés: annak a vétele a teljes közösség elfogadását jelentené, és éppen ez az, ami sajnos hiányzik, ami a megoldásra váró probléma. Viszont éppen a zsinati ökumenikus szándéknak köszönhetően az Egyház bevezetett egy remek újítást, ami korábban elképzelhetetlen volt: bizonyos nagyon szigorúan körülhatárolt esetekben – életveszélyben vagy más súlyos szükségben – a protestánsok is járulhatnak gyónáshoz, Oltáriszentséghez és betegek kenetéhez, amennyiben legalább ezeket a szentségeket a katolikus hit szerint fogadják el.¹¹⁴⁸ Ezt a kánonjog teológiai alapon mondja ki: az Egyház ezzel akarja kifejezni, hogy mennyire fontos és szükséges a szentségek vétele az üdvösséghez, és a jóhiszemű, katolikus hithez legalább részben húzó emberek ebben részesülhessenek a saját üdvük érdekében. Ez nem „engedmény” a hitből, hanem éppen az Egyház szentségeinek lényegét emeli ki. Nem összemosza az Egyházat az egyéb egyházi közösségekkel, hanem rendkívüli lehetőség a másik megbecsülésére, de a hit védelmét is szolgálja. Összességében elmondhatjuk, hogy bármennyire sajnálatos az elkülönülés, a hamis, torz, hazug vagy látszat-egység nem lenne igazi egység. A hit tisztasága, a hittételek olyan sarokkövek, amiken áll az Egyház; ezeket nem lehet megváltoztatni.¹¹⁴⁹

¹¹⁴⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Desiderio desideravi (apostoli levél)*, 4, 2022, forrás: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/20220629-lettera-ap-desiderio-desideravi.html (a kutatás ideje: 2022. július. 15.)

¹¹⁴⁶ Vö. RATZINGER, J., *A mustármag reménye*, Prugg Verlag, Eisenstadt 1979, 77.

¹¹⁴⁷ Vö. CIC 908.kán.

¹¹⁴⁸ Vö. CIC 844.kán. 4§.

¹¹⁴⁹ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* 85 (2011), SZIT, Budapest 2013, 59.

A IV. fejezet összefoglalása

Ferenc pápa tovább halad a zsinati úton, és az ökumenizmusban is rendszeresen felhív a párbeszéd fontosságára. Rövid saját tanúsága: „*Együtt kell haladni a különbözőségekből: nincs más út az egyesüléshez. Ez Jézus útja.*”¹¹⁵⁰ Ő is magáévá tette azt az alapelvet, hogy inkább a közös területekre kell koncentrálni, és nem a különbségeket hangsúlyozni. Természetesen ez nem jelenti a különbségek elbagatellizálását. Azonban sokszor úgy tűnik, mintha holtpontra lennénk: az Egyház nem engedhet abból, amit Isten eldöntött, az elszakadtak pedig nem akarják ezeket elfogadni. A párbeszéd nem alkudozást jelent, hanem a másik őszinte megismerését, értékei felfedezését, és ez alkalom a saját tanítás igaz kifejtésére. Az Egyház a „birtokában” lévő mennyei gazdagságot szeretné mindenkinek felkínálni, de ezt elfogadni csak szabadon, önként lehet. Az ökumené és a vallások felé nyitás nem jelenti sem a szabad válogatást, sem pedig minden hit teljes elismerését, hanem alkalom a közeledésre. Ha a Katolikus Egyház a maga szépségében tudja a hit teljességét vonzóan bemutatni, akkor lehet eredmény, mert akkor megérthetik mások, hogy a hittételek igazak és követendőek. Ez a folyamat nagyon lassú, türelemmel és szeretettel lehet végezni, de kötelesség, mert Krisztus akarata a teljes egység a Katolikus Egyházban. Ha az együtt haladás sikeres, akkor a távolabb lévők kedvet kapnak a közeledéshez, és egyszer így megvalósulhat a teljes egység.

¹¹⁵⁰ Vö. HORVÁTH, Á. (szerk.), *Jó napot! Ferenc pápa vagyok*, Jezsuita füzetek, Budapest 2013, 33.

V. AZ EMBERI TESTVÉRISÉG ÉS A TEREMTETT VILÁG FERENC PÁPA GONDOLKODÁSÁBAN

1. A TERMÉSZET LÁTVÁNYA ISTEN TEREMTŐI NAGYSÁGÁT ÁLDJA

Az „anya” és „édesanya” szavak a legszebb, és érzelmileg leginkább telített kifejezések közé tartoznak. Mélyen benne gyökereznek az emberi érzésekben, hiszen nem is lehet kimeríteni azt a szoros és teljes kötődést, ami egy gyermek és az anyja között fennáll: következik a fogantatásból, a kilenc hónap várandósságból és utána a nevelésből. Ez a tény olyan mélységeket tartalmaz, amiket csak átélni lehet nemes érzelmekkel. Kiemelten szép nekünk az „Anyaszentegyház” kifejezés, hiszen ő Istennek „szüli” a gyermekeit, és így ad életet – persze lelki értelemben – az üdvösség reményét és valós lehetőségét. *„Az anya és tanító Egyház nem csupán meghallgat, hanem sajátan küldetéséből adódóan ki is tárul a gondolkodás felé, és az emberi közösség szolgálatára szenteli magát azzal, hogy felkínálja javaslatait.”*¹¹⁵¹ Ahogy lelki értelemben az Egyház anya, úgy a földi dolgok kapcsán a bolygónkat is lehet, mint egy szép költői képet anyának nevezni, hiszen az ember is a föld anyagából van, és ezek szükségesek az élete fenntartásához; léte függ az őt körülvevő természettől. Az Egyháznak pedig bőségesen vannak felkínált javaslatai a mai kor bajainak orvoslására.

A környezetvédelem témája az elmúlt évtizedekben került fókuszba: a bioszféra érzékeny és könnyen tönkre tehető, nem végtelenül kimeríthetetlen, hanem az emberiség közös öröksége, ami védelmünket és éberségünket igényli.¹¹⁵² Több szempontból lehet róla beszélni, a leggyakoribbak az egészségügyi, gazdasági és politikai nézetek, elképzelések. Elég sokszor előjön a médiában, a közgondolkodásban, a kereskedelmi ügyekben. Természetesen mi alapvetően keresztényi, egyházi szempontból vizsgáljuk. Beszélünk ökoteológiáról, ami azt jelenti: a vallási gondolkodás nézőpontjából ad választ azokra a kérdésekre, amik az emberre bízott teremtett értékekkel függenek össze.¹¹⁵³ Egyúttal helytállóbb teremtésvédelemnek, vagy a teremtett világ védelmének nevezni, mert az jobban kifejezi, hogy nem csak holmi gazdasági ügyről van szó, hanem az egész mélyén Isten tervéről, és az

¹¹⁵¹ A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA, *„Férfinak és nőnek teremtette őket”* 30, in *Római Dokumentumok* LVII, SZIT, Budapest 2022, 19.

¹¹⁵² Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 8, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 352.

¹¹⁵³ Vö. KRÁNITZ, M., *A keresztény hit kialakulása és védelme*, SZIT, Budapest 2018, 95.

ember létének helyes megvalósításáról.¹¹⁵⁴ Ami újdonság Ferenc pápánál, hogy ezzel a témával kapcsolatban nem csupán a szárazföld, az óceánok vagy növények és állatok védelméről beszél, hanem „*amikor környezetéről beszélünk, ezen különösen azt a kapcsolatot értjük, amely a természet és a benne élő társadalom között fennáll. Ez meggátolja, hogy a természetben valami tőlünk elkülönített valóságot értsünk vagy életünk puszta keretének tekintsük.*”¹¹⁵⁵ Vagyis az embert is beleveszi, és központi helyre teszi. Mint egy nagy egységet kezeli a teremtett világot, és ebben mindennek megvan a maga szerepe, az emberé különösen. Másképpen szólva: a környezetvédelemben alapvetően és szervesen beletartozik az ember, vagyis minden egyes ember védelme.¹¹⁵⁶

A környezetvédelem témája sok évszázadon keresztül nem szerepelt sem a közgondolkodásban, sem a teológiában ennyire kifejezetten, azért, mert a természet nagymértékű károsodása az utóbbi kétszáz évre tehető. Ha az emberiség történetét vizsgáljuk, akkor évezredekig keresztül a bolygónk lakossága meglehetősen csekély volt a mostanihoz képest. Az ős-, az ó- vagy a középkorban a jelenleginél jóval elmaradottabb tudomány és technológia nem volt képes érdemben befolyásolni a bolygó sorsát. Az akkori emberek élete nagy részét a megélhetésért vívott mindennapi harc tette ki, a bányászat, ipar és földművelés nagyságrendekkel szegényesebb volt, mint jelenleg. Annyit használtak fel, amennyit tudtak, pontosabban amennyihez képesek voltak hozzáférni, leginkább kétkezi munkával. Aztán ahogy teltek múltak az évszázadok, és az emberiség fejlettebb lett és iparosodott, képes volt egyre többet, és hatékonyabban termelni, saját életszínvonalát javítani; ez azonban átcsapott kihasználásba, pazarlásba, környezetszennyezésbe.¹¹⁵⁷ Vagyis az ember korábban átvette, amit a természetes valóság lehetővé tett, most viszont kényszerítő erővel minél többet ki akar nyerni belőle.¹¹⁵⁸ A belső égésű motorok, a kőolajszármazékok, a földgáz felhasználása mind olyan komoly mértékűvé vált, hogy képes a bolygó életterét rossz irányba változtatni. A tudósok apránként jöttek rá, hogy ami ártatlannak vagy kevésnek tűnik, abból összeadódva sok már látványos és nagyon is érezhető következménnyel jár. Mivel az élet minden területén óriási modernizáció következett be az elmúlt évszázadban, így mind a mezőgazdasági, mint az ipari fejlődés számos olyan nem kívánatos, de annál valószínűsőbb következményt hozott magával, ami már nemcsak észlelhető, hanem az egész emberiség jelenjére és jövőjére nézve

¹¹⁵⁴ Lásd MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Felelőségünk a teremtett világért*, SZIT, Budapest 2008.

¹¹⁵⁵ FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 139, SZIT, Budapest 2015, 84.

¹¹⁵⁶ Lásd GS 34. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 233-236.

¹¹⁵⁷ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 53.

¹¹⁵⁸ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 106, SZIT, Budapest 2015, 65.

komoly kihatással bír. Az ózonréteg károsodása, a levegő és vizek szennyezettsége, fajok pusztulása és az elsivatagosodás új kihívás elé állít mindenkit. A technika azzal a veszéllyel fenyeget, hogy megsemmisíti saját jövőnk alapját, a holnap emberének szabadságát, és ez megújult felszabadítási folyamatot igényel.¹¹⁵⁹ Éppen ezért pápa ún. „ökológiai megtérés”-re hív fel, ami azt jelenti: engedni, hogy a Krisztussal való találkozás minden következménye megjelenjen mindenki életében.¹¹⁶⁰

1.1. A „FÖLDANYA” KIFEJEZÉS ÉRTELME

Ferenc pápa két nagyobb írást adott ki a teremtett világ védelméről: a *Laudato Si'* enciklikát, és a „*Földanyánk*” című dokumentumot; dolgozatunknak ebben a fejezetében ezeknek a gondolatait vesszük alapul. Mindkettőben sok a lelkipásztori buzdítás és az ötletek felsorolása, de az egész mélyén természetesen ott van hitünk, a teológiai alap, és mi inkább ebből az utóbbi szempontból vizsgáljuk a pápa gondolatait. Jelen esetben magát a fogalmat: a földet, vagyis bolygónkat milyen értelemben, hogyan hívja az egyházfő anyának? Azért beszélünk erről külön fejezetben, mert a „Földanya” kifejezés régebbi keletű, félreérthető, sőt, a közgondolkodás teljesen mást érthet alatta, mint a pápa. Ezért szükséges magát a kifejezést kielemezni. A „Földanyát” lehet jól és rosszul is értelmezni, és az egyes szakirodalmakban használatos gondolkodásmódnak megfelelően ismerni kell a tartalmát.

1.1.1. A panteizmus tévedése

Mielőtt pozitív értelemben vizsgálnánk, szükséges letisztázni, mit nem jelent a kifejezés. Ugyanis létezett és létezik egy torz elgondolás, pontosabban szellemi áramlat: a *panteizmus*. Amit ez a vélekedés takar, nem újdonság. A panteizmus lényege: nem tesz különbséget Isten és a világ között: a világot tekinti istennek a maga teljes körforgásával.¹¹⁶¹ Tehát nem hisz személyes Isten létében, hanem magát a természetet, a világot tekinti istennek. Habár a kinyilatkoztatásból teljesen egyértelmű ennek a véleménynek a tarthatatlansága, mégis az elterjedése okán az Egyháznak kifejezetten is el kellett ítélnie.¹¹⁶² Isten a természete szerint a lét teljessége és Teremtő, de a természet önmagában nem isten; a lét, amelytől ered a

¹¹⁵⁹ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Libertatis conscientia* 1986, 11, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 445.

¹¹⁶⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 217, SZIT, Budapest 2015, 126-127.

¹¹⁶¹ Art. *Panteizmus*, in *Magyar Katolikus Lexikon* X, SZIT, Budapest 2005, 525.

¹¹⁶² Vö. DH 2901. Lásd még art. *Panteizmus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 134-135.

természet, éppen az alapozza meg a sajátot fennállását.¹¹⁶³ Sajnos a panteizmus ismét befurakodott az európai gondolkodásmódba, főleg az információk áramlása miatt, ami a keleti filozófiákat is megismertette környékünkön. Magukat kereszténynek nevező emberek között sajnos egyre többen akadnak, akik a földet, az „anyatermeszetet” tartják istenségnek, és szerintük a halál beleolvadás, egyesülés a „Földanyával.” Egyes jószándékú környezetvédő aktivistákra is jellemző lehet, hogy a természetet és a teremtett világot teljesen egy síkon, egy szinten kezelik, és azért tiltakoznak minden egyes állat elpusztítása – húsfogyasztás – ellen, vagy azért védenek minden fát, mert élőlény. Azonban ez utóbbi nézetet már önmagában is cáfolja, hogy embernek táplálkoznia szükséges; vagy növényivel, vagy állattal. Mind a növényt, mind az állatot el kell „pusztítania” a táplálkozáshoz, mert különben ő maga halna meg. Ez a tény is jelzi, hogy az ember magasabb szinten van a többi élőlényénél. De akármennyire értékeljük az élőlényeket a maguk helyén, nem lehet mindegyiket egyenlőnek tartani, és megvonni azt a sajátos értéket, ami az emberi lét sajátja.¹¹⁶⁴

Ennek a téves nézet elterjedésének ékes bizonyítéka, hogy az Egyháznak is közbe kellett avatkoznia bizonyos rossz gyakorlatok miatt. Nemrég a Vatikán – már éppen Ferenc pápa péteri szolgálata idején – betiltotta az olyan egyházi temetéseket, ahol az illető elhunyt életében még azt kívánta, hogy a hamvait szórják szét a természetben, vagy öntsék bele valamelyik tóba vagy folyóba a „természet anyával” vagy a mindenséggel történő egyesülés vágya miatt.¹¹⁶⁵ Az említett dokumentum részletezi ennek a problémának alapját, miszerint a halál nem a teljes megsemmisülés, hiszen van feltámadás, másfelől pedig a természet nem azonos Istennel. A Hittani Kongráció határozott és egyértelmű utasítása arra enged következtetni, hogy ezek a torzulások elszaporodtak. Éles szakadék van a teremtő Isten és minden teremtménye között: minden a létét Isten teremtői és fenntartói művének köszönheti; a korlátozott dolgok magukban egzisztenciális nullák, és létezésükhöz kell a felső hatalom, amit önmaguk nem képesek megadni.¹¹⁶⁶ Ezért természet a maga szépségével és rendezettségével Isten nagyságát, felsőbb hatalmát hirdeti. De logikai önellentmondás a kettő közé egyenlőségjelet tenni, és a temetési szertartásnak is ezt kell kifejezésre juttatnia. Annyi megjegyzés szükséges: bárkit, bárhol, bármilyen módon temetnek el, attól egyáltalán nem függ az örök sorsa, mert az a halál pillanatában dől el végérvényesen.¹¹⁶⁷

¹¹⁶³ Vö. RATZINGER, J., *Hit, igazság, tolerancia*, Ős-Kép Kiadó, Budapest 2019, 143.

¹¹⁶⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 90, SZIT, Budapest 2015, 55.

¹¹⁶⁵ Vö. HITTANI KONGREGÁCIÓ, *Ad resurgendum cum Christo*, 3., Róma 2016.

¹¹⁶⁶ Vö. KREEFT, P. – TACELLI R., K., *A katolikus hitvédelem kézikönyve*, SZIT, Budapest 2020, 96.

¹¹⁶⁷ Vö. DH 1000-1002. Lásd még art. *Halhatatlanság*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 65-66.

Ettől a rendelkezéstől még nem szűntek meg a torzulások. Sajnos éppen a hit hiánya, amikor valaki abban keres vigaszt, hogy legalább a halála után beleszórják a kedvenc tavába, vagy szétszórják a kedvenc parkjában. Hiszen az már nem ő, hanem a testének bizonyos maradványai, a lelke tovább létezik, és valószínűleg komoly szenvedések közepette; ha a tisztulásban van, és még inkább, ha végérvényesen elkárhozott. Az embernek magának is tennie kell a saját üdvösségéért, vagyis nem elég valami külső passzív cselekedet; ez megint bizonyíték a panteizmus ellen.¹¹⁶⁸ Az még külön probléma, ha a papok az említett vatikáni rendeletet nem tartják meg, és beszentelik a hamvakat, mielőtt a folyóba szórnák; hazánkban is volt a közelmúltban ilyen eset, híres személlyel kapcsolatban.

1.1.2. A pápa és a Földanya

Természetesen Ferenc pápa egészen más értelemben, az ősi ferences szellemiségben használja, és idézi *Assisi Szent Ferencet* és a többieket.¹¹⁶⁹ Mint ahogy a hivatkozott részben is található, inkább a „földanya-nővér” kifejezés használatos, és így még jobban érthető.¹¹⁷⁰ Helyes és jó a földet anyának nevezni, hiszen olyasmik erednek a bolygónktól, amik nélkül nem lenne élet, mint pl. a levegő, a víz, a növények, stb... Az ember is érzi szoros kötődését, hiszen benne van. Erre is áll viszont: ami teljesen természetesnek tűnik, az megszokott, azt az ember mintha észre sem venné, de amikor probléma vagy hiány alakul ki, akkor tűnik fel, mégis mennyire szép és különleges. Ha tiszteletben tartjuk mindazt a szépet és jót, amit Isten alkotott bele a teremtett világba, és megértjük annak sajátos törvényszerűségeit, akkor a világ rendjében is Isten nagyságát dicsérik. Ő adta a földet, mint anyát, azzal a sokszínűséggel, amit tapasztalhatunk benne. Ezért is figyelemre méltó az „anya” kifejezés: egy anyának többnyire több gyermeke van, akik tőle származnak, de nem teljesen egyformák. Mégis mindegyik az övé, és ideális esetben egyformán szereti őket. Ehhez hasonlít a természet, ha anyaként tekintünk rá: a biológiai sokszínűség, az a különleges változatosság, amit még a tudósok sem fedeztek fel teljesen, mint azt a mindenhatóságot hirdetik, amivel Isten megalkotta a világot. A pápa egészen odáig megy, hogy bizonyos őslakos népek egyedülálló kultúrája révén, amik helyesen és példaértékűen használják a rendelkezésre álló erőforrásokat, „szent”-nek nevezi a földet.¹¹⁷¹ A szövegösszefüggésből érthető: abban az értelemben szent a

¹¹⁶⁸ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 252.

¹¹⁶⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 1, SZIT, Budapest 2015, 5.

¹¹⁷⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 55.

¹¹⁷¹ Vö. Uo. 104-105.

föld, hogy Isten ajándéka, és általa – ha jól élünk vele – juthatunk el Istenhez, hiszen az örök sors a földi élettől függ.

Mivel világcsaládot alkot minden létező, és láthatatlan kötelék fog össze mindent mindenkivel, egy emelkedett közösséget tapasztalhatunk.¹¹⁷² Van olyan teológiai vélemény, ami az ember isten-képiségét abban is látja, hogy összekötő kapocs legyen az anyagi és szellemvilág között,¹¹⁷³ ez a szerep – kiindulva az ember teremtettségéből, létéből és céljából – vitathatatlan. A természet a maga gazdagságával segíti az embert, aki ezt elfogadva tud egyre inkább felemelkedni Isten irányába. Továbbá a természet is meg tud újulni: ilyenek pl. az évszakok a mi földrészünkön: a téli kietlenség, pusztulás után tavasszal újraéled a természet, a fák virágzanak, stb... A természet, mint egy anya „újrászüli gyermekeit”. De ez vonatkozhat a növények és állatok létre is; az elvetett magból, bármilyen kicsiny, új termés, új élet keletkezik. Maga Krisztus is használt ilyen hasonlatokat, pl. a mustármaggal kapcsolatban.¹¹⁷⁴ Felfedezhetünk hasonlóságokat a természet rendje és az emberi lét között. Isten azért bízta az emberre a földet, hogy legyen az anyja, vagyis meg tudja adni mindenkinek azt, ami az élethez szükséges.¹¹⁷⁵

A fogalommal kapcsolatban összefoglalva tehát arra a következtetésre jutunk: ha a földet nem istennek, hanem teremtménynek tartjuk, és felfedezzük benne azokat a csodálatos működési elveket, amiket Isten gondviselés-szerűen alkotott neki, akkor okkal és joggal, helyesen nevezhetjük Földanyának. Annál is inkább, mert a „Mi Atyánk” imában Istent „Atyának” hívjuk, ami újszerű a korábbi ószövetségi megszólításokhoz képest, és teljes gyermeki bizalmat fejez ki; szeretetet, gyengédséget, bensőséges bizalmat.¹¹⁷⁶ Ha a Teremtőt szólíthatjuk így, akkor nagyszerű teremtményét, a földet nevezhetjük anyának, mert ezzel is szoros, bensőséges kapcsolatban vagyunk, és anélkül nem léteznénk, mert az anyagi rész nélkülözhetetlen emberi létünkhöz. Egyúttal kifejezzük mindez iránt mélyiséges tiszteletünket.

1.2. A TEREMTETT VILÁG SZEREPE

Ennek a gondolatmenetnek a nagyobb összefüggésben feltétlen, alapvető szerepe van. Nem csak a filozófusok kérdezik, hogy miért van a valami, miért nem a semmi, hanem az

¹¹⁷² Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 89, SZIT, Budapest 2015, 55.

¹¹⁷³ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 119.

¹¹⁷⁴ Vö. Mt 13, 31-32.

¹¹⁷⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 17.

¹¹⁷⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Imádság – Az új élet lélegzése*, SZIT, Budapest 2021, 85.

ember is – a nem hívők is – sokszor elmerenghetnek rajta, miért van mindaz, ami körülvesz minket, és mi a szerepe? Honnan lett egyáltalán? Igazi választ csak a hívő katolikus tud rá adni: a világot és benne mindent Isten teremtett – sarkalatos hitigazság;¹¹⁷⁷ ezt egyöntetűen tanúsítja a kinyilatkoztatás.¹¹⁷⁸ Ahogy a teremtésselbeszélés halad előre, mint egy refrén, visszatér a tény: Isten látta, hogy ez jó.¹¹⁷⁹ Ebből a tényből következik, hogy a teremtmények, a fizikai és biológiai törvényszerűségek mind a gondviselés ajándékai, és mindnek megvan a maga szerepe. A világűrben szédítően hatalmas terekkel, időkategóriákkal és energiákkal találkozunk a tudomány; a saját bolygónk mérete, valamint az ember által alkotott dolgok összessége számszakilag eltörpül az egész világmindenségben.¹¹⁸⁰ Mint másik fejezetünkben láttuk, az ember viszonya az eredeti bűn következtében megromlott a teremtett világgal, így a mai emberiség másként érzékelhet egyes összefüggéseket. Viszont hogy milyen volt az eredeti jó, arról csak kevés információnk van. De kár is lenne ezen túl sokat töprengeni, mert a jelen helyzet adja meg az életteret.

Mind a hívők, mind a nem hívők véleménye egyértelműen, hogy a teremtett világban az ember a középpont, és hozzá viszonyítva kell szemlélni és gondolkodni.¹¹⁸¹ A világ csak az emberben tud megfelelni titkos szentségi voltának, ami azt jelenti: csak az ember képes ráeszmélni arra, hogy mekkora ajándék.¹¹⁸² Habár eszerint nézzük a teremtést és az egész galaxist, mégis a természetnek van egy saját „autonómiája”, amit az isteni gondviselés adott neki. Pl. azokon a vidékeken, ahol az ember nincs jelen, vagy az óceánok mélyén, szintén csodálatos élővilágot, sajátosan rendezett körülményeket találhatunk. Lenyűgöző: mennyi rengeteg olyan élőlény van, amiknek az életkörülményei teljesen eltérnek az emberektől, és a tudomány is megdöbbenve tapasztalja, hogy egyes állatok vagy mikrobák milyen különleges módon alkalmazkodtak olyan helyzetekhez, amik az emberi élettel összeegyeztethetetlenek (pl. magas vagy alacsony hőmérséklet, nagy víznyomás). Minden élő szervezet – mint Isten alkotása – csodálatra méltó, ugyanúgy ezek együttese is, amikor harmóniában élnek együtt.¹¹⁸³ Ezért furcsa, amikor egyes tudósok tagadják a bibliai és egyéb csodák lehetőségét; pedig ha Isten a cselekvője mindennek, akkor magától értetődően erre is képes.¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁷ Vö. DH 150. Lásd még art. *Teremtés*, in *Biblikus teológiai szótár*, SZIT, Budapest 1972, 1312-1324.

¹¹⁷⁸ Vö. Ter 1, 1.

¹¹⁷⁹ Vö. Ter 1, 10 és 12 és 19 és köv.

¹¹⁸⁰ Vö. SAUER, E., *A világmegváltás hajnalpírja*, Evangéliumi Kiadó, 24-25.

¹¹⁸¹ Vö. GS 12. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 214-215.

¹¹⁸² Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 121.

¹¹⁸³ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 140, SZIT, Budapest 2015, 85.

¹¹⁸⁴ Vö. RATZINGER, J., *Isten közel van hozzánk*, SZIT, Budapest 2015, 126.

Ide kell még foglalni egy régi-új fogalmat: a szépséget. Az embernek – bármilyen környezetből vagy kultúrából jött – el kell ismernie a világ rendezettsége mellett a szépségét is. A „szépség” fogalmát több nagy gondolkodó más-más szemszögből igyekezett megközelíteni; mi *Immanuel Kant* (1724 – 1804) tömör, de annál jelentősebb meghatározását részesítjük előnyben: szépség az, ami érdek nélkül tetszik, és nem birtokolni akarjuk, hanem látni, és minél jobban megismerni.¹¹⁸⁵ Természetesen a világ-ember kapcsolatban ez egysíkúan nem mondható el, mert az embernek egyúttal valamennyire birtokolnia is szükséges. Azonban mielőtt a hasznosságra és birtoklásra rátérnénk, érdemes a szépséget is szemlélni. Annál is inkább, mivel a „szép” fogalom a teológiában mintha háttérbe szorult volna; pedig a szép otthona az igazzal és jóval való találkozásnak, és ezért szerepe van az igazságban és jóságban való megmaradásnak.¹¹⁸⁶ Az emberi értelem észleli a szépséget, ami nem csak látszat, és ha háttérbe szorul, azt megsínyli az igazság és a jóság is.¹¹⁸⁷ A szép létezőt nem az ember hozza létre, hanem inkább felismeri azt, ami önmagában és önmagáért létre méltó, létezni érdemes.¹¹⁸⁸ Ha az igazi szépséget szemléljük, akkor észrevehetjük: az nem csak valami üres, jelentéktelen külsőség, hanem komoly „súlya” van, mert Isten ez által is közeledik az emberhez, és vonzza magához.¹¹⁸⁹ Hasonlíthatjuk az irgalomhoz: Isten közelít az emberhez, megmutatja nagyságát és szeretetét, és ezzel kíván viszontválaszt az emberi szabadságból. „*Uram, mi Urunk, milyen csodálatos széles e világon a te neved! ... Bámulom az eget, kezéd művét, a holdat és a csillagokat, amelyeket te alkottál.*”¹¹⁹⁰ – lelkesül a zsolttáros a világ szépsége láttán, ami éppen Isten dicséretét és az iránta való szeretetet tudja kiváltani. Mivel pedig a kegyelem rendjében lesz az ember végső beteljesedése, ugyanúgy elmondható mindenről, ami szép, hogy a legfelső, mindent túlszárnyaló norma felé van beirányítva;¹¹⁹¹ márpedig minden látható teremtményről – habár eltérő mértékben – állíthatjuk, hogy szép, a fenti okfejtésből kifolyólag. A „szépség” témáját lehetne még folytatni, mert kimeríthetetlen, és ahány ember, annyiféleképpen lehetne véleményeket hozzátenni. Azonban mivel nem úgy logikus, mint valami racionális, mérhető és bizonyítható törvényszerűség, vagy mint a hitrendszer ágazatai, így ebbe bővebben nem megyünk bele.

¹¹⁸⁵ Vö. art. *Szép*, in *Magyar Katolikus Lexikon* XIII, SZIT, Budapest 2008, 158.

¹¹⁸⁶ Vö. PUSKÁS, A., *Előszó*, in *Varia Theologica* 11, *Isten dicsősége – A teremtés szépsége*, SZIT, Budapest 2020, 10.

¹¹⁸⁷ Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *A dicsőség felfénylése*, in *Teológiai esztétika I., Az alak szemlélése*, Sik Sándor Kiadó, Budapest 2004, 13.

¹¹⁸⁸ Vö. PUSKÁS, A., *A kegyelem teológiája*, SZIT, Budapest 2016, 17.

¹¹⁸⁹ Vö. PUSKÁS, A., *Előszó*, in *Varia Theologica* 11, *Isten dicsősége – A teremtés szépsége*, SZIT, Budapest 2020, 9.

¹¹⁹⁰ Zsolt 8, 2-4.

¹¹⁹¹ Vö. BALTHASAR, H. U. VON, *Az esztétika konkretizálása*, in *Mai írók és gondolkodók / 3*, Róma 1989, 127-128.

Az ember, ahogy megismerte az őt körülvevő világot, és egyre többet fedezett fel benne, egyszerűen rácsodálkozott szépsége mellett a különlegességre, rendezettségére is. Ennek hangot is adott pl. szintén a zsoltárokból.¹¹⁹² A bölcsességi irodalom is elismeri Isten óriási hatalmát, és szinte meghatóan így fejt ki: „Mert szeretsz mindent, ami van, és semmit sem utálsz abból, amit alkottál. Ha gyűlöltél volna valamit, meg sem teremtetted volna. Hogy is maradhatna meg bármi, ha te nem akarnád, és hogyan állhatna fenn, ha te nem hívtad volna létre? De te kímélsz mindent, mert a tiéd, életnek barátja.”¹¹⁹³ A teremtésselbeszélés mellett talán ez a leggyakrabban idézett rész a világ szépségével és különlegességével kapcsolatban. Pedig az akkori ember még jóval kevesebbet tudott a mainál, hiszen nem ismerhette az óceánok mélyét vagy a sarkköri világot. Még egy idézet idekíváncozik, amit Krisztus mondott az isteni gondviselésről, ami teljes mértékig megtapasztalható a világban: „Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrbe sem gyűjtenek – mennyei Atyátok táplálja őket. Nem többet értek ti náluk? Ugyan ki toldhatja meg életét csak egy könyöknyivel is, ha aggodalmaskodik? Hát a ruházat miatt miért nyugtalankodtok? Nézzétek a mezők liliomait, hogyan nőnek: nem fáradoznak, nem szőnek-fonnak, mégis, mondom nektek, még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha a mezei virágot, amely ma virít, holnap pedig a kemencébe kerül, így öltözteti az Isten, akkor benneteket, kishitűek, nem sokkal inkább?”¹¹⁹⁴ Ez a tanítás ugyan az emberrel kapcsolatos isteni ténykedésről szól, mégis benne van a nagyobb összefüggés az ember és a világ között. Vagyis egy egyszerű növény vagy madár, ami „közönségesnek” tűnik, mert sok van belőle, vagy mindennapos látvány, mégis figyelemreméltó, mert a léte Isten teremtői nagyságát hirdeti.¹¹⁹⁵ Ha igazán értékelni tudjuk a szépséget, akkor kiléphetünk a túlzott haszonelvűségből, ami pedig segít legyőzni az egysíkú gondolkodásmódot.¹¹⁹⁶ Ezzel együtt pedig a szépség ráirányítja az embert a vertikális irányultságára: vagyis arra, hogy a saját mércéje nem önmaga, hanem a jó és az igaz, ami a szépen keresztül nyilvánul meg.¹¹⁹⁷

A teremtés rendje ugyan az emberre irányul, az ember viszont teljesen függ Teremtőjétől, és végül így a teremtett világ végső célja Isten megdicsőítése, Isten

¹¹⁹² Vö. Zsolt 104.

¹¹⁹³ Bölcs 11, 24-26.

¹¹⁹⁴ Mt 6, 26-30.

¹¹⁹⁵ Vö. art. *Καλός*, in *Theological Dictionary of the New Testament* III, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Michigan, 1964, 53.

¹¹⁹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 215, SZIT, Budapest 2015, 125.

¹¹⁹⁷ Vö. DIÓSI, D., „Láttuk dicsőségét...” (Jn 1,14) – Isten dicsőségének megérkezése a liturgiába, in *Varia Theologica* 11, SZIT, Budapest 2020, 243.

nagyságának hirdetése saját léte, működése által.¹¹⁹⁸ A teológia így beszél teremtéskinyilatkoztatásról: már a világ megteremtése Isten életének és szeretetének kinyilvánulása.¹¹⁹⁹ Amennyiben ez így van, akkor ebből logikusan következik, hogy helyesen kell használni, rendeltetésének megfelelően. A föld alapvetően Isten tulajdona; az embernek joga és kötelessége használni, de csak olyan módon, ami fenntartja a saját törvényszerűséget, állandó megújulását, és nem romboló.¹²⁰⁰ Így alakulhat ki a gondoskodás kultúrája, ami átíthatja a társadalmat, mert ez a lelkiesség része és a szeretet gyakorlása.¹²⁰¹

Van még egy figyelemre méltó gondolatmenet éppen ezzel kapcsolatban: a kozmikus krisztológia, ahogy *Szent Pál* fogalmaz: „*Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülötte. Mert benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és a láthatatlanokat, a trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fenn.*”¹²⁰² Ez az idézett rész kiemeli az akkori ember számára Jézus Krisztus szerepét a teremtésben, ami egyik bizonyíték istenségére. Mint valóságos Isten, mindenhol jelen van, de a fentebbi idézet értelmében speciálisan ott van a teremtményekben. Mivel minden az Ő alkotása, ezért a teremtett világ minden lényében, sokféleségében is Őt, az alkotói nagyságát szemléljük, így a teremtett világ védelme egyfajta istendicséret is.¹²⁰³ Minden pillanat egyszeri, és ugyanaz soha nem tér vissza, így a világ minden teremtményének létben tartását külön ajándékának, Isten örök szeretetből való állandó kilépésének tekinthetjük.¹²⁰⁴

1.2.1. Környezetvédelem a Szentírásban

A téma helyet kap a kinyilatkoztatásban, de nem olyan súllyal, mint ahogy manapság beszélünk róla. Isten lefektette ennek az alapjait, de évezredekkel ezelőtt más volt a bioszféra helyzete. Az emberiség csekély létszáma, a törzsi társadalmak, és a városok jóval egyszerűbb életmódja miatt kevesebb volt a probléma. Továbbá a föld-központú világkép nem ismert bizonyos tényeket, mint pl. az ózonréteg valósága. Üvegházhatás, szén-dioxid kibocsátás, savas esők ismeretlen fogalmak voltak. Azonban az élettér védelmére a kinyilatkoztatás felhív és minden korban meg lehet állapítani a gyakorlati következtetéseket.

¹¹⁹⁸ Vö. DH 3771. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 165-167.

¹¹⁹⁹ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 29.

¹²⁰⁰ Vö. BERAN, F. – LENHARDT, V., *Az ember útja – Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2021, 32.

¹²⁰¹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 231, SZIT, Budapest 2015, 133.

¹²⁰² Kol 1, 15-17.

¹²⁰³ Vö. WENDEL, S., *Das Universum – Körper Gottes?*, in *Geist & Leben* 94, 501, 367-369.

¹²⁰⁴ Vö. GUARDINI, R., *A megtámadott hit*, Kairosz Kiadó, Budapest 2015, 61.

A növényvilág védelméről pl. ezt olvassuk: „*Ha ostrom alá veszel egy várost, hogy legyőzd és meghódítsd, a fákat ne irtsd ki, ne fogj fejszét. Egyél róluk, de ne vágd ki őket. Vagy a mező fái is emberek, hogy őket is meg kell ostromolnod? Csak azokat a fákat szabad megcsonkítanod és kivágnod, amelyekről tudod, hogy nem teremnek ehető gyümölcsöt...*”¹²⁰⁵ Ebben a felszólításban benne van értelmetlen, bosszúból végrehajtott pusztítás tilalma, de egyúttal az új kezdet fontossága. Az ember érdeke, hogy ne okozzon önmagának nagyobb kárt, mint ami szükséges a harcban, hiszen akár sikerül a várost elfoglalni, akár nem, lesz gazdája, és a lakosoknak legyen tápláléka. Ellenkező esetben új fák ültetése jóval nagyobb munka, és jóval több idő lenne.

Ugyanez a magatartásminta tanúsítandó az állatvilággal szemben is: „*Ha útközben meglátsz a fán vagy a földön egy madárfészket, amelyben fiókák vagy tojások vannak, s az anyamadár rajta ül a fiókákon vagy a tojásokon, ne fogd meg az anyamadarat a fiókákkal együtt. Ha a fiókákat ki is szeded, az anyamadarat hagyd elrepülni, hogy jól menjen a sorod és sokáig élj.*”¹²⁰⁶ Ez is logikus, és ezt az idézetet az egyházfő is használja.¹²⁰⁷ Annyi húst szabad fogyasztani, amennyi szükséges, de gondoskodni kell az utánpótlásról is. Ráadásul itt a józan észbeli gondolat mellé belép érzelm is: az állat is érző lény, és rossz, ha utódait elveszíti. Ugyan nem úgy fogja fel, mint az ember, de a megváltozott viselkedésén látszik: nem közömbös iránta, hiszen sok fajban van ösztön az ivadékgondozásra. A megjegyzés végén hozzáfűzött jutalom ígéretéből is érezhető az ember és a bioszférája viszonyának fontossága. Nem kizárólag a hasznosság elve alapján, hanem egyúttal Isten művének a megbecsülése okán is: Isten jutalmazza, aki tiszteletben tartja az Ő alkotását.

1.2.2. A természetes és természetfeletti összekapcsolódása a szentségekben

Ez a megállapítás szintén ősi, egyidős az Egyházzal, de azért mondható újszerűnek, mert ismét ráirányítja a figyelmet arra az összetettségre, ami mind Istenre mutat, akár látható, akár láthatatlan. Mivel, mint emberek, test és lélek egysége vagyunk, természetünk okán és Isten rendeléséből bizonyos lelki természetű javakat külső cselekedetekkel, szimbólumokkal fejezük ki.¹²⁰⁸ Ebben kiváltságok helye van a szentségeknek, amik látható jelek, de Isten

¹²⁰⁵ MTörv 20, 19-20.

¹²⁰⁶ MTörv 22, 6-7.

¹²⁰⁷ Lásd FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 68, SZIT, Budapest 2015, 43.

¹²⁰⁸ Vö. KEK 1146. Lásd még art. *Szimbólum*, in KRÁNITZ, M., - SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 163.

láthatatlan, természetfeletti ajándékát adják,¹²⁰⁹ vagyis egybekötik a látható természetet a láthatatlan istenivel.

Ferenc pápa kiemeli: egyes szentségek anyagai szintén „közönséges”, földi dolgok, azonban szükségünk van rájuk, mint a kegyelemeszközök elengedhetetlen részeire.¹²¹⁰ És tényleg érdemes erre rácsodálkozni: a keresztséghez a víz, az Eucharisziához a kenyér és a bor, a betegek szentségéhez és a bérmláshoz pedig megfelelő olaj szükséges.¹²¹¹ Ezek nélkül a szükséges anyagok nélkül nem jön létre a szentségi, kegyelmi hatás, mert mindegyiket Krisztus alapította; ezt az Egyház ősi időktől tartja, és az egyes ember önkényesen nem változtathatja meg.¹²¹² Ezt a témát a dogmatikában a szentségtan részletesen tárgyalja. Bennünket most az alapelv érdekel: nem csak a földi, „hétköznapi” élethez szükségesek a föld anyagai, pl. a víz és a táplálék, hanem a szentségek szükségessége révén nélkülözhetetlenek örök életünk szempontjából is.¹²¹³ Sőt, az is elgondolkodtató és gondviselészerű: az első és legszükségesebb szentség a keresztség,¹²¹⁴ ennek anyaga a víz, ami természetes formában, óriási mennyiségben megtalálható a földön, vagyis könnyű hozzájutni. A többi szentségi anyaghoz, mint pl. a kenyér, a bor, és az olaj, már dolgozni kell az embernek, mert a tésztát dagasztani, az olajat és a szőlőt préselni szükséges. Ez is kifejezi, hogy az embernek is tennie kell a saját természetfeletti javáért; az ő munkája is benne van az üdvrendben, mint ahogy nagyon jól kifejezi ezt a szentmise felajánlási szövege.¹²¹⁵

Hasonlóan nyilatkozhatunk a szentelményekről is, amik még változatosabbak. Ezek esetében szintén van, ami a természetben megtalálható (pl. víz, barka, pálmaág), de mások már emberi ténykedés eredményei (pl. gyertya, kegytárgyak). Erre ugyanúgy vonatkoztathatjuk: azáltal, hogy ezek az anyagok bekerülnek és használatosak az Egyház liturgiájában, az a tény megtisztítja és felemeli a világ és társadalmi élet jeleinek gazdagságát a természetfeletti rendbe.¹²¹⁶ Mindezek segítségével szintén isteni meghívást kap az ember, hogy más, magasabb szinten ölelje át a világot.¹²¹⁷

¹²⁰⁹ Vö. DH 1606. Lásd még art. *Szentség*², in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 159-160.

¹²¹⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 235, SZIT, Budapest 2015, 135-136.

¹²¹¹ Vö. ELŐD, I., *Katolikus Dogmatika*, SZIT, Budapest 1978, 460-461.

¹²¹² Vö. DH 1613. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1990, 123-125.

¹²¹³ Vö. DH 1604. Lásd még uo.

¹²¹⁴ Vö. KEK 1257. Lásd még GÁL, F., *Dogmatika II.*, SZIT, Budapest 1990, 97-101.

¹²¹⁵ Vö. OLI (szerk.), *Római Miskönyv*, SZIT, Budapest 1991, 380-381.

¹²¹⁶ Vö. KEK 1152. Lásd még ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁG, *Magyar Katolikus Katekizmus*, 227-228, OHB Munkacsoport, Vác 1995, 29.

¹²¹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 235, SZIT, Budapest 2015, 135.

1.2.3. Az ember uralma a világban

Amikor az ember és a teremtett világ viszonyát szemléljük, akkor a legfontosabb bibliai megjegyzés, amire Isten felhívja az embert: „*Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog.*”¹²¹⁸ Ez a mondatot szoktuk a legtöbbször idézni, mert a környezetvédelem egész programját ennek a mondatnak helyes értelme adja meg. Erősíti az ember méltóságát és fontos szerepét a természeti rendben: ténykedésével önmagát is, mint embert tökéletesíti, sőt, bizonyos módon „emberibbé” válik.¹²¹⁹ Viszont a kulcsszó ebben az idézetben az „uralom”; mert ezt lehet jól és rosszul érteni, és a helyes értelmezésből lehet levonni a jó tanulságokat.

Az „uralom” kifejezésnek a közvélekedésben inkább negatív, rossz értelme van. Aki hallja, annak általában elnyomás, zsarnokság jut az eszébe. Kétségtelenül számtalan példát lehet erre találni a történelem folyamán, és már Krisztus is utalt rá.¹²²⁰ Amikor a teremtés rendjében vizsgáljuk az ember ezzel kapcsolatos feladatát, akkor nem erről az elnyomásos önzésről gondolkodunk. Más helyen ezért ezt olvassuk: „*...bölcsségeddel alkottad az embert, hogy uralkodjék a teremtményeken, amelyeket alkottál, és igazgassa a világot szentségben és igazságosságban és egyenes lélekkel tegyen igazságot...*”¹²²¹ A megjegyzés egyértelmű: semmiképpen sem zsarnokság, hanem helyes használat és irányítás. A Megváltó is megmagyarázta, hogy a helyes, jó uralom nem hatalmaskodás, hanem ellenkezőleg: szolgálat, kibontakoztatás, a másik helyes megbecsülése.¹²²² Ezt ugyan az emberek közötti kapcsolatokra mondta Krisztus, de lehet és kell vonatkoztatni az ember-természet viszonyra, mert teljes kölcsönhatásban vannak. Ha pusztul az élővilág vagy az élettér, akkor az embernek is rosszabb a helyzete. Más szempontból a helyes uralom következik ez a teremtés jó voltából, változatosságából, vagyis abból a tényből, hogy semmi sincs hiába, mindennek van szerepe. A teremtmények mind kapcsolatban állnak egymással, mindegyik becsülendő, és mindre szükség van.¹²²³ Ennek egyértelmű folyamánya: nem szabad semmit csak úgy, értelmetlenül pusztítani, tönkretenni. Tehát az uralom nem lehet korlátlan, zabolátlan, felelősség nélküli üres szórakozás. Mivel az ember Isten képmása, így küldetése leképezni Isten cselekvéseit,

¹²¹⁸ Ter 1, 28.

¹²¹⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens*, 39, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 383.

¹²²⁰ Vö. Mt 20, 25.

¹²²¹ Bölcs 9, 2-3.

¹²²² Vö. Mk 10, 43-44.

¹²²³ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 33.

jóságát a többi élőlény javára.¹²²⁴ Habár felhasználhatja az állatokat és növényeket a saját szükségleteire, az uralom, az irányítás ennél jóval több; ezt fejezi ki a teremtéselbeszélés másik fontos megjegyzése: „Az Úristen vette az embert és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze.”¹²²⁵ Ha egymással szembeállítjuk – vagy pontosabban egymás mellé helyezzük – a fentebbi és az itteni két megjegyzést, akkor ezek együttesen kiadják a helyes útmutatást: az uralom a jó használatot, megőrzést, fejlesztést jelenti, ami magában foglalja a technikával való kapcsolatot is.¹²²⁶

Érdeemes ezt összevetni azzal a képpel, amit Krisztus használ önmagára: a „Jó Pásztor”.¹²²⁷ A pásztor, mint hasonlat költői képként nagyon ide illik. A Szentírás is használja hangsúlyos helyeken, már az Ószövetségben is. Isten megrója a rossz pásztorokat (vagyis a nép rossz vezetőit), és önmagát hasonlítja a jó pásztorhoz, aki nem csak hatalmaskodik, hanem inkább a nyáj érdekét nézi, és ezért átveszi a szükséges cselekvést.¹²²⁸ Ha önmagában szemléljük a pásztor képét, akkor a következő megállapításokat tehetjük: a pásztor egyfelől használja a nyáját, és megél belőle, de olyan módon, hogy a nyáj azért megmaradjon, sőt, gyarapodjon. Tehát, mint a nyáj gazdája néha levág egyet enni, felhasználja a tejet és a gyapjút. De egyúttal úgy legelteti és védi őket, hogy hízzanak, gyarapodjanak, mert ez szolgálja a saját érdekét is. Vagyis egyszerre egy kettősséget észlelhetünk: van bizonyos „pusztítás”, mert szükséges, de mellette ott van az állandó visszapótlás is, továbbá nem okoz nagyobb kárt, mint amennyire szüksége van.

Ehhez a bibliai képhez lehet hasonlítani az ember szerepét. Az emberiségnek úgy kell az egész természettel gazdálkodnia, mit a jó pásztor: felhasználhatja, alakíthatja, de ez nem lehet csak pusztítás, és a vágyak kielégítése, pusztán kényelemszeretet. Nagy bölcsességre van szüksége, egy olyan ökológiai tudatosságra, ami tiszteli az isteni alkotást, ezért minden lehetőséget megragad gondoskodni a természetről, a harmonikus kapcsolat érdekében.¹²²⁹ Ezzel szemben fájó tapasztalat, amikor nem így történik, hanem az ember zsarnoki, önző módon kihasználja azt, annak káros következményeivel nem törődve.¹²³⁰ Ez a gondolkodás ismét az önzés témájához kapcsolódik. Aki pazarol, vagy kényelemből szennyez, az csak magára gondol, ráadásul rosszul, mert értelmetlenül és rossz élvezetből fogyaszt, relativvá

¹²²⁴ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 54.

¹²²⁵ Ter 2, 15.

¹²²⁶ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens*, 20, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 376.

¹²²⁷ Vö. Jn 10, 11.

¹²²⁸ Vö. Ez 34, 8-11.

¹²²⁹ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 54.

¹²³⁰ Vö. FERENC PÁPA, *Amoris laetitia*, 26, SZIT, Budapest 2016, 17.

téve az őt körülvevő valóságot.¹²³¹ Sőt, mint említettük ezzel kapcsolatban, a saját csapdájába esik, mert tette következménye visszahat rá, és éppen a kívánt kényelem ellenségeként; ha rosszabb lesz a világ helyzete, azzal együtt az emberé is. A csapda az benne, hogy ez nem mindenhol, és nem azonnal érezhető.

Az „uralom”-mal kapcsolatban az egyházfő tesz egy másik, nagyon elgondolkodtató megjegyzést is. Éspedig „*az ember világhoz fűződő kapcsolatának téves felfogása terjedt el, ... ami azt a benyomást alakította ki az emberekben, hogy a természetvédelem a gyengékre jellemző.*”¹²³² Márpedig az uralom éppen nem elnyomás, hanem helyes vezetés, ami a vezetettet a célba szeretné juttatni. A cél pedig: az ember igazi haszna, helyes értelemben vett megdicsőülése, és ez akkor lehetséges, ha a világ is a saját törvényszerűségeivel, körforgásával ki tudja fejteni embert segítő tevékenységét.¹²³³ A föld, mégha fel is van osztva az emberek között, a köz javát szolgálja, mert nincs ember, aki ne a föld termékeiből élne.¹²³⁴ A „gyengeség” fogalma erőtlenséget, bizonyos hiányosságot jelent. Viszont a világ védelme éppen nem az, hiszen – mint az elmúlt évtizedek igazolták – az ember képes az egész világ megváltoztatására irányuló tetteket végezni, sokan együtt, világszinten. De a félreértett uralom, ami elnyom és tönkretesz, hiába tűnik erősnek, ha ezáltal éppen önmaga ellen fordul, mégha közvetve is.

Annyi megjegyzést még hozzátehetünk ehhez: ha a téves vélemény szerint a gyengék érzik a környezetvédelem fontosságát, az a természetet is gyengének állítja be. De ez nem igaz; a természet nagyon erős; Isten annak teremtette. Igaz, hogy az ember tud benne kárt tenni, de sok mesterséges beavatkozást a természet jóvá tud tenni. Észlelhető ez elhagyatott létesítményeken; ha abbamarad az emberi ténykedés, akkor a természet szépen lassan „visszaveszi”, ami az övé. Találóképpen a régi latin közmondás, ami *Horatiustól* (ie. 65 – ie. 8) ered: „*Naturam furca expellas, tamen usque resurrect.*” Vagyis: „Ha vasvillával űzöd is el, a természet visszatér.” Lassan, de erősen a növények kifejlődnek, sokszor szétnyomják az emberi alkotásokat (pl. fal, járda), befedik azokat. Az állatvilág is vissza szokott térni, új életteret talál magának. Vagyis a természet csöndes, mert önmagában nincs hangja, de a gondviselés által beleoltott törvényszerűségek alapján „él” a saját autonómiájával.¹²³⁵

¹²³¹ Vö. TORNIELLI, A., *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*, SZIT, Budapest 2013, 168-169.

¹²³² FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 116, SZIT, Budapest 2015, 71.

¹²³³ Vö. GS 36. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I, Vigília*, Budapest 1996, 167-169.

¹²³⁴ Vö. XIII. LEÓ PÁPA, *Rerum novarum*, 1891, 7, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 32.

¹²³⁵ Vö. GS 36. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I, Vigília*, Budapest 1996, 224-226.

2. AZ EGYHÁZ SZEREPE A VILÁG VÉDELMEBEN

Mint említettük, a teremtett világ védelmét és a károk enyhítését többféle nézetből lehet elemezni. A köztudatban leginkább a politikusok és gazdasági szakemberek, továbbá a biológusok teszik. Ők azonban a sajátos szakterületük nézőpontjából teszik ezt. Szükséges és jó a tevékenységük, és mindenben együtt kell velük működni, amiben lehetséges.¹²³⁶ Természetesen köztük is vannak véleménykülönbségek, azonban hogy baj van, mindenki elismeri, mert ha rosszabb és kevesebb a termőföld, akkor csak nő az éhínség.¹²³⁷ Az ökológiai mozgalmak is felismerik: milyen romboló, ha a világot pusztán passzív tömegként kezeli az emberiség, azonban ezek a kezdeményezések nem veszik figyelembe a természet Istentől lett eredetét és végső célját.¹²³⁸ Az Egyház, a keresztény ember helyes világnézete és értékelési rendje az, ami az egészet átfogja. Nem csak felszíni, tüneti kezeléseket szeretne, hanem a gyökeres, mélyreható változást. Ebben az értelemben beszél „*ökológiai megtérésről*”, ami ennek minden vonzatát magába foglalja, és lemegy egészen a gyökerekig.¹²³⁹ Ugyanis ha az ember megfélemledik teremtő uráról, akkor a világ más hatalmait vagy önmagát fogja imádni, és a saját törvényeit erőlteti a valóságra önnön érdekében.¹²⁴⁰ A keresztényi hitvilágot is érte afféle vád, hogy az „uralom a természet felett” negatív értelme sokak szemében éppen táptalaja volt a világ kizsákmányolásának; azoknak a problémáknak, amikkel jelenleg az emberiség küzd.¹²⁴¹ Az embereket, mivel mind az emberiség nagy családjának tagjai, feloldhatatlan kötelekként kapcsolja össze a világ jövője, és ezért mindenki felelősséget visel.¹²⁴²

A politikusok, közgazdászok és biológusok a saját népük vagy intézményük tagjai, így nem tudják önmagukat függetleníteni a saját érdekeiktől. Ez nemritkán konfliktusokat eredményez, főleg azért, mert kevesek jólétének fenntartása területek és emberek kizsákmányolásától függ.¹²⁴³ Az Egyház azonban, aki anyja a sok hívőnek, és szeretne anyja lenni mindenkinek, átfogja az egész emberiséget. Mivel jelen van az egész világon, el tud érni szinte minden csoportot, közösséget. Másfelől a hit gazdagsága nem csak egyes területekre

¹²³⁶ Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 63, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 363.

¹²³⁷ Lásd SHELLENBERGER, M., *Apokalipszis soha*, Gingko Kiadó Kft, Gödöllő 2021, 13-14.

¹²³⁸ Vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus Dogmatika – A teremtés jövője Istenben*, SZIT, Budapest 2008, 228.

¹²³⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 216, SZIT, Budapest 2015, 126.

¹²⁴⁰ Vö. Uo. 47.

¹²⁴¹ Vö. PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2019, 306.

¹²⁴² Vö. PÜSPÖKI SZINÓDUS, *De iustitia in mundo*, 1971, 7, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 352.

¹²⁴³ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 31.

terjed ki, hanem a nagy egészre. Isten kegyelme képes átformálni az egyéni embert, és gyökeres változást, valódi megújulást hozni.¹²⁴⁴ Ehhez azonban tudatosan kell a keresztényeket és az egész társadalmat szociálisan érzékennyé tenni a problémák iránt, és cselekvésre serkenteni.¹²⁴⁵ A keresztény ember nem csak a hasznosságot, a gazdasági érdekeket vagy egyéni életteret néz, hanem önmagában az egész teremtést a maga teljességében értékeli, ahogy Isten megalkotta. Vagyis a keresztény környezetetika a relatív emberközpontúságot vallja, ami azt jelenti: habár az embernek kitüntetett szerepe van, ugyanakkor a többi teremtmény is önértékkel rendelkezik.¹²⁴⁶ Ferenc pápa *Assisi Szent Ferencet* állítja példaként, az ő gondolkodásmódját, mely szerint „*az átfogó ökológia olyan tényezők iránti nyitottságot kíván, amelyek meghaladják a matematika és a biológia nyelvezetét, és az emberlét lényegéhez kapcsolnak minket.*”¹²⁴⁷ Az emberlét lényege csak Istenben található, hiszen Ő mindennek a kezdete, elindítója és fenntartója.

A világméretű környezeti károk három nagy csoportban foglalhatók össze: a nyersanyagok és energiaforrások lassan kiapadnak / a légkör egyre szennyezettebbé válik / a talaj és az élővizek egyre inkább károsodnak.¹²⁴⁸ Erről már évtizedek óta jelennek meg könyvek, és szól a média. Olyan felgyorsulásnak lehetünk a tanúi, mint pl. az éghajlati változások szédületes ütemben történnek, és eléri a bolygó minden részét.¹²⁴⁹ Már önmagukban is jelentős bajok, mert kihatnak mindenkire. „*Semmit sem használ a tünetek bemutatása, ha nem ismerjük el a környezeti válság emberi gyökerét.*”¹²⁵⁰ Nem kell különösebben bizonygatni, hogy a környezeti válság nem csak úgy „magától” vagy „véletlenül” van, hanem a rossz emberi tevékenységre vezethető vissza; évszázadokig a probléma ismeretlen volt, de a technika fejlődése egyre nagyobb mértékű rossz mellékhatással is járt, ami egyre súlyosabban érezhető. Ezt pedig tovább fokozza, hogy ez a fajta kizsákmányolás és károsítás egyáltalán nem az egész emberiség műve, hanem egy kis része, azoké, akik jómódban élnek, és ezt továbbra is fenn akarják tartani. A tárgyak és élvezetek halmozása nem elég értelmet adni a létnek, és örömmel eltölteni a szívet.¹²⁵¹ Egyre rosszabb az élettér, és ez csak bizonyos csoportok rövid távú érdekeit szolgálják, a többség ugyanúgy

¹²⁴⁴ Lásd SCHNEIDER, T. (szerk.), *A dogmatika kézikönyve I.*, Vigília, Budapest 1996, 240.

¹²⁴⁵ Vö. LIENKAMPF, A. – WOLF., J., *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit in Katholische Theologie studieren*, LIT, Münster 2000, 235.

¹²⁴⁶ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Az élet kultúrájáért*, 213, SZIT, Budapest 2003, 112.

¹²⁴⁷ FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 11, SZIT, Budapest 2015, 11.

¹²⁴⁸ Vö. BOLYKI, J., *Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése. „Teremtésvédelem”*, Kálvin János Kiadó, Budapest 1999, 46-50.

¹²⁴⁹ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 17.

¹²⁵⁰ FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 101, SZIT, Budapest 2015, 62.

¹²⁵¹ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 34.

bajban marad, vagy éppen nő a gondja. Vagyis mondhatjuk: ez dupla önzés, mert a világnak is kárára van, másrészt pedig éppen a rászorulók helyzetét nehezíti – ahelyett, hogy könnyítené.

2.1. A VILÁG JAVAINAK RENDELTETÉSE

Ezt a témát tehetjük volna az I. fejezetbe a szegénység és önzés témaköréhez, mert azokkal szorosan összefügg. Mégis azért ide vesszük, mert az egyházfő is gyakran együtt szól a teremtésvédelemről és az osztó igazságosságról; a két téma nem csak az egyéni embert érinti, hanem tettei által a másikat is, és kihat az egész teremtett világra. Továbbá – mint idéztük az egyházfőt – az ökológia középpontjában az ember áll, és vele összefüggésben minden egyéb sajátos érték. A javak rossz kisajátítása, használata és pazarlása nem csak egyszerű önzés, hanem a magasabb összefüggésekben minden egyebet képes károsítani. A Zsinat összefoglaló megállapítása: habár az embernek joga van a magántulajdonhoz, annak társadalmi jellege is van, vagyis nem csak önmagának, hanem másoknak is hasznára kell lennie vele.¹²⁵² Az egyházfő ugyanerről így ír: az Egyház nem a magántulajdon ellen, hanem a javak egyetemes rendeltetésének elsőbbsége mellett foglal állást.¹²⁵³ Ennek gyakorlati megvalósítási kívánalmát részletezi az erkölcszociológia.¹²⁵⁴ Ferenc pápa azért ír és beszél erről sokat és több szempontból, mert az Egyház eddigi erőfeszítései – kisebb eredmények ellenére – hiábavalónak bizonyultak; a világméretű szegénység és az ezzel összefüggő környezeti károk a csökkenés helyett egyre súlyosabbak. Minél jobban gazdagodnak az amúgy is gazdagok, a szegények annál mélyebb nyomorúságba süllyednek.¹²⁵⁵ Habár a hit alapelvei Istentől erednek, ezért hibátlanok, sokak szemében mégis csorbulni látszanak, ha elmaradnak a gyakorlati megvalósítástól. Ezzel szemben a környezetpusztítás megállítására tett lépések éppen növelhetik az Egyház küldetésének hitelességét.

Amikor a teremtett világról és az emberiségről beszélünk, akkor – habár általános kifejezéseket használunk – gyakorlatilag mégisincs „általános ember”, hanem konkrét személyek, földrajzi elhelyezkedéssel, kultúrával, gondolkodásmóddal, és saját élethelyzettel, ami a történelemből és a helyi természeti adottságokból következik. Vagyis az a nehézség

¹²⁵² Vö. KRÁNITZ, M. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából 1962-2002*, SZIT, Budapest 2002, 467-468.

¹²⁵³ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 64.

¹²⁵⁴ Lásd HÁRING, B., *Krisztus Törvénye III*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 2015, 380-393 és 450-465.

¹²⁵⁵ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 36.

adódik, hogy az általános erkölcsi alapelveket hogyan tudja az egyéni személy itt és most, a saját körülményei közepette megvalósítani. Talán éppen ez a legnehezebb a környezetvédelemmel kapcsolatban. Amikor a környezetről beszélünk, akkor arra a kapcsolatra gondolunk, ami a természet és a benne élő társadalom között fennáll.¹²⁵⁶ Aki bizonyos jómódban él, és cselekedeteivel hozzájárul a környezetszennyezéshez (még ha kis mértékben is), természetesnek veszi, amit megszokott. Aki pedig elszenvedője, az nem érti, a másik miért olyan önző. Ezért Ferenc pápa, mint a „világ lelkiismerete” szólal fel elsősorban azoknak, akiknek tettei miatt problémák vannak. Nagyon visszacsengenek *Szent Jakab* apostol szavai, aki keményen megrója azokat, akik csak a szájukkal akarják mások segítségét, de nem teszik meg, ami szükséges és kötelességük;¹²⁵⁷ ezzel éppen a felebaráti szeretetet csúfolják meg.

A téma azért mutat túl a magántulajdon birtoklási kérdésein, mert a saját vagyon mellett vannak általános javak: pl. a levegő vagy az óceán nem magántulajdon, viszont alapvetően szükséges az ökológiai egyensúlyhoz, ami pedig minden embert érint. Ferenc pápa látja mindkét oldalt. Egyfelől azt a sok embert, aki elszenvedői a gazdasági kizsákmányolásnak és az ennek a következményeként létrejött környezeti károknak. Másfelől azokat, akik ezek okozói. Viszont akik okozói, és kényelmesen megélnék belőle vagy annak a folyományaiból, azok is veszélyben vannak; vagy ha nem is személy szerint ők, a következő generáció mindenképpen. A világ értéke és a javak rendeltetése megkívánja a beszűkült, önző látókör megszüntetését, és a távlatokra való odafigyelést és cselekvést. Éppen az emberi méltóság és az ebből eredő kitüntetett szerep követeli a természeti környezet hosszútávú megóvását önmagunknak és a következő generációknak.¹²⁵⁸

A probléma ott kezdődik: aki cselekvője a környezeti válságnak, az sokszor észre sem veszi, vagy elbagatelizálja, mert megszokta. Pedig az önző hanyagság által okozott kár jóval nagyobb, mint az esetleges haszon.¹²⁵⁹ És ez nem csak az egyéni pazarlásnál vagy szemetelésnél kerül elő, hanem magasabb szinten is, pl. gyáraknál, üzemeknél, egész országokat érintő gazdaságoknál. Mivel pedig az ország, a nép és a munkaközösségek is családokból, emberekből áll, akiknek a léte és megélhetése függ a munkahelyétől, így még összetettebb a válság. Amely környezeti károk mostanában gondot okoznak, legalább több évtizedes múltra tekintenek vissza: a nagyüzemei termelés, ami zajlik a világ számos

¹²⁵⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 139, SZIT, Budapest 2015, 84.

¹²⁵⁷ Vö. Jak 2, 15-16.

¹²⁵⁸ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Az élet kultúrájáért*, 213, SZIT, Budapest 2003, 112.

¹²⁵⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 29.

országában kényelmes, mert a termékeket nagy mennyiségben és gyorsan lehet előállítani. A túlzott gépesítés megfosztja az embert az alkotás örömétől, holott a technika ellenére az ember marad a munka alanya.¹²⁶⁰ Ez a folyamat lerövidíti a termelés idejét, viszont arra serkent, hogy az ember többet vásároljon; ez az érdeke a gyártulajdonosnak, mert csak akkor tudja a termelést fenntartani, növelni, és abból még több hasznot húzni. Ezt szoktuk hétköznapi értelemben „ördögi kör”-nek nevezni, mert a rossz folyamat minél inkább halad előre, annál jobban erősíti saját magát. És láthatjuk az egész baj mindkét oldalát: a túltermelés szennyezi a környezetet és feleslegesen termel, másfelől a munkásembert is kizsákmányolja a vezetőség profit-orientáltsága, amikor nem adja meg szükséges és jogos bért. Már a Zsinat is írt erről korábban: „...az emberi nemnek nem csupán a teremtett dolgok fölötti uralmát lehet és kell napról napra erősítenie, hanem ezen felül olyan politikai, társadalmi és gazdasági rendet kell építenie, mely egyre jobban szolgálja az embert és segíti az egyéneket és a csoportokat saját méltóságuk kiművelésében és érvényesítésében.”¹²⁶¹ Sajnos ez azóta sem valósult meg, sőt, a helyzet egyre rosszabb. A pápa megjegyzése pedig drámai a mai rendszerekre vonatkozóan: „Az ilyen gazdaság öl.”¹²⁶² És meg is magyarázza az V. parancsból kiindulva: a kirekesztés és egyenlőtlenség az emberi élet ellen van, a rossz, haszonelvű gazdaságpolitika pedig éppen ilyen.¹²⁶³ Ölni nem csak közvetlenül lehet gyilkossággal, hanem ugyanaz a végeredmény, ha valakitől megvonjuk az élet fenntartásához szükséges feltételeket.¹²⁶⁴

Az is ősi tapasztalat, hogy a jobbat, a kényelmesebbet, a modernebbet könnyű megszokni. Akár az egyén, akár a társadalom egy kényelmesebb helyzetbe megy bele, az könnyen és gyorsan megy; míg ellenkező esetben, ha vissza kell lépni, ha a megszokott jó körülményeket kell feladni, az jóval nehezebb és lassabb; ráadásul éppen azért nehezen kivitelezhető, mert az emberi természet tiltakozik ellene. Viszont szükséges, mert aki képes önmagát legyőzni, az tud igazán uralkodni, mert az igazi jót szereti; ez lelki hatalom, aki még önmagánál is inkább szereti az igazi jót.¹²⁶⁵

¹²⁶⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens*, 18-19, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 376.

¹²⁶¹ GS 9. Lásd még SCHNEIDER, T. (szerk.), *A Dogmatika Kézikönyve I*, Vigília, Budapest 1996, 215.

¹²⁶² KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 77.

¹²⁶³ Vö. Uo.

¹²⁶⁴ Vö. KEK 2269. Lásd még HÄRING, B., *Krisztus Törvénye III*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 2015, 225-230.

¹²⁶⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Isten kegyelmének a koldusai*, in *Keresztény Élet*, (2020/7), 5.

2.1.1. Az egyén felelőssége a teremtett világban belül

Ez az önzéssel kapcsolatos fejezethez is tartozhat, de ide tettük, mert többnyire a környezetvédelemmel kapcsolatos. Korunk pozitív vonásai közé kell sorolni a természet épségének és ritmusának megbecsülését, valamint a nyersanyagok korlátozott voltának tudatát,¹²⁶⁶ azonban ez nem elég; gyökeres szemléletváltás és cselekvési minta szükséges. Témánkkal kapcsolatban Ferenc pápa négy olyan rossz megnyilvánulást említ, amivel szakítani kellene: a probléma tagadása / közömbösség / kényelmes beletörődés / vak bizalom a technikai megoldásokban.¹²⁶⁷ Ez a négyféle megnyilvánulás mind az önzésből fakad, de más-más árnyalattal; pedig vétkezni lehet az emberekkel szembeni félelemmel, határozatlansággal és tunyasággal is.¹²⁶⁸ Mindegyikben az ember ki akarja zárni a saját cselekvését, és ehhez keres magának valamiféle ideológiát. Ez annál nagyobb baj, mert nincs kétféle válság, egy társadalmi és egy környezeti, hanem egyetlen, mert a kettő szorosan összetartozik; éppen ezért nem lehet külön megoldani azokat, hanem csak együttesen.¹²⁶⁹

Aki tagadja a problémát, valójában azért teszi, mert azzal bemagyarázhatja a saját lelkiismeretének, hogy nem kell tenni semmit. Ez ahhoz az egyszerre tragikus és nevetséges hozzáálláshoz hasonlít, amikor egyes farizeusok Jézust a szombati nyugalom megzavarásával vádolva önmagukat akarták igazolni, csak ne kelljen hinni abban, hogy Ő a Megváltó.¹²⁷⁰ Az önzések közül talán ez a legborzasztóbb, a leginkább megmagyarázhatatlan. Aki fejlett ország polgára, és nyitott szemmel, nyitott füllel jár, az bőven tájékozódik akarva-akaratlanul a környezeti gondokról. A legkényelmesebb tagadni, de ettől a baj még valós, és annál veszélyesebb, minél később kezdik orvosolni.

A közömbösség állandó gond, főleg vallási téren. Rengetegen tartják magukat kereszténynek vagy katolikusnak, de nem élnek aszerint. Talán a közömbösséggel a legnehezebb bármit is kezdeni, mert aki ilyen, azt nem érdekli semmi, nem akar mozdulni.

A beletörődés a közömbösség egy formája: az emberi testvériség, a szolidaritás teljes hiánya. Aki nem érzi személyesnek a problémát, az könnyen közömbös marad mások gondja iránt; a szolidaritás és a szubszidiaritás elválaszthatatlan egymástól, mert mindkettőnek

¹²⁶⁶ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis*, 26, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 505.

¹²⁶⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 14, SZIT, Budapest 2015, 13.

¹²⁶⁸ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo rei socialis*, 47, in TOMKA, M. – GOJÁK, J. (szerk.), *Az Egyház társadalmi tanítása*, SZIT, Budapest 2005, 523.

¹²⁶⁹ Vö. Uo.139.

¹²⁷⁰ Vö. Jn 9, 16.

azonos szinten kell megvalósulnia.¹²⁷¹ Az emberre általában jellemző, hogy inkább az foglalkoztatja, ami őt személyesen érinti. A természet védelmében azonban mindenki érintve van, legfeljebb nem akar róla tudomást venni; a beletörődő ember a saját leszármazottaival szemben is megvetést tanúsít, mert a következmények érintik őket. Ezért a tudatos nevelésben, a gondolkodás és magatartás formálásában komoly szerepe van az Egyháznak, hiszen tagjai iránt és a világért is felelősséggel tartozik.¹²⁷² Sokszor elhangzik az a találó kijelentés: „A földet nem örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön.”¹²⁷³

Habár szükségesek jó technikai megoldások, csak azokban bízni ismét a közömbösség formája. Azért, mert másra hárítja a felelősséget, és könnyelműségre sarkall. A túlzott energia-felhasználást vagy pazarlást nem lehet egyszerűen tudományosan ellensúlyozni. Ami elmegy feleslegbe, kárba, az valahol mindenképpen visszahat a világ egészére. Az igazi közjó minden ember javára irányul; ha egyetlenegy kimarad belőle, akkor már nem beszélhetünk az egész közösség javáról, ennek kellene lennie az „inkluzív” gazdaságnak.¹²⁷⁴ Ráadásul az újabb technikai megoldások újabb kísérleteket és energia-felhasználást igényelnek. Egyik túlzást másik túlzással ellensúlyozni erősen aggályos. Természetesen a tudománynak kiemelkedő szerepe van az emberiség történetében, és kellenek módosítások az eddigi rossz folyamatok megállítására, de ettől még fennáll az egyéni felelősség. Ráadásul ebben az ügyben minden ember tehet valamit. A társadalomra egy testként kell tekinteni, ebben pedig a közös érdekeknek jóval nagyobb súlya van, mint az egyéni, vagy kisebb csoportok érdekeinek.¹²⁷⁵

Végül ide kívánczok Krisztus egy megjegyzése, amit ugyan más összefüggésben mondott, de jó idefoglalni: „...*mennyei Atyátoknak, aki fölkelte napját jókra is, gonoszokra is, esőt ad igazaknak is, bűnösöknek is.*”¹²⁷⁶ Ez Isten türelméről szól, de megláthatjuk benne azt a fajta összetartozást, aminél az emberiségre vonatkozik. Így elmondhatjuk, hogy a nap az ózonlyukon keresztül mindenkire süt, arra is, akinek köze van a réteg elvékonyodásához, és arra is, aki ezeknél lényegesen rosszabb helyzetben él. Mindkettőt ugyanaz az UV sugárzás

¹²⁷¹ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 187, SZIT, Budapest 2021, 94.

¹²⁷² Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 39.

¹²⁷³ Vö. MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Az élet kultúrájáért*, 213, SZIT, Budapest 2003, 112.

¹²⁷⁴ Vö. BARITZ, S. L., *Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban (KETEG) – válasz és javaslat*, in *A Közép-Európai országok társadalmi, gazdasági és spirituális helyzete az Egyház társadalmi tanítása tükrében*, SZIT, Budapest 2021, 161.

¹²⁷⁵ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 61.

¹²⁷⁶ Mt 5, 45.

éri. Továbbá az eső is esik, de ha savas, akkor is mindkét csoport ugyanúgy kapja. Még ha nem is érződik azonnal, a lassú pusztítás az egész földre kihatással van.

Mint említettük, az ember régtől fogva tud gyönyörködni a teremtett világ szépségében. Azonban ebből nem mindenki vonta le a helyes következtetést. *Szent Pál* így ír a rómaiaknak: „*Ami ugyanis megtudható az Istenről, az világos előttük, maga Isten tette számukra nyilvánvalóvá. Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből következtethetünk.*”¹²⁷⁷ Ebből a megjegyzés a felelősségre figyelmeztet: ha fel lehet ismerni Istent, akkor fel is kell, és ennek megfelelően berendezni az életvitelt. Az a szervezettség, mozgékonyosság és organikuság, ami tapasztalható az élőlények létében és a különféle körforgásokban, az mind nemcsak Istentől jön, hanem célja is van; az ember felelőssége ezt megóvni, megőrizni. Szemben a fentebb megfogalmazott kényelmes nemtörődomséggel hit szükséges mindehhez az egyén részéről.

Ha egységben próbáljuk szemlélni a személy földi és örök sorsát, akkor azt a megállapítást kell ide vonatkoztatni: hit és a belőle fakadó cselekedetek szükségesek az örök élet elnyeréséhez.¹²⁷⁸ Aki nem hisz semmiféle túlvilági jutalmazásban vagy büntetésben, az többnyire a pillanatnyi érdekeinek megfelelően cselekszik. Aki viszont hívő, és tudatában van tettei jövőbeli következményeinek, az távlatokban gondolkodik, és előre tekint. *„A hit szilárd bizalom abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk”*¹²⁷⁹ – olvassuk a Szentírásban. Bizalom szükséges ahhoz, amiről nincs kézzelfogható bizonyíték, vagy személyes, átélt tapasztalat. Ez vonatkozik egész vallási életünkre, de meg kell említeni a környezet védelmével kapcsolatban, mert a kettő között komoly hasonlóság áll fent. Aki hisz a Mennyországban, vagyis a jutalmazásban, az tartja be a parancsokat, és igyekszik Isten szándékának megfelelően élni. Azonban itt, a földön a túlvilági érdemszerzésnek nincs látható eredménye, kétséget kizáróan mérhető tapasztalata. Természetesen némi átfedés azért van, mert a másik embernek okozott jótettek kiválhatnak hálát vagy viszonzást, de hogy pontosan „mennyi” érdemnek számít odaát, azt nem lehet mérni, nem lehet bizonyítani.¹²⁸⁰ Az evangélium hív arra, hogy ne csüggedjen senki, ha a dolgok rossz irányba mennek; az a baj,

¹²⁷⁷ Róm 1, 19-20.

¹²⁷⁸ Vö. DH 1538. Lásd még art. *Faith, act of*, in MARTHALER, B. L. – CARSON, T. (szerk.), *New Catholic Encyclopedia* V, Gale Group, Michigan 2003, 603-604.

¹²⁷⁹ Zsid 11, 1.

¹²⁸⁰ Lásd DH 1713. Lásd még art. *Érdem*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 52-53.

ha valaki elhagyja ezt a lelki csatát; a kapcsolataink és tetteinek jelentik a kiutat.¹²⁸¹ Ehhez kell a hit. Különösen azokban az esetekben, amikor nemcsak az azonnali jó eredmény nem látszik, hanem vallásos élet komoly hátrányokkal is jár; pl. ahol üldözik a keresztényeket, vagy lenézik, gúnyolják, kirekesztik a hívőket. Természetesen a halál pillanatában minden egyértelművé válik, de addig mindenképpen szükséges a hit bizalma elviselni a látszólagos eredménytelenséget, vagy károkat abban a tudatban, hogy mégis lesz jó következmény. Ebben *Szent Pál* is hivatkozik *Ábrahámra*, mint ószövetségi példaképre, aki hitt Isten szavának, megtette, amit kér, habár itt a földön nem látta ezeket beteljesülni, mert olyan hosszú távúak voltak.¹²⁸²

Ezt a hit-gondolkodást elmondhatjuk a környezetvédelemre is. Azért, mert nagyon hasonlít ehhez az eszmefuttatáshoz: ahogy a földi jótetteknek nincs azonnali, látványos üdvösséget kiérdemlő tapasztalata, úgy a környezet megbecsülésének sincs azonnali és látványos eredménye a világ javulására nézve. Ha valaki környezettudatosságból tömegközlekedéssel utazik, vagy kevesebb műanyagot használ, annak esetleg pénzügyi megtakarítási következménye lehet, de látványosan nem állítja vissza az őserdőket vagy óceánokat. És éppen ez a csapdája is; az ember hajlamos úgy gondolkodni: „Az kicsi szennyezés, pazarlás, ami énmiattam van, az úgysem számít, mert olyan csekély az egészhez képest.” Ez a megjegyzés viszont csalóka. Az igaz, hogy egyetlen ember tette csak kis mértékben hat ki a világra, ezzel azonban nem lehet mentegőzni: mindenki környezeti tetteinek van valamilyen következménye, ami kihat az egészre.¹²⁸³ Éppen azért alakult ki a jelenlegi természeti válság, mert a világ fejlett részein a sok „kicsi” összeadódik egy olyan naggyá, ami már látványos bajt okoz. Ezt hasonlíthatjuk bizonyos betegségekhez is: amíg nincs tünet, vagy alig észrevehető, addig lehetne orvosolni, de ha ellenállás nélkül halad előre, akkor már nagyobb a baj, és nehezebben, vagy nem gyógyítható. Jelen esetben is környezeti megtérésre van szükség. Az emberiségnek továbbra is megvan a képessége, hogy együttműködjön a közös otthon építésében.¹²⁸⁴ Azonban a föld lakossága egyénekből áll, személyekből, így akinek része van a környezettel kapcsolatos visszaélésekben bármily csekély módon is, annak változtatnia kell. Éppúgy, ahogy a sok kicsinek tűnő káros hatás összeadódva veszélybe hozta az ökoszisztémát, most a sok kicsinek tűnő jó változás képes segíteni valamennyire visszabillenteni ezt az elvesztett egyensúlyt. „*Nem szabad azt*

¹²⁸¹ Vö. ZANZUCCHI, M. (szerk.), *Hatalom és pénz – A társadalmi igazságosság Ferenc pápa szerint*, Új Város Kiadó, Budapest 2019, 114.

¹²⁸² Vö. Róm 4, 9-25.

¹²⁸³ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 8, SZIT, Budapest 2015, 9.

¹²⁸⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Földanyánk*, SZIT Budapest, 2020, 15.

*gondolnunk, hogy ezek az erőfeszítések nem változtatják meg a világot. Az ilyen tettek valami olyan jót terjesztenek a társadalomban, amely mindig több gyümölcsöt terem annál, mint amennyit észlelhetünk, mert olyan jót hoznak létre a földön, amely mindig – ha olykor láthatatlanul is – igyekszik tovaterjedni.*¹²⁸⁵ Továbbá az egyházfő figyelmeztet is: habár természetesen az egyéni magatartásformáknak változnia kell jobb irányba, nem elég, ha ez külön-külön történik, mert a kevés siker vagy kudarcok, valamint a nagyobb többség megmaradása a helytelenben lelohaszthatja az egyéni jó erőfeszítéseket.¹²⁸⁶ Az Egyház katolicitása révén képes összefogni és lelkesíteni a térben távol, de szívvel-lélekkel mégis egységben levőket.¹²⁸⁷

Ahhoz viszont, hogy ez a fajta tudatosság és cselekvés elinduljon, mint említettük, hit szükséges. Aki rendelkezik bizonyos megfelelő intelligenciával, tudatában van: az ő tettei kihatással vannak a világra, mégha ez nem is látszik. És a hit kulcsfogalma azért jön a képbe, mert a probléma másik oldala ez a „nem látszik.” Aki pl. elkezd csak fele annyit autózni, mint korábban, az nem látszik meg a légszennyezésen; a nehézsége pedig, aminek értelmében fárasztóbb gyalogolni vagy kellemetlenebb buszon utazni, az azonnal érezhető. A tudatban ott van a jó tett, az érzésvilágban már nem annyira. Ezért szüksége hinni abban, hogy a kis tettnek is van következménye, és kihat az egészre. Nem véletlenül halljuk Krisztustól: „... *mennyei Atyád, aki a rejtekben is lát, megjutalmaz.*”¹²⁸⁸ A hívő embernek szükséges rendszeresen erre gondolnia, mert akkor lesz lelki ereje cselekedni, és a távlatokra, a magasabb összefüggésekre való tekintettel. Ferenc pápa egyik ilyen jó ötlete: az életstílus megváltoztatása tud egy egészséges nyomást gyakorolni; ha az emberek nem fogyasztanak fölöslegesen, akkor előbb-utóbb nem is fognak a felelős gyártók olyanokat termelni, amikre tulajdonképpen nincs szükség, és máris jobbá válhat a világ.¹²⁸⁹

2.1.2. A környezetvédelem, mint missziós lehetőség

Eddig az ember élettere szempontjából vizsgáltuk az ökológiai kultúrát, most azonban ennek evangelizáló lehetőségére világítunk rá. Mivel az ember szabad, így felelősséggel is tartozik. Minden földi tett vagy mulasztás kihat az örökkévalóra. *Szent Pál* találón írja: „*Mindnyájunknak meg kell ugyanis jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki megkapja,*

¹²⁸⁵ Vö. Uo. 37.

¹²⁸⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 219, SZIT, Budapest 2015, 127.

¹²⁸⁷ Vö. GS 42. Lásd még art. *Katolikus*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 88.

¹²⁸⁸ Mt 6, 6.

¹²⁸⁹ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 206, SZIT, Budapest 2015, 120-121.

*amit testi életében kiérdemelt, aszerint, hogy jót vagy gonoszt tett-e.*¹²⁹⁰ Mondhatni ebben az egyetlen mondatban is össze lehet foglalni az emberi lét minden dolgát. Azonban mint ahogy a mai teológia általában, nem annyira az ítélet, hanem inkább az irgalom, a jóság oldaláról közelít meg minden problémát. Az ember önmagát fejleszti és érdemeket szerez, ha megküzd önmagával, tud jót tenni; kiérdemli az üdvösséget.¹²⁹¹ Ez pedig minden embernek a legfontosabb feladata, és kihat az élet minden területére, így a környezetével való kapcsolatára is. A fejlett országokban, viszonylagos jólétben élő embereknek bőven van alkalma jót tenni akár adakozással, akár spórolással, akár tudatos energiafelhasználással.

Az egyéni felelősség és érdemszerzés tudata az, ami motivációt nyújthat, de ennek a lelkesedése képes másokat is magával ragadni. Ősi megfigyelés: nem csak a rossz példa ragadós, hanem a jó is. Általános emberi tapasztalat, hogy az ember – mivel társas lény is – hajlamos a többit, a közvéleményt követni. Tűnhet úgy, mintha a többségnek bizonyára igaza volna, másfelől a tömegben eltűnni látszik az egyéni felelősség. Ugyanis a tömeg fő mozgató ereje a lelki fertőzés, és hiányzik belőle az a korlát, amiben a személy a saját egyéni állásfoglalásával másokat gazdagíthat.¹²⁹² Amikor pedig ez hiányzik, és a tömeg tagjai sodródnak azzal az áramlattal, ami vonzó, annál jobban szükséges a helyes iránymutatás, ami viszont ezért nehezebb. Természetesen jelen esetben nem egy tömegrendezvényre gondolunk, ahol fizikailag vannak jelen sokan, hanem egyfajta közgondolkodásra, amit a fogyasztás és energiafelhasználás területén mindenki tapasztalhat pl. Európában vagy Észak-Amerikában.

*„A természeti környezet közjó, az egész emberiség öröksége, és mindenki felelősséggel tartozik érte.”*¹²⁹³ – jegyzi meg az egyházfő. Más helyen pedig példaként állítja elénk az irgalmas szamaritánust, aki teljesen önzetlenül, a helyzet súlyosságát és saját felelősségét felismerve, mert kezdeményezni, jót cselekedni.¹²⁹⁴ A közömbös vagy kényelmesen beletörődő világban ez követendő példa. Tehát senki nem vonhatja ki magát alóla, és ha mégis megteszi, akkor viseli ennek súlyát; ha máshol nem, Isten ítélőszéke előtt. Mert attól, hogy manapság a hitbeli kiindulópontok inkább a jó oldalról közelítenek, úgy az ítélet, a büntetés még valóságos. A „bűn” fogalma nem tűnt el, sőt, talán veszélyesebb, mint valaha, mert egyre kevesebbet halljuk, mintha nem is létezne. Pedig annál többet követnek el az emberek; látszik a közéletből. Mindenki szembesül többek között azzal is, mennyit szemetelt

¹²⁹⁰ 2Kor 5, 10.

¹²⁹¹ Vö. DH 1582. Lásd még art. *Érdem*, in KRÁNITZ, M. – SZOPKÓ, M. (szerk.), *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, SZIT, Budapest 2016, 52-53.

¹²⁹² Vö. HÁRING, B., *Krisztus Törvénye I*, SZIT, Budapest-Róma-Pannonhalma 1997, 98.

¹²⁹³ FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 95, SZIT, Budapest 2015, 59.

¹²⁹⁴ Vö. FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 67, SZIT, Budapest 2021, 36.

vagy pazarolt. És a túlvilágon, a földi korlátoktól megszabadulva az ember átlátja,¹²⁹⁵ hogy az a sok kicsi hogyan adódott össze rengeteggé; ebből mennyi volt valójában szükséges, és milyen sokat el lehetett volna kerülni némi figyelemmel. A felebaráti szeretet okán, az Egyház így él a testvéri figyelmeztetéssel, mert most még lehet tenni, változtatni; ezért szólal fel a pápa is rendszeresen.

A környezetvédelem több szempontból – a valós hasznossága mellett – egyúttal missziós lehetőség. Azért, mert a Katolikus Egyház mellett más vallások,¹²⁹⁶ a politika, sokféle szervezet és aktivisták is ténykednek. Természetesen mindegyikük a saját felfogásának vagy érdekeinek megfelelően. Ferenc pápa is utal rá, hogy a számos konferencia és csúcstalálkozó, amik az elmúlt évtizedekben történtek, nem hoztak teljes és minden átfogó eredményeket, éppen a politikai akarat hiánya miatt.¹²⁹⁷ Így erre a témára ugyanúgy elmondhatjuk, mint az evangelizációra: kiváló alkalom a hit gazdagságának teljességét megmutatni a teremtett világ óvása által is.

2.2. AZ EMBER ÉS AZ ÁLLATVILÁG

Ez is egyfajta kapcsolat: habár nem a legfontosabb, mégis jelentős. Azért vesszük ide ezt a témakört, mert az állatok is részei az élővilágnak, jelentős szerepet töltenek be, és ezzel kapcsolatos eltévelyedések ismét tapasztalhatóak, különösen a fejlettebb vidékeken. Az első és egyben legfontosabb megállapításunk: az állatok alá vannak rendelve az embernek.

2.2.1. Az állatvilág szerepe

A Biblia szerint Isten teremti az állatokat az ember érdekében, és az ember ad nevet nekik; ez abban a korban a felettséget, a hatalmat jelentette felettük.¹²⁹⁸ Viszont rögtön a következő mondat kijelenti, hogy ők nem méltó társai az embernek.¹²⁹⁹ Eleinte, amikor megvolt az eredeti jó viszony az ember és a világ között, még csak növényekkel táplálkozhatott ő maga is és az állatvilág is.¹³⁰⁰ Később, amikor a bűn ezt megbomlasztotta,

¹²⁹⁵ Vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus Dogmatika – A teremtés jövője Istenben*, SZIT, Budapest 2008, 62.

¹²⁹⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 7, SZIT, Budapest 2015, 8-9.

¹²⁹⁷ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 166, SZIT, Budapest 2015, 99-100.

¹²⁹⁸ Vö. Ter 2, 19.

¹²⁹⁹ Vö. Uo. 20.

¹³⁰⁰ Vö. Ter 1, 29-30.

Isten engedi a hús fogyasztását (de vér nélkül);¹³⁰¹ tehát ha az ember megölheti táplálékul az állatot, akkor nem lehet a kettő közé egyenlőségjelet tenni. Ennek nem mond ellent Bileám szamarának az esete sem, mert ott Isten külön csodát tett, de nem vált emberré az állat.¹³⁰²

Az állatvilág skálája meglehetősen széles. Vannak parányiak, amiknek a létét nemrég fedezte fel a tudomány, de a nagyobb testű állatok ősidőktől fogva egyfelől táplálékai, másfelől pedig „társai” az embernek, de analóg értelemben; az ember hasznosítja őket. Az állatvilágnak is megvan a maga biológiai szerepe; a különféle fajok mind tesznek valamit létükkel a világ működésében.¹³⁰³ Lehetne úgy is csoportosítani őket, hogy hasznosak vagy károsak az ember számára, de mindnek van valamiféle közrehatása az ökológiában. És enélkül a szempont nélkül is – az isteni teremtésből kifolyólag – minden fajnak van értéke, mégha ez nem látványos. „*Gondját viseli az igaz a jószágnak, a gonosznak kegyetlen a szíve.*”¹³⁰⁴ - állapítja meg találóan a bölcsességi irodalom. Vagyis az ember érzésvilágában is van valami hasonló viszonyulás az állatokhoz, mint a többi emberhez; az állatokkal is lehet jól és rosszul bánni. Persze ez enyhébb megítélés alá esik, mint a másik emberrel szemben tanúsított magatartás, mert az állat nincs egy szinten az emberrel. Mivel Isten minden teremtménye értékes a maga nemében, így ezt tartjuk az állatokról, vagyis az ember kötelessége – lehetőség szerint – megfelelően bánni velük, gondozni őket; természetesen azokat, amelyek a tulajdonát képezik, vagy rá vannak bízva. Viszont éppen a felmelegedés okozhat ismét egy nagyobb kihalási hullámot, ami még jobban károsítaná az állatvilágot, mint korábban.¹³⁰⁵ Ezen felül lehetnek olyan még nem felfedezett értékek a teremtésben, amik a későbbiek folyamán szükségessé válhatnak, így mindenre vigyázni kell.¹³⁰⁶

Krisztus csodával segíti a leendő apostolait, amikor rendkívüli módon sikerül a halfogás minden emberi várakozás ellenére.¹³⁰⁷ A hal elpusztulhat a vízben, de ha az ember kifogja és megeszi, azzal bizonyos módon létevel „építi” a világot. Láthatjuk az állatvilág rendjében is azt a bizonyosfajta magasabbrendű valóságot, ami ösztönzés arra: ha az alacsonyrendű elveszíti önmagát, magasabb szintű „életre támadhat”.¹³⁰⁸ Ha erre a bibliai csodára gondolunk, akkor a megváltó ténykedéséből is érezhetjük: a hal nem „kevesebb”,

¹³⁰¹ Vö. Ter 9, 3-4.

¹³⁰² Vö. Szám 22, 22-35.

¹³⁰³ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 33, SZIT, Budapest 2015, 23.

¹³⁰⁴ Péld 12, 10.

¹³⁰⁵ Lásd MALM, A., *Hamarosan túl késő lesz... - avagy a klímaváltozás árnyékában*, L'Harmattan, Budapest 2012, 250-273.

¹³⁰⁶ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 32, SZIT, Budapest 2015, 22.

¹³⁰⁷ Vö. Lk 5, 1-10.

¹³⁰⁸ Vö. BOULAD, H., *A halálban ugyanis megszületünk*, Jezsuita Kiadó, Budapest 2018, 139.

hanem „több” lesz azáltal, ha táplálékul szolgálhat az embernek. Így van a világ rendjében a gondviselés terve okán. De nemcsak a táplálás révén lehetnek az állatok az ember javára, hanem olykor tanulni is lehet a sajátos cselekvéseikből; ezt a bölcsességi irodalom is elismeri.¹³⁰⁹ Sőt, arra is találunk keserű megjegyzéseket, hogy az állatok képesek betölteni az isteni tervet, az ember viszont sokszor ennél rosszabbul viselkedik, mert tudatosan és hálátlanul lázad, ezért olykor lehet „tanulni” az állatoktól.¹³¹⁰

Egy másik speciális terület, ahol az állat az ember hasznára válik: bizonyos kísérletek. Mivel sok állat szervezete hasonló az emberéhez, így alkalmas alany „segítésre”. Azonban mivel bizonyos „tudata” van, és fájdalmat is érezhet, így ebből a szempontból kell értékelni a kérdést, értelmes keretek között, valamint az ember érdekében.¹³¹¹ Abból kiindulva, hogy szabad állatokat ölni táplálkozás céljára, akkor megengedett állatokkal kísérletezni az ember javára.¹³¹² De itt is kellő mérsékletet kell tanúsítani; csak szórakozásból tilos állatokat kínozni; az ellentétben áll az emberi méltósággal,¹³¹³ és a kísérleteknél is csak annyi kárt szabad tenni bennük, amennyi szükséges a kutatás érdekében.¹³¹⁴ Ez a viszonyulás nagyon jól kifejezi azt az érzékeny egyensúlyt, melynek értelmében értékesek és kímélendők az állatok, de nem mindenekfelett; amennyire szükséges és hasznos, annyiban kell, hogy az ember javát szolgálják. Aki képes szórakozásból az állattal durván bánni, az könnyen előbb-utóbb embertársával is így fog tenni.¹³¹⁵

2.2.2. Az ember és az állatvilág helyes kapcsolata

Mivel az állat élőlény, és vannak emberhez hasonló cselekedetei, létezik egyfajta torzulás, mely szerint állatok fontosabb helyre kerülhetnek az értékelésben, mint az ember, vagy Isten. Ennek legszélsőségesebb megnyilvánulása, amikor Babilonban egy nagy kígyót részesítettek vallásos tiszteletben, azonban *Dániel* sikeresen elpusztította.¹³¹⁶ Ezzel bebizonyította, hogy nem isten, sőt, az embernél is kevesebb. A bűn és az önzés következménye a helytelen értékrend, amikor az ember elfordul a saját fajtársától, és túl sokra

¹³⁰⁹ Lásd Péld, 30, 24-28.

¹³¹⁰ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 132.

¹³¹¹ Vö. KEK 2417.

¹³¹² Lásd TEUTSCH, G. M., *Mensch und Tier, Lexikon der Tierschutzethik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1987, 223-231.

¹³¹³ Vö. KEK 2418. Lásd még art. *Creation* in WOODEN, C. – MCELWEE J. J. (szerk.), *A Pope Francis Lexicon*, Liturgical Press, Collegeville 2018, 32-36.

¹³¹⁴ Vö. WEBER, H., *Speciális erkölcssteológia*, SZIT, Budapest 2001, 171-172.

¹³¹⁵ Vö. FERENC PÁPA, *Laudato si'*, 92, SZIT, Budapest 2015, 56-57.

¹³¹⁶ Vö. Dán 14, 23-27.

tartja az állatvilágot. Habár a Szentírás is felhív az állatok védelmére, ezt kiegyensúlyozottan teszi, a maga helyén, nem túlozva.¹³¹⁷ Viszont régtől létezik az a jelenség, amikor teljesen egy szintre akarják venni az állatvilágot az emberrel; ezért követnek egyesek vegán étrendet, vagy tiltják a vadászatot. Ezt ellentmond Isten szándékának: mert az állatvilágnak szolgálnia kell az embert, és nem jó, ha az ember megfosztja önmagát ettől az ajándéktól.¹³¹⁸ Főleg jómódú közösségekben jellemző, hogy a kedvenc állataikat túlzó módon gondozzák. Köztudomású, hogy Európában és Észak-Amerikában a kutyák és macskák jobb körülmények között élnek, mint sok más helyen emberek milliói. Ezt az egyházfő is nehezményezi: amennyi pénzt egyesek a házi kedvenceikre költenek, azt nagyon is lehetne a nélkülözők élelmézésére és taníttatására fordítani.¹³¹⁹ Ez pedig egyértelműen következik az emberi méltóságból: az összes állatot együttvéve sem lehet egy szintre emelni akár egyetlen emberrel is. Ez torz értékelési minta, ami ismét az önzésből fakad, mert az állatokkal kényelmesebb az életvitel; kevesebb gondozást igényelnek, és nem keverednek konfliktusba az emberrel. De az ember magasabb hivatása a saját fajtársával kapcsolatban az osztó igazságosság és szeretet megélése.

Sokszor emberi csalódások vezetnek oda, ha valaki elzárkózik a többi embertől, és inkább a háziállatokkal próbálja a szeretethiányát enyhíteni. Látszólag könnyű, mert egy állatban nehezebb csalódnai, nem kell törődni velük annyit, mint pl. egy gyerekkel, és nincs ellenvéleménye, bántó megjegyzése. Ez sajnálatos, mert az embert bezárja önmaga világába, és megghiúsítja azt a sok lehetőséget, amit az embertestvéri kapcsolatok tartogatnának számára. Éppen a világi apostolkodás feladata az ilyen magányos emberek megkeresése, és enyhíteni a korábbi csalódások miatti rossz beidegződéseket. Viszont az állatok létének és biológiai felépítésüknek van jó következménye, hiszen Isten ajándékai az ember számára; az állatkísérletek mellett léteznek ún. állat-terápiák, ahol lelkileg sérült, rossz körülmények között felnőtt, ennek következtében csalódott és bizalmatlan fiatalokat az állatok gondozása által próbálják visszavezetni a társadalmi életbe; ezzel kapcsolatban *Guy Gilbert* (1935 -) atyának vannak tapasztalatai. Azért, mert az állatokkal szemben nincs elvárás, mint a másik emberrel szemben, másféle a hozzáállás. Bizonyos állatok tudnak hálát mutatni, ragaszkodni a gazdájukhoz, így az emberekben csalódott, kihasznált fiatalok érzelmi világát képesek jó irányba vezetni. Háziállatokkal kiépített érzelmi viszony segíthet kialakítani jó emberi kapcsolatokat. Ebben az esetben tényleg helyes szerepet tölt be az állatvilág a teremtés rendjében, mert az emberre irányul.

¹³¹⁷ Vö. Kiv 20, 10.

¹³¹⁸ Vö. PÁPAI BIBLIKUS BIZOTTSÁG, *Mi az ember?*, in *Római Dokumentumok LV*, SZIT, Budapest 2021, 128.

¹³¹⁹ Vö. KELLY-GANGI, C. (szerk.), *Ferenc pápa bölcsességei*, Lazi Kiadó, Szeged 2017, 77.

Van még egy oldala az állatvédelemnek, amit szükséges megemlíteni. Szükséges rájuk vigyázni, de ebbe becsúszik egy súlyos tévedés. Mégpedig az, hogy egyes lélekvándorlás – hívők azért védik az állatokat, mert azoknak is „lelkük van”.¹³²⁰ Márpedig a kinyilatkoztatás semmi kétséget nem hagy afelől, miszerint nincs.¹³²¹ Halhatatlan szellemi lelke és örök sorsa csak az embernek van; az állatok szerepe addig tart, amíg a földi életük. Lélekvándorlás nincs, így képtelenség, hogy valaki állatban „születik újjá”.¹³²² Egyes vallások tiltják az állatok megölését és ebből következőleg a hús fogyasztását, mert emberi lelket feltételeznek állatokban. Bármennyi felfogó képessége vagy érzelmi vonzódása is lenne egy házikedvencnek, sohasem lehet egynek tekinteni az emberrel.

Az V. fejezet összefoglalása

Akár egyetlen mondatban is összefoglalhatnánk fejezetünket: olyan a föld ökológiai helyzete, hogy azonnali cselekvést kíván; világméretű visszafogottság kell a rossz folyamat megállításához. Ezt leírni vagy kimondani nagyon könnyű, tenni már sokkal nehezebb, mert a helyzete nagyon összetett és bonyolult. Sok gyár és munkahely érdekelve van a fogyasztásban és a környezetszennyezésben, mert emberek megélhetése függ ettől. Viszont ennél sokkal többeket tesz tönkre az elhatalmasodott rossz. Ferenc pápa lényeges újszerű megközelítése, hogy a környezetvédelmet nem csak önmagában tekinti, mint sokan mások pl. a légkör vagy az óceánok állapotát, hanem ehhez elválaszthatatlanul hozzáveszi az emberek sorsát, a javak elosztását és a munka kérdéskörét. Mivel ezek mind Istentől erednek, élesen szétválasztani őket nem lehetséges. És igaz, hogy van értékelési sorrend – ahol az ember áll a legmagasabb helyen – mégis ezzel összefüggően minden teremtménynek szintén van egy bizonyos önértéke, ami a teremtett világ jóvoltának következménye. Az egyházfő itt is párbeszédre hív, sürgeti a mielőbbi megoldást, de nem csak a részterületekét, hanem egyszerre mindet. Ami tipikusan emberi, és az ősbűn következménye, ha valaki önmaga nem akar tenni, mindig a másikat hibáztatja, és a másik kezdeményezésére vár. A pápa ezért mindenki felelősségére figyelmeztet, minden ember önmagán kezdje el a folyamatot. Az Egyház szerepe a figyelemfelhívás – elsősorban a saját tettei által –, valamint a tagok ökológiai megtérése egyfelől már javít valamennyit, másfelől pedig vonzó példa is tud lenni.

¹³²⁰ Vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENAUS, A., *Katolikus Dogmatika – A teremtés jövője Istenben*, SZIT, Budapest 2008, 67.

¹³²¹ Vö. Ter 2, 20.

¹³²² Vö. SCHEFFCZYK, L., *Der Reinkarnationsgedanke in der altchristlichen Literatur* (= Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte 1985, Heft 4), München 1985.

Befejezés

Dolgozatunkat összefoglalva elmondhatjuk, hogy Ferenc pápa egyházfőként végzett minden megnyilatkozásának és tevékenységének mozgatórugója az emberi testvériség, mert létünk és sorsunk kölcsönhatásban van. A jelen világ újszerű és sokrétű kihívása válaszokat igényel, és csak egymással együtt ténykedve tudjuk megoldani a felmerülő problémákat. Isten úgy alkotta meg a világot, hogy minden mindennel összefüggést alkosson, és az ember az a lény, aki a látható események központjában áll. Neki van szabadsága és felelőssége, és ez a kettő adja ki a cselekedetei értékét. Nem egy ember él a földön, hanem rengeteg, ezért a cselekedeteik kihatnak egymásra és a világ sorsára is, amihez hozzá kell venni a természetfeletti rendet, a végső beteljesülést is. Az eredeti bűn tragédiája állandóan megnehezíti a jó irányú törekvéseket. Mindennek ellenére Isten örök terve változatlan: az emberiség, de az Egyház is olyan, mint egy nagy család; a tagok egymásnak testvérei, és eszerint is kell élniük. Természetesen ez nem mentes a problémáktól, bajoktól, de minden gond lehetőség az előre lépésre, a valódi szeretet megélésére. Hogy ez sikeres legyen, Ferenc pápa két – egymástól elválaszthatatlan – utat mutat: a lelki szegénységet és a misszionárius-tanítványságot. Az előbbi segít elszakadni a rendetlen ragaszkodástól, és az igazi értékeket állítja szemünk elé, amik kitágítják a szívet Isten irányába. Az utóbbi pedig állandóan merítve az isteni forrásból képes tanúságot tenni, másokat motiválni a fejlődésre, az igazi kereszténység megélésére. Éppen a testvéri szeretet követelménye az igazság és jóság megmutatása, a vonzás a jóra.

Az Egyházat nevezzük anyának, márpedig egy jó anya minden gyermekét egyformán szereti, és a javát akarja. Jelenleg tény, hogy az emberiség nagyobb része nem tartozik bele jogilag és formálisan az Egyházba. Az Egyház katolicitása egyetemességet jelent missziós küldetéssel, a feladata minden embert magába fogadni. Habár ez sokféle okból nem tűnik megvalósíthatónak, nem engedhetünk a pesszimizmusnak, ebbe az irányba kell haladni, mert ez a kötelességünk, és ad esélyt a jó változásokra. Minden nép kultúrájában van sok érték, mert azok Istentől erednek, és amit lehet, integrálni kell az Egyházba, mert általuk is gazdagodhat. Az egyházfő ún. „kilépésre” hív meg minden hívőt, vagyis aktív tanúságtételre. A katolikusok nem zárkozhatnak be a saját világukba, hanem a jó pásztorhoz hasonlóan utána kell menni mindenkinek, vonzani, a hit szépségét és gazdagságát személyes tanúságtétellel megmutatni. A pápa másik szívügye az irgalom hangoztatása és gyakorlati megélése. Minden ember rászorul Isten irgalmára, és ezzel a gondolattal kell közeledni mások felé is. Ez nem jelenti a felelősség tagadását vagy a büntetlenséget, hanem azt az új esélyt, ami nélkül nem

lehet újrakezdeni az életet. Éppen az irgalom ad alkalmat arra, hogy mindenki testvérként tekintsen a másikra, és a bűnös is testvérként érezve magát változzon jobbra.

A testvériséghez hasonló fogalom a kommunió; közösség Istennel, az üdvözült és tisztuló lelkekkel, de a világban egymással is. Az emberi méltóság következménye az igazságosság, minden ember megbecsülésének követelménye, aminek tettekben kell megmutatkoznia. Az egyik ilyen volna a világméretű szegénység felszámolása, mert ordító igazságtalanság: a föld lakosságának kisebb része túl jól él, míg a nagyobb többség jóval szegényebben. Csak az Egyház képes hatékonyan ezt legyőzni, mert az egész embert, minden összefüggésével és távlatával szemléli, és isteni eszközökkel képes harcolni az önzés ellen, aminek legyőzése elengedhetetlen feltétele a javak elosztásának. Az efféle próbálkozások azonban konfliktusokat gerjesztenek, éppúgy, mind az evangelizáció, mert választ kíván az embertől. Aki elfogadja, annak önmagával és a környezetével is küzdenie kell, aki nem, az meg önmagában konfliktus. Főleg a külső problémás helyzetek alkalmak egymás jobb megismerésére, az evangélium hirdetésére, megoldások kidolgozására. Így válhatnak értékké a különféle feszültségek, és vihetik előre a társadalmat.

Nem kis gondolt okoz a világban lévő különféle vallások egymáshoz való viszonya. Egy kettősség áll fenn: a Katolikus Egyház Krisztus egyetlen, igazi egyháza, ami által üdvözülni lehet, viszont Isten minden ember üdvösségét akarja. Az elmúlt évtizedek teológusai több megközelítésből szemlélték ezt a két ténytet, és oldották fel az ellentétet. Úgy fogalmazunk: mindenki az Egyházon keresztül üdvözül, mégha nem is tud róla, ezt kifejtette a Zsinat. Ez a tény azonban nem adhat okot a közömbösségre, hanem a testvéri szeretet sarkall a vonzásra és tanúságtételre. Ezt az irányvonalat viszi tovább egyházfőnk, akinek kulcsfogalma a párbeszéd: ez az eszköz a közeledésre, egymás megismerésére, a misszióra. Párbeszéd által lehet a hit teljességének gazdagságát felkínálni. Ferenc pápa minden tette, különösen a más vallási vezetőkkel kiépített jó viszonya mind ebbe az irányba mutat. Azonban a jóhiszeműség nem jelenti a kényelmes beletörődést, sem a látszólagos szabad válogatást – ami összevegyít különféle vallási elemeket –, hanem az igazság keresése mindenki kötelessége. Megtalálni pedig úgy lehet könnyebben, ha a katolikusok tanúságtétele hiteles és példaértékű.

Az utóbbi évtizedekben egyre több szó esik arról a problémáról, amit az emberiség technikai fejlettsége okoz a világban. A légszennyezettség, az üvegházhatás miatti hőmérséklet-emelkedés, a vizek szennyezettsége, világméretű szemetelés olyan mértékű, ami veszélyezteti az egész emberiség jövőjét. Ferenc pápa is kifejezi emiatti aggodalmát, és

cselekvése szólít fel. Nem csak a jövő érdekében, hanem mert az egész világ Isten ajándéka, így nem csak a gyakorlati hasznosság számít, hanem mindennek van önértéke. Ismét az önzés problémáját láthatjuk: bizonyos jóléti, fejlett társadalmak okozzák a környezeti károkat, amiknek viszonyt inkább a szegény többség az elszenvedője. Ebben a témában a leginkább csalóka, ha a népek és egyének nem törődnek vele, mert még nem érződik sokhelyütt. Cselekedni kell, mielőtt túl késő lesz, de ehhez ismét le kell győzni azt az önzést, ami oka a pazarlásnak, kényelemnek, egyesek mérhetetlen meggazdagodásának, ami a többiek kárára történik. Az egyházfő a teremtett világ rendjét, szépségét és az ember küldetését állítja szemünk elé, mert ez segít megfékezni a helytelen magatartást.

Röviden összefoglalva az egyházfő missziós felhívása azt kívánja meg: minden ember Isten szeretetét mutassa meg és sugározza a saját körülményei között, mert akkor lehet éreztetni, hogy az emberek egymás testvérei, ami Isten teremtői művének következménye. A sokféleség mind Isten ajándéka, azonban nem csak az egyéneknek, hanem az egész világnak is adta a különféle képességeket, így azokat nem helyes kisajátítani; gazdagítaniuk kell az emberiséget. Ebben mutatkozik meg az összetartozás, és segíti a közös előre haladást, ami kihat mindenkire. Végül Ferenc pápa szavaival zárjuk: *„Álmodjunk tehát egyetlen emberiségként, mint ugyanabból az emberi testből való vándorok, mint ugyanazon föld gyermekei, amely befogad valamennyiünket hitünk és meggyőződésünk gazdagságával, mindegyikünket a saját hangjával, mindnyájan testvérek vagyunk!”*¹³²³

¹³²³ FERENC PÁPA, *Fratelli tutti*, 8, SZIT, Budapest 2021, 8.

Summary

The Church as a model of fraternity in Pope Francis' teachings

We have chosen fraternity as the model of the Church to serve as the topic of our dissertation because it is the word that best describes the mentality and actions that are capable of renewing the world and promoting the real mission. To summarize our work, we can say that Pope Francis' every manifestation and activity as Head of the Church is motivated by human fraternity, because our existence and destiny are interdependent. The multi-layered new challenges of our modern world require a response, but only by acting together will we be able to solve the arising problems. Such challenges include severe economic inequalities and secularization in developed countries. These two problems are very diverse and most of the current problems can be traced back to them.

Man is God's creation, therefore his existence and destiny are entirely dependent on providence. God created the world to have everything be interconnected with everything, and man is the being at the center of all visible events; the planet, plants and animals are all for him. Man is able to fulfill himself in a good sense if he wants to achieve the goals God has set for him. He has freedom and responsibility, and these two constitute the value of his actions. However, man cannot be seen in complete isolation, only in himself, because his existence involves three kinds of relationship: with his habitat, with other human beings and with God. There is not only one person living on Earth, but many, and they form different relationships with each other, all of which are necessary according to God's plan. Therefore their actions influence each other and the destiny of the world, for which we shall take into account the supernatural order, the ultimate fulfillment. The tragedy of the original sin is the tragedy of all humanity; without the original holiness, every man has a nature inclined to evil. This makes it very difficult to build good relationships, it is the reason why we are in a constant struggle, but many ignore it or fail because sin seems pleasant and attractive. Pope Francis uses a dramatic phrase: disposable culture, whereby some people are considered by others to be worthless, in stark contrast to the will of God, who wills that every human being has their own inalienable dignity. Therefore, God's eternal plan is unchanged: humanity, but also the Church, is like a big family; the members are brothers and sisters and must live accordingly; the Head of the Church wants to make this mentality as widespread as possible.

Naturally, none of such attempts is without problems, but every problem is an opportunity to move forward, to experience real love. For this to be successful, Pope Francis

points to two - inseparable - paths: spiritual poverty and missionary discipleship. Spiritual poverty is a way of thinking, even a way of life, which helps us to break away from the disordered attachment to the things of the world and to focus on true values, on the acts of love that open the heart towards God. Possession is necessary, but it cannot provide lasting happiness, because man is destined for more. This has always been preached by the Church, but in welfare states, the danger of clinging to pleasure is even greater today, because there are many more opportunities for it than there were centuries ago. Pope Francis sees the dangers of a consumer society that offers pleasures in abundance but empties the heart towards God and others. Spiritual poverty is the solution to this, as it correctly values all that is necessary for life. Closely related to this is the new concept that is specific to the Head of the Church: missionary discipleship. The essence of this is that man draws constantly on the divine source of grace, and is thus able to witness and motivate others to grow and to experience true Christianity. The missionary will remain a disciple of Christ and will seek to pass on to others the truth he has learned. It is precisely the requirement of brotherly love to show justice and goodness, to be drawn to what is good. True mission is attraction, but only that which is valuable is attractive, and this is why the Christian man has a great responsibility: first of all for himself, but also, and to a considerable extent, for others.

The Church is a mother, and a good mother loves all her children equally and wants what is best for them. At present, it is a fact that the majority of humanity does not belong to the Church, neither legally nor formally. Pope Francis is the visible leader of the Church, but he understands the weight of his mission, which is addressed to all people. The catholicity of the Church is universalism with a missionary mission, and its task is to embrace all people. Although this does not seem feasible for a variety of reasons, Pope Francis warns: we cannot give in to pessimism, we must move in this direction, because it is our duty and it gives us the chance for good change. The diversity we experience is all a providential gift. There are many values in the culture of every peoples, because these values come from God, and we must integrate into the Church what we can, because it can be enriched by them.

The Head of the Church invites the faithful to "exit", that is, to actively witness. Elitism is a false self-indulgence, a religious version of selfishness, the enemy of true brotherly love. Faithful Catholics must not shut themselves in their own world, but, like the good shepherd, must go after everyone and attract them by showing them the beauty and richness of the faith by personal witness. Our Head of Church uses an interesting metaphor: the Church is like a field hospital, that is, it must treat the most serious injuries urgently, but

to do so it has to be out in what seems a dangerous and unknown terrain. Another of the Pope's heartfelt concerns is the expression and practice of mercy. Every human being is in the need of God's mercy, and it is with this in mind that we should approach others: Christ speaks a lot about it and about God's loving inclination. Despite mankind's sins, He offers His forgiveness countless times; without it, there is no salvation. But mercy is not a denial of responsibility or impunity, but rather a new chance without which life cannot begin again. Therefore, the exercise of mercy in human relationships is also necessary for the realization of fraternity: everyone can act against the other, and anger only hardens the bad, but forgiveness is a new beginning for the good. It is precisely mercy that lets us see the other as a brother, and that leads the sinner to want to change for the better by experiencing goodness.

Man is an individual, but also a member of the extended family of mankind, and it is necessary to strike the right balance between the two. As a result of the original sin, man tends to favor himself too much at the expense of others, therefore the Pope urges us to overcome selfishness. A concept similar to fraternity is communion; communion with God, with the saved and purified souls, but also with each other in the world. Real and perfect communion will only occur in the end time, but until then it must be built so that the individual can be a part of it. Justice must be a consequence of human dignity, a requirement for the dignity of all human beings, which must be reflected in actions. One of these would be the eradication of global poverty, because it is a spectacular injustice: a minority of the world's population lives quite well, while the vast majority is much poorer. Only the Church can effectively overcome this, because it sees the whole man in all his context and perspective, and is able to fight by divine means against selfishness, the overcoming of which is an essential condition for the distribution of wealth. It is difficult, because the rich would have to restrain their high living standards, but the universal purpose of wealth requires it, and it goes beyond this world, to the eternal.

But such attempts provoke conflict, just like evangelization, because they demand a response from man. Every person has a free will, God does not impose Himself on anyone, but it is precisely because of this freedom that man is responsible for his choices. The person who hears the gospel of Christ is faced with a necessary choice. He who accepts the gospel has to struggle with himself and with his environment, and he who does not is a conflict in himself, because he is in opposition to the truth. There are other, more ordinary, much smaller conflicts, the resolution of which can advance the betterment of the world, which is why Pope Francis calls them valuable. Every external problematic situation is an opportunity to know

each other better, to proclaim the gospel, to come up with solutions. This is how different tensions may become valuable and may move society forward.

Pope Francis has first-hand knowledge of the so-called liberation theology, which would lead the realization of truth in a distorted direction. For the theory places too much emphasis on the struggle and the resulting liberation is seen as redemption. But the Head of the Church wants to avoid armed conflicts at all costs, because they lead to further problems. He himself strongly condemns injustice, but his principles are more what might be called popular theology, because he wants real peace and a just prosperity, but by just means, without violence. Another difference is that, however good life may be on Earth, the ultimate, perfect fulfillment is impossible, because man has an afterlife.

Pope Francis' new initiative is to extend the path of synodality to everyone. This is not a simple poll, but an acknowledgment that the Holy Spirit is at work everywhere, and where he is allowed to work, initiatives can benefit the whole world. The role of synods and the Magisterium remains, but synodality, like missionary discipleship, makes everyone feel responsible.

Pope Francis, as the Vicar of Christ on Earth, is the Head of the Church, and he feels the weight of his office when confronted with dissenters or Christians who have broken away. The relationship between the different religions of the world is no small problem. History is proof that hatred and hostility have not brought solutions, but rather discredited Christianity in the eyes of outsiders. There is a duality: the Catholic Church is the only true church of Christ through which salvation is possible, but God wants the salvation of all people. Theologians of the last decades have looked at these two facts from different angles and have sought solutions to resolve the conflict. The results of all this research and reasoning can be summarized briefly: everyone is saved through the Church, even if they do not know it, as the Synod has said.

However, this should not be a reason for indifference, but rather it is fraternal love that is a stimulus to attraction and witness. Pope Francis does not constantly emphasize the indispensable role of the Church, but this axiom is at the base of all his manifestations. Faith cannot and must not be imposed on anyone, but rather its richness should be demonstrated, as the Synod did. This is the direction followed by our Head of Church, whose key concept is dialogue: a means of approach, of getting to know one another, of mission. Dialogue is not superficial listening, but an endeavor to truly know the other party and to accept all that is

good in him. Honest and open communication is the way to offer the riches of the fullness of faith, to benefit from the spiritual riches of others, and to avoid the misunderstandings that hinder approach. All of Pope Francis' actions, especially his good relations with other religious leaders, point in this direction. He himself meets them regularly on his apostolic journeys, and sets an example to all with his friendly demeanor. But respect for others and good faith do not mean a comfortable acceptance of inappropriate differences. The right freedom does not mean conveniently selecting ideologies that seem more pleasing - one which mixes different religious elements -, but is a search for the truth, and this is the duty of all. And it is easier to find it if the witness of Catholics is authentic and exemplary. Both mercy and the eradication of poverty are a starting point for the authentication of the truth, and are therefore closely linked, and the Head of the Church has been saying this in every possible forum.

In recent decades, the problem caused by the technological development of humanity in the world has been increasingly discussed. Economic and scientific progress is welcome, but in recent decades it has had undesirable side-effects that affect all aspects of our lives. Air pollution, rising temperatures as a result of the greenhouse effect, water pollution, global waste and littering are of a scale that threatens the future of all humanity. Pope Francis has also expressed his concern and has called for action. What is new is that he does not limit the issue of environmental protection to the biosphere, but makes the fate of the people who live in it - most of whom are poor - inseparable from it, because here too there is a close interdependence. On the one hand, it is in the interest of the future, because it is of utmost importance how future generations will live. On the other hand, the whole world is a gift from God, so it is not only practical utility that counts, but also the intrinsic value of every geographical formation and animal species. We are once again faced with the problem of selfishness: it is certain developed societies that cause the environmental damage, which in turn is suffered more by the poor majority.

The most deceptive thing about this issue is if the peoples and individuals responsible do not care because they do not yet feel its effects. Pope Francis, who has an insight into the higher context of societies, is pained to see that instead of improvement, there is further deterioration. We must act before it is too late, but to do so, we must once again overcome the selfishness that is the cause of waste, of comfort, of the immense enrichment of some at the expense of others. The Pope puts the order and beauty of the created world and the mission of man before our eyes, because this helps to curb inappropriate behavior. He urges cooperation

with groups who aim to protect the world, but it is the Church that looks not only to practical utility, but also to the diversity of God's creation, in the knowledge that nothing is in vain, even if it sometimes seems so. There is an increasing urgency for worldwide cooperation, for a fair distribution of material goods, for the mitigation and elimination of environmental damage; otherwise humanity will destroy its own future for the convenience of the rich.

In short, the missionary call of the Head of the Church is to make every human being show and radiate the love of God in their own environment, because then it will be possible to make people feel that they are brothers and sisters of one another, which is the result of God's creative work. Diversity is a gift of God, but He has given the whole world, not only individuals, different skills, so it is not right to monopolize them; they must enrich humanity. This is where togetherness is shown, and helps us to move forward together, which affects everyone. We conclude with the words of Pope Francis: *"Let us dream, then, as a single human family, as fellow travelers sharing the same flesh, as children of the same earth which is our common home, each of us bringing the richness of his or her beliefs and convictions, each of us with his or her own voice, brothers and sisters all."*

Nyilatkozat

Alulírott, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek. Disszertációm nem tartalmaz plágiumot.

Budapest, 2022. október 21.

Kallós Péter Pál